

K 24.866/3

ქართული ენის ისტორია

ქართული ენის ისტორია
I ტომი
წიგნი I

ქართული ენის ისტორია
წიგნი I

ქართული ენის ისტორია

როზა თავდიდისვილი

მთებგრაფიული ნაკვეთი

მუთაისელ ვერაელთა
ძველი ყოფა-ცხოვრებიდან

ჩ 24.866
3

განმარტობა

სპგგ-2090
თბილისი

პ/მგ. რედაქტორი—ს. მაკალათია.
გადაეცა წარმოებას—15/VII—40 წ.
ხელმოწერილია დასაბეჭდად—28/X—40 წ.
უფ1947
ტირაჟი—2500
შეკვეთა № 1426
ზომა—6×10
ფორმ. რაოდ.—12^{1/2}

რედაქტორისაგან

როზა თავდიდიშვილის ეს ეთნოგრაფიული ხასიათის ნარკვევი, ქუთაისელ ებრაელთა ყოფა-ცხოვრებიდან, წარმოადგენს პირველ ცდასა და ნაბიჯს ქართულ ეთნოგრაფიულ ლიტერატურაში. წინათ ასეთ შესწავლას ჩვენში არ ექცეოდა ჯეროვანი ყურადღება და არც ძველი რუსეთის თვითმპყრობელური რეჟიმი იძლეოდა ამის საშუალებას. მეფური რუსეთის პოლიტიკის მთელი სისტემა დამყარებული იყო ნაციონალურ ჩაგვრაზე, სარწმუნოებრივ ანტაგონიზმზე და რუსიფიკაციაზე. ამის გამო ყველაფერი ის, რაც ხელს შეუწყობდა ამა თუ იმ ერის ნაციონალურ გათვითცნობიერებას და მის კულტურულ აღორძინებას წარმოადგენდა პოლიტიკურად საშიშ მოვლენას და სასტიკად იდევენებოდა.

საბჭოთა კავშირის ხალხი დღეს ამგვარი ჩაგვრისაგან განთავისუფლებულია და ჩვენში გაცხოველებული მუშაობა წარმოებს ხალხთა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული წარსულის შესასწავლად. საუკუნეებით დაჩაგრულ და ჩამორჩენილ ერების ნაციონალურ-კულტურულ აღორძინებისათვის ასეთი შესწავლა აუცილებელ პირობას წარმოადგენს. ვინც არ იცის თავისი წარსული, იგი ვერ გაერკვევა აწმყოში და ვერც შექმნის ბედნიერ მომავალს. ამიტომ დღეს განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა ჩვენში წარსულის შესწავლას, რათა თითოეული საბჭოთა მოქალაქე იყოს სოციალიზმის შეგნებული და გათვითცნობიერებული მშენებელი. საბჭოთა ხელისუფლების დახმარებით კავშირის ყველა რესპუბლიკაში წარმოებს ფართო ეთნოგრაფიული და ფოლკლორისტული მუშაობა. ამ მხრივ საქართველოს რესპუბლიკა დგას მოწინავე რიგებში და ჩვენში გამოქვეყნებულია მრავალი შრომა და მასალა, რომლებიც მიზნად ისახავენ ქართველი ხალხის წარსულისა და მისი ყოფა-ცხოვრების შესწავლას. მხოლოდ შედარებით ჩამორჩენილ უბანს წარმოადგენდა ქართველი ებრაელობა, რომელიც ჯერ არ ყოფილა ასეთი შესწავლისა და კვლევადობის ობიექტი, ყოველშემთხვევაში დღემდის არ გამოქვეყნებულა

ქართველ ებრაელების შესახებ ეთნოგრაფიული ხასიათის მასალები. ამ საქმეს ხელი მოჰკიდა როზა თავდიდიშვილმა, რომელმაც სრულიად უანგაროდ, თავისი ცოდნისა და გამოცდილების ფარგლებში შესძლო შეეკრიბა ქუთაისელ ებრაელთა ყოფა-ცხოვრების დამახასიათებელი მასალები. როზა თავდიდიშვილი არ არის კვალიფიციური ეთნოგრაფი, იგი მხარეთმცოდნეა და საქმის დიდი ენთუზიასტი. მისი მიზანია ამ შრომის გამოქვეყნებით ხელი შეუწყოს ებრაელთა მასის გათვითცნობიერების საქმეს, გააცნოს მას, თუ რას წარმოადგენდა მისი ყოფა-ცხოვრება წარსულში და როგორ უნდა შეიცვალოს ძველი ცხოვრება ახალი სოციალისტური ყოფით. ამასთანავე ამ შრომაში მოთავსებული ეთნოგრაფიული მასალა ავსებს იმ ხარვეზს, რომელიც ჩვენ გვაქვს ქართველ ებრაელთა წარსულის შესწავლის საქმეში. ებრაელები ჩვენში უძველეს დროიდან ბინადრობენ. ქართლის მატინანის პირველი გვერდი იწყება ებრაელების გადმოსახლებით საქართველოში, სადაც იგინი დამკვიდრდნენ მცხეთაში. საქართველოს ამ ძველ სატახტო ქალაქთან დაკავშირებულია მრავალი საყურადღებო ებრაული თქმულება: ელიოზ მცხეთელზე, ლონგინოზ კარსანელზე, ქრისტეს კვართზე, სიდონიაზე და სხვა. გადმოსახლებული ებრაელები ჩვენში ავრცელებდნენ ისრაელთა რწმენას და არაერთი წარმართი ქართველი გადასულა მათ სარწმუნოებაზე. ქართველი ისრაელები მონაწილეობას იღებდნენ საქართველოს საზოგადოებრივ-ეკონომიურ დაწინაურების საქმეში, მეტადრე ვაქრობაში, რომელსაც მათი საშუალებით საქართველოს სამეფო ეწეოდა მეზობელ ქვეყნებთან. საუკუნეთა მანძილზე ჩვენში მოსახლე ებრაელებმა შეითვისეს ქართული კულტურა, ენა, ზნეჩვეულებანი და საქართველო მათთვის გადაიქცა ნამდვილ სამშობლოდ. ამის შესახებ სრულიად სამართლიანად შენიშნავს ზ. ჭიჭინაძე: „ქართველ ებრაელთ უძველეს დროიდან ქართული ენა შეინახეს თვით აღმოსავლეთის უმორეს ქვეყნებში, ისევე მოხდა ლაზისტანისაკენ, ტრაპიზონშიაც კი შეინახეს ქართველ ებრაელთა ქართული ენა, ტრაპიზონს დღესაც ამ ენით ლაპარაკობენ. თვით ქართველთა შთამომავალთ ქართველ მაჰმადიანებმა კი ვერ შეინახეს ქართული ენა და დაკარგეს. საქართველოდამ ებრაელნი საცა კი სახლდებოდენ ყველგან თან ჰქონდათ ქართული ენა, ქართული ტანთსაცმელი და თვით მის წერაც კი ქართულ ენაზე წარმოებდა“-ო¹.

მართლაც საყურადღებოა, რომ ქართველი ებრაელი, სადაც არ უნდა იყოს იგი, ქართულ ენას არ ივიწყებს და მას სთვლის თავის

¹ ზ. ჭიჭინაძე, ქართველთა ებრაელნი საქართველოში, ტფილისი 1904 წ. გვ., 7, 10.

მშობლიურ ენად. საერთო ენასთან ერთად ქართველ ებრაელებს ქართველ ხალხთან აერთიანებს ყოფა-ცხოვრების მოვლენები, რასაც დღემდის ჯეროვანი ყურადღება არ ექცეოდა. რ. თავდიდიშვილის ნარკვევში მოთავესებული ეთნოგრაფიული მასალის გაცნობა აშკარად გვიჩვენებს, თუ როგორი საყოფაცხოვრებო ურთიერთობა უნდა არსებულიყო წარსულში ებრაელთა და ქართველთა შორის. ებრაულ ქორწილისა, მშობიარობის, ტირილის და სხვა წესებში არსებითი მსგავსებაა ქართულთან (მახარობელი, თეფშის გატეხა, ფეხის დაქერა, კალთით წყლის შესმა და სხვა). ყველაფერი ეს აშკარად მოწმობს იმ მკიდრო და ხანგრძლივ კულტურულ-სოციალურ კავშირს, რომელიც არსებობდა ქართველ ისრაელთა და ქართველ ქრისტიანებს შორის. ამით აიხსნება ის გარემოებაც, რომ საქართველოში მოსახლე ამ ორ სხვადასხვა რწმენის მიმდევართა შორის ადგილი არ ჰქონია რელიგიურ და ნაციონალურ შუღლსა და მტრობას, რაც საქართველოს მიღმა ჩვეულებრივ მოვლენად იყო გადაქცეული.

წინათ სარწმუნოებრივი სხვაობა დიდ დაბრკოლებას წარმოადგენდა ხალხის ეროვნულ-ნაციონალურ გაერთიანების საქმეში და ხშირად ერთი ეროვნების, მაგრამ სხვადასხვა რწმენის ხალხი ერთმანეთში მტრულად იყვნენ განწყობილნი. ამის მაგალითს წარმოადგენდა ქართველი მაჰმადიანები¹ (მესხეთ-ჯავახეთის მოსახლეობა), რომლებმაც დაივიწყეს მშობლიური ენა და თავიანთ თავს თურქებად და არა ქართველებად სთვლიდნენ.

დღევანდელ სოციალისტური მშენებლობის ხანაში საზოგადოებრივი შეგნებიდან სარწმუნოება გამორიცხულია და საქართველოში მოსახლე ებრაელებს ქართველებთან აერთიანებს ენა, ისტორიული წარსული და სოციალისტური კულტურა. ამიტომ საჭიროა ჩვენი თანამოძმე ქართველ ებრაელების ძველი ყოფა-ცხოვრების გაცნობა-შესწავლის გზით ხელი შევუწყოთ ებრაელთა მშრომელ მოსახლეობას ძველი მამა-პაპური ჩვევების ახალ სოციალისტურ ყოფაზე გარდაქმნაში.

ასეთ ამოცანას ისახავდა საქართველოს სამხარეთმცოდნეო საზოგადოება, რომელმაც ამ მიზნით დახმარება გაუწია რ. თავდიდიშვილს დაემთავრებია მის მიერ დაწყებული ქუთაისელ ებრაელთა ყოფა-ცხოვრების შესწავლის საქმე. ეს სამუშაო რ. თავდიდიშვილმა, როგორც პირველმა ებრაელმა ქალმა, სამი წლის ენერგიული მუშაობის შემდეგ შესძლო დაემთავრებია და წარმოედგინა დასაბუქდალ.

¹ ს. მაკალათია, მესხეთ-ჯავახეთი, ტფილისი 1938 წ. გვ. 54—65.

მაგრამ რ. თავდიდიშვილის მიერ დაწყებული მუშაობა ამ ნარკვევის გამოქვეყნებით არ ამოიწურება. საქართველოს სამხარეთმცოდნეო საზოგადოებას განზრახული აქვს ასეთივე ეთნოგრაფიული ხასიათის შესწავლა ჩაატაროს საქართველოს დანარჩენ კუთხეებში მოსახლე ქართველ ებრაელებს შორის, რაც ჩვენ საშუალებას მოგვცემს უფრო ფართოდ გავეცნოთ ჩვენში მოსახლე ებრაელთა ძველ ყოფაცხოვრებას.

ს. მაკალათია

27/IV 1940 წ.

წინასიტყვაობა

ქუთაისის ქართველი ებრაელების უმრავლესობა ოქტომბრის დიდ სოციალისტურ რევოლუციამდე ეწეოდა მეწვრილმანეობა—ფეხზე ვაქრობას; ხელოსნობას იშვიათად მისდევდა. ამასთანავე ხანამ-რაბინთა დიდ გავლენაში მყოფი ეს მოსახლეობა გაქლენთილი იყო სარწმუნოებრივი ცრუმორწმუნეობით. ეს იწვევდა მათ კარჩაკეტილობას და კულტურულ-ეკონომიურად ჩამორჩენილი მშრომელი მოსახლეობა იბრჩობოდა სულიერ და ქონებრივ სიღატაკეში. ოქტომბრის რევოლუციამდე არავინ ზრუნავდა ქართველი ებრაელობა გამოეყვანა ასეთ ღუბჭირ მდგომარეობიდან, შეესწავლა მისი წარსული და აწმყო და ამით ხელი შეეწყო მისი გათვითცნობიერებისათვის.

ამ მხრივ საყურადღებოა ზაქარია კიჭინაძის მიერ შედგენილი წიგნი „ქართველთა ებრაელნი საქართველოში“ და შემდეგ კი მიხ. ხანანაშვილის მიერ გაზ. „სახალხო საქმის“ ფურცლებზე გამოქვეყნებული საინტერესო წერილები ქართველ ებრაელთა შესახებ.

მე, როგორც ქართველი ებრაელის ოჯახიდან გამოსულ მშრომელ ქალს, პატარაობიდანვე დიდი სურვილი მქონდა შემესწავლა ქუთაისელ ქართველ ებრაელთა ყოფა-ცხოვრება, მაგრამ როგორც არასპეციალისტი—ეთნოგრაფი, ვერ ვბედავდი ასეთი მუშაობისათვის ხელი მომეკიდა; მხოლოდ ვცდილობდი მუდამ მათში მეტრიალა და გავცნობოდი ქუთაისელ ქართველ ისრაელთა ყოფა-ცხოვრების ყოველგვარ წვრილმანს და გამეზიარა მათი ჭირვარაში.

დღეს, სოციალისტური მშენებლობის პირობებში საშუალება მომეცა ჩემი ოცნებისათვის ხორცი შემესხა და შევედგომოდი ქუთაისის ქართველ ებრაელთა ყოფა-ცხოვრების დამახასიათებელ მასალების შეკრებას. ჩემი ეს დიდი სურვილი გულთბილად მიიღო საქართველოს სამხარეთმცოდნეო საზოგადოებამ, რომელიც ყოველმხრივ ხელს მიწყობდა და მამხნევებდა მუშაობის პროცესში. ამ საზოგადოების დახმარებით შესაძლებლობა მომეცა შეკრებილი მასალა დამემუშავებინა და ცალკე შრომად გამომეცა.

ქართველი ებრაელები, ანუ ისრაელები საქართველოში უძველეს დროიდან ცხოვრობენ და მათ ყოველთვის მეგობრული განწყო-

ბილება და ურთიერთობა ჰქონდა მოძმე ქართველ ქრისტიანებთან. ამის უტყუარი მასალა მოცემულია წინამდებარე ნარკვევში, რომელშიაც მკითხველი დაინახავს, თუ რამდენი საყოფაცხოვრებო ჩვევა და წესია მათ შორის საერთო და დამახასიათებელი. მაგალითად, ქუთაისელი ქართველი ებრაელები ხმარობენ იმერულ კილოს; იგი იმერელივით უმღერს ქართულ „იავ-ნანას“ აკვნის ბავშვს, ობლობით გამწვარებული იმერელივით სტირის აკაკის „დედინაცვალს“. ქორწილში იმერულად მღერის:

„მოვდივარ მახარობელი,
გულისა გამხარებელი;
დაგვიცალეთ დარბაზი,
ქალი მოგვყავს ლამაზი“.

ფერხულში — „ეუფუნასა“. — ლხინში — „ღვინოვ კახურო“, — „მრავალ-ქამიერ“, „ესე სუფრა გაშლილი“, და სხვ.; გარდაცვლილ ძმას, რომელიც სიცოცხლეში ამაყობდა თავისი დის „ხუთთითიანი“ ნაწნავებით, იგივე დაი დასტირის: „გულ მოგიკლამ, აღარ მოუფელი შენ საამაყო ნაწნავებს, აღარ შევირჩენ თავზე თმას, — ჩემი ქორის ნაგლეჯები ამ შენ გულზე დეგეყაროს“ — და გაშლილ თმებს იგლეჯს, მიცვალებულს ბლუჯად გულზე აყრის; ცოლი ქმარს დასტირის, — „ღმერთმა კითხოს იმ სოფლად, ვინც მე და შენ გაგვყარა“; ქალი-შვილს მშობლები მოთქვამენ, — „ვაჟი მამულს მოუხდება, ჭირისუფლად ქალისთანა“; დედის ცხედარს ქალიშვილი დასტირის სახის გლეჯითა და კივილით — „წყალს კიდობანი მიქონდა, ნეტავ დედა რააო“, და სხვ.

მიუხედავად ისრაელური სარწმუნოების მრავალგზის აკრძალვისა, რომ, „ბატონების“ მობოდიშება და კერპთაყვანისმცემლობა დიდი ცოდვააო, მაინც ებრაელები „ბატონებს“ დიდი მოწიწებით ეპყრობიან და სხვ.

ქუთაისის ერთერთ უბანში „მწვანე ყვავილაში“ მცხოვრები მრავალი ქრისტიანიც ისეა შეჩვეული ებრაულ კუთხურ გამოთქმას, რომ თვითონაც მათ მსგავსად ლაპარაკობს: „სალომეს გოგოები“, „მატრონა მეჩიხტიკოპე“, „მარიამ მეცეცხური“, „ვარდოია-ტასიანი“, „შავი ბარბაღი“, „მაიას პელაგიაი“ და სხვ.

მრავალი ზნეჩვეულება ადასტურებს, რომ ორ მოძმე ხალხს შორის მეგობრობა განუწყვეტლივ არსებობდა (თუ არ მივიღებთ მხედველობაში თითო-ოროლა ანტისემიტურ გამოსვლას საქართველოს რუსეთთან შეერთების შემდეგ).

ვიმეორებ, რელიგიურ რწმენას ღრმად ჰქონდა ფესვები გადგმული ქუთაისის ქართველ ებრაულ მოსახლეობაში, ისინი ეწეოდნენ

კუთხურ კარჩაკეტილობას, რის გამო მათ ბევრი რამ შერჩენიათ სპეციფიკური, მეტადრე სასაუბრო ქარგონის მხრივ: მაგ., „რას ლამი რაას, მიამსევე და დაფანიერდი“, „ითომარე“, „ისობარე“, „მეხირა“, სახუმარო კუბლეტები:

„ინინი და ლეზემი,
ბასარი ტოვეთ თოზლეო;
ნაშა ქამე იეშობს
ბაითში დამალეზეო“.

ანუ

„ზემით ბარი-ბალი,
შელახლე სხალი.
ვაი კორახ-კორახი
წითელ-ყვითელ ტყემალი“ და სხვ.

აღსანიშნავია საუბარში ბოლომყოფანი ბგერის გაქიანურება— „მართლა“, „უთქვიავე“, „ისე იცოცხლე“, „შენმაი“ და სხვ. ან სიტყვაში წინა მარცვლის განმეორება, — „უთხარი, უუ“, „მოიტანე, მოო“, „წაილე, წაა“; გაკვირვება: „უუი ამსაა“!.. „ვაი ჩემთეიინ“!.. „ჩავიარე“!.. ანუ მოსწრებული სიტყვების გაღეჭვა:

„შენ მოიგებ ფუფუ!
შენ ჰაამ პუფუ!
შენ მეერევი რუფს!“ და სხვ.

ლოცვების გაღეჭვა ქართული ქარგონით:

„ანი აღონაი ამართი,
ყველი და ბური მამართვი;
თუ არ ვჭამო,
ისევე წამართვი“ და სხვ.

გარდა ჩვეულებრივი ქართულ-ხალხური ანდაზებისა, საუბარში ხშირია ხმარება თავისებური ანდაზებისაც: მაგ., „ხახმის ნათქვამი ქენი, მისი ნაქნარი არქნა“; — „ცამეტი წლის ქალიშვილი, ან ქმარ-ქვეშ, ან ქვასქვეშ“; „არენმა შენი არა ქნას, შენ არენისა ქენიო“ და სხვ. აგრეთვე ხშირია როგორც თვითონვე ამბობენ „თხოვა-გათხუე-ბის“ დროს გაღეჭილი ანდაზები:

„არც ისე ქალისთვინაო,
იმ კარქი მოყვრისთვინაო;
არც ისე მოყვრისთვინაო,
იმ კარქი მოდგმისთვინაო“ და სხვ.

აღსანიშნავია ქუთაისელ ქართველ ებრაელთა შორის გავრცელებული წყველა და დალოცვა, მაგალითად, წყველა ლექსად:

„შენ და მე არა
ქირმა გიარა.
თქო მოქტება
ბარკალ გიარა“. და სხვ.

დალოცვები: „დამადლიანდი ხას ერუშალაიმ“, „გიკეთა ორფეხმა და ოთხფეხმა შინ და გარეთ“, „არ დაგაკლდა კატა შეღავანიც“ და სხვ.

სხვადასხვა ქართულ თამაშობას გარდა აღსანიშნავია დღესასწაულებთან დაკავშირებული თამაშობანი, მგ., ფურჩიმში—მამაკაცების მიერ ცხენების ჯირითი, „ბურთოობიაი“, ქალების—„სერიის ჩაბმა“; შაბუყოთში—„უნჩხროობიაი“, „კენქოობიაი“; სიონის ტირილში—„ორმოობიაი“, „კოკაკლოობიაი“; სუქოთში—„ფერხული“, დაირაზე დაკვრა; ცეკვა-თამაში, სიმღერა; ხანუქაში—„დამალოობიაი“, „ტალიობიაი“, „ქორიანაი“, „ათალი-ბათალი“, „ატატელა-ბატატელა“ და სხვა.

საქმელებში: საყველე-სახორცე, საფესახო-სახამეზო, საკაიდლეო-საწარეუქნო და სხვ. ნამცხვრებში: „მურასა“, „ლობუანი“, „ხოვლი“, „ფალუნდაგი“ და სხვ.

ყველა ზემოხსენებულის გარდა საყურადღებოა ქალის როლი ოჯახში. თუ იგი ახალგაზრდობაში ყველას მონა-მორჩილია, ყოველგვარ უფლებებს მოკლებული, უფროსებთან ვერ დაილაპარაკებს, ყოველმათ შინ შემოსვლაზე ფეხზე უნდა წამოდგეს და სხვ. სამაგიეროდ იგი, ხანშესული დედა, უკვე მთავარი ფიგურაა „შვილმამავლისთვის“, გამოყოფილი შვილი დედას ისევე ემორჩილება (ვაჟი), მის დაუკითხავად, მისი რჩევის გარეშე, „კვერი არ გატყდება“, არც ერთი წვრილმანი საკითხი დედის დაუკითხავად არ გადაიქრება; სალოცავიდან გამოსული ვაჟი პირველად დედასთან გაივლის, მიესალმება ხელზე კოცნით. ყველა შვილისათვის დედამ უნდა ჩამოასხას სანთელი; ავადმყოფობის დროს დედა იმედი, ლხინში „თავი და ბაირახტანი“, დედა მრჩეველი, „მცხარე ქირისუფალი“, მასვე ეხება „კაბუკობა“, „განატეხი“, „ფეხის მოქრა“, „გადალოცვა“, „დაბანგვა“, „ფუძის გადატანა“ და სხვ.

თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ოქტომბრის დიდ რევოლუციამდე თითქმის ასევე სრულდებოდა ყველა კუთხური ადამ-ჩვევა; არც ერთ მანამდე არსებულ ხელისუფლების დროს არავის შეუწყუხებია თავი ქართველ ებრაელთა ყოფა-ცხოვრების შესახებ შეეგროვებია ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მასალები.

ოქტომბრის რევოლუციამ, დიდი სტალინის ბრძნულმა ნაციონალურმა პოლიტიკამ ბოლო მოუღო ქართველ ებრაელთა კუთხურ

კარჩაკეტილობას, მისცა მათ ფართო სარბიელზე გამოსვლის საშუალება და ისინიც ჩაებნენ სოციალისტური შრომის ფერხულში; თუ ოქტომბრის დიდ რევოლუციამდე ისინი იჩაგრებოდნენ, დღეს ქართველ ებრაელთა შორის მრავალია პარტიული და არაპარტიული ბოლშევიკი; ახალგაზრდა და ხანშესული ენთუზიასტები, რომელნიც საბჭოთა მონაპოვარს ფხიზლად გუშაგობენ ყველა ფრონტზე.

დღეს—არცერთი ბავშვი არაა დარჩენილი სკოლის გარეშე, არცერთი მოზრდილი არაა წერაკითხვის უცოდინარი, არცერთი მშრომელი—სოციალისტური შრომის გარეშე.

მრავალი მეცნიერ-მუშაკი, მრავალი საამაყო სტახანოველი ქალი და ვაჟია მათ შორის საბჭოთა ხელისუფლების ნაამაგარ-ნაჭირნახულევი.

ეს მცირე ნაშრომი ნაწილია იმ მრავალი ძვირფასი და საყურადღებო მასალისა, რომელიც მოიპოვება ქართველ ებრაელთა წარსული ყოფაცხოვრების შესახებ და რომელსაც ესაქიროება მეტისიღრმით შესწავლა, რომ მკითხველს საშუალება ჰქონდეს გაეცნოს მათ წარსულს, რომ დღევანელი საბჭოთა სინამდვილის წყალობით თვალთნახული ნაყოფი წარსულს შეადაროს, რადგანაც, ვიმეორებ, ბოლო მოვლია ებრაელთა კუთხურ კარჩაკეტილობას და ისინი სხვებთან ერთად ხელიხელ ჩაკიდებული შრომობენ სოციალისტურ ქვეყანაში, სტალინური მზით განათებულნი და გამთბარნი.

ფრიად მნიშვნელოვანი და საჭიროა შესწავლა იმ ქალებისა, რომლებითაც ქუთაისის ქართველი ებრაელობა ამაყობდა მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში (ჩვენი ნარკვევი ეხება მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარს); იმ დროს, როდესაც ქუთაისის ქართველი ებრაელის ქალი „კერიას“ ვერ შორდებოდა და ისე ბერდებოდა, რომ თავისი უბნის მეტს არაფერს იცნობდა, იქ იყვნენ ებრაელი ქალებიც ცნობილნი თავისი გამბედაობით, გაჭირვების დროს „ლუბენატორს“ წინ რომ დაუდგებოდნენ, გადაელობებოდნენ, საზოგადო და სახალხო საქმისთვის თავისი ჯამაათის მიერ მიგზავნილნი თავისუფლად სთხოვდნენ დავალებულს; მათ შორის დარჩენილია სახელები: სარია-არაბი, თეთენიაი, ხანანაური, მოშიაური, ბინინაური, შიმშილაური და სხვ., რომელნიც თავისი ხალხას რჩეულნი იყვნენ.

საქართველოს სამხარეთმცოდნეო საზოგადოება მიზნად ისახავს საქართველოს მოსახლეობის წარსულის შესწავლას და იმედია ახლო მომავალში შეუგდება საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში მოსახლე ქართველ ებრაელთა—საქართველოს ამ უძველეს მკვიდრ მცხოვრებთა—ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ შესწავლასაც.

დასასრულ, მადლობას მოვახსენებ საქართველოს სამხარეთმცოდნეო საზოგადოებას და მის სწავლულ მდივანს ამხ. სერგი მაკალათიას, რომლის უშუალო ხელმძღვანელობითა და დახმარებით გამოიცა ეს შრომა.

მადლობას მოვახსენებ აგრეთვე დოცენტ მიხეილ ხანანაშვილს, რომელმაც დახმარება გამიწია მასალების შერჩევასა და დამუშავებაში, ექსპედიციაში მონაწილეობის მიღებით.

ამასთანავე დიდ მადლობას ვუცხადებ ყველა იმ პირს, ვინც მასალების მოწოდებით არ დაიშურა თავისი წვლილი და ხელი შემიწყო ამ შრომის დამუშავება-გამოცემაში.

რ. თავდღიშვილი

1. ადათ-ჩვეულებანი

ნიშნობა, ქორწილი, მშობიარობა და ბავშვის აღზრდა

ისრაელს ქალიშვილის დაბადება არ უხარია, მძიმე ტვირთია მისთვის ქალიშვილი. თუ ვაჟს დიდის ამბით გადაუხდინა „მილას“ (ნათლობას), ქალიშვილს სულაც არ ნათლავენ. მოვა ხახამი, აკურ-რთხევს უბრალოდ და სახელს დაარქმევს.

თუ ქალს შვილის ყოლა დაუგვიანდა საერთოდ, ის შეკვეთავს „ნედერს“, რომელიც აუცილებლად უნდა შესრულდეს, ღმერთს შეპირებას მისცემს, ოღონდ შვილი გამიჩნდეს და, ქალიშვილიც რომ იყოს, მაინც მისი სახელის დარქმევაზე დიდ წვეულებას გაემართავო. ამ შემთხვევაში გადაიხდინა პატარა „სეყუდას“ (პურ-ღვინო); ქალიშვილის დედას ხახამი ასე დალოცავს: „ამის ფეხზე ღმერთმა დაგამადლიანოს „ბენზახარზე“ (ვაჟიშვილზე) და ნაკრული გული გაგმიზიარულოსო“. ქალიშვილის დედა მორცხვობს, უხერხულად გრძნობს თავს; თუ ვაჟზე ნალოგინევი ის ხუთ კვირაზე დაიბანს და დაიცვლის, ქალიშვილზე ხშირად სამ თვემდე ვერ დაიბანს, უფროსები ნებას არ აძლევენ; „ქალიშვილი ვაჟი ხომ არ არის, ის სულის ცოდოა, ის არის ზედმეტი—პრატი“-ო.

ქალიშვილის დაბადებას ნაკლებად თუ გაიგებს ვინმე; თუ ვაჟის დაბადებას ყოველ შაბათ დღეს აცხადებენ სალოცავში და ჯამათი ვაჟის მამას ულოცავს და უკურთხევს (მამაც ამაყობს, რომ ვაჟიშვილი დაებადა), ქალიშვილის დაბადებაზე მსგავსიც არაფერია; პირიქით, ძალიან გვიან იგებენ, რომ ესა და ეს ქალი დალოგინდა და გოგო ეყოლაო; ქალიშვილს „ხმანაკლებს“ ეძახიან. თუ ვაჟის დედა თამამად გამოდის ოთახიდან ორ-სამ კვირაზედაც კი და ქმარ-მავლსა, მამამთილსა და სხვებს არ ერიდება, ქალიშვილის დედა ხშირად ორ-სამ თვემდე გარეთაც არ გაიხედავს, როგორც დამნაშავე. ოჯახს ხშირად მგლოვიარეს სახე მიეცემა, ნამეტურ, თუ იმავე ქალს რამდენიმე ქალიშვილი ჰყავს და კიდევ ქალიშვილი შეეძინა.

თუ ვაჟიშვილის პირველად სალოცავში საკურთხეველად მიყვანა დიდის ზეიმით ხდება და მით „სეფერ თორას“ (ათი მცნება) ვერცხლის კალამი, ბალდადი, სეფრის კაბა, ღიმილები ან სხვა უნდა შე-

ეწიროს, — ქალიშვილის მიყვანა, სრულიად არ არის სავალდებულო; მით უფრო არ არის სავალდებულო საჩუქარი და შესაწირავი. ვინმე ნატრულმა რომ სალოცავში ქალიშვილი მიიყვანოს და აკურობევიანოს ხახამსა და ჯამაათს, მას ხშირად სასაცილოდაც აიღებენ — „ოქროს ყვერიანი“ მოჰყავსო. ქალიშვილს ვიდრე ორმოცი დღე შეუსრულდებოდეს საყურის გაყრის მიზნით ყური უნდა გაუხვრიტონ; ყურს უხვრეტენ გახვრებული ნემსით, შიგ შალის ძაფს გაუყრიან და სანამ მოუშუშდებოდეს ზეითუნის ზეთით უღობებენ, რომ ყური არ გაუმიზეზდეს.

ქალიშვილის დაბადებისთანვე მისთვის მზითვეი მზადდება; უწინარეს ყოვლისა ამზადებენ ბუმბულს ლოგინისათვის. სირცხვილად არის მიჩნეული, რომ ქალიშვილს შინაური ნაწეწი ბატის ბუმბულის ლოგინი არ გააყოლონ. უყვარს თუ არა ბატის ბორცი, მაინც იყიდის ქალიშვილის პატრონი ბატს ბუმბულისათვის და ამზადებს ლოგინს. ზაფხულობით ეზობეში იკრიბებიან ერთად მეზობლის ქალები და ერთიმეორეს ეხმარებიან ბუმბულის წეწვაში, ზამთრობით კი სახლებში ცეცხლისპირას, ან ბუხართან შემოუსხდებიან და ისე სწრაფად წეწვენ ბატის ბუმბულს, რომ თვალს ვერ მოასწრებ; ცალკე გერმას (გულს) არჩევენ და ჰყრიან ბალიშის საპირეში, რომელიც წინასწარ არის შეკერილი და დამზადებული, ნეფე-დღოფლის ფეხის დასადგმელად ქეთუბის დროს (ქორწილზე).

ქალიშვილის პატრონი ლოგინის გაწყობის შემდეგ სასიძოსათვის ინახავს (თუ აქვს) ან შეიძენს ერთს ოქროს (ფულს) მაინც, ბაჯაილო ოქროს რგოლის ბეჭედს და საათს თავისი ძეწვეით (ისრაელური წესით სავალდებულოა ვერცხლით ნიშნობა. ვერცხლი ორივე მხარემ უნდა გასცვალოს ნიშნობისას). ქალიშვილის დედა აღრიანად შეუდგება სასიძოსათვის თორა-სისიტის შესანახავის ქარგვას ძვირფას ხავერდზე, ან საუკეთესო ფარჩაზე (აგრეთვე სუფრის საფარიც სავალდებულოა ქალიშვილისათვის გასატანებლად). თუ თვითონ არ იცის კარგი ქარგვა (ხშირად კი იციან) საუკეთესო მსითავს შეუკვეთს. რაც კი რამე კარგი საკაბე ან კარგი აბრეშუმის ბალდადი ჩაუვარდება დედას ხელში, მას ქალიშვილის სამზითვოთ შეინახავს. საშუალო ოჯახს 12—13 წლის ქალიშვილისთვის თითქმის მზად აქვს მზითვის შერტი ნაწილი.

კარგი მეგობარი ოჯახები წინათ ბავშვებს აკვანშივე დანიშნავდნენ, დღეს ეს წესი გადავარდნილია. დანიშნულები ერთმანეთს არ უნდა დაენახვონ „ქეთუბამდე“ (ქორწინებამდე). ქალი რომ საქრმოს დაინახავს, გაიქცევა, დაიმალება. როდესაც სრულწლოვანს (ისრაელის წესის მიხედვით ქალის საქორწინო ასაკად ითვლება ცამეტი

წელი და ვაჟისა კი თვრამეტი) ნიშნავენ, რაბინი პირობას ჩამოართმევს, რომ ერთდონ ერთმანეთის შეხვედრას, რათა არ დავალიანდნენ; ისინი რომ ერთმანეთს დაელაპარაკონ და მარტო დარჩნენ, მათი ცოდვით ამ ქვეყნად მაღლიანები და წმინდანები დავალიანდებიან და უღროვოდ დაიხოცებიანო. მორწმუნენიც ასრულებენ რაბინის სიტყვას. უთვალთვალევენ, რომ დანიშნულები არსად არ შეხვდნენ ერთმანეთს: ცოდვა არ გადიდდესო.

ნიშნობა. ამ დროს სასიძო ჩამოუტანს დანიშნულს „ნიშანს“ ოქრო-ფულს, ნივთს, წყვილ (ან მეტს) აბრეშუმის ბალდადს, თავმაქარს, ჩამოიყვანს სასიამოროსას ყველა თავის „მეტერ-მოყვარეს“ და რაბინს რამდენიმე ხახამით, რომელიც შეასრულებს ნიშნობის წესს; რაბინი გასამრჯელოს მიიღებს ორივე მხრიდან; რადგან ნიშნობა მეტწილად ღამით ხდება, ვახშმადაც დარჩება იქვე, ხოლო სანამ ვახშმობას შეუდგებოდნენ, რაბინის ცოლს შოიწვევენ; თუ უკანასკნელი მოვიდა ნიშნობაზე—ეს დიდი პატივისცემაა, თუ არა და გააწყობენ ყოველნაირ საქმელს: ნამცხვრებს, ღვინოს, ხილს და სხვა, და რაბინის ოჯახში გაგზავნიან საუკეთესოდ გაწყობილ სინს ძღვენით.

როცა სასიძო თავისი ნათესავეებით სიმამრისას მივა, პირველად სასიძოს დედ-მამა შევა შინ მოყვრისას; ისინი მარჯვენა ფეხს შესდგამენ და შაქრით ხელში იძახიან: „სიმანტობ, მაზალ-ტობ,“ (სიმზიარულით—დოვლათით). პირველად სამამამთილო და სადედამთილო გადაათარებენ თავზე ბალდადს სარძლოს, თითებზე ძვირფას ბეჭდებს, ხოლო მჯგებზე სამაჯურებს წამოაცმევენ და ხელშიაც თავშაქარს მისცემენ; ამით ეუბნებიან: შაქარივით ტკბილი იქნეს შენი ცხოვრებაო. მათ სხვებიც მიჰყვებიან, სარძლოს და სასიძოს ხელში ნატებს შაქარს უდებენ: სარძლოს—მოსული სტუმრები, სასიძოს კი—დამხდურები; სარძლო-სასიძომ შაქარი არავის არ უნდა დაუბრუნოს; მოყვრები, ყველა სტუმარი და შინაური ერთი მეორეს უცვლიან ხელში შაქარს, ულოცავენ ერთმანეთს, ეხვევიან, კოცნიან, მაგრამ ფრთხილად არიან, რომ სარძლო-სასიძოს მიერ მიღებული შაქარი არ გაიბნეს, არ დაიკარგოს, ან არაფერ მოიპაროს, ან არ უკუდიანოს და უეშმაკოს ვინმემ. მოთავდება თუ არა მილოცვა და შაქრის გაცვლა, მას ცალ-ცალკე ინახავენ იმ მიზნით, რომ თითოეულმა მარტომ დალიოს ჩაი მიღებული შაქრით, სასიძომ—თავის სახლში და სარძლომაც—თავისაში.

თუ ნიშნობა ღვინის კურთხევით და ბეჭდის გაცვლით შესრულდა, დანიშნულების გათვისება აუცილებლად რაბინისა და ხახმების თანდასწრებით უნდა მოხდეს, ხოლო თუ ნიშნობა უბრალო ბეს გაცვლა-გამოცვლით მოხდა (ე. ი. უკიდუშით), ამ შემთხვევაში მათი დაშო-

რება-გათვისება ე. ი. დანიშნულების გაყრა, მოხდება ადვილად და უბრალოთაჲ: ერთიმეორეს დაუბრუნებენ მოტანილ ბეს და საუკმე ამით გათავდება.

ბეს გასაცვლელად მოსული მოყვრები, ისევე როგორც ნიშნობის დროს, მოიტანენ ყველაფერს და სარძლოს მშობლებიც სასიძოს აჩუქებენ ოქროს ან ვერცხლის ფულსა და ბეჭედს.

სარძლოს ოჯახში გაიმართება ნადიმი, რომელიც ხშირად რამდენიმე დღე-ღამე გასტანს ხოლმე.

ნიშნობის მეორე დღეს სარძლო სადღეღამითილოსაგან მიიღებს „საუკმელო“-ს; ასეთივე სარძლოს ოჯახიდან იგზავნება სასიძოს ოჯახში; „საუკმელოში“ შედის: ერთი დიდი „ლეკები“ (ბისკვიტი), ერთი „ფუანი“, ე. ი. შინდამზადებული ტკბილი ნამცხვარი და კარგა ბლომად შაქარი, რომელსაც მიმღები წვრილ ნაქრებად დასპურის და თითო ნაქერ ლეკებს, თითო ნატეხ შაქარსა და თითო ნაქერ ფუან ნამცხვარს ყველა კეთილსა და მეზობელს დაურიგებს; ყველა დალოცავს ახლად დანიშნულებს და უსურვებს გაბედნიერებას; საუკმელოს სარძლო არ სკამს იმ რწმენით, რომ თუ მან საუკმელოზე გაგზავნილი რაიმე შესკამა, თავის ქმრის ოჯახში ჯამსა და ჭურჭელს დაამტვრევს; ამრიგად, სარძლო არ გასინჯავს სადღეღამითილოს გამოგზავნილ საუკმელოს და არც სასიძოს აქმევენ სასიდედროს გამოგზავნილ ისეთივე საუკმელოს იმ რწმენით, რომ ხელმარცხიანი არ იქნეს.

საუკმელოს შემდეგ გაიმართება საუზმეს გაგზავნა-გამოგზავნა. ვინც მოასწრებს და პირველი გაგზავნის საუზმეს, თავს ისახელებს. საუზმეზე გაგზავნიან ან სულ თეთრეულს (რძიდან გაკეთებულს), ან მარტო ხორცეულს და თევზეულს. თეთრეულის სახით დილით იგზავნება:—კუინტი სულგუნი და ყველი, ნალები, დაფურცლული ყველის ხაჭაპური და რძიანი ბრინჯის ფლავი, „ფუანი“ მასა და „რძიანი“ (ნაზუქი), ერბოიანი „აფიონი“ (გამოზეილი) და სხვადასხვა სახის ტკბილი ნამცხვარი; ყველაფერი იგზავნება იმდენი რაოდენობით, რომ მთელი ოჯახის შემადგენლობას, რაგინდ დიდი ჯალაბი უნდა იყოს საუზმედ ეყოს (თავისივე შინაური ღვინით და სასმელით, შინაური ქაქის ან ღვინის—თხლის არაყით გაკეთებული). თუ საუზმე ხორცეულია, მას საღამოთი გაგზავნიან იმ ვარაუდით, რომ ყველა დაესწროს ვახშამს; ხორცეულში უნდა იქნეს აუცილებლად უსაყვარლესი საჭმელი: თევზი სატენით ნიგვზის ზეთში, შემწვარი ქათამი სატენით ზედ კართოფილმოყრილი რგვალად; ასეთივე შემწვარი ინდაური; მოხარშული ერთი ან რამდენიმე ცალი ძროხის ენა სანელებელ გადაყრილი; მრგვალად მოხარშული დაფუჭვნილი კართოფილი ზედ ნიგვზის ზეთითა და სანელებლით; ბრინჯი მოხარშუ-

პუზ. 1. კუთასელი ვზრავლი (ტბი).

2. რ. თავდიდიშვილი.

ლი ასევე ნიკვზის ზეთით „ანელეპტი“, მთელი პატის, ან ორი კვატას (იხვის) „ყალია“ (ხახვში და ბროწეულში ჩამწვარი), შინაური შებავეული; შინაური სამი ცალი ფუანი პური, სამი ცალი გამო-ზელილი მურასა (დოქის მსგავსი პური); სხვადასხვა საუკეთესო ხი-ლეული, ღვინო და სასმელები. საუზმის მიმტან ბავშვებს ასაჩუქ-რებენ ფულით, ქურჭელს დაუცლიან და იქვე გაურეცხავენ, ხოლო ღვინისა და სასმელის ქურჭლებში ჩატოვებენ ცოტას, ცარიელს არ დაუბრუნებენ, რომ მათი ოჯახის დოვლათი არ გამოილიოს.

საუზმის სულ მოკლე ხანში მოჰყვება „ნიშნის ძღვენი“. ნიშნის ძღვენად იგზავნება რაც კი საუკეთესო სასმელ-საქმელია (გარ-და თეთრეულისა) უამრავი ყოველნაირი ტკბილეულით და ნამცხვა-რით; უნდა გაეგზავნოს აგრეთვე სარძლოს და სასიძოს ერთი ხელი ძვირფასი და საუკეთესო ტანისამოსი, ნივთები (შედლებისდაგვარად) — ყველაფერი ახალი, რომ დანიშნულები თავიდან ფეხამდე შეიშო-სონ; აგრეთვე ქალ-ვაჟის მშობლებს, მათ ძმებს, სიძეებს, იმ ოჯახის ყველა ნაშიერ ბავშვს შინ და გარეთ, ყველას თითო თავი რაიმე სა-ჩუქარი; ქალს უნდა გაეგზავნოს სარკე, სავარცხელი, ამრეშუმის ბალ-დადი, სხვადასხვა სურნელება (სუნამო, საპონი), მაკრატელი და სა-ფულე ფულით სავსე. ვაჟს უნდა გაეგზავნოს დამატებით სათუთუნე, ოქრო-ვერცხლი, თასი, საფულე — მასაც ფულით სავსე და სხვა.

ნიშნის ძღვენის მიმტანი უკვე ყველა ვაჟკაცია, ოჯახისა და განაყოფისაგან მიწვეულნი; ძღვენს წაიღებენ დაღამების შემდეგ, თავზე დაიდგამენ გახვეულ სინებს და სიმღერითა და მხიარულად მიაქვთ; ნიშნის ძღვენს თან ახლავს სუფთად გახვეული წმინდანაცა-რი და ნახშირი.

ერთი მიმტანთაგანი ოჯახში მისვლისას დანარჩენებს კარებს გაუღებს. მოყვრის შეგებებისთანავე სინს დადგამს, გახსნის, ამოი-ღებს ნაცარსა და ნახშირს; ორივე მოყვარე ნაცარსა და ნახშირს ხელით შეეება და ერთმანეთს ეტყვიან: „სანამდე ცეცხლში და კე-რიაში ნაცარი და ნახშირი არ გამოილევა, მანამდე არც ჩვენ მო-ყვრობაში გამოილიოს ავკარგო“.

პირველი მიმტანი დახსნის ყველა შეხვეულს; მოწვეული კეთი-ლები და მეზობლები ნიშნის ძღვენს ათვალეირებენ. მიმტანი ასახე-ლებს თუ ვისთვის რა არის გამოგზავნილი და ჩააბარებს საიმედოდ ოჯახის უფროსს, რომ არაფერი დაიკარგოს; ძღვენში ყველანაირი ნამცხვარია (ცხრა ცალი) იმ ანგარიშით, რომ ყველას გაუნაწილონ და ვინც ვერ დაესწრო რაიმე საპატიო მიზეზით, შინ გაუგზავნონ.

მოსულებს გაუწყობენ ძვირფას სუფრას, ხშირად დილაამდეც კი მოილხენენ ხოლმე, მეზობლებსაც მოიწვევენ და დროს გაატარებენ.

ხშირად დანიშნულები წლობით არიან ხოლმე, მაგრამ ერთმანეთს არასოდეს არც დაელაპარაკებიან და არც დაენახებიან; დანიშნულობაში ხშირია ძღვენები, საუზმეები, მოსაკითხები ხორცეულით და თეთრეულითაც (ცალ-ცალკე). ვაჟის შშობლებს ხშირად „ნედერი“ (შეკვეთა) აქვთ შეკვეთილი, ასე რომ დაუქორწილებელ სარძლოს თავის სახლში ან სულ არ მიიწვევენ, ან თუ მიიწვევენ, ღამეს არ გაათვებიან. დანიშნული ქალი არც დედამთილ-მამამთილს, არც მასზე უფროს მაზლებსა და მულებს არ დაელაპარაკება; ხშირად დედამთილი და მამამთილიც ისე გარდაიცვლება, რომ ისინი რძლის ხმას ვერ გაიგონებენ.

ვაჟის სახლშიაც რამდენიმეჯერ ხდება მოყვრების მიწვევა. პირველი მიწვევა სულ სხვა სახეს ატარებს; თუ ქალს თავისი მამის ოჯახში მიუტანეს საჩუქრები, ბალდადები, ოქრო-ვერცხლი და სხვა, ვაჟის ბინაზე მიიტანენ მხოლოდ შაქარს, რომელსაც ისევე გაცვლი-გამოცვლიან, როგორც ქალის ბინაზე, და თუ ვაჟის ოჯახს ნედერი არა აქვს სარძლოს ქორწილამდე შინ დატოვებაზე, გადაწვევის შემდეგ ქალს დაიტოვებენ რამდენიმე ხნით. ქალს მეორე დღესვე დილით ზღურბლში დაუდებენ რამეს გამოსაცდელად, ან საკეცურს, ან ცოცხს ან სხვ. თუ ქალმა წინ დაიხედა, არ გადააბიჯა ან არ წაკრა ფეხი და გამოსაცდელად დაგდებული საგანი თავის ადგილზე მიიტანა, ეს იმას ნიშნავს, რომ კარგი ქალი და რძალი იქნება. დარწმუნებულნი, რომ ოჯახში კარგი რძალი შემოდის, მოჰყვებიან სიცილსა და მზიარულებენ. იმ შემთხვევაში კი, თუ ქალს არ მოაგონდა, ან შერცხვა, ან მოერიდა, და არ აიღო ზღურბლზე დაგდებული საგანი, შეიქნება ერთი ჩურჩული და ბუტბუტი: „ვაი, ვაი, რა ქალი და რძალი იქნება, წინ არც კი იყურებო!“; სტუმრად გადაწვეულმა სარძლომ უნდა იცოდეს სახლის ძირ-კუთხიანად დაგვა, ცოცხის ხელში სწორად აღება; სახლი ისე უნდა გამოხვეტოს, რომ არსად მტვერის ნატამალი არ დარჩეს; თუ სარძლო სახლს ძირ-კუთხიანად გამოხვეტს, სარეცხს კარგად გარეცხავს, ცოტა საპონს და წყალს დახარჯავს, ძველს კარგად დააკერებს, ჯამ-ჭურჭელს კარგად მოუვლის, მუშაობის დროს არ ამოისვრება, კაბის ქობებსა და კალთებს არ ამოისვრის, ან რეცხვის დროს არ დაისველებს ტანსაცმელს ნარეცხი წყლით, ის კარგ რძლად ჩაითვლება. მაგრამ ხდება ისედაც, რომ სარძლო სათუთად არის აღზრდილი და ჩამოთვლილ სამუშაოებს ვერ ასრულებს. მაშინ სადედამთილო, ან უფროსი მაზლის ცოლი (შილი) შეეცდებიან მიყვანამდე (დაქორწინებამდე) შეასწავლონ ჰველაფერი, გარეთ კი ქორი არ გამოუტანონ, რათა არავინ დას-

ცინოს. როცა სარძლო საქმროს სახლშია, მას დედისაგან ხშირ-ხშირად მოუდის ძღვენი, სხვადასხვა საუკეთესო საქმელი, ნამცხვარი და ტკბილეული, ხშირად ესტუმრებიან კიდევ გადაწვეულ ქალიშვილს საჩუქრებით. რამდენიმე ხნის შემდეგ უკან გაიწვევენ, დროა თავის მშობლების სახლში დაბრუნდესო. სარძლოს გაისტუმრებენ საჩუქრებით. მეორე დღით კი გაუგზავნიან „გადაწოვის“ ძღვენს ძვირფასი საჩუქრებითა და საუკეთესო ნამცხვრებით, ტკბილეულითა და საქმელით.

ქალის ოჯახში უკვე ემზადებიან ქორწილისათვის. არაფერს ნახმარს არ გაატანებენ მზითვში ქალიშვილს; იშვიათ შემთხვევაში კარგი და ძვირფასი ნახმარი ტანისამოსი თუ გაატანეს მას მზითვში— არ უანგარიშებენ; რაც მთავარია, ლოგინი შინაურია (ლინდლისაგან უნდა იქნეს გაკეთებული; ქალის დედამ ან უერთგულესმა ახლობელმა ახალ ნარმაში უნდა ჩაყაროს ისეთი ხარისხის ბუმბული, რომ გარეთ არ გამოვიდეს. ლოგინის გაწყობის დროს მოიწვევენ შინაურ და ახლობელ ერთგულ ქალებს და გამართავენ სუფრას ღვინით, ფუანი პურით, ხაქაპურით და სხვა. დაიწყებენ ლოცვა-კურთხევას, ქალს შუაში მოაქცევენ, რომ ყველამ შეხედოს. ჯერ დედა აიღებს ღვინოს და მიმართავს ქალიშვილს: „შვილო, როგორც ღვინოა ძლიერი ისე იძლიერე, როგორც პურ-ღვინის სახელი არ მოიშლება, არც შენი სახელი მოიშალოს“. შემდეგ ფუან პურს მისცემს ქალიშვილს ხელში, ერთად გადატეხავენ და განაგრძობს: „როგორც ეს პურია ფუანი, ისე გაფუვი, გამრავლდი; მოგვიკიდეა ხელი შენი ლოგინის გასაწყობათ; იბედნიერე შეილო ამ ლოგინში, იყავი სახელუანი ქალი თემისა და ქვეყნისთინ, ვიყვარდეს ღებრთი ისრაელისა ერთი, უკვდავი და უცვალებელი, არ გაიყარა შენი და შენი ქმარის ლოგინი, არც ამ სოფელ და არც იმ სოფელ ვიდრე მაშიახის მობძანებამდი (მეორეთ მოსვლამდე), შეაბერდით ერთმანეთ თეთრი ნიფხავ-პერანგით, თეთრათ დამიბერდით, არ ისუნტლა თქვენზე არაფერმა ავმა სულმა; იყავი ბედნიერი, როგორც დედები ჩვენი სარა, რიბკა, რახელი და ლია“.

ფუანი პურის ნატეხს პირველად ქალიშვილი შექამს, ღვინოსაც პირველად იგი მოსვამს, მერე ყველა დამსწრე შემოიწესებდა სუფრას და ისაუბმებენ, „ერთგული“ კი ჰყრის ბუმბულს ახლად შეკერილ პირებში; ისე უნდა ჩაიყაროს ბუმბული, რომ ვაგლახ არავინ გაიგოს, მტერმა არაფერი იკუდიანოს იმ დროს, ან არაფერი ჩაატანოს ბუმბულში შელოცვილი რამ თორემ, თუ ლოგინების გაწყობა მტერმა გაიგო და ჩამარხა მიწაში რამე საგანი წყევლის ჩა-

თქმით, ქალიშვილს ეს წყევლა აუსრულდება. ამის გამო ლოგინის გაწყობა ისე უნდა მოხდეს, რომ ზოგჯერ იმ შინაურთაგანაც (რძლებიც) ვერავენ გაიგოს, რომელიც საეკვოდ მიაჩნიათ. ლოგინის პირებიც შეკერილია, მაგრამ ქორწილის დღემდე არ გადააკრავენ, რადგანაც მზეზე სწორად უნდა გამოიტანონ. ლოგინია: ღინღლის ერთნაირი ორი ბუმბული საწოლის ზომის, ორი ლეიბი მატყლის, ორი საბანი შალის, ორი საბანი სატინის ან ჩითისა, ორი საზამთრო საბანი შალის, ორიც საზაფხულო; თოთხმეტი ან თექვსმეტი ბალიში დიდი და პატარა, ერთიც ცალკე სადედამთილო; ორი მუთაქა თავისი ბალიშებით, თითო ბალიშისათვის ორ-ორი თეთრი პირი, ერთი ხელი ცალკე ლოგინი; ქათმის ბუმბულისაგან გაკეთებული საგნები: ბუმბული, ცალკე საბანი თავისი საპირითა და სარჩულით, რომელიც ქალს მზითვეში მიჰყვება, და რომელიც დანიშნულია „ნი და ო ბ ის“ (თვიურის) დროსთვის. ქალს მზითვეში გაატანებენ: სარეცხისთვის — სპილენძის დიდ ტაშტსა და ისეთივე დიდ თუნგს, სამურაბე თითბრის ტაშტს და პატარა წყლის მოსატან თუნგულას სპილენძისას, უბრალო ტაშტსა და თუნგს ხელპირის დასაბანად, ტანისამოსის კარადას და საცვლებისათვის კომოდს, წყვილ რკინის საწოლს, საცვლებს, ტანისამოსს და ფეხსაცმელებს, ყველაფერს ახალსა და უხმარს; ქალიშვილს მზითვეში უნდა გაჰყვას აუცილებლად კარგი ხარისხის ფარჩის სუფრის სახურავი და სხვადასხვა წვრილმანი.

დედა ამაყობს მით, თუ ქალიშვილს „ტ ა ნ ის მ ო რ ე ც ხ ა მ დ ე“ (თვიურის მოსვლამდე) პატრონს ჩააბარებს, ე. ი. გაათხოვებს; ტანთმორეცხე ქალიშვილი მძიმე შესანახია, ძნელია მისი სადმე გაშვება, ან ვინმესთვის ნდობა, რომ არავე გააფუჭოს. სპეციალურ ანდაზას მიმართავს დედა, თუ რამდენად ძნელია და მძიმე შინ ტანთმორეცხე ქალიშვილის ყოლა: „ცამეტი წლის ქალიშვილი ან ქმარ ქვეშ, ან ქვას ქვეშ“. ქალიშვილსაც უკვე გულში აქვს, რომ ის ვასათხოვარია, ის „სულის ცოდოა“, იმას ცდილობს, რომ სახელი არ გაუტყდეს, თორემ ველარ გათხოვდება და ბედ-მაზალი აღარ ეღირსება. ქალიშვილი ისე იზრდება ოჯახში თავდაკერილად, რომ მამასთან და ძმებთანაც კი მორიდებულია, ცდილობს არ დაანახვოს თავის სხეულის არც ერთი ნაწილი, ფეხშიშველი გავლა დიდი უზრდელობა და უწყობაა; დედა პატარობიდანვე არიგებს ქალიშვილს არავეს დაენახვოს არც ფეხშიშველი და არც თმებდაუფარცხნელი, დედა არიგებს ქალიშვილს, რომ მისი ნიდაობა (თვიური) საკუთარი ძმის ცოლმა (რძალმა) არ გაიგოს, არავესთან წამოცდეს თავისახლს, რომ მით არ დაგვიანდეს მისი გათხოვება. დედამთილი ამაყობს:

„ისეთი სუფთა და აზაპი რძალი მოვიყვანე, რომ ჩემ ხელში მოირეცხა ტანი, ისე ის არ დამიქვრივდა“-ო.

ოჯახში თუ რამდენიმე დაა, მშობლები მძიმე მდგომარეობაში ვარდებიან; საუკეთესოს პირველად უფროს დას აცმევენ და ახურავენ, სხვებს არც კი გამოაჩენენ, უფროსი არ დაჩრდილოსო. იმდენად აქვს ქალიშვილს ჩამჯღარი გონებაში თავისი არსებობის სიმძიმე, რომ ერთმა 5—6 წლის გოგომ, როდესაც დედამისს ქალიშვილი დაეებადა, მოთქმით იტირა; როცა შეეკითხენ, რადა სტირიო, მან გულამოსკვნით უპასუხა: „ვთქვი, მზითევი შუაზე გემეყო“-ო.

ოსტატი. მეცხრამეტე საუკუნის დასასრულშიაც-კი ქალიშვილებს ხელსაქმისა და „ხელმოწერის“ სასწავლებლად ახლო-მახლო ოსტატებს აბარებდნენ. ოსტატი ყველაფერს ასწავლიდა ქალიშვილს: წერაკითხვას ასწავლიდა, წესიერებისაკენ მოუწოდებდა; ოსტატი ქალიშვილის ზნეობისთვისაც კი აგებდა პასუხს; სამაგიეროდ, ოსტატი ყოველთვეში ექვს შაურს ან ორ აბაზს იღებდა ვერცხლის ფულით თვითთული ქალიშვილისგან, მისი დაქორწინებისას-კი საქმროდან მიიღებდა ვგრედწოდებულ „საოსტატოს“ ოქროს თუმნიანს და ერთ ცალ ტანსაცმელს ახალსა და ძვირფასს. ოსტატი მზითევის დამზადებაში ეხმარება ქალის მშობლებს, ამაყობს, რომ მისი ნაოსტატარი პატიოსანია, კარგია და წესიერი; ქალის გადაწვევ-გადმოწვევაში პირველი ადგილთაგანი მას უკავია. აღსანიშნავია, რომ ოსტატი ქალი უმეტეს შემთხვევაში არის ხოლმე არა ისრაელი, არამედ ქრისტიანი, მაგრამ ვაზრდილის მშობლების ოჯახსა და გათხოვების შემდეგ ქმრის ოჯახშიც დიდის ნდობითა და პატივისცემით აღქმულია.

ოსტატს ისე აქვს შესწავლილი ისრაელის ოჯახი, რომ კარგად იცის მისი წესები: ღვინოს მოერიდება და არ მოჰკიდებს ხელს; შაბათ ღღეს თვითონვე დაუნთებს ცეცხლს; იცის ისრაელთა ტრადიციები და საყველღ-სახორცეს გარჩევა, ის კარგად ერკვევა; თუ რომელი ქურქელია საყველღ და რომელი სახორცე, ერთის სიტყვით შინაურია და ენდობიან. სამაგიეროდ თვითონაც სარგებლობს პატივისცემით: ოსტატისათვის გადადებულია საზამთრო-საზაფხულო ფეხსაცმელი, თავსაფარი და თავშალი, ცალკე ძროხის მოსაწეელი, (შაბათ-უქმე ღღეს ოსტატი ძროხასაც მოუწველის უთქმელად), კაბა, ჩულქი და სხვა.

იშვიათია, რომ ბავშვი ძიძამ გაზარდოს; თუ დედას რძე არა აქვს, შინ მიუღის დაჭირავებული მაწოვებელი ქალი. შვილი აუცილებლად თვითონ უნდა გაზარდოს ქალმა. ქალი-ძიძა, რომელიც ძუძუს აწოვებს ბავშვს, ისეთივე ნდობით და უპირატესობით სარგებლობს.

როგორც ოსტატი; იშვიათი გამოჩაქლისია, რომ ძიძა ისრაელი არ იყოს.

თუ ქალიშვილს ჯერ კიდევ „ტანი არ მოურყეცხია“ ე. ი. თვიური არ მოსვლია, ის სარგებლობს შემდეგი უპირატესობით: თუ რომ ჩვეულებრივი ისრაელური წესით, ვთქვათ, ხორცი „დასაქაშრავად“ მარილში სრული ერთი საათი უნდა იქნეს, ასეთი ქალიშვილის მიერ დამარილებული ე. ი. დაქაშრული ხორცი საკმარისია გააჩერონ ნახევარი საათი. რის შემდეგაც შეიძლება მისი მოხარშვა-გაკეთება. როდესაც ქალიშვილს პირველად მოუვა თვიური, მის თვიურისაგან გასვრილ ნაქერს ინახავენ ავზნიანისა და ბნედიანისათვის. ვინმეს რომ ავი ზნე მოუვლის, ამ ნაქერს პატარას მოსჭრიან, გაჭნიან წყალში და ავადმყოფს ასმევენ, როგორც უებარ წამალს ავი ზნისას.

ქალიშვილისათვის სავალდებულოა გრძელი ნაწნაეები, სუფთად მოვლილი, მუდამ დეაერცხნილი. მშობლები, მეუადრე დედა, ამაყობს მით, რომ მის ქალიშვილს არც წარბი აქვს გამოქნილი, არც ფერუმარილი წაცხებული და არც თმები პატარა.

დედა სტუმრად მოსულ ქალებს სათითაოდ აჩვენებს და დაათვლიერებინებს რაც კი აქვს მომზადებული ქალიშვილისთვის სამზითვოდ—ლოგინი და სხვა. დედა ამაყობს, თუ მისი ქალიშვილი ხელსაქმის მცოდნეა: ჩემ ქალიშვილს ოქროს ხელი აბია, ოჯახს დაამდგენსო.

საუკეთესო ქალიშვილად უბანში ითვლება ის, ვინც საკუთარი მზითვეი თავისივე ხელით შეიკერა (გვირიშტით), ისე რომ მანქანით ნაქერში არაფრით გამოირჩევა; ხელსაქმე ძალიან გავრცელებულია ქუთაისის ისრაელთა შორის ოსტატის წყალობით, მისივე მეცადინეობით.

როდესაც ქორწინების თვე დადგება, ქალიშვილს ყველა ნათესავი პატივობს, ლოცავს, აკურთხევს მას, ტოლ-ამხანაგსაც დაუპატიებებს და ასაჩუქრებს იმით, რაც უფრო სკირია და არა აქვს; ხშირად ხელმოკლე ოჯახს მეზობლები და ახლო ნათესაეები დაუტრიალდებიან, ქორწინებამდე ორი კვირით ადრე ქალის მშობლები გადაიხდიან „ტანისამოსის დაქრა“-ს.

კ ა ბ ი ს ზ რ ა

დედოფლისათვის წინასწარ მომზადებულია და არჩეული ორი საკაბე; ერთი თეთრი აბრეშუმის საქეთუბე (საქორწილო), მეორეც—„შვიდში ჩასაცმევი“. კაბის კრაზე ქალიშვილის სახლში სადედამთილოს მიწვეული ჰყავს თავისი მტერ-მოყვარე, ყველა ქალი; ყველას მიაქვს თან საჩუქრად ოქრო და ვერცხლი შემღლებისგვარად, სადე-

დამთილოს კი ყველაზე ძვირფასი და გამოსაჩენი (ხშირად ოქროს საათი თავისივე ძეწვეით); მას რიგზე მიჰყვებიან მახლის ცოლები (შილები), მულები და განაყოფები. ქალიშვილის სახლში იმ დროს მოვლენ, რომ მზის ჩასვლამდე კაბას მაკრატელი დაედვას, საკაბე სადედამთილოს მიაქვს შესვეული ფუანი პურით და შაქრით. ქალიშვილის დედასაც თავის მხრივ მოწვეული ჰყავს თავისი მტერ-მოყვარე, კეთილ-საყოლი და ახლობლები; ყველა ეხვევა მოსულ სტუმრებს. კაბის კრისათვის აუცილებელია სამშაბათი დღე (მთელი და ბედნიერი დღე).

კაბისკრას ესწრება ოსტატი და თუ ჰყავს ძიძაც, რომელნიც თვალს ადევნებენ მტერმა არაფერი იეშმაკოს, არ იკუდიანოს კაბის კრის დროს, ან არაფერ იჯდეს იმ დროს, როდესაც სადედოფლოს კაბას აზომებენ. სადედამთილო აიღებს ფუან პურსა და შაქარს ხელში, მისცემს სადედოფლოს და ეტყვის: „ასე მიფუე და ასე დამიტკები, ღმერთო შენ სახელზე, ღმერთო აბედნიერე ყველა დედის ნაწომ-ნაზარდი და ჩემიც მათში, ღმერთო ინებე ფეხბედნიერი ჩემი ოჯახისთვისაც და თავისი დედ-მამისთვისაც. გამჩენო ღმერთო, შენ შემეხვეთერე, კაი საათი, დღე ბედნიერი და მთვარე მშვენიერი, ღმერთო მოიწყინე გალუთი (ტანჯვა) ისრეელიშვილის და მოაბძანე მაშიას ბენ-დავითი; გამჩენო ღმერთო, შენ გამიადვილე „ხუფა მურადიც“ (ქორწინება), ისე ნუ მამკლამ დედის ღმერთო, მე ამან მიბედნიერა, ვისაც მოსწრებული ჰყავსე გაგიბედნიერდავე, ვისაც გენატრებავე მოგასწროსე ღმერთმა ამენ, იერიასონ (ასრულდეს)“.

სადედამთილო საკაბეს სიგრძეზე ააზომებს სარძლოს, მიუმატებს აზომილზე და ეტყვის: „გემატა და არ გაკლდა“. ოდნავ მაკრატელით ნაწიბურს გაუჭრის, ისევ შეახვევს და გადასცემს შესანახად სარძლოს.

სუფრა გაწყობილია საუკეთესო ტკბილი ნამცხვრებითა და რძიანი ნამზადით (ხორცეულის ნატამალი არაა), საუკეთესო დაფურცლული ხაჭაპურით, ღვინითა და სისმელებით. კაბის კრას მამაკაცები არ ესწრებიან.

სადედამთილოს წინასწარ აქვს სარძლოსთვის გამოგზავნილი რამოდენიმე სინით ძღვენი ძვირფასი და საუკეთესო ნამცხვრებით, რომელსაც სანამ სადედამთილო არ მოითხოვს, სარძლოს ოჯახი არც კი გახსნის და არც ხელს ახლებს; ისევე აწყვია, როგორც მიიღეს. სუფრის შუაში სადედამთილო იკავებს ალაგს, მას შემოფსხდებიან მისი მოყვანილი ქალები რიგზე, მის შემდეგ კი სხვა სტუმრები დაიკავებენ ალაგს; მასპინძლები სუფრაზე არ სხდებიან. სუფრაზე დალაგებულია ყველაფერი გარდა ხაჭაპურისა და ყველკვერცხისა; ხაჭა-

პურს ცხელ-ცხელს აწოდებენ, მას ჩაი მოჰყვება, შეუდგებიან ჭამა-სმას და ლოცვა-კურთხევას, შუა ჭამაში რომ შევლენ, სადღეღამთილო სარძლოს მოითხოვს და გვერდში მოისვამს, ჭიქით ღვინოს მიაგებებს და ასმევს. მერე სადღეღამთილო ერთ ცარიელ სინს მოითხოვს, სინს სარძლოს დაუდგამს წინ და პირველი თვითონ აჩუქებს ძვირფას საჩუქარს. მას სხვები მიჰყვებიან, ყველა სათითაოდ იღებს საჩუქარს, დალოცავენ სარძლოს და მორიდებულად ეუბნებიან: „ეს ჩვენი ცოტა ბებრათ მიიღე“-ო. სარძლო კი ყველას მადლობას უხდის; ყველა დამსწრე დაინტერესებულია, თუ ვინ რა საჩუქარი მოიტანა, სინი კი ხელიდან ხელში გადადის სავსე საჩუქრებით, ათვალთვლებენ, დაუბრუნებენ ისევ სარძლოს და დაუდგამენ წინ. თავისი სახლიდან გამოგზავნილ სინებს სადღეღამთილოს მიაწოდებენ, ერთი ან ორი სინითაც თავისას მიუმარტებენ, ერთ სინზე დიდი ზომის ყველკვერცხია გამომცხვარი ისეთი გამოანგარიშებით, რომ სულ პატარა ნაჭერიც კი ყველა დამსწრეს შეხვდეს. სადღეღამთილო უფროს რძალს შიანდობს ნამცხვარის დაქრას და ჩამორიგებას. უფროსი რძალი ან უფროსი ქალიშვილი პირველად ყველკვერცხს დასჭრის, დედას მიაწოდებს; სადღეღამთილო პირველად სარძლოს შეაქმევს ერთ ნაჭერს და ეტყვის: როგორც ეს ყველკვერცხია მსუყე, ისე მსუყე და ბარაქიანი იქნეს შენი ხელი ჩემს ოჯახში“. მოყვრებს მიაწოდებენ წვრილ-წვრილ საინებს, შეიქნება სუფრის „მოსაკითხი“; სუფრიდან პირველი „მოსაკითხი“ სარძლოს დედას მიერთმევა, სავსე ჭიქით ღვინო ყველანაირი ნამცხვარი და ტკბილეული მოყვრის გამოგზავნილიდან; მოყვრები ერთი მეორეს ლოცავენ, შემდეგ სუფრის არცერთი წევრი არ დარჩება რომ არ მიიღოს მოსაკითხი, შეიქნება სადღეგრძელოები და ლხინი, სტუმრები მოილხენენ, იცეკვებენ, ითამაშებენ, დროს გაატარებენ და დიდის მადლობით დაიშლებიან.

არ წავა მხოლოდ სადღეღამთილო და მისი უფროსი ქალი და რძალი, რომელნიც მამაკაცების მოსვლას მოუტყდიან.

სუფრა რომ ალაგდება, ხელახლა უნდა გაიწყოს მამაკაცებისა და შინაურებისათვის უკეთესი, მეტი მოწონებით ვიდრე ქალებისათვის. მამაკაცებს იწვევს სასიძო თავისი მხრიდან ახლობლებს, ნათესავებს და შინაურებს. დღით დაწყებული ქალების წვეულება მამაკაცებით შეიცვლება (ხორციული არაფერია); ილხენენ, დაათვალიერებენ ვინ რა საჩუქარი მოუტანა სარძლოს, დროს მზიარულად გაატარებენ და შინ დაბრუნდებიან.

იმავე სამშაბათ ღლეს, ვაჟსაც წაიყვანს სასიძამრო ტანისამოსის ამოსარჩევად და შეუტყვეთავენ იმას, რომელსაც სასიძო მოიწონებს და აირჩევს თავისი გემოვნებით. როგორც დედოფალი, ისე ნე-

ფეც ქორწინებაზე თავით-ფეხამდე ახალში უნდა იქნეს, არაფერი ნაცვამი და ნახმარი მათ არ უნდა ჩაიცვან, ქეთუბა ახალში უნდა იკურთხონ.

ქორწილის წინასაღამოს ორშაბათ დღეს, ნეფე-დედოფალს უგზავნიან უკვე შეკერილ საქორწილო ტანსაცმელსა და ფეხსაცმელს—დედოფალს—ნეფის ოჯახი, ნეფეს კი—დედოფლის, ღვინით სავსე ქურქლით, ფუანი პურით და ვერცხლის ფულით. ორივე მხარე ტანისამოსს გაატანს ზედმიწევნით სანდო ადამიანს, რომ არაფერი დაეკარგოს, ან არ „იკუდიანოს“ (უეშმაკოს) ბოროტმა. ტანისამოსის ნომტანს აუცილებლად ფულით ასაჩუქრებენ. დედოფლის ტანისამოსს თან მიჰყვება „საძეძური და საოსტატო“, აგრეთვე სახლის ძღვენზე აუცილებლად ოქროს ფული.

„სახლის ძღვენი“. ქორწილამდე სამი-ოთხი დღის წინ დედოფლის ოჯახში ღამით გაიგზავნება „სახლის ძღვენი“, რომელსაც რამდენიმე სინით წაიღებენ ვაჟაკები, შინაურები და თავისიანები; სასიძოს მხრით „სახლის ძღვენზე“ დაწყობილია: დედოფლის საქორწილო ტან-ფეხსაცმელი; ვინცკია ოჯახში, მოხუციდან აკვნის ბავშვამდე, ყველას უგზავნიან „პატივსაღებს“—ვის პერანგს, ვის ჩულქს, ვის ბალდადს, ფეხსაცმელს, ღეჩაქ-თავსაკრავს და სხვა. აქვეა ძიძისა და ოსტატისთვის „საძეძური და საოსტატო“, აქვეა აგრეთვე შვიდი ცალი ყველანიანი ნამცხვარი სულ შინაური, პური ფუანი, მურასა, ქადა, მასა, თაფლიანი და სხვა. აქვეა შვიდი ცალი ფრინველი დამზადებული-დამარილებული: ინდაური, ბატი და ქათამი. აქვეა რაც კი მოიპოვება ყველა სახის ხილეული—ხმელი და ნედლი; საუკეთესო შინაური ღვინოც კოკებით. სახლის ძღვენის მიმტანნი იქვე დარჩებიან და ხშირად დილამდე ქეიფობენ. მეორე დილით თვით სასიძოს ხელმძღვანელობით, სიმღერით, გარმონით, ცეკვა-თამაშით, შეზარხოშებულნი, ხშირად სასიძოს ოჯახს ნიადგებიან პირდაპირ და იქვე განაგრძობენ მოღებნას; სასიძოს დედა მათ ახალ სუფრას გაუწყობს და გაუმასპინძლდება.

ქორწილის წინა დღეებში დედოფლის ბინაზე ხშირად დადიან თავისიანები, ათვალიერებენ: რა აკლია, რა უფრო ესაჭიროება და რა უფრო დაუმშვენებს მზითევს,—შეძლებსგვარად უყიდიან და ასაჩუქრებენ.

დედოფლის კაბის დაქრაზე ვინც კი მიწვეული იყო ქალის ოჯახის მხრიდან და რომლებსაც არ ევალეზობდათ მაშინ „პირისანახავის“ მირთმევა, აუცილებლად ყველა ძღვენს გაუგზავნის, ძღვენზე იქნება: დაკლული ფრინველი დამარილებული, ინდაური, ბატი და რამდენიმე ქათამი, ხუთი ან სამი (აუცილებლად კენტი) შინაური ფუა-

Խճ. 2. Տղամարդիկ և կանայք ընտանիքի միջոցով յուրացողներ

ნი პური, იმდენივე მურასა და იმდენივე თხელი მასა, ზედ საჩუქარიც; დოქით ან კოკით ღვინო, ვის რამდენი შეუძლია. ამრიგად ქორწილის წინაღღეს და თვით ქორწილის დღესაც დედოფლის ოჯახში ძღვენი ძღვენზე მიდის გადაბმული, განუწყვეტლივ. ძღვენი აუცილებლად სინზეა დაწყობილი, სუფთა სუფრაში გახეული, რომ არ ჩანდეს თუ შიგ რა არის.

ორშაბათ ღამით (ე. ი. ქორწილის წინაღამით), დედოფალს დასაბანად წაიყვანს დაღე აბანოში, ან შინ დაბანენ; თავზე დაღე დაადგება, ან ერთგული და, თუ ჰყავს ბებია, მხოლოდ ერთი; აბანებენ, უსხამენ წყალს და ლოცავენ, რომ ბედნიერი ცხოვრება ექნეს, იქნეს პატიოსანი და ოჯახის ერთგული, რომ მისი მაგალითის მიხედვით, მისი კარგი სახელით, მის ოჯახში მყოფი ყველა ქალიშვილი გათხოვდეს დაუბრკოლებლად. დაბანის შემდეგ ყველაფერი სუფთაგარეცხილი უნდა ჩაიცვას, ხელფეხზე ფრჩხილები ღრმად უნდა დაიჭრას.

ვინც ტანის დაბანაზე თავზე ადგა, იგივე წაიყვანს მანდილში გამოხვეულ დედოფალს პირველად „მიკვეში“; მიკვეში წაყვანა ისე გვიან ხდება რომ ხალხის ფეხის ხმა მიყრუებული იყოს, სადედოფლო შიგ მიკვეში სამჯერ გაველება, მიკვეს ზეღამხედველი ქალი და თავისი წამყოლიც ერთხმად მიიძახებენ: „ქაშერ, ქაშერ, ქაშერ“ (ალაღია); ქალი შიგ წყალშივე თავზე ხელებს დაიფარებს და აკურთხევს. ამოვა წყლიდან, აო გაიმშრალებს, ისე ჩაიცვამს, მიიძახებენ: „ვაჟის დედა, ვაჟის დედა, ვაჟის დედა“. იგი გაეხვევა ისე მანდილში და მორიდებულად წავა შინ, რომ არავინ შეამჩნიოს თუ სად იყო. შინ რომ დაბრუნდებიან, ვახშამია გაწყობილი ოჯახის ახლობლებისა და შინაურებისათვის (სასიძო არ მივა). ივახშმებენ, ყველა შინაური დალოცავს დედოფალს, წაღმა სამჯერ შემოაბრუნებს და ატირდებიან, რომ საყვარელ ქალიშვილს უცხო ოჯახში ისტუმრებენ, უსურვებენ მის კაი ქალობას, სახელუანობას და ბედნიერებას.

ქორწილის დღეც აუცილებლად სამშაბათი დღეა. დილით რომ წამოდგებიან, არც ნეფე და არც დედოფალი არაფერს სკამენ ქეთუბამდე. უნდა იმარხულონ იმ რწმენით, რომ რაც ცოდვები აქვთ ქორწილამდე ყველა უნდა შეუნდოს ღმერთმა; მარხულობენ მათი მშობლებიც.

ამ დღეს ნეფეს უფროსი „შაფერი“ (რომელსაც შოშბინი ჰქვია) აბანოში წაყვება, აბანოდან რომ დაბრუნდებიან პირდაპირ ნეფის სახლში წავლენ, იქ ნეფეს აცმევენ შოშბინი და მამა ან ვინმე უერთგულესი ახლობელი. საქორწილო ტანისამოსი ახალი უნდა იქნეს და

თვითეთულის ჩაცმევაზე უნდა კურობხევა. ნეტეს ასწავლიან როგორ უნდა აკურობხოს და დამსწრენი ბერახეებს აბრუნებენ; ნეტე ჩაცმულია, მისი მოწვეული ხალხი მოგროვილია, ეშაღებთან სადღედოფლოსთან წასასვლელად. შოშბინს ხელში უჭირავს კელაპტარი, რომელიც ნეტის დედის ხელით ჩამოქნილია ნეტის სიგრძისა და იმ სიმსხოსი, რომ რაც კი ვაგები დაებადოთ, ყველას მილაზე (ნათლობაში) აინთოს. შოშბინს ხელში უჭირავს ქეთუბა ფერადებითა და სხვადასხვა ყვავილით მოხატული. ქორწინების წესებში არის პირობები, თუ რასა და რას დაპირდება დედოფალს ნეტე, შემდეგ თუ რამდენის საფასური მზითევი მიჰყუა დედოფალს, ქორწინების თარიღი, მოწვევების ხელმოწერა და სხვა.

დედოფლის ოჯახში დილიდანვე ფუსფუსია. ეშაღებთან, აწყობენ სუფრას, სკლიან ძღვენს, თვალყურს ადევნებენ, რომ ყველაფერი რიგზე იქნეს და სხვა.

დედოფალს ჩასაცმელად „დადე“ (ქორწილის დედა) ცალკე ოთახში შეიყვანს, საკუთარი დედაც დაესწრება, აცმევენ ყველაფერს უცმელსა და ახალს—ლოცვა-კურობხევით. ჩააცმევენ დედოფალს და მორთულს ჩიხტაკობითა და ლეჩაქ-თავსაკრავით დასვამენ, გვერდში დადე არ შორდება: უსწორებს, გარს უტრიალებს, არიგებს თუ როგორ მოიქცეს; მოდის ხალხი, შინაური და გარეული, დაპატიყებული და დაუპატიყებელი, ყველა დედოფალთან მიდის, ათვალიერებს, ულოცავს და კეთილ ცხოვრებას უსურვებს. დედოფალი ჩუმად ზის, სირცხვილია მისი სითამამე, წყნარად უნდა იყოს, არავინ დასცინოს, არავინ დაძრახოს; ელოდებიან ნეტისა და მოყვრების მოსვლას.

გაისმის ყრიაშული და ხმაურობა—„მოდინან“, მოდინან“-ო. მოყვრებს დედოფლის მამა შეხვდება, ნეტე მარჯვენა ფეხს შედგამს პირველად ზღურბლზე, მეზუზას (კარზე ნიშანს) მიესალმება, რიგრიგობით მოდინან დამხედურნი და ულოცავენ ჯერ ნეტეს და შემდეგ ერთმანეთს.

ქ ო რ წ ი ლ ი

ნეტეს თან მოყვება რაბინი რამდენიმე ხახამიც და შოშბინი. თუ ვაქს ბაბუა ცოცხალი ჰყავს, სავალდებულოა ბაბუა დაუდგეს შოშბინად, თუ არა და უფროსი დის ქმარი—სიძეა მეტნაწილად შოშბინი, რომელიც ნეტეს გვერდით არ შორდება, სულ ერთად არიან, ეშინია ნეტეს არავინ უღალატოს რაიმე, აგრეთვე დედოფალს დადე (თუ ქალს ბებია ცოცხალი ჰყავს, თუ არა უფროსი ძმის ცოლმა უნდა შეასრულოს დადეს მოვალეობა) გვერდით არ შორდება, რომ დედოფალს არავინ უეშმაკოს, მალ-მალე ლეჩაქს უსწორებს, არავინ გამოუქრას. ქორწილის ლეჩაქი თუ ვინმემ გამოქრა მტრობით და მიწაში ჩაუშარბა დედოფალს, შვილის ყოლის უნარი დაეკარგება, დაავადმყოფდება, თვიური აერევა და სხვა. ამიტომ დადე თვალს ადევნებს, ან სანთელი არავინ დააქროს საქორწილოდ ანთებული. თუ ქორწილზე ვინმემ სანთელი დააქრო, ნეტე-დედოფალს სამოძირო ანუ ვაქი არ შერჩება, კიდევ რომ ეყოლოს არ გაეზრდებათ. შოშბინი და დადე ოთხსავე კუთხით იყურებიან და თვალს ადევნებენ, ფრთხილად არიან.

რაბინი ხელმძღვანელობს „ქეთუბას“ და თვითონვე აკურთხევს თავიდან ბოლომდე, დაიწყებს და დაასრულებს.

ოთახის შუაში იატაკზე მომზადებულია ერთი დიდი ბალიში, რომელზედაც „ხათან-ქალა“ (ნეტე-დედოფალი) უნდა შედგეს და ისე უნდა წაუკითხონ მათ ქეთუბა. პირველად ხათანი დადგება ბალიშზე, მას მარჯვენა გვერდით შოშბინი უდგას; მოჰყავს დადეს ქალიც. ქალი თავჩაღებულია, მორცხვია. შესდგამს ქალი ფეხს ბალიშზე და იქვე ერთმანეთს ფეხი უნდა დაარტყან ხათან-ქალამ; რომელიც მოასწრებს დარტყმას იტყვის: — „ჩემი მორჩილი იყავიო“; შეიქნება ძახილი, თუ ვინ აჯობა, ვინ დაასწრო ფეხის დარტყმა. უფროსები აფრთხილებენ კედელზე არავინ იქნეს მიყუდებული იმ რწმენით რომ, თუ ქეთუბის დროს ვინმე კედელს მიეყუდა, არ ვარჯა ხათან-ქალა ვერ გაიხარებსო. დაიწყება ქეთუბის წაკითხვა. აქვეა ორი მოწმე, რომელთაც ევალებათ დაესწრონ ქეთუბის წაკითხვას. რაბინი გაშლის დაწერილსა და დახატულ ქეთუბას, ერთ კუთხეს ხათანი დაიკავებს, მეორეს ქალა, მე-

სამესა და მეოთხეს მოწმეები. რაბინი დაიწყებს ქეთუბის კითხვას, შოშბინი თავზე „სისიტს“ (სპეციალური მოსახურავე ლოცვის დროს) გადააფარებს ისე, რომ ყველას ეფარებოდეს: ხათან-ქალას და შოშბინსა და დადეს, ზოგჯერ კი ხუფა (ოთხი ჯოხია, რომელსაც ზევიდან ფარჩა აქვს გადაკრული კარავის მსგავსად) იხმარება ქორწილზე.

ხუფას მოატანინებენ სალოცავიდან და ოთხ ვაჯაკაცს იგი ოთხი კუთხით ხელში უჭირავს ერთგულად. მის ქვეშ კი გამართულია ქეთუბა, რომელსაც რაბინი უხელმძღვანელებს, როგორც ზევით მოვიხსენიეთ: ამ დროს ხდება ბექედების გაცვლაც. ამრიგად რაბინი დაიწყებს ქეთუბის კითხვას. წაუკითხავს თავიდან ბოლომდე, ჯერ თორულად, ე. ი. ებრაულ ენაზე, შემდეგ კი ქართულად სთარგმნის ყველას გასაგონად, თუ რას პირდება ხათანი ქალას. რაბინი, სანამ ქეთუბის წაკითხვას მოათავებდეს, ორივეს შეეკითხება, ხათანსა და ქალასაც, ხომ არიან თანახმა შეუღლებაზე; მანამდე ღვინოს (კიდულშს) არ აკურთხევენ. ქეთუბის შემდეგ ღვინოს აკურთხევენ, ჯერ თვითონ მოსვამს, მერმე ხათანს მიაწოდებს, ხათანი ქალას, შოშბინს, დადეს, მშობლებს, მოწმეებს და ვინც ისურვებს ყველა მოსვამს, თითო წვეთიც რომ შეხვდეს, ნაკურთხ ღვინოს, ანუ კიდულშს ქალებიც მოსვამენ. კიდულშის დასრულების შემდეგ ხათანს მიაწოდებენ წინასწარ დამზადებულ ქიქას, რომელიც ჯერ უნდა აკურთხოს ხათანმა და შემდეგ ისე მაგრად უნდა დაარტყას. იატაკზე, რომ ერთი დარტყმით დაიფშენეს; თუ ქიქა ერთი დარტყმით ვერ გატეხა ხათანმა, ცუდი ნიშანია, ცხოვრება ძნელი ექნება და მძიმე.

ქეთუბის დასრულების შემდეგ გაიმართება ქამა-სმა; ჯერ დედოფლისას ცალკე სუფრაზე მამაკაცები დასხდებიან, ცალკე ქალები და მათთან დედოფალი. როგორც აღნიშნული იყო, ხათან-ქალა ქორწილის დღეს მარხულია, მათი მშობლებიც აგრეთვე მარხულია; პირველად როგორც ყოველთვის, მამაკაცებს მიართმევენ საქმელს, შემდეგ კი — ქალებს, შეიქნება მილოცვები და კეთილი სურვილები; სანამ ხათან-ქალას წაიყვანდნენ ხათანის სახლში, წინდაწინ გაიგზავნება ლოგინი, რომელსაც ერთგული ადამიანი ჩაიბარებს და, დააგებს თუ არა ლოგინზე ბუმბულს იქვე შიგ ახლობლის და ერთგულის ვაქს ჩააგორებს, რომ პირველად ვაქი შეეძინოს ნეფე-დედოფალს.

მოიღებენ ქალის ოჯახში. შემდეგ გაემგზავრებიან დედოფლის წასაყვანად; სანამ ხათან-ქალას წაიყვანდნენ, დედამთილი დაწინაურდება, რომ შინ დაუხვდეს ხათან-ქალას და მათ წამყოლს.

დედოფალს თავისი მშობლები წაღმა აბრუნებენ, ხვევნა-კოცნითა და ლოცვა-კურთხევით ისტუმრებენ, ტირიან საყვარელი ქალიშვილის მოშორების გამო და ჩააბარებენ დედამთილს.

ხათან-ქალას წინ მიუძღვიან რაბინი და ხახმები სანთლებით და „ენ დოდი ქალას“ გალობით; ყველა თავისიანიც მიაცილებს, გარდა ქალის მშობლებისა. შოშბინი და დადე ყოველ წუთს ფრთხილობენ და აკვირდებიან, რომ არაფერი ცუდი შეემთხვეს ხათან-ქალას; სახლის კიბიდან რომ ფეხს გადმოდგამს დედოფალი, უკან აღარ უნდა მიიხედოს იმ რწმენით, რომ მშობლებს აღარ დაუბრუნდეს სასიკეთო.

წინ ხათანი მიდის, აბრეშუმის ბალდაღზე უკიდია ხელი, მას ქალა მიჰყვება, ბალდაღის მეორე ყურზე ქალას უკიდია ხელი, მიჰყავთ გალობით, მაყრებით. ხათანის სახლამდე ფეხით მიჰყავთ. წინ მახარობელი მიდის, რათა ახაროს ვაჟის ოჯახს დედოფლის მოყვანა, მახარობელს ვაჟის ოჯახში მისვლისთანავე კისერზე აბრეშუმის ბალდაღს მოახვევენ და დაასაჩუქრებენ. მახარობელი უმღერის:

„მოვდივარ მახარობელი გულისა გამხარებელი,
დამიცალეთ დარბაზი, ქალი მომყავს ლამაზი“.

როგორც კი ხათან-ქალა ვაჟის მშობლების სახლში ფეხს შედგამენ, მათ დედამთილი დაუხვდება პირველსავე კარებში, დედოფალი პირველად მარჯვენა ფეხს შესდგამს, მარჯვენა ხელს კი დედამთილის მიერ გაწოდებულ საფუარში (პურის ცომში) ჩაჰყოფს. დედამთილი შეაყრის შვილსა და რძალს ლომის მარცვალს. მასვე საინით ხელში საფუარი და შაქარი უჭირავს და შესძახებს შვილსა და რძალს: „ასე გამიმრავლდით“, ლომის მარცვლის შეყრაზე; „ასე გამიფუვდით“, საფუარში ხელის ჩაყოფაზე; „ასე დამიტკბით“, შაქრის შეხებაზე.

შეიყვანენ ხათან-ქალას დარბაზში, სამჯერ „ენ დოდი ქალას“ გალობით შემოატრიალებენ და შემდეგ დასხდებიან მათთვის გაწყობილ სუფრაზე, რომელიც ტკბილეულობით და ნამცხვრებით არის გამართული. რაბინსა და ხახმებს, რომელნიც ხათან-ქალას შინ მოჰყვნიან, ხორცეულსა და ღვინოს მიართმევენ, კიდულშ-ბერაბა კურთხევა მოისმინონ.

ხათან-ქალას რომ ქალის ოჯახიდან გამოისტუმრებენ, უკანვე გამოაყოლებენ ღია სინით რამოდენიმე ცალ ფუან პურს, რამოდენიმე ქათამს შეუწვავსა და დამარილებულს, აგრეთვე თხელ მასას და დოქით ღვინოს. როგორც კი ხათანის ოჯახი მიიღებს ზემოხსენებულს, დაცლიან და იმავე რაოდენობით ისეთივე სახის ძღვენს, იმავე სინზე დაუწყობენ თავისი ოჯახიდან და დაუბრუნებენ მაგიერს; ღვინოს, ქათამს, პურს და თხელ მასას.

ხათან-ქალას გვერდს მოუსხდებიან შოშბინი და დადე, დედოფლის ახლო ნათესავები და ტკბილეულით გაწყობილ სუფრაზე განაგრძობენ ქეიფს. ღვინით პირველად ხათან-ქალას დალოცავენ, შემ-

დღე დადეს; დადეს მიაწოდებენ სავსე ქიქით ღვინოს, რომელშიაც ერთი ან რამდენიმე ცალი ოქროა; დაღე ფეხზე წამოდება, დილოცება, ღვინოს მთლიანად შესვამს, ოქროებს კი შოშბინი ვადმოჰყრის ქიქიდან და დადეს მიაართმევს „სადადოს“. მოქეიფენი სუფრაზე რჩებიან, დაღე კი ხათან-ქალას ლოგინს გაუსწორებს, დაარიგებს ქალას როგორ მოიქცეს, გამოემშვიდობება და შინ დაბრუნდება. (დაღე აძლევს ქალას უხმარ თეთრ უბე მიტკალს, რომელიც ქალმა შეუღლების დროს უხდა დაიფინოს, რათა მისი ქალწულობა მიტკალზე აღინიშნოს).

პირველ ღამეს ნეფე რომ დარწმუნდება დედოფლის ქალწულობაში, იგი ვალდებულია ქალს აჩუქოს ვერცხლის ფული (ან ოქრო) შეძლების მიხედვით. თუ კი ქალს ქალწულობა დაკარგული აქვს (რაც მეტისმეტად იშვიათად ხდება), ვაჟი უარს ამბობს მასთან შეუღლებაზე, მოიწვევენ ქალის მშობლებს, რაბინ-ხახმებს, მოწმეებს, ახლობლებს და თავისი მზითვით ქალს უკანვე უბრუნებენ მშობლებს.

დედამთილის მიერ დახვედრებული საფუარი, ღომის მარცვალი და შაქარი ხათან-ქალას ერთი კვირის განმავლობაში საწოლის ქვეშ თავით უდგია, იქვეა დიდი შავტარიანი დანაც, რომელიც ადგილიდან არ უხდა დაიძრას მერვე დღის საღამომდე.

ხათანის სახლიდან რომ დედოფლის ნათესავები დაბრუნდებიან, დედოფლის მშობლებს მიაკითხავენ, სადაც ისევ ღვინოა გამართული.

მეორე დღით (ოთხშაბათს) შოშბინი და დაღე იმ დროს მიაკითხავენ ხათან-ქალას, როცა უკანასკნელნი ახალი გამოღვიძებულნი არიან. შოშბინი ორ ბალიშს გაგზავნის სალოცავში და შვიდი დღის განმავლობაში შოშბინი და ხათანი სალოცავში ამ ბალიშებზე სხედან. შოშბინი დღითივე სალოცავში გაუძღვება; ერთი კვირის განმავლობაში, ხათან-ქალა მარტო არ დაიტოვება, რომ არაფერმა დააზარალოს. სალოცავში წასვლის შემდეგ დაღე დაქორწილებულთა ნაწოლ ლოგინს გაასწორებს, დაუძახებს დედამთილს და დედოფლის სიქალწულეს აჩვენებს; ყველა უფროსი ქალი, ვინც კი არის ოჯახში, დახედავს და გაიგებს, რომ პატიოსანი ქალიშვილი მოუყვანიათო. სადედამთილო ბალიშსაც მიაართმევს დედამთილს დაღე.

სანამდე ხათანი და შოშბინი სალოცავიდან დაბრუნდებოდნენ, დილაადრიან დედოფალს დედისაგან „მოსაკითხი“ მოუვა ზაქაპურით, რძიანით, ნაღებრით, მასით, ღვინით და სხვა.

ოთხშაბათ ნაშუადღევს შოშბინი გაჰყვება სიმამრის ოჯახში ხათანს და დაბარბიებს: „გვეწვიეთ ამაღამ თქვენი მტერითა და მოყვრითაო“.

ოთხშაბათ დილიდანვე ხათანის სახლში იწყებს დენას ძღვენი ისე, როგორც დედოფლის სახლში მიდიოდა, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ დედოფალს ძღვენზე „პატივსადები“ რაიმე საჩუქარი უნდა გავგზავნოს, ხათანისას კი—მარტო სურსათი ღვინით „უპატივსადებოთ“; ძღვენის მიმტანს იქვე აბარებენ, რომ გამოგზავნის ოჯახში მყოფნი ამაღამ ეწვიონ. არიან ცალკე მოპატივე ქალებიც, რომლებმაც ყველა კუთხე ზედმიწევნით იციან, სად რომელი ოჯახი ცხოვრობს, მოპატივეს პირით მაინც რომ შეუთვალონ; თუ მოპატივემ ორჯერ მაინც არ ჩამოუარა, და არ მოაგონა, დაპატივებულები დაემდურებიან, გულიანად არ დამპატიჟაო, გაებუტებიან და ხშირად უსიამოვნება მოსდით ხოლმე.

ოთხშაბათ დილიდან დედოფალი უკვე თავლია ველარ გაივლის, მას უსათუოდ თავზე უნდა ეხუროს, თორემ თუ გათხოვილი ქალის თავის კეფა კედელმა დაინახა, იმ ოჯახს სიღარიბე არ აშორდებოა. გათხოვილი ქალისთვის არ შეიძლება არც „სანთელის დათმობა“, ე. ი. ის ვალდებულია ყოველ შაბათ-უქმე დღეში სანთელი აანთოს.

ოთხშაბათ ღამით უკვე მოგროვდებიან სტუმრები, გაწყობილია სუფრა, ცალკე მამაკაცებისათვის, ცალკე ქალებისათვის. უცდიან მოყვრებს, რომელნიც ქალის მშობლების ოჯახში გროვდებიან, რომ ერთად მივიდნენ მტერ-მოყვრითა და „დაამშვენონ“.

მოყვრებს შეხვდებიან ღირსეულად, დედოფალს ყველა თავისი-ანი რაიმე საჩუქარს მოუტანს კიდევ ოთხშაბათ ღამის ნახვისას; დედამიდან დაწყებული და გათავებული პატარა ბავშვით ყველა სიხარულით მიაბრუნებენ საჩუქარს დედოფლისათვის.

სუფრაზე რომ დასხდებიან, დედოფლის დედა ხელს არაფერს ახლებს, არ სკამს, „საუქმელო“-ს უცდის, მას მიართმევენ საჩუქრად ფულს, ღვინის დასაღვეს ღვინით და ფუანი პურით. ქალიშვილის დედამთილი ე. ი. მძახალი მიაწოდებს და ყველას გასაგონად ეტყვის: „ე ჩენი ცოტა ბებრათ მიიღე მოყვარე, როგორც პურღვინის სახელი არ მოიშლება, ისე ჩენი მოყვრობა ნუ მოშალოს ღმერთმა“. მოილხენენ და იქეიფებენ, მთელ ღამეს გათენებამდე.

შაბათ დილით ხათანი უნდა იკურთხოს სალოცავში. გამოლოცვის შემდეგ სიღედრის ოჯახში საუზმეა გაწყობილი, სადაც პირდაპირ სალოცავიდან მიდიან მარტო მამაკაცები; იქიდან სტუმრებიანად მიდიან ხათანის სახლში, სადაც სადილია გაწყობილი.

შაბათს სადილად დაწყებული ქეიფი ხშირად კვირამდე გასტანს. კვირა ღამით კი ხდება „მზითვეის მიცემა“. სიღედრის სახლში სუფრაზე გაწყობილია ყველა ის საგანი, რაც დედოფალს მიეცა მზითვად. აღსანიშნავია, რომ ქალს მზითვეში შეიძლება ბევრი

სხედასხვა სახის ნივთი გაჰყვეს, უბრალო ქინძისთავიც კი, მხოლოდ არავითარ შემთხვევაში ნემსი არ უნდა იქნეს, რადგანაც ნემსის ვაკუოლა მზითვეში ცუდი ნიშანია—დოვლათი ნემსის ყუნწში გაძვრება და ქალი ვერ გაიხარებსო. შავი ძაფიც არ უნდა გაჰყვეს დედოფალს; შავი ცუდის მომასწავებელიაო.

მოსულია რაბინისა და შოშბინის ხელმძღვანელობით მოწვეული ხალხი, მარტო მამაკაცები, წინასწარ შეუასებულია მზითვეი და სიაც შედგენილია. დაიწყება ანგარიში: ქალის მხარეს უნდა მეტი შეფასოს, ვაჟის მხარეს კი—ნაკლები; ზოგჯერ ამ ნიადაგზე ჩხუბიც მოსდით ხოლმე, ხშირად კი მშვიდობიანად რიგდება; მიიღებენ თუ რა საფასურისაა მთელი მზითვეი და ფული (ძალიან იშვიათად გათხოვდება ქალი, რომ მას ფული არ გაჰყვეს). გაიშლება ქეთუბა, შიგ ჩაიწერება ღირებულება, რომელსაც 20% დაემატება. ვაჟი, მოწმეები და შოშბინიც ხელს მოაწერენ, რომ ჩაიბარეს სრულად რაბინის თანდასწრებით და შეუდგებიან მოლხენას. დილით მზითვეს გაგზავნიან. მეორე ოთხშაბათ დილამდე ხათანი და შოშბინი დღეში სამჯერ—დილას, ნასადილევსა და საღამოს—სალოცავში დადიან და ლოცვის დროს ბალიშებზე სხედან. ერთი წუთითაც მარტო არ უნდა ვაიაროს ხათანმა. მეორე ოთხშაბათ დილით კი, ე. ი. მერვე დღეს უკვე გათავდება ქორწილი ხახმის თანდასწრებით და კიდულშ-ბერახით. დადევ ყოველ დღე სამ იჯრაზე უნდა ესწრებოდეს რვა დღის განმავლობაში. ოთხშაბათ დილით გამოემშვიდობებიან ნეფე-დედოფალს შოშბინი და დადე, ხოლო ხუთშაბათ დილით დადევ და შოშბინიც ძღვენს გაუგზავნიან თავიანთი სახლებიდან საჩუქრებით (კარგი საკაბე და ან კარგი ძვირფასი ნივთი გამოსადეგი); ქორწილის რვა დღის შემდეგ—ხათან-ქალას ჯერ შოშბინი გადაიწვევს, ჩერე დადე, მერე ქალის მშობლები. სანამ დედოფალს შოშბინი და დადე არ გადაიწვევს, მისი (დედოფლის) სახლიდან გამოსვლა და სადმე წასვლა ძალიან სირცხვილია.

ქორწილის დამის შემდეგ დედოფალი ერთი კვირის განმავლობაში ქმარს აღარ უნდა მიეკაროს; ერთი კვირის შემდეგ კი ისევ დაიბანს, დაიცვლის და მიკვეში გაეღება. შეუდგება ჩვეულებრივი ისრაელის ქალის წესისამებრ ცხოვრებას. ერთი კვირის შემდეგ, როდესაც ქალი მიკვედან დაბრუნდება მას მისცემენ „საფუარს წასაკეთებლად“.

ქორწილის საღამოს რომ დედამთილმა საფუარის კარებთან შეახვედრა, იგივე საფუარის უნდა „წააკეთოს“. დედოფალი რომ მიკვეშია წასული, დაამზადებენ გობზე პურის ფქვილს და იმავე საფუარს, რომელიც ნეფე-დედოფლის ლოგინის ქვეშ სუფთად გადაფარებული

ინახებოდა. დედამთილი შიგ ბრინჯის მარცვლებს ჩაუყარის. როდესაც დედოფალი საფუარის „წაკეთებას“ შეუდგება, ისე ფრთხილად და დაკვირვებით უნდა დასრისოს ხელში საფუარი, რომ არც ერთი მარცვალი ბრინჯისა (რომელიც დედამთილს დათვლილი აქვს) არ უნდა დარჩეს შეუშინეელი, უნდა ამოალაგოს და სუფთა ალაგზე დააწყოს, დედამთილმა დაითვალოს და ნახოს ყველა უნახია თუ არა. თუ ბრინჯის ყველა მარცვალი ნახა და ამოიღო, კარგი რძალი იქნება, თუ არა და, ცუდი.

ხშირად დედოფალს მული მოეხმარება, გაიგებს-რა ვინმესგან, თუ დედამისმა რამდენა მარცვალი ბრინჯი ჩაურია საფუარში.

ძალიან ძნელი კი არის ერთი კვირის გამხმარ საფუარში ბრინჯის ძეზნა, რაც უნდა დამბალი იყოს ის.

რძალი ემორჩილება ოჯახში ყველას, როგორც უმცროსი. უფროსები რომ შინ შემოვლიან, იგი ფეხზე უნდა წამოდგეს, დილით ადრე დგებოდეს, ღამით გვიან წვებოდეს, რასაც დედამთილი უბრძანებს, თავის გაუქნეველად ასრულებდეს, დედამთილის დაუქითხავად არსად წავიდეს, ვაგლახ მეზობლებში სიარული არ დაიწყოს, ოჯახის აუფი (ნაკლი) არსად ილაპარაკოს. შეასრულოს ქმრის სურვილი, წავიდ-წამოვიდეს მხოლოდ ქმართან, მულთან, მაზლისცოლებთან, მარტო არ გაიაროს, არავინ გააბახოს (გალანძლოს) და სახელი არ გაუტყდეს. პატარძალი ისევე ემორჩილება უფროს „შილს“—მაზლისცოლს,—როგორც დედამთილს; მის წინ არ დაილაპარაკებს, სიტყვას დაუჯერებს, მისგან ოჯახის ყოველივე წვრილმანსაც კი შეისწავლის და მეცადინია ყოველნაირად პატივი სცეს მას. უფროსი შილი დედამთილობს.

რძალი ათი-ოცი წლობითაც რომ ჯალაბში იყოს, ხმას არ ამოიღებს დედამთილ-მამამთილის და უფროსი მაზლების წინ.

ქორწილის მერვე დღეზე „შვიდის“ შემდეგ დადე მიაკითხავს დედოფალს და თავის ხელით დაუცვლის ლოგინზე თეთრიან პირებს, მოაგროვებს ნეფე-დედოფლის საცვლებს რაც კი გასარეცხია, ერთად შეახვევს; ნაქორწილარ ლოგინს გაამზეურებს, დაურეკავს, დაუბერტყავს, სუფთა ახალ თეთრ პირებს ჩააცმევს, გასარეცხებს კი, თავის ოჯახში წაიღებს, გაურეცხავს, დაუუთოვებს და ისევე თავის ხელით დაუბრუნებს.

ნაქორწილარი სარეცხი ისეთ ადგილზე უნდა გადაიკიდოს, რომ ადამიანმა ვაგლახად ხელი არ შეახოს; თუ ნეფე-დედოფლის რაიმე ნაქორწილარი დაიკარგა, ეს ძალიან ცუდი ნიშანია, სჩანს ვინმემ უშტერა, ულალატა, შეიქნება მკითხავ-მარჩიელობა, თორაზე დახედება-გაიგონ თუ ვინ უეშმაკა, ვინ ულალატა.

სურ. 3. ქუთაისელი ებრაელი ქალი (ტიპი)

თუ ასეთი რამ მოხდა, ე. ი. ნეფე-დედოფლის საცვალი დაიკარგა, ორივეს მშობლები გამწარებულნი ჩამოასხამენ წმინდა სანთელს, დაგრეხენ და სალოცავში წაიღებენ გადასაცემად. აქ ანთებენ დაგრეხილ სანთელს, მიაკრავენ საქალებოში და ხმა-მალა გადასცემენ მათი შვილების მოლაღატეს. გადაცემის შემდეგ შეშინებული ქურდი მონაპარს ზოგჯერ ჩუმად უკანვე მიუგდებს.

მშობიარობა

ქალს პირველ შვილზე სალოგინოდ მშობლები გაიწვევენ; ხშირად ქალის ორსულობის დროს დედა უმზადებს „აკენის იარაღს“, რომელიც შედგება ყველაფრისაგან, რაც კი აკენისა და ბავშვისათვისაა საჭირო; ორ-ორი ლები და საბანი, ბავშისათვის ორი წყვილი არტახი, ორი ბალიში—ერთი საშაბათო-საკაიდლო, მეორე საწარეუკანო, ბავშვის ჩასაცმელები და დასახურავი საზაფხულო და საზამთრო.

ქალს რომ დალოგინების დრო მოუვა, დაახლოებით რამოდენიმე დღით ადრე დედ-მამა მოვა სიძისას და გაიწვევს ქალიშვილს. მთვანშაშს გაუმართავენ, ორსულს დალოცავენ, წალმა დააბრუნებენ, სანთლებს აანთებინებენ, ყველა კარის მეზუზას გამოამშვიდობებენ და დედამთილი ეტყვის: „წადი შვილო, როგორც მშვიდობით გისტუმრებ, ისევე მშვიდობით დამიბრუნდი, თავნითა და სარგებლით, გადაარჩი ერთი ხმით, დამადლიანდი ბენზახარზე (ვაჟზე), გასაზღვლზე და დასარჩენზე, ფებ-ბედნიერზე, მაზალიანზე, ასლახიანზე (დოვლათიან-ხერიანიზე), ამენ“. დედამთილი სამჯერ წალმა შემობრუნებს, გააცილებს და გაისტუმრებს.

ქალის ლოგინობის ხარჯები მისმა მშობლებმა უნდა გაისტუმროს, თუ ვაჟი ეყოლა, მილაც (ნათელა) ქალის მშობლების ხარჯზეა. ლოგინობის დროს შემსვლეულ-გამსვლეული მნახველი, მელოგინეს სანახავათ მისული ქალები არავენ წავა ისე, რომ სუფრა არ გაუშალონ, არ მოალხინონ, ყველას გაუმასპინძლდებიან, მთელი კვირის განმავლობაში აცხობენ და აკეთებენ ნაირ-ნაირ ტკბილსა და საუკეთესო ნამცხვრებს, ახალ-ახალს.

ქალს ვაჟი თუ შეეძინა, მერვე დღეზე ქალის შამა ხდება ნათლიად და იგი დიდის ხარჯითა და წვეულებით ასრულებს ამ წესს.

მორწმუნე ისრაელს ვაჟის დაბადება უფრო ახარებს, ვიდრე ქალის, რადგანაც ვაჟი სულის სახსენებლად გამოდგება, ქალი კი ვერ ეტყვის მშობლებს კადიშს.

ვაჟის დაბადებას ვინც პირველად მიახარებს მამას, საჩუქარს მიიღებს.

გაქირვებულ მშობიარესთან მოიწვევენ დედის პირველს (ქალს), რომელსაც ხელში უკირავს სამი ცალი კვერციხი; შემოსვლისთანავე

დედის პირველი მარჯვენა ფეხს შემოადგამს თუ არა, იქვე თითოეულ კვერცხს ცალცალკე კედელზე მიახლოს და ხმამაღლა იტყვიან: „გველბაყაყი გაიყარა, დედა მარიამ შენ რას შევბიო“-ო.

თუ მშობიარეს უჭირს მორჩენა, ვინც მივა მნახველი მიაძახებს: „ჩემი შემოსვლა—შენი მორჩენა,“ თან კაბის კალთას დაიბერტყავს და იტყვის: „როგორც მალე კალთის ბერტყავა, ისე მალე მას შევიღო დაებადოს“. მშობიარესთან მყოფთ ყველას გახსნილი უნდა ჰქონდეს ღილები და სხვა რაიმე შესაკრავი, აგრეთვე იმ სახლში არაფერი უნდა იყოს დაკეტილი იმ რწმენით, რომ როგორც დამსწრეთაგანმა სწრაფად ღილები დაიხსნა, ისე სწრაფად მისი წელიც გაიხსნას და დაებადოსო. მშობიარესთან მოაქვთ სალოცავის გასაღები, სეფერ-თორის კაბა, მთელი პური, რომელსაც მის მუცელზე შუაზე გადასტეხენ ლოცვა-კურთხევით, რომ მალე ეშველოს შეწუხებულს. გატეხილ პურს თავითთ ამოუდებენ ავადმყოფს, და ბავშვის დაბადების შემდეგ იმავე გატეხილ პურსა და ღვინოს გაუგზავნიან ღარიბს. მშობიარეს ქმარმა თავისი კალთით წყალი უნდა ასვას, რომ როგორც მალე მუცელმტკიანება წყალი შესვა, ისე მალე ეშველოს.

როდესაც სეფერ-თორის კაბა და სალოცავის გასაღები მოაქვთ მუცელმტკიანთან, კაბას და გასაღებს ზედ გადაათარებენ ღაღადით: „გაუხსნას ღმერთმა საშველი კარები ყოველ მშობიარეს“ (იმ დროს „ეხალისა“ და სალოცავის კარი ღიაა მათ უკან მიტანამდე სალოცავში). ავადმყოფს ეკითხებიან თუ რაიმე ნედერი აქვს, ათარას აუშვებენ; დაუძახებენ ორ ხახამ—თალმიდს, რომელიც პურღვინოზე დალოცავს და ღმერთს შეეხვეწება აპატოოს მშობიარეს, თუ რაიმე ნედერი ვერ შეუსრულებია, რის შემდეგ ყველა დამსწრე მიაძახებს: მუთარლახ, მუთარლახ, მუთარლახ (თავისუფალი იყავი). მშობიარე ღმერთს ეხვეწება, წმინდა დედებს, სარა-რიბკა-რახელ-ლიას, წარდგენ ღმერთის წინ, ილოცონ მისთვის, რომ უშველოს, არ იტანჯოს. ოჯახის უფროსი დედა ან დედამთილი ფუს-ფუსშია, სანთლებს ანთებს, მშობიარესაც აანთებინებს, ღვთის ვედრებით: „ოო, ღმერთო აბრაამისაო, ღმერთო ისხაკისაო, ღმერთო იაყაკობისაო, თუ ვინიცობაა, დამეთმოს სანთლის ანთება ამ ორსულობაში, მიიღე ე წმინდა სანთელი (სანთელი აუცილებლად შინ ჩამოსხმულია, ნართიც შინაურია), ნუ მიზამ ჩემი ცოდვისას, მიშველე და მემეხმარე გამჩენო ცისა და ქვეყნისაო“. მშობიარეს ანთებულ სანთლებს შანდლით თავით დაუდგამენ და იქვე უნდა დაიწვას.

მშობიარეს გამოავლებენ ხელში ფულს და იგი ამბობს:—„აა ღმერთო ერთო, უკვდავო და უცვალეებლო, თუ ვინიცობაა ღარიბი გემეწებილებინოს და არ მიმეხედოს, ნუ გამიხსენებ ამ გაჭიერების დროს

შაპატივე, მიშველე“-ო. მის ხელში გამოვლებულ ფულს მთლიანად ღარიბებს დაურიგებენ.

ქალს რომ მუცელი ეტკინება, არ ვარგა თუ ბევრმა ვინმემ გაიგო: ძნელი მორჩენა ექნება, თვალს აიტანს.

მშობიარის მუცლის ტკივილის დროს, ოჯახის უფროსი ქალი სანთელს რომ აანთებს, წყალს ათბობს ცომის მოსაზღელად; მოზელს ცომს და მოზელის დროს ღმერთს ევედრება:—„ა ღმერთო, აბრაამისაო, ღმერთო ისხაკისაო, ღმერთო იაყაკობისაო, ღმერთო გამჩენო ცისა და ქვეყნისაო, რომელმაც გადაგვაქციე წყალი ადამიანად, უხსენი მტყვევსა ისრაელისას, ულხინე ავადმყოფსა ისრაელისას, უხსენი სალდათს ისრაელისას და გამოიყვანე გალუთისაგან (ტანჯვისაგან), ნუ გაუჭივრებ გამჩენო ნურსად მშობიარეს ისრაელისას და მათში ნურც ჩემსას, ამისო ზებუთო (მადლო)“. ამ სიტყვებით მოზელილ ცომს მადლა ორივე ხელით ასწევს და განაგრძობს: „ყველა გადაარჩინე მშვიდობიანად, ერთი ხმით, ვისაც რა მისცე გასაზღელი და დასარჩენი, ყველას შეახედვრე რიზონაშელყოლამ (გამჩენო-პატრონო ქვეყნისაო) დღე ბედნიერი და მთვარე მშვენიერი, მოაბძანე გამჩენო მაშიახ-ბენ-დავითი დამხსნელი ისრაელისა და მოგვასწარი თიხიათ ამეთიმს ამისო ზებუთო (ცომზე ადებს ხელს) მოგვიხსენიე, მადლები მამებისა და პაპებისა, დაგვამადლიანე ყველაკანაი ხას (წმინდა) იერუშალიმის შენ საქებლათ და სადიდებლათ, ნუ გავგიწყობ გამჩენო შენ საყვარელ ისრაელის შვილ; ნურსად პურსა საქმელათ, და წყალსა სასმელათ, თუ რამე ხალა დემებათლებინოს, მაპატივე და გამამიტანიე ამ ხალაში მე და ჩემი ქალი და რძალიც გამჩენო ხალაბერა-ხისაო“.

ამ სიტყვებით ცომზე ხუთ ალაგას პატარებს მოწყვეტს, შეაერთებს მათ (კვერცხის ოდენა უნდა იქნეს სულ მცირე) და სამჯერ წალმა შემოავლებს კურთხევით,—მოზელილ ცომზე, რის შემდეგ შემოვლებულ კვერცხის მსგავს ხალას მშობიარეს ორივე ხელში გამოავლებს და გაღუებულ ცეცხლში, პირდაპირ ღადარში ჩაადგებს, რომ სწრაფად დაიწვას, მოზელილ ცომს კი სუფთად გადაფარებულს თბილ ადგილზე დადგამს, რომ კარგად გაფუფუნდეს.

მშობიარეს „მუხლში ჩადგომის“ შემდეგ კარს მაგრა მიხურავენ, და როდესაც ბავშვი დაიბადება, სანამ ბავშვის ამხანაგიც (ბუდე) ანუ მომყოლი, არ გამოჰყვება და ქალი მთლიანად არ განთავისუფლდება, მანამ კარი არ გაიღება, შემდეგ გაიღება კარი, მაგრამ სანამ ყველა იქ მყოფი არ დაკბილავს რამეს, არავის გაუშვებენ; დაუკბილავი რომ ვინმე გავიდეს, ბავშვს სიმსუყე არ ექნებაო.

შეიქნება მილოცვა და შეძახილები: — „ფეხ-ბედნიერი, მანალი-ანი, დოვლათიანი, ასლახიანი, ამენ იერიასონ; ვისაც ქყავსე გეგებარ-დავე და დაგირჩავე შინ და გარეთ, ვისაც გენატრებავე, მეგესწროვე, ამენ“.

მელოგინეს სუფთად მოვლილს, მოასვენებენ და თუ მოსახერ-ხებელია აღარავის შეუშვებენ მასთან ოთახში, გარდა მცველისა, ხოლო არავითარ შემთხვევაში მარტო არ მიატოვებენ ორმოცამდე, არც სანთელს დააქრობენ მელოგინეს ოთახში.

მშობიარობის დროს ნახშირი ლოგინი და სხვა აუცილებლად მდინარე წყალში უნდა გაივლოს, რომ უწმინდურობა წყალმა წაი-ლოს. მელოგინესათვის ცალკეა გადადებული ყოველივე საკმელ-სას-მელის ქურჭელი, რომელიც ცალკე უნდა ირეცხებოდეს. მელოგინეს ორმოცი დღის განმავლობაში ქმარი ახლოს არ უნდა მიეკაროს, მის ახლოსაც არ უნდა გაიაროს, რადგანაც ორმოცამდი ქალი უწმინდუ-რად ითვლება. მელოგინე სულ მცირე რეიდან ათდღემდე არ უნდა წამოდგეს, თუ ვატი ეყოლა მილის დღეს (ნათელისათვის) ლოგინზე წამოჯდება, ხალხში არ გაერევა და არც მამაკაცებს დაენახება. ქალები კი თვითონ შევლენ და მიულოცავენ. მელოგინეს თავით ბალიშის ქვეშ დაუწყობენ: შავტარიან დანას, რომ ავმა ანგელოზმა არ გალახოს, ავგაროხს, რომელშიაც გახვეულია ნახშირი, პილპილი და ნიორი, გამოკერილი სამკუთხად შავ ნაქერში; თორა გაშლილი, რათა თო-რის მადლმა ააშოროს ავადმყოფობა; ხოლო მისი ოთახის შესასე-ლელ კარზე ჩამოკიდებულია გახვრეტილი ქვა (ბოროტი თვალი მას შეხედავს) და ცხენის ნალი, რომ ოთახში მცხოვრები გამარჯვებული იქნეს.

ნ ა თ ვ ლ ა

ვატი უნდა მოინათლოს მერვე დღეზე, თუ ბავშვი ჯანმრთელია. ნათლობის წინა დღეს ბავშვის მამა და ნათლია (სანდაკი) ერ-თად მიდიან დასაბანად. ნათლიას ოჯახი უგზავნის გაწყობილ სინს, რომელზედაც ალაგია: ცხრა წყვილი სანთელი, ორი ჭრელი თავ-საფარი, სასისხარი (მონათლულის გასახვევი) სუფთა თეთრი ქსო-ვილი. სამილო (სანათლო) პერანგი და წინდები; პერანგი და წინ-დები უნდა დაჭრას გულმთელმა ქალმა, ე. ი. ისეთმა, რომელსაც შვი-ლი არ დაკლებია. უნდა დაიჭრას და შეიკეროს შუადღემდე, რომ ამომავალი მზე წყალობდეს მოსანათლავს. ყველა კუთხე-მეზო-ბელმა თითო-ოროლა ნემსი უნდა ამოუყაროს მადლისთვის, ვინც სა-მილო პერანგს ნემსს ამოუყრის, ან რამდენ ნემსსაც ამოუყრის, იმ-დენი წლის ცოდვა შეენდობა. კერვის დროს — ფეხზე უნდა იდგენ,

რომ არ დამძიმდეს მოსანათლაგის „მ ა ზ ა ლ ი“ (ბ ე დ ი). შემდეგ სინზე უნდა დაიწყოს: ყინული-შაქარი, მიხაკი, რამდენიმე ფუანი ნამცხვარი, ერთი დიდი ლეკები, სუფთა ბამბა, საუკეთესო შინაური შავი მაგარი ლენო ბანგისათვის და სხვა. ნათლია უგზავნის აგრეთვე ძღვენს ცოცხალი ფრინველებით (რამოდენიმე ბატი, ინდაური და ქათამი), ხშირად ნათლობის საყოფი შინაური ღვინითაც; ნათლია უგზავნის საჩუქრად: ნათლიდელას კარგ საკაბეს, ერთი ხელი თავიდან ფეხამდე ყველანაირ ჩასაცმელს (ხშირად ნათლიას მდიდარს ეძებენ). ნათლიმამასაც უგზავნის იმავე თავიდან ფეხამდე ჩასაცმელს და აგრეთვე იმ ოჯახში მყოფთ ყველას თითო-ოროლა თავ რაიმე საჩუქარს—ტანზე ჩასაცმელს, ვის ფეხსაცმელს, ვის ჩულქს, ვის პერანგს და სხვა.

უფრო ხშირად პირველი ვაჟის ნათლია დედის მამა (ბაბუა) არის, თუ ცოცხალია, თუ არა ქალის უფროსი ძმა. მეორე ვაჟის ნათლია კი მამის მამა (ბაბუა) უნდა გახდეს აუცილებლად, თუ ცოცხალია.

დ ა ბ ა ნ გ ზ ა

ნათლობის წინა საღამოს შეიკრიბებიან ახლობელი ქალები, ემზადებიან დილისათვის, ახლობელი ყველა თავის სახლიდან მიიტანს თითო-ოროლა აბრეშუმის ბალდადს.

მოწვეულია მოხუცი გამოცდილი ქალი, რომელიც გააწყობს სანათლო ბალიშს (ქისი-ელიაუ). აიღებენ საშუალო ზომის ღინღლის ბალიშს, სამ კუთხეს თავებით მიაკერებენ, რომ ზედ ბავშვი სარტყელით დააკრან, შემდეგ სუფთად თეთრს შემოაკერებენ და მზად არის. გადააფარებენ აბრეშუმის ბალდადებს. მოწყობილია თავსაკრავი თხელი აბრეშუმის ქსოვილით და ბამბით შეკერილი. ყველა შემომსვლელი ქალი აიღებს ბალდადს, ისევე გადააფარებს გაწყობილ ბალიშზე, დალოცავს მოსანათლაგსა და მის მშობლებს. გაბწყობენ სინს, რომელზედაც აწყვია: ყინული შაქარი, ცხრა ჭიქა, მათში ერთი უფრო მაღალი, ვერცხლის თასი, ცხრა წყვილი სანთელი, რომ ცხრა ზეციურმა მნათობმა შეინახოს მოსანათლაგი და ააშოროს მას ცუდი, ერთი ჭიქით ძმარი, ერთი ვერცხლის თასი მიხაკით სავსე, რომ სურნელება არ მოაკლდეს მოსანათლაგს; ერთი ზედმიწევნით სუფთად შეხვეული წმინდა ბამბა, ლენო დოქით და სხვა.

ბანგის ღამეს ძალიან უფრთხილდებიან, რომ ბავშვს „მონახდომი“ არ მოხვდეს, რადგან ბავშვი გრძნობს, რომ „ომში“ მიდის და ამიტომ ჭინკულობს; თუ წვიმიანი ამინდია, შემსვლელი ვინც არ უნდა იყოს, ჯერ ცეცხლს უნდა მოეგლოს და შემდეგ შევიდეს შინ,

თორემ წვიმიან ამინდში რაიმე ცუდი ანგელოზი დასდევს ადამიანს იმავე ღამეს პატარას მოიღებენ და ადრე დაიშლებიან, დილით კი გათენებამდე თავს იყრიან მოწვეული ქალები; ნათლიას ცოლი ან ღელა ადრიან მიდის, ზოგჯერ კი მოსანათლავეთან ბანგის ღამეს რჩება მკველად, რომ ბავშვი არაფერმა დააზარალოს. დილით ბავშვს დაბანენ; წყალს ნათლიას ცოლი უსხამს, თან შიგ წყალში ბანვის დროს აბნევს ვერცხლის ფულს, რომელსაც ბებია ქალი აიღებს საჩუქრად. ბავშვის დაბანის დროს ისმის ლოცვა-კურთხევა, ხვეწნა-ვედრება ღმერთის წინაშე. წინა საღამოს დიდი ამბით და ცერემონიით სუფთად დანაყული ყინული-შაქრით კეთდება და შეზავდება შავი ძველი ტკბილი ღვინით, ეს არის ბანგი.

დაბანილ ბავშვს ჩააცმევენ ნათლიას გამოგზავნილ პერანგს და წინდებს, ყველა იქ დამსწრე ქალი გახდის და ჩააცმევს წინდას ლოცვა-კურთხევით, თავზე შემოაკრავენ მორთულ თავსაკრავს, ბავშვს წელზე სარტყელით ზედ ბალიშზე დააკრავენ და ზედვე აბრეშუმის ბალდადებს გადაათარებენ. ყველა შემომსვლელი ქალი აიღებს და ისევ გადაათარებს ბალდადს ლოცვა-კურთხევით.

როდესაც მზად არის ყველაფერი, ბავშვს ბანგავენ: სუფთა ბამბით აწვეთებენ, ანუ ვერცხლის კოვზით ჩაასხამენ პირში გამზადებულ ბანგს. ყველა დამსწრეთაგანმა უნდა მიაწოდოს მოსანათლავე ბავშვს ბანგი რიგ-რიგობით. როდესაც ბავშვი უკვე დაბანგულია, უფროსი ქალი (ბანგის შემზავებელი და მოსანათლავეის მომელელი) აიღებს ღვინით საცე ქიქას, აკურთხევს ღვინოს, მიხაკს და ლეკებს; ყველა იქ დამსწრე მოსვამს ცოტ-ცოტა ღვინოს, ყველას ჩამოურიგებენ ცოტა მიხაკს და წვრილად დაჭრილ ლეკებს, რომელსაც შესქამენ, მიხაკს კი უსუნებენ. შაქრის-ყინულსაც გაკენეტენ; უსურვებენ ბავშვს ღვინოს სიძლიერეს, ლეკების სიმსუყეს, ყინულ-შაქრის სიტკბოს და მიხაკის სურნელებას. თუ ბინაზეა ნათვლა, იქვე მოვა არა ნაკლები მინიანი (ათი სრულწლოვანი მამაკაცი) მამაკაცისა, მათ შორის: ნათლია, ბავშვის მამა, „მოელი“ (სპეციალისტი წინადმცვეთი) და სხვა. უფრო ხშირად სალოცავში ნათლავენ ბავშვს. ნათლია სისიტ-თეფილინში გახვეულ ბავშვს მიიღებს და ჩაისვამს კალთაში, რაც დიდი, ხმამაღალი ლოცვა-შეძახილებით ხდება. მოელი ბავშვს მაღლა ხელში რამდენიმეჯერ ასწევს „ეიშალომის“ ძაბილით და დამსწრეთა გალობით, ყველა ფეხზე დგას. ქალები მეორე ოთახში ან საქალებოში არიან; აკურთხევენ მოსანათლავე ბავშვს. ხმამაღლა გალობისა და კურთხევის შემდეგ მოელი (მომნათლავე სპეციალისტი) აიღებს სპეციალურ მკრელ სამართებელს და ვაჟის სასქესო ორგანოზე წინა

კანს მიათლის, რის შემდეგ ფრჩხილით ფრთხილად გადმოწევს, ვაჟი მონათლულია. შემდეგ მოელი აიღებს ქიქით მაგარ ღვინის ძმარს, პირში ჩაიგუბებს და ზედ შეასხურებს მოჭრილ ადგილზე, სუფთად შეუხევეს წამლებით და ბამბით, ბავშვს ისევ სძინავს, ზოგჯერ კიდევ გაიღვიძებს, დაცვეთის დროს და მორთავს ტირილს. ბავშვი ისევ ნათლიას კალთაშია თავით დაბლა, რომ სისხლი არ წამოჟვიდეს კრილობიდან. ხახამი აიღებს დიდი ქიქით ღვინოს და აკურთხევს, შემდეგ ჯერ თვითონ მოსვამს ქიქის ერთ მეოთხედს, მერე ნათლიას მიაწოდებს, ნათლიაც ცოტას მოსვამს, ბავშვის მამას გადასცემს, ისიც მოსვამს და სხვებს რიგ-რიგობით უფროსიდან უმცროსამდე ჩამოურიგებენ. ხახამი მერე მიხაკს აკურთხევს, იმასაც ჯერ თვითონ უსუნებს (უყნოსავს) და როგორც ღვინოს, ისე რიგ-რიგობით ყველას ჩამოურიგებენ. თითო ცალი მიხაკის ნაყოფი რომ შეხედეს თითოს, — ჯიბეში შეინახავს და გზაზე გამვლელ-გამომვლელს მიაწოდებს — „დამადლიანდი, ნამილევია“; ასევე ყინულ-შაქარსაც.

ნათლია ბავშვს ფრთხილად დედას ჩააბარებს. როდესაც დედამ მოსანათლავედ გადასცა შვილი, დაუბარა, — როგორც შვილობით გაბარებ ჩემ შვილს, ისევ შვილობით დამიბრუნეო. როდესაც ნათლია უკანვე ჩააბარებს დედას მონათლულ შვილს, ეტყვის: შენ ჩამაბარე მოუნათლავი შვილი, მე კი დაგიბრუნე შვილობით, აბრაამ-აბინუს (მამა აბრაამის) წესით მონათლული და ხასი ისრაელი; მოუარე, გაზარდე, ასწავლე თორა, მიცვა მაყასიმტობი, რომ იქნეს ნამდვილი ისრაელი, ვითარცა მამები ჩვენი, აბრაამ, ისხაკ და იაყაკობი, მოშე, არონ, დავით და შელომო, ჩააგონე შენ შვილს არ უარჰყოს რჯული ხასი ისრაელისა, ამის ფეხზე მოგკეთ ღმერთმა სარჩო უკლისი, ფარნასა (საზრდოება) უკლები, შეურცხვენელი, სხვისი დაუყვედრებელი, შვილობა თემსა და ქვეყანაში, ტერსა და მოყვარეში, შინ და გარეთ; ტანის სიმთელით და გულის სიმხიარულით ზარდე, სიამის ორმოცი ამოათიე, დაგიჩა და დაგიბერდა ძველიცა და ახალიც“.

ახლად მონათლულ ბავშვს თავი ისევ დაბალზე აქვს, რომ სისხლი არ წამოჟვიდეს კრილობიდან, მოელი — მომნათლავი კარგა ხანს არ მოშორდება, მალ-მალ დახედავს.

ბავშვის მონათელის შემდეგ იქვე სუფრა გაიშლება და იქ დამსწრე მამაკაცები „სეყუდას“ (მილის სუფრა) დაესწრებიან, აუცილებლად ხორციულით და ღვინით, შოილხენენ ცოტა ხანს, დალოცავენ ნამილეგს, მის მშობლებს, სანდაკს (ნათლიას); ძალიან დიდ და კარგ საქმედ სთვლიან ნათლობას, იმ რწმენით, რომ ნათლიას ეპატიება ერთი წლის ცოდვა, ლოცავენ ჯამაათს. მასპინძელი ყველა სტუმარს

აუცილებლად ნამილევს (ნათლობისათვის დამზადებულს) გაატანსა და რომ შინ თავისიანები დაამადლიანოს ნამილევს კამაზე.

ანდაზაა: „ნამილევი ძეალი რომ ნახო, უნდა აიღო და გაკენიტო, რომ ცოდვები შეგენდოს“.

ბავშვის დაბანგვასა და მორთვაში უფრო ხნიერი ქალები იღებენ მონაწილეობას; ახალგაზრდა ქალები-კი, მოწვეულნი და ძვირფასად მორთულნი, სრულ შუადღეზე იკრიბებიან და დიდხანს მზიარულად შეექცევიან თეთრეულით, ხაჭაპურებით, ტკბილი ნამცხვრებით და ტკბილი სასმელებით გაწყობილ სუფრას.

ბავშვს თუ ჰყავს უფროსი და-ძმანი, თუ არა და ახლობელი ნათესავების ბავშვები გოგო-ბიჭი დღიდან ბავშვის დაბადებისა მილის (ნათლობის) დღემდე აგროვებენ ხურდა ფულს, კოჭ-კაკალს, თხილს, ქიშიშ-ლაბლას და კამუეტს. როგორც კი მილა გათავდება, გადადგებიან აივანზე, ზევიდან მოფანტავენ და ქვიღალე-ხივილით გადაწყვიან დაბლა ეზოში, ან ქუჩის პირად მომლოდინე ბავშვებს, რომელნიც სიმზიარულით აგროვებენ ზევიდან გადაყრილ კაკლულობას.

დღით რომ მილის ცერემონია მორჩება, იწყება ქალების წვეულება, ღამით კი ვახშამი გაიმართება, ვახშამი—ხორცეულით, ხშირად დილამდე და უფრო მეტ ხანსაც გასტანს ლხინი. რაც კი ნამილევი ულუფა მორჩა, კუთხმეზობლებში და, თუ ახლობელი მილას ვერ დაესწრო, ყველას ოჯახში გაგზავნიან. ქვრივსა და ობლებს დაურვიებენ, აკმევენ და ასმევენ დაუზოგავად.

ნამილევ ბავშვს სანამ კრილობა არ მოუშუშდება, ყოველდღე უკლებლივ რამდენიმეჯერ დახედავენ მოელი და უვლის, როგორც საპიროა.

ვაჯის დედა ორმოცი დღის შემდეგ თავისუფალია, დაიბანს, დაიცვლის, რაც ლოგინობისას ეცვა ცალკე შეინახავს, —ყველაფერს შინ გარეცხილს და მდინარეში გავლებულს. დაბანილი დაიპრის ხელფეხზე ფრჩხილებს ღრმად. ერთგული ქალი (დედა ან დედამთილი) გადაავლებს წყალს და თუ ახლო აბანოა, აბანოში წაყვებიან; აბანოდან დაბრუნების შემდეგ, როდესაც დაღამდება, ისევე ერთგულ ქალს ის მიკვეში მიჰყავს. „მიკვე“ აუზნია მოგროვილი წვიმის წყალით, რომელსაც ათბობენ. ერთსა და იმავე აუზში რამდენიმე ხნის განმავლობაში, ზოგჯერ თვეობითაც, სანამ არ მოვა დიდი წვიმა წყალი არ გამოიცვლება. მასში ჩადის გასაელებლად ყველა მორწმუნე ისრაელის ქალი ყოველ თვიურის შემდეგ, უნდა ჩაეიდეს წყალში ისე, რომ თმაც გაშლილი ჰქონდეს, თვალებიც ღია, არც ყურები დაიცვას, ხელზე ბეჭედი, ან ყურში საყურე არ დარჩეს, თორემ ხელახლა

უნდა ჩაეიდეს წყალში. ამრიგად სამჯერ ზედიზედ უნდა დაინალოს წყალში; მას ზევიდან დასცქერიან, ხომ მთლად დაიფარა, სამი ასეთი პროცედურის შემდეგ, მაყურებელი ქალი სამჯერ მიიძახებს: — „ქაშერ, ქაშერ, ქაშერ (ალალია)“, სანამ წყლიდან ამოვიდოდეს. იქვე თავზე ხელებს დაიფარებს და იტყვის თორულად ლოცვას; ამოვა წყლიდან ფრთხილად, რომ შიგ ჩასასვლელად გამზადებული — სხვა ქალის სხეულის არცერთი ნაწილი, ან ხელი, ან ფეხი, ან თმა მას არ მიეკაროს და შეუმშრალებლად იცვას; ჩაცმულ-დაბურული სახედა-მალული ხშირად თავშალ-მოხურული გამოდის სალოცავის ეზოში. მიესალმება სალოცავის კედლებს კოცნით, ლოცვით, ეხვეწება ღმერთს, ავედრებს თემსა და ქვეყანას, მტერსა და მოყვარეს, ქმარსა და შვილს, შინაურსა და გარეულს და მოდის სახლში. თუ მას გზაში პირველად რაიმე პირუტყვი შეხვდა (კატა ან ძაღლი, ან ლორი) უნდა აუცილებლად უკანვე გაბრუნდეს და ხელახლა მიკვეში გაეელოს, ხოლო თუ მამაკაცი შეხვდა პირველად გზაში, კარგი ნიშანია; თუ მახინჯი ვინმე შეხვდა, არ ვარგა, იმ რწმენით, რომ მახინჯი შვილი გაუჩნდება. ამ შემთხვევაშიც უკანვე ტებილაში დაბრუნდება, რომ ხელახლა გაეელოს.

მეორე დღით (თუ ამ დღეს „სეფერ თორა აბრძანდება“ ე. ი. ორშაბათ, ხუთშაბათ და შაბათ-უქმე დღეებში, ან ახალი მთვარის „როშხოდეშის“ პირველ და მეორე დღეს გამოასვენენ სეფერს), მიკვეში გავლებული ქალი (ნატებილევი) სალოცავში საქალებოში მიდის და იქ ესწრება თორის გამოსვენების ცერემონიას, ხნიერი ქალები მას ლოცვა-კურთხევით შეხვდებიან და გაისტუმრებენ. სალოცავიდან პირდაპირ მივა ერთგული დედ-მამიანი ბედნიერის ოჯახში, რომელსაც შვილი არ აკლია. მანდილში ან თავშალში გახვეული მიდის სალოცავში და ისევ ბრუნდება; მას შეხვდებიან პურღვინით, გაუწყობენ სუფრას, რომელზედაც დაალაგებენ შინაურ ღვინოს, ფუან ნამცხვარს, ნიგოზს, ტკბილეულობას და სხვას. პირველად ღვინოს მიაწოდებენ, რომ ღვინოსავით ძლიერი იქნეს შვილ-მამავალში, მეორეთ ფუან ნამცხვარს შუაზე გასტეხენ და მიაწოდებენ, რომ გაფუვდეს ფუანი პურივით მისი მოდგმა, მერე ნიგოზს პირში მისცემენ, რომ ნიგოზივით მსუყვე იქნეს მისი ძუძუ-მკერდი, შემდეგ ტკბილს მიაწოდებენ, რომ ტკბილად და უტკივრად ზარდოს შვილი.

რძალი რომ დალოგინდება თავის დედის ოჯახში, დედამთილი მეორე დღესვე საუზმეს გაუგზავნის ფაფით და თეთრეულით (რძე, ნაღები, ახალი ყველი და სხვა); შემდეგ-კი ერთი კვირის განმავლობაში ყოველდღე მელოგინეს კეთილ-საყოლი უგზავნის მოსაკითხს, სანახავად მოსული ქალები ახლად დაბადებულს ვერცხლისა

და ოქროს ფულს აჩუქებენ, ასე რომ დედას ბავშვის ცალკე სალონო შეეკმნება, რომელსაც არ შეეხება, არც მოუკლებს გარდა იშვიათი შემთხვევისა, პირიქით, თვითონაც მიუმატებს ხოლმე და ბავშვის სახელზე ფული გროვდება.

რძალს თუ ვაჟი დაებადა, დედამთილი ღამით არ დატოვებს, რომ მონახლოში არ მოხვდეს დედა-შვილს. დღე და ღამე განუწყვეტლივ სანთელი უნდა ენთოს იმ ოთახში, სადაც მელიოგინეა რვა დღის განმავლობაში რათა ანგელოზმა არ დააზარალოს დედა-შვილი. თუ ქალიშვილი დაებადა, ქალიშვილი ხმანაკლებია, იმდენი პატივი არა აქვს დედას, როგორც ვაჟის დაბადებაზე.

ამრიგად გაისტუმრებენ რა ქალის მშობლები ყველა ხარჯს ლოგინობასთან დაკავშირებულს, ორმოცს თავის სახლში ამოათე-ვინებენ. გაუმზადებს ერთ ხელს საუკეთესო ტანსაცმელს და ფეხსაც-მელს, ბავშვის საჭირო შესამოსილს, აკენიდან უბრალო ჩერამდე, ერთ კარგ გვარიან ვახშამსაც გამართავს და თავისიანებს აჩვენებს სათი-თაოდ, რა რიგ ისტუმრებს ქალიშვილს, წაღმა დააბრუნებს და იმ დროს გაისტუმრებს თავის ოჯახში, სანამ მზე ჩავიდოდეს, რათა მზის ჩასვლის შემდეგ უწლოვანი ბავშვი, მით უფრო ვაჟი, გარეთ არ გაი-ყვანება. სანამ ქალიშვილს „თავნითა და სარგებლით“ გაისტუმრებ-დენ, მანამ სალოცავშიც წაიყვანენ; საქალბოდან უყურებს ქალი, თუ როგორ ასწიეს მალლა ტრაპეზზე (თებაზე) სეფერი, მოხუცი ქალები ასწავლიან, თუ როგორ შეეხვეწოს სეფერ-თორას, თუ რა სთხოვოს, ან რა დროს რა უნდა სთქვას და ნალოგინეიც იმეორებს მათ ნაკარნახევს.

სეფერს რომ შეასვენებენ („შეაბძანებენ“), ვინც წაჰყვა ნალო-გინეის სალოცავში, ისევე გამოაცილებს, სალოცავის გამოსასვლელ კართან სამჯერ წაღმა შემოატრიალებს, სალოცავის კედლებს აკოც-ნინებს და გაისტუმრებს. ნალოგინევი სალოცავიდან პირდაპირ ბედ-ნიერსა და ერთგულ ოჯახში შევა.

ქალი დაუბრუნდება თავის ოჯახს და შეუდგება ჩვეულებრივ ცხოვრებას. შემდეგი შვილების ლოგინობას თავის ოჯახში მოაწყობს.

მუცლის მოშლა

ძალიან დიდ ცოდვად ითვლება მუცლის მოშლა. რამდენსაც ქალი მუცელს მოიშლის, იმდენი ცოცხალი და გაზრდილი შვილის საკვდილი მოელის თავის სიცოცხლეში, ხოლო იმ სოფელს (იმ ყო-ლამ) ყველა „მოვინებულნი“ მუცლის სულელები დაეხვევიან, შეაწუხებენ, მოსვენებას არ მისცემენ, თუ რად არ მოგვეცი საშუალება ვყოფი-

ლოყავით ჩვენც ადამიანები და გამრავლებულიყო ჩვენგან ქვეყანაო. ამ შიშითა და რწმენით ისრაელის ქალი მუცელს არ მოიშლის ხელოვნურად, ის მრავალშვილიანდება და დადვდაკადება.

ჯალაბის დაყოფა

მოხუცი დედა ჩვეულებრივ დაჰყოფს ყველა შვილს, ნაჯალაბარ ყველა წვრილმანს ჩამოურიგებს მათ. რომ არც ერთს გული არ დააკლდეს, ახლო-მახლო დაასახლებს ყველას, რომ შორს არსად ეყოლოს, ზოგჯერ ოთახებს მიაშენებენ და ცალკე იჯრას გაიხდიან, ან და მახლობლად უყიდის ორ-ორ ძმას ერთად, თვითონ კი თავის სამკვდრო-სასიცოცხლო კერიას არ მოშორდება, უფროს ან უმცროს შვილთან რჩება; მშობლებს გადადებული აქვთ „საუფროსო და საუნკროსო“.

უფროსის როლი ჯალაბში

დაყოფილ შვილებს დედა ისევე ყურადღებით ექცევა, როგორც დაყოფამდე; ყველას ოჯახს ის განაგებს, ის ხელმძღვანელობს, ის უფროსობს, უმისოდ „კვერი არ გატყდება“ და „წიწილი არ გაიჟულიტება“—ყველას დედამ უნდა გადაავლოს თვალი და გაანაწილოს ისევე, როგორც ჯალაბად ყოფნისას; სალოცავიდან დაბრუნებისას პირველად დედას მიაკითხავენ და მას მიესალმებიან ხელზე კოცნით.

ოჯახში რაც კი რაიმე გამოუჩნდებათ, პირველი და საუკეთესო ნაწილი დედისაა. თუ რაიმე საჭიროება ექნებათ დახმარებისთვის დედას მიმართავენ, თავშენახულ დედას მუდამ რაიმე აქვს მომარაგებული „შავი დღისთვის“ და შვილ-მამაველს ხელს გაუმართავეს. დედა ისე გაუმართავეს ხელს, რომ „კედლის ყურიც“ ვერ გაიგებს,—შვილი დედას ჩვეულებრივ უტოვებს ფულს, „ნელაბისთვის“ ქალები სალოცავში (საქალებოში) აგროვებენ ფულს, ავადმყოფთათვის დასახმარებლად რომ ჩამოივლიან, ქალებიდან ყველა გაიღებს წვლილს. ობოლის დასახმარებლად ისე საიდუმლოდ შეგროვდება ფული, რომ არც კი იკითხავენ ვისთვის გროვდება.

დედის მოვალეობას შეადგენს ასეთებზე ზრუნვა; თავშენახული დედა გაუგზავნის ობოლს, უბატრონოს, ავადმყოფს, ისე დაეხმარება მათ, რომ შვილებმა და არც რძლებმა არ გაიგონ, ამისათვის დედას ცალკე აქვს გადანახული ტანისამოსი, ფეხსაცმელი, საცვლები, ფული და სხვა.

ერთგული და მორწმუნე დედა თავს დატრიალებს შვილ-მამა-
ვალს. ბავშვებს (ვაჟებს) დაუბანგავს, ავადმყოფობის დროს არ მო-
შორდება, ულოცავს, უბარ წყალსა და წამლეულობას მოუტანს.

ბატონების დროს არ შორდება. მოუბოდიშებს, ითამაშებს, იცე-
კვებს, იხოხებს (გასაკირის დროს), „განატებს“ გაუტეხავს, ციხის თავზე
გადაულოცავს და ვისაც ჩვეულება აქვს „ორმოცის ფუძის“ გადა-
უტანს, ე. ი. როდესაც ქალი ლოგინობიდან ორმოც დღეს აპოათევს,
დაიბანს და დაიცვლის, ლოგინის აღების დროს გამოაცხოებენ: გაუ-
ფუტებელ სამ თავ ნამცხვარს, შემოუსხდებიან მელიგინეს ირგვლივ და
ლოგინის ანგელოზებს ეხვეწებიან: „აუშვით და ააყენეთ თქვენი
მუხლისა და კალთის ჭირიმე, თქვენი ანგელოზობის ჭირიმე, თავზე
შემოივლეთ და დაგვიტევეთ ჩვენი ნაგლახაური ხეთის ნაბოძები,
თქვენ საქებათ და სადიდებლათ წამამყევით აი ამ ნამცხვარზე და
ამ სანთლებზე, თქვენ ისიამუნეთ, იხაფიფეთ, ჩვენსას არა ეტკინოს
რა, არა ეწყინოს რა, არა გაუჭირდეს რა, არა მოუკვდეს რა, წა-
მობძანდით გამამყევით“. ტაშის კვრითა და წალმა ტრიალით,
ცეკვით, გავა სახლიდან ნაციხვარის გალავანში („მწვანე ყვავილაზე“),
დააწყობს ნამცხვრებს, აანთებს სანთლებს, კიდევ შეახვეწებს და
დაბრუნდება.

„ორმოცის ფუძის“ გადახდის შემდეგ დაბრუნებული უფროსი
დედა ორივე ხელში დოქებით ან თუნგებით სავსე წყალს შემოიტანს
სახლში და ნალოგინეს დაუდგამს ოთახში, ეტყვის: „ასე აიძსო შენი
უბე-ქალთა გასახდელ-დასარჩენით შვილო“.

ქალს რაკი თვიური გადაუვარდება „ზ ა ტ ი ა“, თავისუფლად
დადის სალოცავში, სატირალში, ნათელაში, სასაფლაოზე (გამოტი-
რილში) და სხვა. თვიურის დროს ქალი არ შეიძლება წავიდეს სა-
ლოცავში, სასაფლაოზე და სხვა.

ს ა ნ ა ტ რ ე ლ ი. როდესაც მშობლებს შვილი არ ეზრდება, ან
გვიან უჩნდება „ნედერს“ (შეკვეთა) იზამენ.

უშვილო ქალი შეკვეთამს: „ოლონდ ღმერთმა შვილი მამცეს,
იერუშალაიმ წავალ და თან წავიყვან, როცა ცხრა წლის გახდება,
მისი სიგრძის სანთელს ლოცვას შევწირამ; ჩემსას არაფერს ჩავაცმევ,
სეფერ-თორას კაბას მივართმევ ვერცხლის კალმით, ჩემ ძუძუს
არ ვაქმევ, მისი თმის წონა ოქროს (ან ვერცხლს) ცხრა წლის,
თუ ღმერთმა მამასწრო იერუშალაიმში რომ წავიყვან, იქვე დავტევებ,
ცალ ყურში (ვაქს) საყურეს გავუყრი, ყოველ ორშაბათ და ხუთშა-
ბათ ვიმარხულებ, რამდენიმე წელიწადს (3—5); წარეუქანს, გარდა
შაბათისა და „მოყედისა“ (უქმისა) „ხორც არ დავკბილამ“ და სხვა.

ქალი თუ ფეხმძიმედ შეიქნა, ნედერის შეკვეთის შემდეგ რაც კი მათ ჯალაბში მისი ფეხმძიმეობის დროს ხაზვი გაიფუცქენება, ნაუცქენს ახალ ცბრილზე მოაგროვებენ. შეკვეთილს ყოველივე წვრილმანსაც უკლებლივ ასრულებენ.

დაბადება თუ არა „სანატრელი“, დედა არ შეხედავს, ბავშვს ახალ უხმარ ცბრილში მოგროვილ ხაზვის ფურცელში ჩასვამენ დაუბანელად, ვინმე გარეშეს (არა ახლობელს) მიჰყიდიან სამ შაურათ, იქვე სახელდახელოთ კედელს გაარღვევენ და შიგ ბავშვს ცბრილით ხაზვის ფურცლიანად გააძვრენენ, გასაზრდელადაც სხვას გადასცემენ, ხოლო დედას ბავშვის მოკრილ კიპს დაუტოვებენ.

სანატრელი იზრდება სხვის ოჯახში, შეპირებიანამებრ დედა არ ნახავს დადებულ ვადაძდე, სხვები უგზავნიან ბავშვს ჩასაცმელ-დასახურავს, თუ ვაჟია, ცალ ვახვრეტილ ყურში ეერცხლის საყურეს გაყურიან, ცხრა წლამდე თმასაც არ მოაკლებენ.

გახდება ბავშვი ცხრა წლის თუ არა, მას დიდი ქეიფითა და ლხინით გამოისყიდიან; ვინც დაბადებისას რყიდა (ფული დედას ცალკე აქვს შებვეული და შენახული), მას ზედმეტ ფულს მისცემენ, „აღალს“ ეტყვიან და საკუთარ ფულსაც დაუბრუნებენ. გამოსყიდული ბავშვის შინ მიყვანისას მშობლები იხდიან ლხინს, თანაც ახალ შეკვეთასაც უმატებენ: სანამ მშობლები იცოცხლებენ, ყოველწლიურად გადაუხადონ ვაჟს ნათლობა, არა ნაკლებ „მინიანი“ (ათეული) მამაკაცით.

სანატრელს აუცილებლად უცბო და იშვიათი სახელი უნდა აურჩიონ. ისეთ სახელს გამოძებნიან, რომ ჩვეულებრივიდან გამოირჩეოდეს, ტანხეც გამოირჩეულად ჩააცმევენ. ხშირად უკუღმართაც აცმევენ ტანისამოსს, რომ თვალი აღარ ეცეს. მარტოდ არც ერთ წუთს არ ტოვებენ, არც მძინარს და არც მღვიძარს; მუდამ ვინმე ახლავს თან, რომ ავმა ანგელოზმა არ გალახოს, არ დააზარალოს, ან მონახთომი არ მოხედეს. ყოველდღე დილა-საღამოს დაქირავებული შემლოცველი ულოცავს „თვალუბისას“, „შეშინებულისას“ და სხვა.

„სანატრელი“ თუ მძიმედ გახდა ავად, აუცილებლად სახელს გამოუცვლიან და ახალ შეკვეთილობას (ნედერს) მისცემენ; მაგალითად, არასოდეს სატირალში არ უნდა წავიდეს, არასოდეს არ დაიწყევლოს, ღარიბი ხელცარიელი არ გაისტუმროს და სხვა.

ავათმყოფს თავს ევლებიან. თავით ფეხამდე იხსნიან შესაკრავებს (ლილებს, ზორტებს და სხვა), ფეხშიშველი სამჯერ შემოუფლიან საწოლს ღმერთის ედრებით, ოღონდ ავადმყოფი განიკურნოს და ღმერთმა მის მაგივრად შემომგლეღლის სული ჩაიბაროსო.

შეკვეთავენ „ამსაყას“ (ათი დღით მარხულობას), რასაც გადაუდებლად ასრულებენ და სხვა.

შეპირებისამებრ სანატრელს წაიყვანენ იერუსალიმში, სადაც ზეთამიკდაშის (წმინდა ტაძრის) დანგრეულ კედლებთან ხახამ-თაღ-მიღების დასწრებით, წყლით სავსე ჭურჭელზე დააჯენენ და ერთ-გული (ბებია ან დედა) თმას პირველად მოჭრის ლოცვითა და ანთებული სანთლებით ხელში. ახლადმოჭრილ თმას აწონიან და მის წონა ოქროს ან ვერცხლს იქვე დატოვებენ შეწირულებად, თმას კი უკანვე წამოიღებენ.

იერუსალიმში შემოუვლელს არ დატოვებდნენ არც ერთ „წმინდა“ საფლავს, ყველას ევედრებოდნენ; რომ მიცვალებულის სული წარმდგარიყო ღვთის წინაშე და დაეფარა „სანატრელი“ ავი შემოსაყარისა, ავი ნაქნარისა და ავი ნათქვამისაგან.

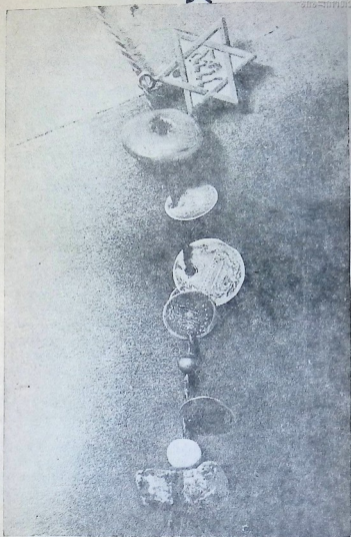
ზეიმოსხენებულ საფლავთა მიწაც მოჰქონდათ და ინახავდნენ სამკურნალოდ.

იერუსალიმიდან დაბრუნების შემდეგ „სანატრელის“ ქიპს, რომელსაც დედა მზრუნველობით უვლიდა და ინახავდა, თმასა და პირველად მოჭრილ ფრჩხილებს ერთ პარკში გამოკრავდა და ამგვარად ინახებოდა მის თავქვეშ ავგაროზთან; ავგაროზში გამოკერილი იყო: პატარა წალდი და პატარა შეტარიანი დანა, ნალი, პატარა თორა, გახვრეტილი ქვა, „აღის ყური“, ირმის თასმა, გახვრეტილი ქარვა, თეთრი მარჯანი, იერუსალიმის მიწა და სხვა.

წალდსა და დანას დებენ ავი ანგელოზისაგან დასაცავად; თორას—ავადმყოფობისაგან დასაცავად; გახვრეტილ ქვას—ავი თვალი მოხვდეს ქვას და არა სანატრელს; ქარვას—მიმზიდველი იყოს ქარვასავით; თეთრ მარჯანს—მასავით იშვიათი კარგი და ბედნიერი იქნეს ცხოვრებაში; ირმის თასმას—იყოს ირემსავით მალი; „აღის ყური“—ყოველმა წყევლამ, სანატრელის მიმართ თქმულმა, რომ აღის ყურში გაიაროს; იერუსალიმის მიწას—რათა სანატრელს არ მიეკაროს არავითარი „უსულო“ და მკბენარი მწერი, როგორც არ ეკარება ამ მიწას; ნალს კი—მუდამ გამარჯვებული დადიოდეს, არავინ დაიჯაბნოს და არც არავინ გაუსწროს წინ.

სეფერ-თორის (ათი მცნების) კაბა უნდა შეიკეროს დაპირებისამებრ: იყიდიან ფარჩას, ან ხავერდს, ან აბრეშუმს, დაამზადებენ ნამცხვრებს, ტკბილეულობას, სასმელებს, გააწყობენ სუფრას, მოიწვიენ საგანგებოდ „სეფერ-თორის“ კაბის დამკრელს, დაუძახებენ კუთხ-მეზობლისა და ნათესავ ქალებს.

შემოსხდებიან ძირს გაფენილ ხალიჩაზე დაწყობილ მუთაქა-ბალიშებზე, შუაში ზის გამომკრელი, რომელიც ჭრის კაბას ლოცვით, წინ უდგია ღვინო და ტკბილი ნამცხვარი; დიდ ქიქას ღვინით გაავსებს, ყველანი ფეხზე წამოდგებიან; გამომკრელი აკუთრხევს, ევედრება

Նյւր. 4. Եգգարտնի.

ლმერთს, დაიხსნას სეფერ-თორა გალუთისაგან (ტანჯვისაგან), დაუ-
ბრუნოს ისრაელის შვილს დაკარგული იერუშალიმი, მოაბძანოს
შაშაიხ ბენ-დავითი (მესია), რომ გაცოცხლდეს ყველა მიცვალებული,
გაიშალოს იერუსალიმი, რომელიც დაკეცილია ცხრად და რომელმაც
უნდა დაიტიოს ქვეყნის ყველა კუთხეში მყოფი ისრაელი და შეერთე-
ბულმა ისრაელის შვილებმა აქონ და აღიღონ გამგინი... ამ სიტყვებზე
დამსწრენი ერთხმად პასუხობენ: ამენ... იერიასონ... (აღსრუდღეს),
თვალეზს მალა ასწევს, ხელეზს ჯერ ვულზე დაიკრეფს, მერე მალა
ააპურობს; ნაკურთხ ღვინოს ერთ მეოთხედს შესვამს, შემდეგ ყველა
დამსწრე ქალმა უნდა მოსვას რიგრიგობით—უფროსიდან უმცროსამდე,
შემოუხსდებიან ისევ დაკრილ კაბას ხალიჩაზე, კაბის დამკრელი ტკბილ
ნამცხვარს ვასტეხს, ყველას ჩამოურიგებს ლოცვა-კურთხევით, შემდეგ
კაბის დაკრას შეუდგება. გამზადებულია რამდენიმე ნემსი ძაფით,
რომელსაც ჯერ უფროსი ქალები აიღებენ ხელში; დაიწყება ნაწი-
ლების შეერთება, რასაც ერთიმეორეს გადასცემენ იმ მიზნით, რომ
ყველას ხედეს წილად „ნემსის ამოყრა“; ამრიგად კაბა შეიკრება.

შეკერილი კაბა, ბავშვის სიგრძე ჩამოსხმული სანათელი, სეფერ-
თორის წასაკითხი ვერცხლის კალამი ხელში უჭირავს სანატრელს.
შემოეხვევიან შინაურ-გარეულნი და უსურვებენ მას გაზრდას, ულო-
ცავენ ნაყოფობიდან დახსნას, „ნედერიდან“ განთავისუფლებას და სხვა.

ყველა წალმა ატრიალებს; უსურვებენ: გაზრდა-სიცოცხლეს,
ჯანის სისალეს, ავი ნათქვამის, ავი ნაქნარის, ავი შემოსაყარისა და
ავი თვალის აშორებას, ისრაელთა რჯულის „კაიამი“-ს (ცოცხალი)
სიყვარულს, თორა-თალმუდის შესწავლას, ბედნიერებას ხელ-ფეხით,
მოწინავეობას ტოლსა და ამხანაგებში. შემოუხსდებიან სუფრას და
დაიწყებენ სმა-კამას.

სეფერ-თორის კაბის დაკრა ხშირად სამშაბათ დღეს უნდა მო-
ხდეს (სამშაბათი „თელი“ დღეა).

სამშაბათიდან შაბათამდე სანატრელს გაუმზადებენ ახალ ტან-
საცმელს თავიდან ფეხამდე და შაბათ დილით მიჰყავთ სალოცავში,
აიყვანენ მალა თებაზე (ტრაპეზზე). სანატრელს ხელში უჭირავს
სამი თავი საჩუქარი—კაბა, კალამი და სანთელი. ხაზანი (მლოცველი)
აკურთხევს, ჯამათი „ამენს“ დაუბრუნებს, ხაზანი ხმამალა გამოაცხა-
დებს—ამომავლის შვილმა სალოცავს ესადაეს შემოსწირო. სანატ-
რელის ახლობელი ქალებიც საქალებოდან მანდილში გახვეულნი
უცქერიან მათ.

სანატრელის მამა სალოცავიდან შინ წამოიყვანს ხახამსა და
მახლობელ ნათესავ-მეგობრებს, რომელნიც დროს გაატარებენ სიმღე-
რითა და კურთხევით, ლოცვითა და ღვთის ქება-დიდებათ.

ამ შაბათიდან სანატორელმაც უნდა იაროს სალოცავში, არ და-
აკლოს არც ერთი უქმე-დღესასწაული და ილოცოს.

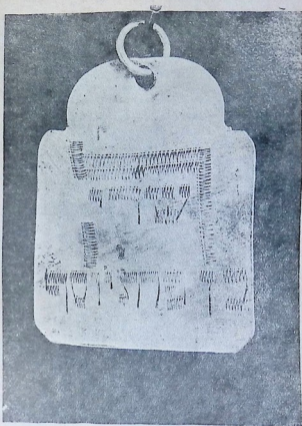
მ თ მ ო ბ ი ა რ ე ქ ა ლ ი ს ს ა ს მ ე ლ - ს ა კ მ ე ლ ი . მეძუძური ქალი
განსაკუთრებით ვაქვს უთმობს; ის იკვებება ისეთი სასმელ-საკმელით,
რაც ბავშვს „საყმაწვილოს“ არ შეჰყრის. სქამს: უნიგვზოს, უმწა-
როს, უმწვანილოს, უმეავოს, უმსუქნოს, მოხარშულ ქათამს, მოხარ-
შულ ხოკერა კვახს (არა შემწვარს). მოხარშულ ან შემწვარ ხილს
(არა უმს), უმარილო ყველს, გადაზელილს და ხაქოს. სქამს არა
მქადს, არამედ მისთვის საგანგებოდ ნაცარ-ლადარში გამომცხვარ
კვერს, რომელსაც შემდეგ რეცხავენ და კერიახე აშრობენ; ასე გა-
მომცხვარი მქადი არ აწყენს. მთმოზიარე ქალი არ სვამს აუღულდარ
წყალს, არც ღვინოს—გარდა შავისა, შავ საფერ ღვინოს წყლით
სვამს. გაურბის ცივსა და ძალიან ცხელსაც; არ სქამს კარტოფილსა
და ბრინჯს,— „გრილია“. ბავშვს ასმევს სახამებელსა და შავ წამალს,
მუცლის ტკივილის დროს თხის ნაღველს თავის რძეში გააღესილს.

ხ ო კ ი ჭ ი და ა კ ვ ა ნ ი . ახალდაბადებულ ბავშვს კარგა ხანს
ხოკიჭხე აკრავენ, ძუძუს მოსაწოვებლად დედას ლოგინზე აწვდიან;
დედის მოლოგინების შემდეგ ბავშვს აკვანში აწვენენ.

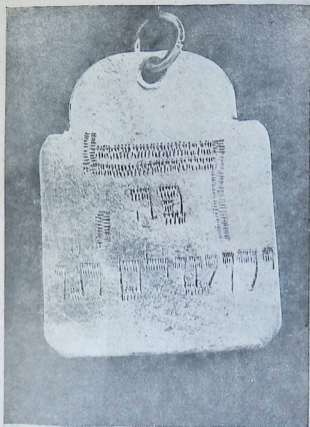
მოიტანენ ბედნიერის ნაწოლ აკვანს, ე. ი. ისეთს, რომელშიაც
ბავშვი არ მომკვდარა და რომელიც ოჯახის უფროსს შენახული აქვს.
ბავშვის ამ აკვანში დაწვენამდე დაუძახებენ ახლობელ-ერთგულებს,
გამოაცხოზენ სამ თავ დიდ ნამცხვარს—ფუანსა და ტკბილს. აკვანზე
თავთითა და ფეხთით ანთებულ სანთლებს მიაკრავენ, სანთლების ქვეშ
აკვანს მიაკრავენ საფუარს, აკვანის თავთით ღრმა საინით დადგამენ
ლომკაკალს, აკვანზე ჩამოკიდებენ მცველად: პატარა ცულს ან შავ-
ტარიან დანას, „ალის ყურს“, თორას, ცალკე სამკუთხედად გამო-
კრულ პილპილს, ნახშირსა და ნიორს. ყველა ულოცავს აკვანში ჩა-
წოლას, ლომკაკალს აკვანზე გადააყრიან „ასე გაგვიმრავლდით“, ცომ-
საც—ასე „გაგვიფუფლიო“. აკვანზე ჩამოკიდებულია ბავშვის სათამა-
შოები: ქარვა, ირმის თასმა, დავითის ფარი, გახვრეტილი ქვა,
ვერცხლის ფულები და სხვადასხვა სახის ღრიქილო კაკლები, პატარა
ცოცხი და სხვა.

ბ ა ვ შ ვ ი ს პ ი რ ვ ე ლ ი კ ბ ი ლ ი ს ა მ ო კ რ ა . როდესაც დედა
დაუნახავს ბავშვს, რომ პირველი კბილი ამოუჭრია, ჩუმად (არავის
ეტყვის) იქვე პერანგის მარჯვენა ჩაქს ჩაუხევს და იტყვის:—როგორც
ადვილად მე ეს ჩაქი ჩავხიე, ისე გაუადვილდეს ჩემს შვილს კბილების
ამოჭრაო.

იმ დღესვე მარცვალ სიმინდს მოხარშავს, ნიგვზითა და ხახვით
შეკმაზავს, ბრინჯის ფლავს ქიშმიშით აანელებს, დაპატიეებს კუთხ-

სურ. 5. „ამულეტის“ (თილისმა) მარჯვენა მხარე.

Տղր. Գ. Յոսո ԹարԿեղնա ՅեարԿ.

მეზობლების ბავშვებს, ყველას ჩამოურიგებს სათითაოდ სიმინდსა და ფლავს, აგრეთვე თხილსა და ტკბილეულობასაც დაურიგებს.

ბავშვები ითამაშებენ, იხტუნავენ, მადლობას გადაიხდიან და დაიშლებიან.

ბავშვის ფეხის „მოკრა“. თუ ბავშვი ფეხის აღგმა დაიგვიანა, ოჯახში გამოაცხოებენ ერთ დიდ ბორბლის მსგავს ხშირად, იმოღენა ზომისას, რომ ბავშვი ზედ თავისუფლად მოთავსდეს, ხოლო შუაში მისი ორივე ფეხი თავისუფლად ჩაეტიოს. გამოაცხოებენ აგრეთვე ასეთივე ზომის ხაჭაპურსა და მასას.

დაუძახებენ ბავშვებსა და მეზობელ ერთგულ ქალებს. ბავშვს ორივე ფეხით ჩააყენებენ ხშირადში, შემოეხვევიან გარს, ტაშს უკრავენ და ცეკვავენ ბავშვები. ის დედა, რომელსაც შვილი არ აკლია, არც მუცლით მოვნიბია, აიღებს წინასწარ მომზადებულ „სათირს“ (პატარა ნაჯახს), დაარტყამს ხშირადს და შუაში მდგომ ბავშვს შესძახებს:

— მეფეს შემოუთვლიაო, სარი მაგრად დაასეო (სიმჯერ). ყველა იქ დამსწრეც ერთხმად სამჯერვე გაიმეორებს მის ნათქვამს.

ბავშვები ტაშის კვრით მანამ უვლიან გარშემო, სანამ ყველას არ ჩამოურიგებენ ხშირადს, ხაჭაპურსა და მასას, რომელიც იქვე უნდა სჭამონ და იმ ოჯახიდან არსად გაიტანონ; შემდეგ სტუმარ ბავშვებს ჩამოურიგებენ თხილს, ნუშს, შაქარსა და ტკბილეულობასაც.

ბავშვებს რომ გაისტუმრებენ, უფროსები შემოუხსნდებიან სუფრას და მოილხენენ.

განქორწინება „გეთი“. გეთის დაწერას უნდა დღესწეროს ათი სრულწლოვანი მამაკაცი (მინიანი) და ორივე მხარე, — ქალი და მამაკაცი.

გეთი უნდა დასწეროს სპეციალისტმა მზის ჩასვლამდე. როდესაც დაწერილია გეთი, დამწერი გადასცემს მამაკაცს (ორივე მხარე ქალი და მამაკაცი მარხულობს), უკანასკნელი მას ხელით დაახვევს. ქალს ორივე ხელიგული გაშლილი აქვს, მამაკაცი გაშლილ ხელებში შეხვეულ გეთს ჩაუკდება ზევიდან; ქალი აიღებს და შეხვეულ გეთს უბეში ჩაიდებს, ათი კაცის თანდასწრებით. ამის შემდეგ ორივე თავისუფალია: მამაკაცს მაშინვე შეუძლია სხვა ქალი შეირთოს, ხოლო ქალს ოთხმოცდაათ დღემდე არ შეუძლია გათხოვდეს სხვაზე.

„ხალისა“. ქალი რომ დაქვრივდება, თუ მას შვილი არ გაჩენია, იგი უნდა გაჰყვეს ცოლად თავის უცოლო მახლს (თუ ჰყავს).

რა გინდ მცირეწლოვანიც არ უნდა იყოს მახლი, როგორც კი წამოიზრდება, თავისი ქვრივი რძალი ცოლად უნდა შეირთოს.

თუ არ შეირთო და უარი განაცხადა რომელიმე მხარემ, იმ შემთხვევაში „ხალისა“ უნდა მისცენ.

სურ. 7. ვასკოვიჩი (აღმოსმ). სპ. ებრაელთა მესხურის ოჯახიდან.

უფროსი რაბინის თანდასწრებით ვაჟისთვის უნდა შეიკეროს
ცალი ფეხსაცმელი, ზორტებით შესაკრავი, — მარცხენა ფეხის.

„ხალისას“ უნდა დაესწროს დაიანი (სამი კაცი), ერთ-ერთმა
მათგანმა ვაჟს ფეხზე უნდა ჩააცვას და შეუკრას ზორტები.

ქვრივი რძალი გახსნის მახლის ფეხზე ფეხსაცმელის ზორტებს,
გახლის ფეხსაცმელს, გვერდზე გადააფურთხებს და ეტყვის სამჯერ:
„მეწ იებარი ლეაკიმ ლეახივ შემ ბეისრაელ“ (რადგანაც არ ისურვე
აღგედგინა შენი ძმისთვის სახელი ისრაელშიდა).

„ხალისა“ იშვიათად ხდებოდა ხოლმე.

ქოენობიდან დახსნა. ქალს რომ პირველად ვაჟი დაება-
დება, სავალდებულოა მისი (ვაჟის) ქოენობიდან დახსნა.

ქოენი — არონა ქოენის ჩამომავალია.

არონა ქოენი მოშე რაბინუს (მოსეს) უფროსი ძმა იყო.

ქოენობა მხოლოდ უფროს ვაჟს ეხება.

ახალი სამი წლის ნერგის ნაყოფი პატრონს არ ეკმევა; იგი
მხოლოდ ქოენმა უნდა სჭამოს კურთხევით; სამი წლის შემდეგ პატ-
რონსაც შეუძლია სჭამოს.

ქოენობიდან დახსნა დიდი ამბით ხდება. მოგროვდებიან ოჯახში
ქალები და მამაკაცები, ვინც კი გაიგებს, — დაძახებული და დაუძა-
ხებლადაც. მოისწრაფიან, რომ ბერახეებს (კურთხევას) დაესწრონ.
ვინც ქოენობის კურთხევას მოისმენს ან ქოენობისათვის დამზა-
დებულს დაკბილავს, ორმოცი თაყანითი (მარხულობა) შეენდობა.
უამრავი ხალხით გარშემორტყმულ დედას ხელში ვაჟი უჭირავს,
ხახამი ეკითხება:

— ეს შვილი შენი პირველია თუ არა?

დედა უპასუხებს: — ჩემი პირველია.

ვაჟის მამა იქვეა, ხელში ვერცხლის ფული უჭირავს, რომელსაც
ქოენა გადასცემს, ქოენი მას ეკითხება:

— ეს ფული გირჩენია თუ ეს შვილი?..

მამა უპასუხებს:

— შვილი მირჩენია.

ქოენი აკურთხევს ღვინოს, რომელსაც ჯერ თვითონ მოსვამს,
შემდეგ ბავშვის მშობლებს გადასცემს; ღვინოს შემდეგ რიგრიგობით
ერთიმეორეს გადასცემენ.

შემდეგ ქოენი იტყვის: ბარუხ ათა აშემ ფიდიონ — აბენ (კურ-
თხეულ ხარ ღმერთო, რომ დაიხსნა ჩემგან შვილი). ყველა დამსწრე
ერთხმად მიამხებეს — „ამენ“. შეიქნება ასეთი შეძახილები, მილოც-
ვები, დალოცვა და სხვ.

— ღმერთმა დაგიხსნას ყოველი გასაჭირისაგან შინ და გარეთ.

სურ. 8 „ბავიანი“, სპ. ვრთველია მუხუმბის კლდეკოვანი.

— მოქშორდა ყველაფერი ცოდო-ბრალი, დედმამისა და მოღ-

გმისა.

— უვალო იყავი ამ სოფელსა და იმ სოფელსაც და სხე.

მიწვეულნი შემოუსხდებიან წინასწარ გაწყობილ სუფრას, ცალკე მამაკაცები, ცალკე ქალები; მიუწვეველთათვის კი ცალკეა პაწია პარკუქანებით დახვეული ნამცხვარი, რომელსაც ჩამოურიგებენ ყველას, რომ დამადლიანდნენ ნაქოენარზე; ნამცხვარს შინ წაიღებენ.

შინ პაწია ნამცეცებად დაქრილ ნამცხვარს ყველას ჩამოურიგებენ, ვინც ქოენობას ვერ დაესწრო, იმათაც აწოდებენ დასამადლიანებლად.

ქოენი, ხახამი და დაძახებული სტუმრები შეუდგებიან ღზინს, რაც ხშირად კარგა ხანს გრძელდება. სუფრაზე პირველყოვლისა აღდღეგრძელებენ ქოენობიდან ახალ დახსნილს. შემდეგ კი დაღვევენ იერუშალაიმის აღსანიშნავად, რათა დაუბრუნდეს ისრაელის შვილს დაკარგული ხასი—იერუშალაიმი.

მეორე დღეს დარჩენილ სურსათს შუადღემდე უგზავნიან მათ, ვინც ვერ დაესწრო: პატივსაცემ მოყვრებს, ავადმყოფებს და სხვა.

„სისიტკატანი“. 6—7 წლის ვაჟისთვის სავალდებულოა ტარება სისიტკატანისა, რომელიც მას გადაეცემა თაგზე—პერანგსა და ზედა ჩასაცემლს შუა. სისიტკატანი—შეკერილია სუფთა ქსოვილისაგან, მოგრძო ოთხკუთხედიანი; ოთხივე კუთხეში თვალი აქვს ამოჭრილი და სუფთად ამოხვეული; თვლებში გაყრილია წმინდა შინდართული ძაფი, ზედ გამოყვანილი, გამოსკვნილი ნიშნებით. პირველი შემწებევაა—ათი, მეორე—ხუთი, მესამე—ექვსი, მეოთხე—ხუთი. რაც ყველა ერთად ნიშნავს გამჩენის სახელს „აღოხაის“. სისიტკატანი ვაჟს იფარავს ყოველი ცუდისაგან. ძისი ტარება სავალდებულოა სიკვდილამდე.

თეფილინის დადება. ცამეტი წლის ვაჟი (რამდენიმე დღე უნდა აკლდეს) სრულწლოვანად ითვლება; მას ისევე ევალება ყოველივე რელიგიური წესის შესრულება, როგორც ყველა მამაკაცს: ლოცვა-მარხვა, ცოდო-მადლი და სხვა.

აწყობენ ღზინს (შექლების მიხედვით) ხახმებითა და ერთგულებით; საუზმეს იხდიან, დილით სალოცავიდან დაბრუნების შემდეგ, როცა პირველად ასწავლიან თეფილინის დადებას. თეფილინი გაკეთებულია ტყავისაგან; ორი ცალია, ერთი შუბლზე, ხოლო მეორე მარცხენა მკლავზე შემოსაკრავი; უკანასკნელი ჩამოდის ხელის თითებამდე და შემოიხვევა შუა თითზე, რითაც აღინიშნება ღმერთის ქება-დიდება. შემდეგ სადილი ან ვახშამი გადაიხდება ზეიმით.

ამ დღიდან ვაქი სრულწლოვანია. მან უნდა ილოცოს დღეში სამჯერ, უნდა იმარხულოს და შეასრულოს ყველა რელიგიური წესი; თავშიშველი არ უნდა გაიაროს, შაბათი არ გატეხოს, არ აამსუბუქოს და სხვა. თეფილინის დადება ისევე დიდ საქმედ ითვლება, როგორც ნათლობა (მილა), ქოენობიდან დახსნა და ხელის გახსნა (ხელის გახსნაც, თორის სწავლის დასრულება, ისრაელური წესით სავალდებულოა მხოლოდ ვაქისათვის).

„თორაზე დაჯდომა“. თუ ისრაელს უნდა, რომ მისი ვაქი ხახამი გამოვიდეს, მას მიაბარებს თორის საუკეთესო მკოდნეს—რაბინს (მასწავლებელს).

5—6 წლის ვაქს დასკამენ მერხზე და ასწავლიან თორასა და „წმინდა რჯულს ისრაელისას“.

წინა დღით ოჯახში ამზადებენ ტკბილ ნამცხვარს თავლით, რომელსაც ზევიდან გამოსახული აქვს „მაგენდავითი“ (დავითის ფარი), ექვსკუთხიანი ვარსკვლავი.

ნამცხვარს დილით ადრე ოჯახის უფროსი ქალი ჩამოურიგებს ოჯახის წევრებს; ის ადგილი, სადაც დავითის ფარია, ბავშვმა უნდა შესქამოს უკლებლად; ბავშვისათვის მის გადაცემას მთელი ოჯახი ესწრება, ყველა ულოცავს ბავშვს თორაზე მიბარებას და უსურვებენ: „ხელ-გახსნილიც“ მოსწრებოდეს მათ.

იმ დღეს ბავშვის მშობლები (ხშირად ბებია და ბაბუაც) „თაყანიტობენ“ (მარხულობენ); სუფთად დაბანილ ბავშვს ჩააცმევენ ყველაფერ ახალს, ხელში თორას მისცემენ, პირში თავლს გამოუსვამენ, ჯაბეში სამკუთხედად შეკერილ ავგაროზს ჩაუდებენ, ხელში აძლევენ ხეულს, რომელშიაც არის თავლით სავსე ჭიქა, ტკბილი ნამცხვარი, ფუანი გაუტეხავი პური და რამდენიმე ხაქაპური; მამა გაახევეს ბავშს სისიტში, აიყვანს ხელში, დედა წალმა შემოაბრუნებს სამჯერ ქმარშვილს და ლოცვა-კურთხევით ისტუმრებს. მამა, რომელსაც ხელში სანთლები უჭირავს, პირველად მარჯვენა ფეხს გადმოდგამს სახლიდან (ბავშვის სიგრძე თავლის სანთელი შინ მზადდება დიდ კელაპტრად), კელაპტარი ბავშვმა თვით უნდა აანთოს. გზაზე ყველა ნაცნობი ულოცავს.

ბავშვს რომ მიდრავში მიიყვანენ, შეიქმნება ერთი ჟრიაშული და სიმზიარულე. რაბი ბავშვს სისიტს შემოხსნის, მეზუზასთან მიიყვანს მისასალმებლად, მარჯვენა ფეხს შემოადგმევენებს, წალმა შემოატრიალებს სამჯერ და დალოცავს. თალმიდებიც მიაძახებენ—„ამენ“.

მამა ჩააბარებს რაბის ბავშვს, გახსნის ხეულს, იღებს ნამცხვარს, ტკბილეულს, ხაქაპურს და ყველა თალმიდს რომ გაწვდეს, ისე დაპრის და ჩამოურიგებს.

სურ. 9 „ნობელი“
საქ. ებრაელთა მუხრანის კოლეჯიდან.

მამა შინ ბრუნდება; მშობლები სალამომდე არ სკამენ; საღ-
მოზე კი რაბინისა და შინაურების თანდასწრებით კარგად მოილხენენ.
ხელის გახსნა. იწყება თორის სწავლა—„ალეფ-ბეთიდან“
უმალლეს სწავლამდე, რაც მხოლოდ „რჩეულთათვის“ ე. ი. მდიდარ-
თათვის იყო ხელმისაწვდომი; თორადასრულებულს გამოცდიან სა-
განგებოდ მოწვეული რაბინები. თუ ყმაწვილმა უპასუხა მიცემულ
შეკითხვებზე, ღირსია „ხელის გახსნისა“ და მას ენიჭება ხახამის წო-
დება (ბრძენი). დასრულებული ხახამი რამდენიმე სპეციალობისაა,
„ხაზანი“ (მლოცველი), „მოელი“ (მომნათლავი), „შოხეტი“ (დამკ-
ვლელი) და სხვა, ხახამი ჯამაათში დიდი პატივისცემით სარგებლობს,
მას უძახიან ყოველი ისრაელის ოჯახში, ყოველ აკარგზე, შინაური
უთანხმოების მოგვარების მიზნით, სათხოვარ-გასათხოვარზე, გაყო-
ფაზე, ნათლობაზე, ერთის სიტყვით უმისოდ არ გადაიჭრება თით-
ქმის არც ერთი საყურადღებო საქმე ოჯახში.

შეუძლებელია რომ ხახამი არ დაესწროს ნიშნობა-ქორწილს,
სიკვდილზე, დასაფლავებას და სხვა ასეთ მოვლენებს.

მოკლედ, ხახამი მთავარი ფიგურაა ისრაელის ოჯახში და დიდი
ნდობითაც სარგებლობს.

ქაბუკობა. ქუთაისის ისრაელებში ქაბუკობა მხოლოდ ორ-
სამმა გვარმა იცოდა, ესენი იყვნენ: ფიჩხაძეები, ბუზიაშვილები და
იაკობიშვილები. ამ სამი გვარიდანაც ყველას არა, არამედ ნაწილს
ჰქონდა შეკვეთილი—ნედერი. ქაბუკობა შემდეგი სახით ტარდებოდა:

ოჯახში უტროსს ჰქონდა შეკვეთილი, თუ კი მის მოდგმა-
ჩამომავალ ვაჟს (არა ქალს)—ვინმე ავად გაუხდებოდა და მოურჩე-
ბოდა, მისი სანაცვლო მამალი, ან მოზრდილი ყვინჩილი, შემოეველო
თავზე. წინათ მოზვერსაც კი ივლებდნენ თავზე.

მოზვერს შემოავლებდნენ სამჯერ მას, ვისთვისაც ქაბუკობა
ეწყობოდა, მოზვერს ორივე რქის ადგილზე ანთებული სანთლები
ჰქონდა მიკრული. მოზვერის თავზე შემოვლებისას ამბობდნენ; „თა-
ვი-თავის სანაცვლოდ, ხელი-ხელისთვის, ფეხი-ფეხისთვის, თვალი-
თვალისთვის, ყური-ყურისთვის“ და სხვა. სხეულის ყველა ნაწილს
ჩამოთვლიდნენ.

მოზვერის შემოვლებას ესწრებოდნენ ახლო ნათესავნი და ერთ-
გულნი, ყველა იღებდა მონაწილეობას, ყველას ხელში ანთებული სან-
თელი ეპირა, იმეორებდნენ უფროსის ნათქვამ სიტყვებს და თან
დასძენდნენ „ამენ“. ზოგჯერ, თუ დიდი ჯალაბი იყო, თავზე შემოვ-
ლებულ მოზვერს დაკლავდნენ, ხოლო მეორეს რქებზე ანთებული სან-
თლებით, გზაჯვარედინზე გაუძღვებოდნენ და გაისტუმრებდნენ.

ზოგ ოჯახში დაკლავდნენ მამალს ან მოზრდილ ყვინჩილს, სუფრაზე მიიტანდნენ რგვალად მოხარშულს და იქვე ერთს დიდი ზომის საჯალაბოდ გამომცხვარ ხაჭაპურსაც. ოჯახის უფროსის მითითებით სუფრას შემოუსხდებოდნენ შინაური მამაკაცები და ვალები, შემდეგ უფროსი დაქრიდა პირველად ხაჭაპურს, რასაც ყველას ჩამოურიგებდნენ, ხაჭაპური იქვე სუფრაზე უნდა შექმულიყო. ხაჭაპურის ქამას რომ მორჩებოდნენ, ყველა ფეხზე წამოდგებოდა, პირს გამოირეცხავდნენ და ისევ სუფრას მიუბრუნდებოდნენ. ოჯახის უფროსი ახლა კი მოხარშულ მამალს დაქრიდა, ყველას გაუნაწილებდა, როგორც ხაჭაპურს; მამალიც იქვე სუფრაზე უნდა შექმულიყო.

როდესაც ქაბუკობისთვის დაკლულ მამალსა და ხაჭაპურს შესქამდნენ, ყველანი წამოდგებოდნენ. სუფრაზე სხვა გამომცხვარ ხაჭაპურებსა და ნამცხვრებს მიიტანდნენ, სხვებიც შემოუსხდებოდნენ სუფრას და მოილხენდნენ.

მეცხრამეტე საუკუნის დასასრულს ზემოხსენებული სამი გვარის წარმომადგენლები იერუსალიმში გაგზავნეს იმ დავალებით, რომ მათი გვარისათვის ეცხნათ ნედერი-შეკვეთილობა, ათარის აშეებით. „ათარას“ აშეებას უნდა დასწრებოდა ათი ღვთის მსახური კაცი, რომელთაც ჩამოურიგებდნენ თავზე შემოვლებულ ფულს. ათი კაცი ლოცულობდა იერუსალიმში „წმინდა მამების“ საფლავის ქვაზე, რათა ამომავალი გვარები დახსნილიყვნენ ნედერისაგან და შეკვეთილობისაგან განთავისუფლებულიყვნენ.

ამრიგად ქაბუკობა უკვე მიატოვეს და აღარ ასრულებდნენ ზემოხსენებულ წესებს.

ისრაელის ოჯახში ყველისა და ხორცის ქამის შუა განსაზღვრულმა დრომ უნდა გაიაროს, ქაბუკობის დროს კი ერთად სქამდნენ: ყველის ქამის შემდეგ მხოლოდ პირის გამოირეცხვით კმაყოფილდებოდნენ.

„იერუსალიმის წასვლა“. მოხუცებულნი ემზადებიან „იერუსალიმისათვის“ (იერუსალიმისათვის). წინასწარ გამოცხადდება, თუ როდის ებრებიან ცოლქმარი გამგზავრებას; ყოველი კუთხიდან, ვისაც კი მისწვდება ყურში მათი წასვლა, მოდიან, ალოცვნიებენ თავს, ატანებენ შეკვეთილებს, იმ მიზნით რომ შესწირონ „ბეთამიკდაშ“ წამსვლელ მოხუცებს, ასაჩუქრებენ ფულით და მით, რაც უფრო გამოადგებათ წასაღებად. ემშვიდობებიან, მეხილას (შენდობას) თხოვენ. მოხუცებიც ცოცხლად სტოვებენ ყველას და ყველაფერს იმ რწმენით, რომ მათი ძვლები დამადლიანდება „წმინდა ქვეყანაში“ დამარხვას. ხშირად უფროსი ვაჟი გაყვება მშობლებს, დააბინავენს, უყიდის კებურას (საფლავს), სუდარას, გამოემშვიდობება საუკუნოდ

ცოცხალ მშობლებს და ბრუნდება თავის ოჯახში. მოიტანს დედ-მამის საფლავის მიწას, მათი სუდარის ნაჭერს, ყველა და ძმას ჩამოკრიგებს და თვითონ უფროსი ძმა და რძალი გასწევინ მომავალში უფროსობას.

საცხოვრებლად იერუსალიმს წასულმა ქვრივმა ქალმა ან მამაკაცმა იქ უნდა მოქმედოს მეუღლე აუცილებლად. იერუსალიმში სიქვრივე დიდ ცოდვათ ითვლება მოხუცებისათვისაც კი.

იერუსალიმიდან მშობლები შვილებს უგზავნიან მოკითხვის წერილებს, იქაურ უცხო ხილს, რომელიც გზაში არ გაფუჭდება, სხვადასხვა თორას, შვილ-მამაფლისთვის საჩუქრებს და სხვა.

ზოგი ისე გაჯიუტდება, რომ რაც გინდა ახალგაზრდა დაქვრივდეს, მეორედ შეუღლებას უარჰყოფს; გულდამწვარი შვილებს უყლის, რომ არავინ დაუჩაგროს; ხშირად ქვრივი ქალი ობოლ შვილებს მამობას უწყევს და იტყვის: „რა მინდა იერუსალიმში, ჩემი შვილები ჩემთვის ცხონებაცაა და სიხარულიცაო“.

მართალია, მორწმუნე ქვრივს ბარემ კი უნდა ცხონება, წმინდა ქვეყანაში—იერუსალიმში რომ გაატაროს თავისი ცხოვრების უკანასკნელი დღენი და იქ გარდაიცვალოს, მაგრამ მეორედ შეუღლება რომ აღარ სწადია, იერუსალიმზედაც უარს ამბობს.

ზოგი მოხუციც იტყვის: „ხიდის ყურშიც რომ მოვიდეს იერუსალიმი, ჩემ ქუთაისს მაინც არ დაეტოვებ და არ წავალო“. ან „იერუსალიმი რომ რიონში ჩამოვიდეს, მაინც არ წავალო“.

სურ. 10. იერუსალიმს წამსვლელნი.

2. მიცვალებულის დაბრუნება და დასაფლავება

გარდაცვალების წინ, სანამ ავადმყოფს ლაპარაკი შეუძლია, (თუ მოხუცია) მას გარს ახვევია თავისიანები, მეზობლები და სხვა. მოვა ხახამი, თუ რაიმე „ნედერი“ დარჩა შეუსრულებელი, ალალს ეტყვიან; თუ რაიმე დასაბარებელი აქვს—დაუბარებს ხახმის თანდასწრებით. ცოლშვილს (ან ქმარშვილს) ხახამი ათქმევინებს „ვიღუის“ (სიკვდილის წინ ლოცვა). მომაკვდავი ლოცავს იქ დამსწრეთ, ღმერთს ევედრება აპატიოს მას შეცოდებანი და მიიღოს მისი სული გაწმენდილი და სპეტაკი.¹

მომაკვდავს ქვედა საცვალი უნდა ეცვას, არ ვარგა ისე სულის ამოსვლა.

თუ ქლეჩით კვდება, პირში უმარილო ქყინტ ყველს ჩაუღებენ, პირზე საცერს გადახურავენ. თუ წვალობს სიკვდილის წინ, სასწორს დაანახებენ, ვინიკობაა თუ წონაში მოიპარა ოდესმე, უნდა მოინანიოს.

მომაკვდავს პირზე გადააფარებენ, ხახამი არ შორდება, სანამ არ გადაიცივლება; როგორც კი გადაიცივლება იქვე ძირს ქილოზზე გადმოასვენებენ, თავით და ფეხთით სანთელს დაუნთებენ.

მეზობლები, რაც კი წყალი აქვთ ქურქელში, გადააქცევენ, რადგანაც სულის ამღები ხმალს წყალში გააყლებსო და ამიტომ არ იხმარებოდა შინ ნადგამი წყალიო.

თუ სიცოცხლეში აქვთ შეკერილი სუდარა—უკეთესია, თუ არა, იყიდიან თეთრ ტილოს ან სუფთა ქსოვილს, იქვე მოიწვევენ სუდარის მკერავებსაც. ოჯახში ნახმარის გამოყენება არ შეიძლება. უნდა იხმარონ ახალი კოჭა ძაფი, ახალი ნემსი, ახალი საპონი, უხმარი ქსოვილი; სუდარის მკერავ ქალებს დაუდგამენ ღვინოსა და სასმელ-საქმელს; ჯერ სუამენ, შემდეგ შეუდგებიან კერვას. შეკერავენ ჩასაცმელს, ისე რომ მიცვალებულს ხელფეხი დაუფაროს, პერანგსა და მის ამხანაგს, და თავზე ჩამოსაცმელ ქუდის რამ მსგავსს, რომ პირის სახე არ უჩანდეს, ბოლოს გასახვევ ერთიან დიდ „სამიწურს“,

¹ მომაკვდავ-მოხუცებულს მოუყვანენ „სანატრელ“ შეიღებს და დაალოცინებენ.

რომელშიაც მთლიანად გააბევევენ. შეუკერავენ ბალიშის პირსაც, რომელშიაც მიწა ჩაიყრება და მიცვალებულს თავქვეშ საფლავში ამოუღებენ. მიცვალებულს თვალბში იერუსალიმის მიწას ჩააყრიან და ისე შესულრავენ. დაბანის დროს ნახმარ ქოთნებსა და კოცებს იქვე დაამტვრევენ და გადაჰყრიან.

სუდარი აუცილებელია ყველა მიცვალებულისათვის დიდიდან პატარამდე. ისრაელების მდიდარი ფენა იერუსალიმიდან ლებულობდა სასუდრე „ქათანას“ (თხელი თეთრი ქსოვილი) და მას ინახავდნენ დასამარხად.

დაბალი ფენა კი ხმარობს სუფოა თეთრ ქსოვილს, რასაც კი იშოვის, მას უკერავს ჭირისუფალი თავის მიცვალებულს.

ზოგი (მეტწილად მოხუცი) წინასწარ—სიცოცხლეში იკერავს სუდარას, ვინაიდან მიცვალებული მიწამ მალე უნდა იხილოს და მისი გაჩერება დიდი ცოდვაა. დამარხვა რომ დიდხანს არ დააგვიანდეს, ცოცხლები თავისი სურვილით შეძენილსა და არჩეულ სუდარას იკერავენ.

მოიწვევენ მტერ-მოყვარეს, სუდარის დამჭრელსა და შემკერავს, გააწყობენ სუფრას შეძლებისა და ქონების მიხედვით და სიცილ-ბალისით შეუდგებიან კრა-კერვასა და პურის ჭამას. განსაკუთრებული ცერემონიით აზომებენ ცოცხალს თავის სუდარას. შეკერვის შემდეგ სუდარი ინახება იერუსალიმის მიწასთან, საჰონთან, ვერცხლის ბეჭედთან ერთად შეხვეული.

ადამიანი, ქალი თუ მამაკაცი, ცამეტ წლამდე უცოდველია, ცამეტი წლის ზევით ყველა ისრაელისათვის სავალდებულოა ვერცხლის ბეჭედი ზედ წარწერილი საკუთარი სახელითა და გვარით.

რწმენის მიხედვით მეორედ მსოფლისას ყველა მიცვალებული გაცოცხლდება, მათ თავიანთი სახელი და გვარი დავიწყებული ექნებათ, ბეჭედზე დაიხედავენ და მოაგონდებათ, თუ ვინ იყვნენ. ბეჭედზე სავალდებულოა სახელისა და გვარის ებრაულ ენაზე ამოკრა.

ქალი რომ სუდარას იკერავს, საფლავისათვის ვერცხლის საყურეებსაც იშვადებს, წინააღმდეგ შემთხვევაში საიქიოში მას ყურებში გახურებულ გველებს გაუყრიან.

ქალი თუ თვიურის დროს გარდაიცვალა, ჩვეულებრივ სუდართან ერთად მას შეუკერავენ და წელზე შემოაკრავენ შავ წინსაფარს; ეს იმის ნიშანია, რომ ის უწმინდური გარდაიცვალა, მეორედ მოსვლისას წინ ვერ წადგება, დაიხედავს რა შავ წინსაფარზე—უკან დაიხეცს.

ადამიანი—ისრაელი ქალი თუ მამაკაცი, რომ უცნაური სიკვდილით (ქარეთით) მოკვდეს, მას ჩვეულებრივი სუდარის მაგივრად ერთ გრძელ პერანგს შეუკერავენ.

მიცვალებულს სამი ადამიანი ადგია თავზე დაბანის დროს; ერთი დაბანს, მეორე წყალს უსხამს ახალი თიხის ჭურჭელით (ქოთანი ან კოკა და დოქი) მესამე ხელს უწყობს; ჩააცმევენ, მოჭრიან ფრჩხილსა და თმას. სუდარის ნაჭერს და მიცვალებულის სიგრძე ძაფს (თუ მოხუცია) შვილ-მომავალს ჩამოურიგებენ. ხელის სალოჯ თითზე გაუკეთებენ ვერცხლის ბეჭედს, რომელზედაც ამოჭრილია მისი სახელი და გვარი და გასუდრულ მიცვალებულს კუბოში ჩაასვენებენ გულ-აღმა და ხელზე დაკრეფილს, ქირისუფალი მას გამოემშვიდობება. უცხონი მიცვალებულს დააბარებენ თავიანთ მიცვალებულთან და ეხვეწებიან წარსდგეს ღმერთის წინაშე, კარგი თქვას, და კარგი იგონოს, ილოცოს მათთვის: რიგ-რიგობით მოდიან მოტირალი ქალები და მოთქვამენ ხმამალა.

გამოსვენების წინ კარს მიხურავენ და კუბოს სამჯერ მიახლიან ფეხებით: „მძიმე იქნეს შენი ფეხი“-ო. გამოსვენების შემდეგ, თუ ცამეტ წელზე უფროსი ვაჟია, აუცილებლად სალოცავის ეზოში მიასვენებენ, სიტყვებს ეტყვიან ხახმები, ქალები გამოემშვიდობებიან და ხელპირის დასაბანად წყლისპირად მიდიან; ქალები მიცვალებულს არ მიაცილებენ საფლავამდის. დასაფლავებაზე წასვლისას საქმეს ტოვებენ, სავაქროს კეტავენ და „მიცვაზე“ მიდიან. მამაკაცები სასაფლაოზე მიჰყვებიან; გზაში „კუფას“ აგროვებენ; მიცვალებულს მიასვენებენ ხელით, არა ქირისუფლები. მიცვალებულს უკუბოვოდ მარხავენ, მიწის ბალიშს თავითთ უგებენ, ყველა იქ დამსწრე ალალს ეუბნება. მიწას ყველა მიაყრის და შინ ბრუნდება. ბალახს მოწყვეტენ და ხელუკუღმა საფლავისკენ თავსუკან გადიყრიან.

მიცვალებულის გამოსვენების წინ ოჯახის უფროს ქალს წყალის ცარიელი ჭურჭელი მიაქვს, სალოცავთან გამოემშვიდობებისას ქალები წყალზე მიდიან ხელპირის დასაბანად. ყველა დაიბანს ხელპირს და არ გაიმშრალებს. ქირისუფლები ცხვირსახოცებს წყალში ჰყრიან, ყველა ცოტა ხნით ჩაიმუხლება (ჩამოჯდება), ანუგეშებენ ქირისუფალს და ისევ ბინამდე მიაცილებენ.

ოჯახის უფროსი ქალი ჭურჭლით სავსე წყალს შეიტანს შინ, ტაშს შემოკრავს და იტყვის სამჯერ: „ლხინში ვიყავი, სიმზიარულეში ვიყავი,“ გამოყლი ქალებიც ცოტაოდენი ხნით რჩებიან, ანუგეშებენ, ეუბნებიან: „არაფერ სასიავოთ არ დაგავიწყდათ თქვენი მიცვალებულიო“. არ ეტყვიან „მშვიდობით“ ან „გამარჯობა“ (მგლოვიარეს არ შეიძლება მიეცეს სალაში).

სასაფლაოდან მამაკაცები ბრუნდებიან, ხახამიც თან ახლავთ ანუგეშებს ქირისუფალს.

მოგროვდება ყველა, ვისაც „აბელობა“ (მგლოვიარობა) ერგება, ხახამი მიუახლოვდება ყველას, უფროსიდან უმცროსამდე¹; პირველად უფროსს მიაღებინებს აბელობას (მგლოვიარობას); ხახამს ხელში უკავია დანა, ჩაუჭრის პერანგს მშობლებზე—მარცხნით, დანარჩენებზე—გულთან მარჯვნივ. აბელი ამბობს: „მარუხ დაიანა ემეთ“ (მოსამართლე ქეშმარიტი ბრძანდება). როდესაც კერიყას დაასრულებენ, იქვე სუფრას გაშლიან.

სუფრაზე შინ გაკეთებული არაფერი მიიტანება; ვინმე გარეშე, არა ნათესავი გაგზავნის პურს, ყველს, მოხარულ კვერცხებს და ღვინოს. მგლოვიარენი შემოუსხდებიან სუფრას დაბალ საჯდომზე (არა მაგიდაზე), სკამენ და სვამენ, ხახამი აკურთხევს პურღვინოს, ანუგეშებს მგლოვიარეთ და მამაკაცებს მიჰყვება სალოცავზე. აბელი არცერთი წუთით მარტო არ უნდა დარჩეს, ვინმე უნდა ახლდეს არა აბელი, რომ ავმა ანგელოზმა არ გალახოს. აბელობა ერთი კვირის განმავლობაში უნდა დაასრულონ მშობლებმა, შვილებმა და დამძებმა.

აბელი უნდა იჯდეს დაბალზე, უნდა იწვეს დაბალზე, არ უნდა იმუშაოს, არ სკამოს ხორცეული (გარდა შაბათი დღისა).

ერთი კვირის განმავლობაში ნათესავ-მეზობლები ყოველი კუთხიდან უგზავნიან აბელებს მოსაკითხს, გაწყობილს ნაირ-ნაირი სასმელ-საჭმელებით (გარდა ხორცეულისა). მგლოვიარეთა ბინაზე აბელობის დროს ყოველ დილა-სალამოს იმართება პურის ქაშა, თავს იყრიან „მინიანი“, იქვე ლოცულობენ და ისმენენ ხახმების რჩევადარიგებას. მერვე დღემდე მათ ბინაზე განუწყვეტლივ დადიან ახლობელნი სანუგეშოდ. მერვე დღეზე „აუშვებენ აბელობიდან“, მამაკაცები მიდიან მიცვალებულის საფლავზე მინიანით ქვის (ან ნიშნის) დასადებათ. ოჯახში მზადებაა ალაპისათვის; აბელობიდან გამოსულნი იცვლიან ტანისამოსს და შეუდგებიან ჩვეულებრივ საქმიანობას. შაბათ დღეს ნასადილევს ქირისუფალთან მოდიან ქალები.

შაბათ დღეს დილით სალოცავში მყოფი ჯამათი მიდის ქირისუფალთან სანუგეშოთ.

ალაპი მერვე ღამეს ეწყობა საუკეთესო საჭმელ-სასმელით, მოიწვევენ შეძლების მიხედვით ხალხს, პირველად ტანის მბანელს უნდა გაეგზავნოს ულუფა, საუკეთესო ნაწილი მიცვალებულის სულის სახსენებლად. შემდეგ დაძახებულნი შემოუსხდებიან სუფრას და მიცვალებულის სულის სასარგებლოდ ამბობენ „კადიშს“ (სულის ხსენება) და დაიშლებიან, ხშირად ძალიან გვიან, ვინაიდან ყველა ხახამი იტყვის თორის-პასუხს, „დარუშს“ ქირისუფალთა სანუგეშებლად.

¹ მგლოვიარობა ევალება ცამეტი წლის ხვეით ყველა ქალსა და მამაკაცს.

მეორე დღეს დილითვე შეუდგებიან დარჩენილი ულუფის დარიბებზე დარიგებას, შინ არაფერს დაიტოვებენ.

მგლოვიარენი ოცდაათდღემდე არ დაიბანენ, არც თმას მოიკლებენ, ოცდაათ დღეზე დაბანილ-დაცვლილნი შეუდგებიან ჩვეულებრივ ცხოვრებას.

დღიდან გარდაცვალებისა სრული 11 თვის განმავლობაში, გარდაცვალებულისთვის ანთებული „ყანდილი“ (ზეთი) არ უნდა ჩაქრეს, მისი ლოგინი ისევე უნდა იქნეს გაწყობილი, ტანსაცმელ-ფეხსაცმელით, არც არაფერს დაწვება იმ ლოგინზე. ლოგინთან უნდა იდგეს ჭიქით სავსე წყალი, რომელიც დილა-საღამოს უნდა იცვლებოდეს — მიცვალებულის სული ყოველ დილა-საღამოს წყალს სვამს, თუ არ დაიდგა წყალი ჭიქით და არ გამოიცვალა, გაჯავრებული მიცვალებული დამივიწყესო, სხვას ვინმე საყვარელს წაიყვანს თავის ოჯახიდან, სამწუთროს დაუზარალებს.

გარდაცვალებიდან სრული თერთმეტი თვის განმავლობაში ყოველ „როშხოდეში“ (ახალ მთვარეზე) ოჯახში აღინიშნება პურის ჭამით, ნათესავები და ახლობელნი ხახმებთან ერთად გროვდებიან, აწყობენ ვახშამს საუკეთესო სასმელ-საჭმელით, მეტადრე ამზადებენ მას, რაც სიცოცხლეში უყვარდა მიცვალებულს, ნაფხვანს მოყვებიან თორის-პასუხებს, „დარუშებს“ (ლეგენდებს) და სხვ.

თერთმეტი თვის განმავლობაში ყოველ პარასკევს საღამოს გარდაცვლილის სულის მოსახსენებლად გააწყობენ სინზე საუკეთესოს, რაც კი შაბათის ულუფად გაკეთდა, იტყვიან „მენუხას“ (მენუხა — სულის ხსენება აუცილებლად მამაკაცმა უნდა სთქვას) და გზავნიან ტანის მბანელთან, რომელმაც მიცვალებული დაბანა.

თერთმეტი თვის განმავლობაში მიცვალებულს ვაჯი (თუ ჰყავს) დღეში სამჯერ კადიშს ეტყვის აუცილებლად სალოცავში, თუ ვაჯი არა ჰყავს, სხვა ვინმე მამაკაცი ან დაქორწიებული.

თერთმეტი თვის განმავლობაში მგლოვიარეს ახალი არაფერი ჩაეცმევა, არც ლხინში წაესვლება გარდა „მილისა“ და „ქონობისა“. მილაში ან ქონობაში დაესწრება, არაფერს სკამს, შინ წაიღებს საჭმელს გახვეულს და იქ თავის ოჯახის ყველა წევრს ჩამოუთრევებს.

გამოტირილი. გარდაცვალებიდან ორმოცი დღის თავზე პირისუფალი სასაფლაოზე წავა, მიცვალებულის ტანისამოსს და სასმელ-საჭმელს წაიღებს (ხაჭაპური, ნამცხვარი, არაყი და ღვინო). წინასწარ მამაკაცები წაელენ, მინიანს წაიყოლებენ, კადიშს იტყვიან, გაშლიან სუფრას და საფლავის ახლოს სკამენ; ქალები მიცვალებულის ქვაზე ტანისამოსს დააწყობენ, ირგვლივ ხალიჩებით მოაგებენა შემოუსხდებიან და სტირიან მოაქმით, ხმამალა.

საფლავთან მისვლის წინ ყველა პატარა ქვას აიღებს ხელში, საფლავზე დასდებს და იტყვის: „არაფერი გემატებოდესო.“ წამოსვლის წინ, ყველა თვითონვე წამოდგება; ხელი სხვამ არ უნდა მოჰკიდოს: არ ვარგა, ვინმე სხვა მოუქვდება.

გამოტირილზე მთელი ჯამაათის ქალი მიდის, მადლია ვინც სხვის მიცვალებულზე ორ ცრემლს მაინც ჩამოაგდებს, არავინ მოუქვდება თავისი.

გამოტირილზე ერთერთი მოწინავე და ნდობით აღჭურვილი ხნიერი ქალი „კუფა“-ს დაიძახებს, ხელში თავსაფარი უჭირავს და ფულს აგროვებს; ვისაც რამდენი შეუძლია, ფულს აჩუქებს თავისი მიცვალებულის სულის სასარგებლოდ და ცოცხლების სადღეგრძელოდ. შეგროვილ ფულს გადასცემს ვინმე ლარიზსა და გაქირვებულს, ისეთს, რომელიც არა ჩანს ლარიზად, მაგრამ ნამუსიანია, ან ისეთსავე ავადმყოფს, ან დასასახლებელ ობოლს, რომელსაც მზითვებს უწყობენ.

სასაფლაოდან დაბრუნებულნი წყლისპირად წავლენ, ხელ-პირს დაიბანენ და იტყვიან „ლმერთო, შენ გააგრილე ყოველივე სიავე და გაქვირება ისრაელის შეილზე წამოსულიო“, რის შემდეგ ცოტა ხნით ქვაზე ჩამოჯდებიან და შინ ბრუნდებიან.

თერთმეტი თვის შემდეგ ტანისამოსს იცვლიან, ახალს იცვამენ, ნაცვამს ლარიზს აჩუქებენ; გაათავებენ მგლოვიარობას და მხიარულობენ—მიცვალებულის ლოგინს აალაგებენ, წლისთავზე პურის კამას (ლიმუდი) გადაუხდიან, რის შემდეგ ყოველ წლისთავს უხდიან ისეთივე ლიმუდით.

თუ გარდაცვალებული უფროსია, მის სახელს ყველა მისი ნაშეიერი დაარქმევს და შემოიბრუნებს.

ქვრივი ქალი თუ გათხოვდა, მიცვალებული ქმრის საფლავზე წავა დაქორწინებამდე და საფლავის ქვაზე ცივ წყალს დაასხამს (ასევე მოიქცევა ქვრივი მამაკაციც).

3. ცრუმორწმუნეობა

ახალი წელი („როშაშანა“—წლისთავი).

ახალი წელი იწყება აგვისტოს ბოლოს ან სექტემბრის შუა რიცხვებში, ე. ი. თიშრის თვის პირველი ორი დღით.

„როშაშანის“ წინა დღით დიდი მზადებაა: ოჯახის ყველა წევრი ემზადება, იბანს—ირეცხავს, იმზადებს ახალ-ახალს. წინა დღითვე მეზობლები და ნათესავები ერთი-მეორეს ეკითხებიან, ხომ არაფერი უსესხებიან და აღარ დაუბრუნებიან ან აღარ ახსოვთ; მოაგონებენ ერთმანეთს და „აღალსაც“ ეტყვიან.

„აღალის“ თქმაზე სამჯერ ეტყვიან: „თუ რაიმე ვალი და სესხი გვაქვს ერთმანეთის, უვალო ვიყოთ“.

წინა დღით მზის ჩასვლამდე მოგვარებულია ოჯახის ყოველივე საქმე იმ ანგარიშით, რომ ორი დღის განმავლობაში არაფერი იქნეს სამუშაო. საღამოთი მამაკაცები მიდიან სალოცავში და მათ დაბრუნებამდე ოჯახში ქალები ფუსფუსობენ; შეხვდებიან სალოცავიდან დაბრუნებულთ მხიარულნი, მაგიდაზე ანთებული სანთლებია, სუფრა დალაგებულია, სიწყნარია, სიჩუმე, უფროსის პატივისცემაა, უმცროსის დარიგება და მითითება.

სალოცავიდან დაბრუნებული ოჯახის უფროსი (მამა ან უფროსი ძმა) ფეხის შედგმისას დაიძახებს: „ლეშანა ტობა“ (კეთილი წელიწადი), რაზედაც შინ დამხდომნი უპასუხებენ: „თიქათებ“ (დაიწყებ).

უფროსებს უმცროსები ხელზე კოცნიან. ყველა კი დედას კოცნის ხელზე. უფროსი არიგებს უმცროსებს: იყვნენ ტკბილად, მშვიდად, ერთგულად, იფიქრონ კარგი, გააკეთონ კარგი, არ წაიჩხუბონ, არ დაიწყეგლონ, აპატიონ და დაუთმონ ერთმანეთს, რომ მომავალი წელი იქნეს კარგი, ტკბილი და მშვიდობიანი. ვახშამს შეუდგებიან, მამაკაცები სუფრას შემოუსხდებიან, ქალები სასმელ-საქმელს მიიტანენ. უფროსი მამაკაცი იტყვის: „ბერახას“, პურს აკურთხევს. „ბერახა“ სავალდებულოა ყოველი პურისქამის წინ. ოჯახის უფროსი მამაკაცი აიღებს ორ მთელ პურს, ორი ხელით მაღლა ასწევს, ისევ სუფრაზე დასდებს, ერთიდან ყუას ჩამოსკრის, ყუიდან პატარას მოკრის, მარილზე დააწებს, შემდეგ წვრილად დაკრის და დიდიდან

პატარამდე ყველას ჩამოურიგებს, აკურთხევენ, ყველა მარილზე დააწობს და შესქამს. მარილის მაგივრად ამ დღეს პურს თაფლზე დააწობენ, რომ ტკბილი იქნეს მომავალი წელი. პურის შემდეგ ოჯახის უფროსი რიგზე აკურთხევს: მოხარშულ კვახს, მოხარშულ ქარხალს, მწვანე ლობიოს, მარილწყალში მოხარშულ თევზსა და სხვადასხვა ხილს, ყველას თაფლზე დააწობენ და ისე შესქამენ; რომაშანაში არ სქამენ არც მწარეს, არც მთავეს და არც ნიგვზიანს.

ვახშმის შემდეგ ოჯახის უფროსი ქალი აიღებს ხელში ორ ცარიელ ქურქელს, გავა სახლიდან მახლობელ მდინარესთან ან წყაროსთან და გაავსებს წყლით, წამოიღებს შინ. პირველად მარჯვენა ფეხს შესდგამს ზღურბლზე ლოცვა-კურთხევით, ხმა-მალლა დაიძახებს: „როგორც ეს ქურქლებია სავესე წყლით, ისე გაივსოს ჩვენი ოჯახი დოვლათითა და მაზალით“. ამ სიტყვებით წყალს მიასხ-მოასხამს ზღურბლებზედვე და ორივე ქურქელს წყლით სავესეს კუთხეში დადგამს.

დაძინების წინ მოზრდილები გაფრთხილებულნი არიან, რომ იმ ღამის ნანახი სიზმარი დაიხსოვნონ, კარგად გამოიტანონ, ვინაიდან რაც მომავალ წელში მოელის, იმ ღამით დაესიზმრება.

ღილით ოჯახის უფროსი ქალი ყველაზე წინ წამოდგება და დანარჩენებს ლოგინში მწოლარეს პირში თაფლს კოვზით აჭმევს.

ღლით ყველამ ახალი უნდა ჩაიცვას (შეძლების გვარად). მორთულნი მამაკაცები და მანდილში გახვეული ქალები სალოცავში მიდიან. ღლიდან გამოლოცვამდე (შუადღემდე) არაფერს სქამენ.

ორი დღის განმავლობაში არაფითარი საქმის გაკეთება არ შეიძლება, საკმელიც წინა დღით მზადდება ორი დღის საყოფი.

„როშაშანაში“ წყალი არ უნდა დაიღვაროს, — ჰიანქველა გაჩდება. არავინ არ უნდა დაიძინოს ღლისით, გარდა ბავშვისა და ავადმყოფისა, მაზალი დაიძინებს. ოჯახიდან არაფერი უნდა გავიდეს, — მაზალი არ გაჰყვეს. არაფითარი სახის სამუშაო არ უნდა გაკეთდეს, არ შეიძლება ყიდვა-გაყიდვა, არც რაიმე საკრავის დაკვრა — დიდი ცოდვაა.

„როშაშანის“ პირველ დღეს ვინც ორჯერ ზედი-ზედ ცხვირს დააცემინებს მომავალ წლამდე იცოცხლებს.

სალოცავიდან დაბრუნდებიან, იმზიარულებენ, ისადილებენ. გაფრთობიან, არ დაიძინებენ და თორას ჰიონახულობენ.

წაღის კურთხევა

მზის ჩასვლამდე წყალს აკურთხევენ. ხალხი საზეიმოდ არის მორთული; ქალი და მამაკაცი გამოსულია მდინარის პირად და ქუჩებში სასეირნოდ.

მდინარის პირად ილოცებენ, კალთებს დაიბერტყენ, რომ ცოდ-
ვები მდინარეს გაჰყვეს.

როშაშანის ორივე დღეს ლოცვაზე ისმენენ შოფარის დაკვრას.
(შოფარი ცხვარის რქისაგანაა გაკეთებული); მისი დაკვრის დროს თუ
მოიგონებ რაც ცოდვა ჩავიდენია, გეპატიება; ორსულმა ქალმა არ
უნდა მოისმინოს. შოფარის დაკვრის დროს ყველა ჩუმადაა და რა-
საც ღმერთს შესთხოვენ—შეუსრულდებათ.

ქათმის შემოვლება

როშაშანიდან ქიფურამდე ყველა ისრაელის შვილმა თავზე ქა-
თამი უნდა შემოიფლოს: ქალმა—დედალი, მამაკაცმა—მამალი, ორ-
სულმა ქალმა—ერთი დედალი და ორი კვერცხი; თავზე შემონავლე-
ბი ოჯახში არ იქმევა, ღარიბებზე რიგდება. ყველა ოჯახში მყოფს
ხელში უჭირავს თავისი შემოსავლები ქათამი, ერთი წყვილი ანთე-
ბული სანთელი, შოხეტი—(დამკვლელი) რიგზე—დიდიდან პატარამ-
დე,—შემოავლებს თავზე ყველას, აკურთხევს და დაკლავს. იქვე გაე-
გზავნება ღარიბებს. ღარიბები კი თითო კვერცხს, ან ცოტაოდენ
ფულს შემოიფლებენ თავზე და ხახამს გადასცემენ საკურთხეველად
ქათმის შემოვლების აზრი ასეთია: თუ რაიმე მომავალ წელში მოე-
ლის ცუდი ადამიანს, მის მაგივრად თავზე შემოვლებული წავიდეს
სანაცვლოდ, რათა ქიფურში დაიბეჭდოს სიცოცხლეზე და შვილო-
ბაზე.

ქ ი ფ უ რ ი

თიშრის თვის ათში ქიფურია. როშაშანიდან ქიფურამდე ყველა
სრულწლოვანი ისრაელი მეცადინია განსაკუთრებით მოკრძალებული
იქნეს ლოცვა-მარხვაში; ერთი-მეორეს შეხვედრისას მეხილას (პატი-
ებას) სთხოვენ, დაუბრებულნი შერიგდებიან, ქიფურის წინა დღით კი
ნაშუალამევეს სალოცავში მიდიან, რომ „ათარა“ აიშვან (ცოდვების
პონანიება). გათენებამდე შინ ბრუნდებიან ქალები, ამზადებენ შე-
ძლების მიხედვით სხვადასხვა სახის საჭმელს, იმას რაც მათ მიცვალებუ-
ლებს უყვარდათ, ახსენებენ მათ სახელს. დამზადებულს თითონ ისე
არ სჭამენ, რომ ღარიბებს არ დაურიგონ, რათა მათ საყვარელ მი-
ცვალებულს შეუსუმბუქდეს იმ სოფელს სასჯელი „მენუხას“ (სულის
ხსენება) მამაკაცი იტყვის.

მენუხას რომ მორჩებიან, თვითონ სჭამენ; ქიფურის წინ დღით
ცხრაჯერ უნდა სჭამონ, ცხრაჯერ უნდა იკურთხოს სუფრა და ხელ-
წყალი.

დიდიდან პატარამდე, გარდა ავადმყოფისა, ყველამ უნდა იბანოს საქიფუროთ, ტანზე თეთრებს იცვამენ, ფეხზე კი მსუბუქ საცმელს. კუთხ-მეზობლები ჩამოივლიან ერთმანეთში და პატიებას „მეხილას“ სთხოვენ; ერთი-მეორეს ალალს ეუბნებიან.

შინ თავს მოიყრიან და სანთლებს ანთებენ. დიდ ტაშტზე შუაში დიდი კელაპტარია, მას ოჯახის უფროსი მამაკაცი ანთებს პირველად, კელაპტარზე რიგ-რიგობით ანთებენ უფროსიდან უმცროსამდე და ტაშტის ირგვლივ შემოაკრავენ წმინდა სანთლებს. უფროსი დიასახლისი ღმერთს ევედრება, რომ მის ოჯახს მომავალ წელში არაფერი დააკლდეს, არავინ მოუკლდეს, სულის მატირალი არ დაჯდეს, მას სხვებიც მიჰყვება, — ყველა ღმერთს ევედრება და თან თავიანთ ანთებულ სანთლებს მისჩერებიან; თუ სანთელს ალი პირდაპირ ასდის, კარგი ნიშანია, მისი ამნთები მომავალ წელს მშვიდობით მიიღწევი, თუ ალი გვერდზე ასდის, არ ვარგა, ზარალიანი წელიწადი ექნება; თუ სანთელი გადავარდა და ჩაქრა, ცუდი ნიშანია, მისი ამნთები მომავალ წლამდე ვერ მიიღწევი. ამის გამო თვითველი მეცადინია სანთელი კარგად დაამაგროს, რომ არ გადავარდეს. სანთლების ანთების შემდეგ ოჯახში მყოფნი ერთი-მეორეს ეხვევიან, კოცნიან, პატიებას სთხოვენ, „ალალს“ ეუბნებიან და სუფრას შემოუხსნებიან იმ ანგარიშით, რომ მზის ჩასვლამდე სალოცავში „ქოლნიდრეს“ მიუსწრონ. ქიფურის დაწყების საღამოს ვინც „ქოლნიდრეს“ მიუსწრებს, მას ეპატიება გასული წლის განმავლობაში თუ რამე ნედერი (შეკვეთილება) ჰქონდა; როდესაც ხაზანი (მლოცველი) „ქოლნიდრეს“ იძახის, ყველა დამსწრე ღმერთს უნდა ევედროს, რომ შეუსრულებელი შეკვეთილობა ეპატიოს. მამაკაცები შიგ სალოცავში არიან, ქალები საქალებოში ფანჯრებიდან უცქერენ.

ქიფურის ღამეს მრავალი მორწმუნე სალოცავში ათევს ღამეს, მრავალიც 24 საათის განმავლობაში ხმას არ იღებს. 13 წელს ზევით ყველა ისრაელისათვის სავალდებულოა იმარხულოს; წინა დღით მზის ჩასვლამდე რომ სჭამენ, მეორე საღამოს სანამ ცაზე ვარსკვლავი არ გამოჩნდება, არაფერი სასმელ-საჭმელი არ შეიძლება მიიღონ. ქიფურის გასვლის საღამოს სალოცავიდან დიდი და პატარა ხელში ანთებული სანთლებით ბრუნდებიან შინ. სანამ ოჯახის უფროსი შინ ფეხს შეადგამდეს, „სუქის“ ბოძს დაასობს ლოცვითა და კურთხევით, მერე შინ შევა და ჩვეულებრივ ჭამა-სმას შეუდგებიან.

ს უ ქ ო თ ი

ქიფურის შემდეგ მე-5 დღეს ე. ი. თიშრის 15-ს იწყება სუქოთი. ახლომახლო ტყეებიდან გლეხებს ურმებით მოაქვთ ნეშობები,

სურ. 11. მლოცველი (ტიპი).
საქ. ებრაელთა მუზეუმის კოლექციიდან

რითაც აკეთებენ კარავს; შიგნით სუქას გააწყობენ ძვირფასი ფარჩეულით; სუქას ერთი კარი აქვს შესასვლელი, რომელსაც ორივე მხრით სუქაზე უფრო მაღალი ლერწმები აქვს გაკეთებული. სუქაში ერთი კუთხე იღია წინასწარმეტყველისაა. „ქისე ელიაუ“ (ელიაუ ანაბი — იღია წინასწარმეტყველი), ჩამოივლის ყველა ისრაელის სუქაში, თუ მისთვის გაწყობილი კუთხე ნახა, ზედვე დაჯდება და ოჯახს აქურთხევს, თუ მისი კუთხე და სუქა ვერ ნახა, არ ვარგა, — აღარ დალოცავს.

ყოველი პურისქამა 8 დღის განმავლობაში უნდა ხდებოდეს სუქაში.

„ო შ ა უ ა ნ ა“

სუქოთის მეშვიდე დღეზეა „ოშაყანა“ — ტირიფის თამაში; თუ როშაშანა ბედის საწერელი დღეა, ქიფური ბედის საბეჭდი დღეა, ოშაყანა — ბედის გადამწყვეტი დღეა; ოშაყანა ღამეს საბოლოოდ გადაწყდება ცაში, თუ მომავალ წელში ვის რა უნდა მოუვიდეს, ამიტომ ამ ღამეს ხშირად ლოცვაში ათევენ და ინანიებენ ცოდვებს, ხოლო დილით კი ყველა მლოცველს ხელში ტირიფის კონა უჭირავს და შეიღჯერ „თებას“ შემოუვლის (თება-ტრაპეზია), რის შემდეგ ყველას შინ მიაქვს ტირიფის კონა, რასაც მაღლა ჩამოკიდებს და შეინახავს მომავალ წლამდე.

„ს ი მ ხ ა თ ი ო რ ა“

სუქოთის მეცხრე დღეზე „სიმხათორა“ (სიმხიარულე თორისა). 24 საათის განმავლობაში თითოეულმა სალოცავმა სამჯერ უნდა მოაწყოს „სეფერ-თორის“ თამაში. სიმხიარულით, გალობით, ყვავილების თაიგულებით, კელაპტრებითა და დიდი ცერემონიით ყოველი „სეფერ-თორის“ თამაშობა უნდა მოხდეს შეიღჯერ შემოტარებით თების გარშემო.

„სიმხათორა“ აღინიშნება მეტი ხალისით; ყვილამ უნდა იმხიარულოს შინ და გარეთ, ქუჩაში სეირნობენ საუკეთესო ტანსაცმელში გამოწყობილნი, ღამეს გარეთ ათევენ ფერხულითა და სიმღერით; მღერიან „ჟუჟუნასა“ და სხვა ხალხურ სიმღერებს. ქალებს მამაკაცები შორიახლო მიჩერებიან, იმართება ფერხული, ცეკვა-თამაში, დაირით, გარმონითა და დოლით; წრეში ჩამოუვლიან, ცეკვავენ მეტწილად ლეკურს, ბალდადურს, კინტოურს, დავლურს და სხვა. ხშირად ათენებენ ფერხულსა და ცეკვაში, ქუჩიდან პირდაპირ სალოცავში მიდიან დილით „თორის თამაშზე“ დასასწრებლად. მამაკაცები შიგ შედიან, ქალები კი საქალებოდან უყურებენ.

ბავშვებს ხელში ლამაზ გრძელ ჯოხებზე და თაიგულეში მორთული ანთებული თაფლის სანთლები უჭირავთ და ისე მიიღებენ მონაწილეობას სიმზიარულეში. „თორის თამაშის“ შემდეგ ანთებულ სანთლებით შინ ბრუნდებიან. მთელ დღეს ატარებენ სიმზიარულესა, ლხინსა და სტუმრობაში. ამ დღეებში ხშირია ნიშნობა.

ხ ა ნ უ ძ ა

25 ქისლევი იწყება ხანუქა, აღსანიშნავად იმისა, რომ მათათია ქოენ გადოლის შვილებმა განდევნეს მტერი აოხრებულ „მიკლადან“ (იერუსალიმის ტაძრიდან).

ყოველი წლის 25 ქისლევიდან 8 დღის განმავლობაში ინთება სანთლები ან ყანდილი. პირველი დღე იწყება ორი ცალი სანთელის ანთებით და შემდეგ ყოველ-დღე ემატება თითო ცალი, ხოლო მერვე დღეს აინთება ცხრა ცალი სანთელი და ხანუქაც თავდება, „როშ-ხოდეშით“ (ახალი მთვარი). რვა დღის განმავლობაში სტუმრობა და სიმზიარულეა.

ხ ი ლ ი ს კ უ რ თ ხ ე ვ ა

15 შებატშია ხილის კურთხევა. ამ დღეს ხეში წყალი ჩადგება, რომ კარგი მოსავალი მოვიდეს, ყველა სახის ხილი, ხმელი იქნება თუნდლი, უნდა იკურთხოს.

შ უ რ ი შ ი

14 აღარი ესთერ-მორდეხაის აღსანიშნავი მზიარული დღეა, ფურიმის წინა დღით მარხულობაა; ამ დღესასწაულს ორი დღე მზიარულობენ ტკბილეულობითა და საუკეთესო ნამცხვრებით.

„ დ ა ნ ი ს წ ვ ე რ ი “

ნათესავები და მოყვრები ერთი-მეორეს მოუკითხავენ, რასაც ეძახიან „დანისწვერს“. დანისწვერი გაწყობილია სინზე; ტკბილეული ბევრნაირი და ხორცეულიც. ტკბილ ნამცხვრებში ან ვაშლ-მსხალში და ფორთოხალში ვერცხლის ფულია ჩარჭობილი. დანისწვერის მიწლები მიმტანს ფულს აჩუქებს, ზოგჯერ მისი მიღებული სინით თვითონაც სამაგიეროს გაუგზავნის თავის მოყვარეს; თავს ისახელებენ ვინ ადრე და ვინ უკეთესი „დანისწვერი“ გაგზავნა, ქალსა და რძალს პატივსადებაც უგზავნიან.

ფურიმში ყველა ისრაელის ოჯახში ხახამი მივა და უკურთხევს ყველას ოჯახს, ხახამს ფულით ასაჩუქრებენ. ხახამზე ადრე სხვა უცხო

პირი ოჯახში არაიან უნდა შევიდეს, ხაზმებიც აღრიხანად იწყებენ ოჯახებში ჩამოვლას.

გრძელდება სტუმრობა და ლხანი, ხშირად ერთ კვირამდისაც აულეებელია სუფრა, ქეიფი, მისვლა-მოსვლა, უცხოთა სტუმრობა, ეტლებით სეირნობა, ცხენების ქენება, არღნით ეზო-ეზო ჩამოვლა და სხვა.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ ქრისტიანთა „შავი ორშაბათი“, ქუთაისის ისრაელებში აღინიშნება „თეთრეულით“ და ეწოდება „თეთრი ორშაბათი“.

დილაადრიან აცხობენ ყველის ხაჭაპურებს, ამზადებენ ბრინჯისა და რძისაგან ფლავს, უგზავნიან მოყვრებში ერთიმეორეს გაწყობილი სინითა და თეთრი ღვინით. ყველაფერი რძითა და ყველით არის გაკეთებული, არაფერია ხორცეული, არც თევზეული.

ფ ე ს ა ხ ი

15 ნისანში იწყება ფესახი. ფურიმის გასვლის შემდეგ იწყება „ფხეკის კვირე“. ფხეკას კვირეში არ უნდა დარჩეს ოჯახში ბეწვის ოდენიც კი მოუვლელი; ყოველი წვრილმანი, სახლის ყოველი კუთხე, ყოველი კუნჭული უნდა იქნეს მოვლილი, გამომზეურებული, გაფხეკილი, გარეცხილი და გასუფთავებული; ფესახისათვის ყველაფერი უნდა იქნეს „ქაშერი“ (წმინდა); არსადპურის მარცვალი არ უნდა დარჩეს.

საფესახო ჭურჭელი განცალკევებულია და სხვა დროს არ იხმარება; ის შენახულია ფესახიდან ფესახამდე. სპილენძის ჭურჭლის ხმარება შეიძლება მოკალვის შემდეგ. იმ დღეებში ჩამოივლიან მომკალავი ლეკები. ხელვიწრო ოჯახი კი, როცა არ აქვს საფესახო ჭურჭელი, „სახამეზოს“ (არა საფესახო) „დაააგყალავებს“.

„აგყალა“. გაკეთებულია დიდი ორი ქვაბი, ერთში მდულარე წყალია; გავარვარებულ რკინას და რამოდენიმე ქვას ჩაყრიან ადულებული წყლით სავსე ქვაბში; იქვე მეორე ქვაბია ისეთივე, ცივი წყლით; დასააგყალავებელ ჭურჭელს ჯერ მდულარე ქვაბში ჩაუშვებენ, რამოდენიმე ხანს გააჩერებენ, ამოიღებენ, საგანგებოდ მისთვის მიჩნეული საციკურით და იქვე ცივი წყლის ქვაბში სამჯერ გაავლებენ, იტყვიან სამჯერ „ქაშერ“-ს და ჭურჭელი მზად არის; შემდეგ გაავლებენ მდინარეში და იხმარება საფესახოთ. საფესახო მარილიც უნდა გაივლოს მდინარეში, სანთლის გულიც. ერთი სიტყვით, ყოველი სახის სახმარი ნივთი, თუ ის არ არის „საფესახო“, უნდა გაივლოს სუფთა მდინარეში, ხოლო ჭურჭელი კი „აგყალაში“. წყლის სახმარე ჭურჭელს (ბოთლი, სურა და სხვა) სამი დღე-ღამის განმავლობაში დილა-სამოს წყალი უნდა ეცვლებოდეს, შემდეგ იხმარება საფესახოდ.

ფესახის წინა ღამით ოჯახის უფროსი მამაკაცი ჩამოივლის ყველა კუთხეს და კუნჭულს, სადაც კი დაწყობილია დიასახლისის მიერ შინ გამომცხვარი წვრილი კოკრები. ოჯახის უფროსს ხელში სანთლით მიუძღვება უმცროსი და უთითებს, თუ სად აწყვია კოკრები; ოჯახის უფროსს ერთ ხელში თორა უჭირავს, მეორეში ლურსმანი და თიხის ქურჭელი; თითოეულ კუთხეში ლურსმანით კოკორს აიღებს და თიხის ქურჭელში ჩაუშვებს; ყველას რომ მოაგროვებს, დილამდე შეინახავს. ფესახის წინა დღის დილით უკანასკნელად სკამენ პურს, რის შემდეგ უნდა მოხდეს „ხამეზის გადაშენება“; მოგროვილ კოკრებს ქოთანშივე დასწვავს, ეზოს კუთხეში მიწას მოთხრის, შიგ ჩადგამს ქოთანს, ზედ ნავთს დაასხამს; რომ დაიწვება მიწას მიიყრის, რასაც „ხამეზის გადაშენება“ ჰქვია.

„ხამეზის“ გადაშენების შემდეგ პური აღარ გაქაქანდება ოჯახში. ამ დღეს კარტოფილით და კვერცხით იკვებებიან. ფესახის პირველ საღამოს სუფრა დახურულია, სუფრის თავსა და ბოლოში სანთლებია ანთებული; სუფრაზე ცალკე სინია, რომელზედაც აწყვია: მოხარული კვერცხები, მაცა და მოხარული მამლის მხარი. სუფრაზე დალაგებულია აგრეთვე თითოეული ოჯახის წევრისათვის (ღვინის ჭიქა, ოჯახის უფროსისათვის კი ყველაზე დიდი ჭიქა, ან ვერცხლის თასი; სუფრაზე: სალათა, ნიახური პირშუშხა და „ხარამზეთი“.

სალოცავიდან დაბრუნებული მამაკაცები მისალმებისა და მილოცვის შემდეგ ხელს დაიბანენ, სუფრას შემოუსხდებიან, მათ ქალებიც მიჰყვებიან და დაიწყება „აგადა“.

„ ა გ ა დ ა “

„აგადა“ მოგონებაა იმისა, რომ ეგვიპტეში ფარაონები აწამებდნენ ისრაელებს და მოშე რაბენუმ (მოსე წინასწარმეტყველმა) დაიხსნა ისინი ფარაონის ხელიდან, ჩუმად ღამით გააპარა, მოზელილი ცომის გაფუება რომ ვერ მოასწრეს, თხელ ლავაშებად დააცხვებს გზაზე; მაცა მისი განსახიერებაა, სალათა, ნიახური და პირშუშხა, ძმრით შეზავებულია, ეს იმის ნიშანია, რომ ასევე მწარე იყო ისრაელების ცხოვრება ეგვიპტეში; ხარამზეთი არეული თხილი, ვაშლი, ყურძენი, მსხალი, ილი და სხვა იმის მოგონებაა, თუ როგორ ახელინებდნენ ისრაელებს ტალახს მშენებლობისათვის. ყველა ამას აკურთხევენ და გვერდზე მარცხნივ გადახრილნი სკამენ, ყველა აგადაზე მყოფმა ოთხი ჭიქა ღვინო უნდა შესვას (გარდა ავადმყოფისა); აგა-

დაზე სტუმარი აუცილებელია, ყველა ისრაელის შვილმა უნდა მოი-
სმინოს ავადა.

ფესახის დაწყების პირველ ღამეს ავადა წაიკითხება თორულად,
ე. ი. ძველ ებრაულ ენაზე, მეორე ღამეს კი აუცილებლად ქართულ
ენაზე; ავადის მსვლელობის ყოველ წერილმანს ოჯახის უფროსი აბ-
სნა-განმარტებით მოუთხრობს სუფრაზე დამსწრეთ ქართულად, რათა
ერკვეოდნენ ავადის მნიშვნელობაში.

შუა ავადაზე ბავშვებს—ვაჟებს გარეთ გაუშვებენ, ხელში მო-
ხარშულ კვერცხებსა და მაცას მისცემენ, კარს გადაკეტავენ, რამდე-
ნიმე ხნის შემდეგ ერთ-ერთი მათგანი კარზე აკაკუნებს და იძახის:

— ისრაელებო კარი გაგვიღეთ!

— ვინა ხართ, სადაური ხართ, სიდან მოდიხართ?

— მისრაიმიდან (ეგვიპტიდან) მოვდივართ, ვირი ხრამში გა-
დაგვივარდა, ისრაელები ვართ!.. გვიშველეთ!..

— რა ნიშანი გაქვთ, რომ ისრაელები ხართ?

— ასოზე წითელი ძაფი გვაბია, გაგვიღეთ კარი და გვნახეთ.
გაულეებენ კარს, ბავშვები შემოვლენ, აჩვენებენ ნიშანს, რომე-
ლიც წინასწარაა გაკეთებული; შეიქნება სიცილი, ხმაური...

ფესახში პურს არ სჭამენ, არც ბრინჯს, მთავარია მაცა, რო-
მელიც ცხვება საგანგებოდ გაწყობილი ფურნების საშუალებით, გა-
მოცდილი უფროსების ზედამხედველობით, განსაკუთრებული სისუ-
ფთავით. მაცის გამოცხობა შეუძლია მხოლოდ მამაკაცს. ფესახი
გრძელდება 8 დღეს.

უ რ მ ე რ ი

ფესახის პირველ დღიდანვე იწყება „ყომერი“—49 დღე, რაც
ნიშანია მგლოვიარობისა; ყომერში არავითარი სიმხიარულე, არც
ქორწილი, არც ახალის დაქრა-შეკერვა და ჩაცმა არ შეიძლება,
მხოლოდ მეოცდაცამეტე დღეზე, როდესაც გარდაიცვალა რიბი შიმ-
ყონ ბარიოხაი (მას რადგან კარგი შვილი დარჩა ელყაზარი, დაიბა-
რა არ ევლოვათ იგი) იქორწინებენ და იმხიარულებენ.

შ ა ბ უ ყ ო თ ი

6 „სივანს“ იწყება „შაბუყოთი“ (შველა) იმის აღსანიშნავად,
რომ მოშე რაბენუმ (მოსე წინასწარმეტყველმა) სინაის მთიდან ჩამო-
იტანა ათი მცნება (სეფერ-თორა). ორი დღე სიმხიარულეა „სეფერ-

თორის“ მიღების დღის აღსანიშნავად, სალოცავი მორთულია ვარდ-ყვავილებით.

შაბუყოთის პირველ დღეს დილა აღრიან ბავშვებს ლოგინზე ყვავილებს დაუფენენ; მიულოცავენ კარგ დღეს, უსურვებენ ყვავილივით აყვავებას, სახლი შინ და გარეა ყვავილებითაა შემკული. ლოგინზე ვარდის ფურცლებს ჰყრიან.

შაბუყოთის პირველ დღეს მეტწილად რძის ნაწარმით ვაითენებენ: ხაჭაპურებით, რძის ფლავით, „რძიანით“ (ნაზუქი), ტკბილულით და სხვა, მეორე დღეს—ხორცულით.

შაბუყოთში სტუმრობა, მისგლა-მოსგლა და სიმზიარულე იცნან.

17 თამუზი თაყანიითის (მარხულობის) დღეა. დღე იკლებს, ღამე იმატებს.

მ ა რ ხ ვ ა

აბის პირველიდან 8 დღე მარხვაა. მარხვაში (გარდა შაბათი დღისა) არ იქმევა ხორცი, ღვინის სმა და სიძხიარულე არ შეიძლება; ეს დღეებია მგლოვიარობისა, ხოლო მეცხრე დღეზე მარხულობაა.

„სიონის ტირილი“

მთელი დღე და ღამე ლოცვითა და ვედრებით (ხშირად სალოცავში) ატარებენ; სასაფლაოზე დადიან; მიცვალებულებს სტირიან, „კადიშს“ (სულის ხსენება) ეუბნებიან, „მენუხას“ (მიცვალებულის სულის მოხსენიება საკმელ-სასმელით) აგზავნიან და სხვა.

„სიონის ტირილი“, აღნიშნავს იმისა, რომ სიონის ტაძარი მტერმა ააოხრა, გარყვნა და იმდენი ისრაელის შვილი დახოცა, რომ მათი სისხლი გზებზე დუღდა.

ორმოცი სელიხოთი

„ელულის“ თვეში იწყება „სელიხოთი“ (დილის ლოცვა). ორმოცი დილის სელიხოთი უნდა ილოცებოდეს გათენებამდე. პირველი ელულიდან (მეთორმეტე თვე) დაწყებული სელიხოთი გადადის მომავალი წლის ქიფურამდე.

ისრაელური აღრიცხვით წელიწადში თორმეტი თვეა, ხოლო ყოველ მესამე წელიწადში ცამეტი, რომელიც ემატება „ადარის“ თვეს და ეწოდება „ადარ-გე-ადარი“.

თვის პირველი რიცხვი დაკავშირებულია ახალ მთვარესთან, რომელსაც ეწოდება როშხოდეში (თვის თავი).

ყოველი თვის დასაწყისი (როშხოდეში) ერთი ან ორი დღეა, ამ დღეებში მზიარულობენ, სტუმრად მიდიან ერთმანეთთან, გარ-

ჩვეულ საკმელ-სასმელს (უკეთესს), ხორცეულს ამზადებენ და სხვა. არ
რეცხავენ, არ კერავენ, მიცვალებულს სულს უხსენებენ, სანთლებს
ანთებენ და მზიარულად ატარებენ, რომ თვე კარგი ექნეთ.

ქიფურის შემდეგ ისრაელთა უქმეებში ყველაზე დიდი უქმეა
შაბათი დღე.

შ ა ბ ა თ ი

შაბათს განსაკუთრებულად ხედვნიან: წინა დღით კეთდება
საუკეთესო, გამორჩეული და გემრიელი საკმელები, ტკბილი ნამ-
ცხვრები, ფრინველი, თევზი, შექამადი, კვერციხი და სხვა.

პარასკევ საღამოს მზის ჩასვლამდე მზადდება და კეთდება სა-
შაბათო ულუფა, სარეცხი, საცვალი და სხვა.

პარასკევ საღამოს აუცილებლად დიდიდან პატარამდე ყველა
იბანს და იცვლის. მამაკაცები სალოცავში მიიჩქარიან, ქალები კი
ჩქარობენ მზის ჩასვლამდე სანთელი აანთონ, რის შემდეგაც აღა-
რაფრის გაკეთება არ შეიძლება.

მამაკაცები რომ სალოცავიდან დაბრუნდებიან, შინ მზიარულნი
ხედებიან, რომ კვირა მზიარული იქნეს შვიდი დღის განმავლობაში
და ოჯახზე არ ისუნტლოს არაფერმა ცუდმა.

სალოცავიდან დაბრუნებული უკროსები უფროსებს ხელზე
კოცნიან; უფროსი კარებიდან სამჯერ დაიძახებს: „შაბათ შალომ“
(შაბათი შვიდობისა), მას უმკროსებიც მიჰყვებიან და შინ გალობით
შედიან. ყველა „მუზუხას“ (კარზე ნიშანი) მიესალმება, წაღმა შემო-
ბრუნდებიან და სუფრას შემოუსხდებიან.

ოჯახის უფროსი მამაკაცი ღვინოს აკურთხევს, რასაც ყველანი
ფეხზე მდგომი ისმენენ, კურთხევის შემდეგ ერთ მესამედს თვით შე-
სვამს, გადასცემს თავის მომტანოს; ჯერ მამაკაცები მოსვამენ იმავე
ქიქიდან, შემდეგ ქალები (იმ ვარაუდით, რომ რაც გინდა დიდი ჯა-
ლაბი იქნეს, ყველას გასწვდეს და ქიქაში კიდევ ჩარჩეს). „კიდუშის“
(ღვინის კურთხევის) შემდეგ მოაქვთ ხელწყალი: ერთს ტაშტი უჭი-
რავს ხელში, მეორეს თუნგით წყალი, ყველა ხელს იბანს, „ნეტი-
ლათს“ (ხელის კურთხევა) იზამენ, ჩუბად ისმენენ ოჯახის უფროსის
ლოცვას, რომელიც გადახდის სუფრის-სახურავს, აიღებს ორ მთელ
პურს, მალლა ასწევს ორივე ხელით, ისევ სუფრაზე ერთი მეორეზე
დასდებს, ერთზე ყუას ჩამოკრის, ყუიდან პატარას მოკრის, მარილზე
აწობს, აკურთხევს, შემდეგ იმდენ ნაჭერს მოკრის, რომ ყველას გა-
სწვდეს. ყველანი აკურთხევენ, მარილზე აწობენ და შესვამენ, შემდეგ
ვახშობენ.

ვახშმის შემდეგ ისევ ვალობენ და მხიარულობენ. „შაბათ და მეს“ ე. ი. პარასკევ ღამით იშვიათად გაივლიან, სახლიდან არ გამოვლენ, არაფერ ცუდს გადაეკიდონ და მით შაბათი არ „ამსუბუქონ“. (პარასკევ ღამით ავი ანგელოზებია გამოსული და მსხვერპლს ეძებენ, თუ სადმე დაინახეს გარშემო მიმავალი, დააზარალებენ). ნავახშმვეს ოჯახში მხიარულობენ, ეზოში გავლასაც ერიდებიან, განსაკუთრებით წყლით ნასხამ ადგილებს.

შაბათ დღეს არავითარი საქმიანობა არ შეიძლება, არც მუშაობა, არც ცეცხლის ანთება და დაქრობა, არც ხიდზე გავლა და სხვა.

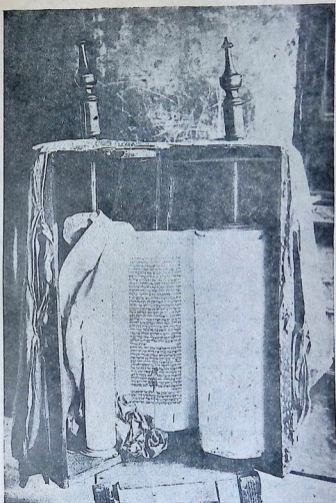
არ შეიძლება არავითარი ნივთის ტარება არც ჯიბით, არც გაგზავნ-გამოგზავნა, გარდა იშვიათი შემთხვევისა. თუ ადამიანს უჭირს, ყოველნაირი სამუშაო და საქმიანობა შეიძლება, ოღონდ უშველო გაჭირვებულს.

შაბათ დღეს ხნიერი ქალებიც დადიან სალოცავში, საქალებოში ისმენენ ლოცვას. შაბათ დღეს სამჯერ დადიან სალოცავში: დილით, მზის ჩასვლამდე და მზის ჩასვლის შემდეგ. ვარსკვლავების ამოსვლამდე სანთელს არ ანთებენ, სალოცავიდან დაბრუნებული მამაკაცები ღვინოსა და სურნელს აკურთხებენ.

ნაკურთხ ღვინოში ოჯახის უფროსი დაკვირვებით ჩაიხედავს; თუ თავისი საკუთარი თვალის კაკალი დაინახა—კარგი ნიშანია; მერე სხვა მამაკაცებსაც მიაწოდებს, „ელოა ღამის“ (შაბათ საღამოს) ნაკურთხ ღვინოს მარტო მამაკაცები და ვაჟები სვამენ (ქალები არა); ოჯახის უფროსი მონარჩენ ღვინოს მარცხენა ხელის გულში ჩაისხამს, შუბლზე მოისვამს, შიგ სანთელს ჩააქრობს, უყნოსავს და მარჯვენა ხელით ოჯახის ყველა წევრს მიასხურებს. ღვინის კურთხევის დროს იკურთხევა რაიმე სურნელოვანი: მიხაკი, ლიმონი, ჩაი ან სხვა.

შაბათ დღეს სავალდებულოა ოთხჯერ ჭამა: შუადღეზე თევზი, კვერცხი, ნამცხვარი და სხვა. სადილად აუცილებლად ფრინველი და ხორცეული (ცივი) უნდა იყოს, სამხარი და ვახშამი.

მეორე დღიდან შეუდგებიან ჩვეულებრივ საქმიანობას.

სურ. 12. სეფერ-თორა. საქ. ებრაელთა მუზეუმის კოლექტივიდან.

„ ბ ა ტ ო ნ ე ბ ი “

ისრაელური წესით ბატონების თაყვანისცემა და მისი სამსახური დიდ ცოდვად ითვლება. ბატონების სამსახური—ეს იგივე კერპთთაყვანისმცემლობაა, მაგრამ მიუხედავად იმისა, რომ ქუთაისის ქართველ ისრაელეებში ღრმად იყო ცრუმორწმუნეობის ფესვები გადგმული, ბატონებს მაინც ყველა ემსახურებოდა.

ბატონებში ყველაზე მძიმე და საშიში სახადია ყვაველი; როგორც კი ოჯახში ვინმეს ყვაველი გამოაჩნდება, უნდა დაიცვან შემდეგი:

1. ახლო-მახლო ბავშვებს, თუ აუცრელია, არ აუცრიან.
2. ბატონებიანი უნდა ინახულოს მხოლოდ მათმა „მოწონებულმა“.
3. დილა-სალამოს ბატონებს უბოდიშებენ (იხ. ქვემოთ).
4. ბატონებიანის სახლში შემოტანილი საგანი უკან არ უნდა გაიტანონ.
5. არავითარი ხორციული, არც თევზი, არ უნდა გაჰაჭანდეს ოჯახში.
6. ბატონებიანს არ უნდა გამოეცვალოს არც ლოგინი, არც საცვალი, არც ხელპირი უნდა დაბანონ, არც თმები და ფრჩხილები უნდა მოჰრან.
7. სანამ ბატონებიანს არ დაშაქრავენ, იმ სახლში სქესობრივ კავშირს არ იქონიებს არც ერთი მეუღლე.
8. ოთახში თაფლის სანთელი არ უნდა აინთოს—ღვთის სამსახურის მიზნით.
9. არავითარი შინაური ფრინველი არ დაიკლას (სხვა ოჯახიდან მიიღებენ გამზადებულს).
10. რაც კი სულთერი რამ შემოვა ბატონებიანთან (წიწილი, თიკანი, ბატკანი, მტრედი) უნდა შეიღებოს წითლად და ოთახიდან არსად გავიდეს.

11. არაფერი საქნარი: არც საკერავი, არც სარეცხი, არც ხელსაქმე, არც ბუმბულის წეწვა და სხვა არ შეიძლება.

12. ოთახი, ლოგინი, ფანჯრები, მაგიდა ყველგან უნდა მოიხატოს წითლად და იმ ოთახში სარკე არსად უნდა იქნეს.

13. ბატონებიან ოჯახიდან გარეთგასულმა სალამი არ უნდა მისცეს არავის, არც სხვა უნდა მიესალმოს მას, ბატონებს ეწყინება.

14. არაფერს უნდა იკითხოვს როგორ არის ავადმყოფი.

15. რასაც კი მოინებებს ბატონებიანი, ყველაფერი აუცილებლად უნდა შეუსრულდეს.

16. ვინც ერთხელ ნახავს ავადმყოფს აუცილებლად დილა-სალამოს უნდა ინახულოს, სანამ დაშაქრავდნენ და არც ხელცარიელი უნდა მივიდეს ბატონებიანთან.

17. წამალ-ექიმში არ უნდა დაინახოს ბატონებმა თორემ—განაწყენდება.

18. ოჯახში არავითარი ლოცვა-მარხვა და რელიგიური წესი არ უნდა სჩულებოდეს, განაწყენდება.

19. არავითარი გულმოსულობა, არც ხმამალა ლაპარაკი, არც ჩხუბი არ უნდა მოისმინოს,—განაწყენდება.

20. არავითარი ვაჭრობა, ალებ-მიცემობა და საქმიანობა არ უნდა ესმოდეს.

თუ ოჯახში ერთმა გამოიარა ბატონები და მის დაშაქვრამდე მეორეს გამოაჩნდა, მეორეს სათუოდან გამოსვლამდე პირველის დაშაქვრა არ შეიძლება, არც „სუფრის გადატანა“ და არც „განატეხი“.

არაფერს უნდა იკითხოვდეს, ე. წ. „მოწონებულნი“, რომელნიც ბატონებს უყვარს, მათ აქვთ საკუთარი ჩონგურიც; ისინი ერთ ბატონებიან ოჯახში რომ მივლენ, მეორეში აღარ მივლენ.

„მოწონებული“ დილა აღრიან მიდის, მიაქვს ია და ტუხტის ფოთლები (თუ იშოვება ყვავილები), ტკბილეულობა; მის მისვლამდე კარს არ გააღებენ („მოწონებული“ უმეტესად ქრისტიანია). შევათუ არა შინ, ბატონებიანთან მიდის, დაუდგამს წინ ახალ-ახალ ყვავილებს, ახალ წყაროს წყალს, ტკბილეულობას და იტყვის ჩონგურზე დამღერებით ლექსად:

ბატონებო ღვთიანებო, ღვთიდან გამოგზავნილებო, ვარდო ბატონოო...

მისში ვარდი გამოვა, ივანობისთვის ჰურიო,

ბატონებო გვედრებით, კარგად დამიგდეთ ყურიო...

ამ ბატონების დედასა, ვარდი ურგიათ კერასა, ვარდო ბატონო,

ოქროს აკვანი უდგიათ, ვარდო ბატონო,

შიგ უწევთ ბატონიშვილი, ვარდო ბატონო,
ელბნებიან ნანასა, ვარდო ბატონო,
ნანიან ბატონიშვილსა, ვარდო ბატონო.

— „ბატონებო, თქვენი მუხლისა და კალთის ქირიმე, თქვენი ბატონობის ქირიმე, ეს მცირეოდენი ია და ვარდი მოგართვით, აბძანდით, გაიარ-გამოიარეთ, მინდორ-ველზე გადაიხედეთ, გაისიერ-ნეთ, ეს თქვენი ნაკადრები ჩვენ მოგვანდეთ, გაიხედ-გამოიხედეთ, წამოაბძანდით, მე თვითონ ვაგვიძღვებთ, გიჩვენებთ (ხელებით კარ-ბისაკენ უთითებს). აი, თქვენი საყვარელი წვანი, ია და ვარდი, წყალი და მინდორ-ველი, მაგრე თქვენი მუხლისა და კალთის ქირიმე, მაგრე თქვენი ბატონობის ქირიმე“.

„მოწონებული“ გარეთ გავა, ისევ შემობრუნდება და კარს მი-ხურავს, მიუტუცქდება ისევ ჩონგურით და განაგრძობს სიმღერას:

— „დატკბით, დატკბით დაიამდით, დატკბით ბატონო,
დაიტკბეთ თვალი და გული, ვარდო ბატონო,
აგრემც თქვენ გზას უხარია, ვარდო ბატონო;
თქვენ გზასა და თქვენ სავალსა, ვარდო ბატონო,
თქვენ შვილსა და მამავალსა, ვარდო ბატონო“ და სხვ.

თუ ბატონები განაწყენებულია, „მოწონებული“ ძირს იფორ-თხებს, ბოდიშით ევედრება ბატონებს თავზე შემოივლონ და და-ტოვონ თავიანთ საქებ სადიდებლად, თავიანთი შვილ-მომავლის სა-დღეგრძელოთ და დაუტევონ უხინჩარათ, უტიფარათ, უწყინარათ, მის სამაგიეროთ მიიერთვან ეს სულიერი (წითლად შეღებილ წიწილს, თიკანს, ან ბატკანს შემოავლებენ ავადმყოფს სამჯერ თავზე), ხელი ხელის სანაცვლოთ, ფეხი ფეხის სანაცვლოთ, თავი თავის სანაცვლოთ, თვალი თვალის სანაცვლოთ და სხვ. ჩამოყვება ყველა სხეულის ნა-წილის სახელს, მარჯვენა ხელით ავადმყოფის ხსენებული სხეულის ნაწილს შეეხება, მარცხენა ხელით მისი სანაცვლოსას, რომ მოათა-ვებს ყველა ნაწილის დასახელებას, სამჯერ კიდევე შემოავლებს თავზე, მოათავებს ვედრებას და სანაცვალს ხელს გაუშვებს. ავადმყოფმა თუ თვალი გამოახილა, ან რაიმე სასმელ-საჭმელი მოითხოვა, მიუტანენ, მიაწოდებენ და თუ აღარ შექამა, მის სანაცვალს შეაკმევენ. ასე ინახავენ თავზე შემოვლებულს, სანამ საბოლოოდ არ დაშაქრავენ ბა-ტონებიანს.

მაელი დღის განმავლობაში ავადმყოფის გვერდზე ვინმე არის და ჩონგურზე ამღერებს, მზის ჩასვლამდე კი ისევ მოვა „მოწონე-ბული“, კარს ისევ ღიად დატოვებს და იტყვის:

„შემამიძებით ბატონებო, მობძანდით თქვენი ქირიმე, თქვენი მუხლისა და კალთის ქირიმე, თქვენი ბატონობის ქირიმე, დაბძან-

დით თქვენ აღგილებზე, ა თქვენი დატევებული ამანათი, ისევე კარგად დაგახვედრეთ“ და სხვ.

„მოწონებული“ ისევ აიღებს ხელში ჩოხგურს და იმღერებს ბატონების სიმღერებს, ცეკვავს, ყველას აცეკვებს ბატონების გასამხიარულებლად.

დ ა შ ა ძ ვ რ ა

ასე გრძელდება ყოველდღე დილა-საღამოს. როდესად საბოლოოდ აღარავინ დარჩა მოუხდელი, მერე შეუდგებიან დაშაქვრას. სამი დღე ყოველდღიურად ისა და ტუხტის ფოთლებს ჩაყრიან ახლადმოტანილ წყალში, შიგვე შაქარს ჩაყრიან და ამ ნელთბილი წყლით ხელფებს ბანენ, მესამე დღეს კი ასეთსავე ნელთბილ წყალს მთელს ტანზეც გადაავლებენ.

გ ა ნ ა ტ ე ხ ი

დაშაქვრის შემდეგ „განატებს“ გააკეთებენ; გამოაცხოებენ ხაჭაპურს, ხშიადს, კოკრებს, შუაში ნაბატონევს ჩააყენებენ, ირგვლივ სხვეჯი შემოუსხდებიან, გატეხავენ ნამცხვარს, სქამენ, ბაზმას აანთებენ (კეცის ნატეხზე ნიგოზსა და შაქარს ნაკვერცხალზე დასწვავენ); ბატონებისათვის გაწყობილ სუფრას წყლისპირად წაიღებს „მოწონებული“, სანაცვალს ჯვარედინ გზაზე გაუშვებს, წიწილი ან მტრედი თუ ჰყავდათ შეღებილი ბატონებისათვის, იმათაც გააფრენს, სუფრის მოწყობილობას კი მთლიანად წყლისპირად დატოვებს და ბატონებს წყლის პირზედვე დაემშვიდობება.

თუ ბატონებმა რაიმე მიზეზი დაუტოვა, სადაც კი გაიგონებს „მოწონებული“, რომ სხვა ოჯახს ესტუმრა ბატონები, იქ მივა, მოუბოდიშებს, ნაადრუდყოფარსაც თან წაიყვანს და შეახვეწებს, რომ თავიანთი დამაზებელი ბატონებმა თვითონვე განკურნონ, რის შემდეგ ხელახლა განატებს გააკეთებენ და ციხის ნანგრევებზე გადაულოცავენ კაკლეულობით.

ფერად ნაქრებს, სხედასხვა სახის კოკრებსა და ნამცხვრებს, გროშ ფულს, კაკლეულობას, წითლად შეღებილ კვერცხებს, ტკბილელს „მოწონებული“ წაიღებს (ქუთაისში ასეთისათვის მიღებულია „მწვანე ყვავილას“ ციხის ნანგრევები) ციხის ნანგრევში და გადაულოცავს, რომ ბატონებმა ითამაშონ და თავი შეიქცნონ ფერად ნაქრებზე, კაკლეულ-ტკბილელზე. ყვავილების კონებზე და მათი დაზიანებული კი აუშვან და ააყენონ.

დაბრუნდება „მოწონებული“ ავადმყოფის ოჯახში, ავადმყოფს მხრებზე ხელს მოკიდებს და ეტყვის:—ამიერიდან აგიშვებს და აცა-

ყენებს, აწი შენი უნებური აღარაფერი გეტკინება, ბატონებმა შენო-
გითვალეს, მალლა ასწევს ავადმყოფს, წალმა შემოაბრუნებს სამჯერ,
იკმეკებს და ითამაშებს, ყველა იქ დამსწრესაც ათამაშებს.

ბატონების დროს სუფრისსაფარი, ფანჯრების ფარდები—წი-
თელი და ქრელი, ფერადი ბალდადები, რომელიც ბატონების მიერაა
მიღებული, ხელიდან ხელში გადადის; სადაც კი ბატონები გაჩნდება,
მიაქვთ და მით უწყობენ კუთხეს.

ბატონებში, როგორც ზევით ვთქვით, ყველაზე მძიმეა ყვავილი,
მას მიჰყვება წითელა, ხველა, ქუნთრუშა (ანუ ყელბატონები), ყბაყურა,
ფშატა (ანუ წყლის ყვავილი), კისერა (დიფტერიტი) და სხვ.

ბატონებიანის ლოგინს ორმოცამდე „არ დაანძრევენ“, ხელს არ
ახლებენ; ორმოცი დღის შემდეგ მოუვლიან, გამოუცვლიან, გაამზეუ-
რებენ და გარეცხავენ.

ავადმყოფსაც ორმოცი დღის შემდეგ დაბანენ; ორმოცამდე
მისი ხელპირის დასაბან წყალში მუდამ უნდა შეურიონ: შაქარი, იის
ფოთლები და ყვავილები, სადაც კი სურნელოვანი მკენარე მოიპო-
ვება. წყალი მუდამ ნელთბილი უნდა იქნეს.

ორმოცამდე არც ერთი წუთით მარტო არ უნდა დარჩეს ავად-
მყოფი, ვინმე მცველად უნდა ჰყავდეს; ღამით კი სინათლეში უნდა
იძინოს.

ორმოცამდე წყლის ნასხამ ადგილებსა და ფეხისალაგებს არ
უნდა წაეკაროს, რომ კვლავ არ გაუმეორდეს ბატონები, თორემ გა-
ნაწყენებული ძალიან მძიმე მოსარჩენია.

ბატონებიანის გარდაცვალება

ბატონებიანი თუ გარდაიცვალა და იმავე ოჯახში, ან მეზობლად
კიდევ ვინმეა ბატონებიანი, ისე გამოასვენებენ მიცვალებულს, რომ
ერთ „ვაი“-საც არ დაიძახებენ, რათა ბატონები არ განაწყენდეს; არც
უნდა გაიგოს ბატონებიანმა ვინმეს გარდაცვალება.

მიცვალებულს თუ იმ ქუჩაზე მიასვენებენ, რომელზედაც ბატო-
ნებიანია, იმ დროს ცეკვა თამაშით და ბოდისით ეხვეწებიან ბა-
ტონებს იმ ოჯახის მყოფნი, არ განაწყენდნენ, არ გაწყრენ და არ
გაიგონ რომ ვინმეს მიასვენებენ.

მღწონებული

ბატონებზე თუ მოზრდილ ვაჟს ან მამაკაცს სასქესო ორგანო
აწუხებს, „მღწონებული“ შეკაზმავს ქვასანაყს, მორთავს ფერადებით
ცალკე ქვასა და ცალკე როდინს (ქვიჯას), მიიტანს ახლო ავადმყოფ
თან, როდესაც მას სძინავს, დაუდგამს მორთულ ქვასა და ქვიჯას

თავით და ბატონებს მიმართავს თხოვნით: „თქვენი ჭირი მე ბატონებო, თქვენი მუხლისა და კალთის ჭირი მე, თქვენი ბატონობის ჭირი მე, თქვენი შვილ-მამავალის ჭირი მე, ნუ აწუხებთ თქვენ ნაკადრებ, აი აგერ ვადმოხედეთ, მე მოგართვით თქვენმა მოწონებულმა და მიღებულმა ტურფათ მორთული თქვენი გასახარელი, აი ამაზე იმზიარულეთ და იხაფიფეთ, თქვენი მოწონებული და ნაკადრები გაანთავისუფლეთ, აუშვით, გააგრილეთ, თავზე შემოივლეთ და დაგვიტევეთ, თქვენი ბატონობის ჭირი მე, თქვენი მოდგმა-ჩამამავლობის ჭირი მე, დატკბით ბატონებო, დასიამდით, თქვენ ჩემი ხვეწნა და თხოვნა არ გაგიწიბილებიათ, ნურც ახლა გამაწიბილებთ“. აიღებს ფერადი ნაჭრებით მორთულ ქვას და რამდენჯერმე ჩააბრტყამს ნელნელა უხმოთ ქვიჯაში, მერე მოაშორებს ქვას, გადადებს მეორე მხარეზე, წააქცევს ქვიჯას და დაუპირისპირებს ქვას. გაიმეორებს სამჯერ მობოლიშებას, ამოიღებს ორივე თავის ძუძუს და ფორთხვით სამჯერ შემოუვლის ბატონებისათვის გაწყობილ სუფრას.

ნაღალატი — კუდიანობა

ფრჩხილს, თმებს, ტანისამოსის ნაჭერს, შეკრულ კინკებს, დაკეტილ ბოქლომს, დამქვრალ სანთელს, თუ ქალს „ნაღალატობენ“ დედალი მგლის ასოს, თუ მამაკაცს — მამალი მგლისას, შელოცვილ კენკებს, ყველას ერთად შეხვეულს, კუდიანი გზაჯვარედინზე შუალამით მიწაში ღრმად ჩაფლობს და ჩაუთქვამს: სანამ ეს ბოქლომი არ გაეხსნა, სანამ ეს ფრჩხილები და თმა თავის პატრონს არ გამოეზბას, სანამ ეს ჩემი დამარხული არ ამოვიდეს, მანამ იკვნესოს, იახახოს, იჭირვეულოს, არ გაუჩადეს მაშველი, არ გეეხსნას წელგული, არ დამადლიანდეს შვილზე; კუდიანი ისევ მიაყრის მიწას და წავა.

გადაცემა

ათ თითზე ათ სანთელს დაიკრავს, უხემსოთ (უქმელად), უბრად გავა სახლიდან, ქალი მანდილში გახვეული, მამაკაცი კი „სისიტიში“, მივა სალოცავის კართან იმ ღროს, როცა იქ არავინაა და ათივე თითზე ანთებული სანთლებით, ხელგაშლილი დაიწყევლება: — როგორც ეს სანთლები დნება და იწვის, ღმერთო და წმინდაო „სეფერთორებო“ თქვენ გეხვეწებით, ასე დაიწვას, ასევე დადნეს (ესა და ესა), არ გაიხაროს მისმა სულის შესავალმა, არ მიეცეს ხსნა და შეელა მისას არც ორფეხსა და არც ოთხფეხს, დეეწვას ოჯახი, მუუკვდეს გულის სამცხარო — გულსაწვაფი, არ გაიშვას მისი არც ძუ და არც ხვალი და სხვა. ჩემი „პირთაყანითობის“ (გადამცემი მარხული) პირით გეხვეწები და გივედრები, შეისმინე ჩემი ხვეწნა ღმერთო

აბრაამისაო, ღმერთო ისხაკისაო, ღმერთო იაყაკობისაო; გამამწარა, დამალონა—გამამწარე და დაალონე, მე კი ნუ მამიღვევებ ჩემი პირის წყეულობას, ჩემ ნაშიერსა და ნამაგარ, დააბათლე ყოველი წამოსეული „გეზერები“ (გასაპირი) მათზე, ამიშორე იმათ თაავ ავი შემოსაყარი, ნუ მოადვევებ ჩემ ცოდობა“.

ამ სიტყვებით დაბრუნდება უკულმა, წამოვა და გაიმეორებს:

„ამ ლოცვა „ყაალის“ (სალოცავის) „ზეხუთო“—(ხელებს სალოცავისაკენ მიაშვერს),—როგორც ე ჩემი ხელის თითები დავიწვი, ისე დაუწვი იმას საუკეთესოზე გული და ასე უკულმა არონე იმისი ოჯახი“.

სალოცავზე გადაცემა ძალიან დიდი ცოდვაა, აშკარად ვერავინ გაბედავს, უშლიან არ ჩაიდინოს, რადგანაც მისთვისაც (გადაშცემისათვის) არ ვარგა.

კუდიანობა

კუდიანი დაიკავებს ორივე ხელში ქვას, ურტყამს ერთი მეორეს და გაიძახის:

— „ასე გაქვავდა ამამავალი (ვიზედაც კუდიანობს, ძის სახელს იმეორებს), ასე გაცივდა, ასე გალიგდა“.

რამდენიმე ხნის განუწყვეტილი ბუტბუტის შემდეგ ორივე ქვას მდინარეში ისვრის და მიაძახებს:

„სანამდი მე ი ქვები არ ამოვიღო, მანამდი არაფერი ეშველა“.

კუდიანი უნაყოფო ხეს მიმართავს:

„შენსავით გახმა, შენსავით არ გამოვიდა ნაყოფი მისი წელგულიდან“... მზის ჩასვლის დროს ასე იწყებულა: „ჩავიდა მისი მზე და აღარ ამოვიდა მეორეთ მოსვლამდისინი“.

კუდიანმა თუ იხელთა და სადმე თავის ახლო ნახა მსხვერპლი, ჩუმად ხელს დაადებს, შეეხება და დაწყევლის:

„წადი, დღეიდან დაწვევი ერთ გვერდზე და სანამდისინ ჩემი ხელის ნაბანი არ გასვა, არ გადაბრუნდი მეორე გვერდზე“.

თუ ვინმე ახლობელმა თვალი შეასწრო და შეხედა, რომ უცხომ მას ხელი შეახო და იგი ავად გახდა, შემოასევენ კეთილ-საყოლსა და მის ხელის ნაბანს წაიღებენ ავადმყოფის სასმელად.

ახალი ბინა

მორწმუნე ისრაელი სახლს იშვითად ააშენებს, საძირკველს არ ჩაუყრის და თუ ააშენა, საძირკველში ახალ-ახალ ვერცხლის ფულს თან ჩაატანს, იქვე პატარა პურ-ღვინოს გააწყობს სუფრაზე და შიგ საძირკველის ძირში ახალ მამალს დააკვლევინებს ლოცვა-კურთხევით,

იმის აღსანიშნავად, რომ საძირკველის ჩაყრას არ გაჰყევს ოჯახის მარჩენალი ვაჟკაცი—მამალი მისი სანაცვლოა.

ახალ სახლში ისე საცხოვრებლად არ შევა, თუ რამდენიმე ხნის განმავლობაში შიგ არ გამოწვა სხვადასხვა სახის საგნები, მაგალითად: გოგირდი, საკმეველი და სხვა, ამას სჩადის იმ მიზნით, რომ ბოროტი სული არ დაეპატრონოს სახლს და არ დაახარალოს ვინმე, გამოწვავს რამდენიმეჯერ და დღედაღამე განუწყვეტლივ სანთელს ანთებს, ვინაიდან ეზმაკეულს სინათლე არ უყვარს და იგი გაშორდება სახლს.

შესვლის წინ ახლო ნათესავეები უგზავნიან ფუჰან პურს რიცხვით სამ, ხუთ, შვიდ, ან ცხრა ცალს, აგრეთვე ცოცხალ ფრინველს მამალს, ინდოუხს ან ქათამს და შინაურ ღვინოსა და არაყს, თავით შაქარს. საცხოვრებლად ჩასახლებამდე ვააკეთებს ყველა კარზე „მეზუზას“ (მეზუზა—ნიშანია იმისა, რომ ამ ბინაში ცხოვრობს მორწმუნე ისრაელი) კურთხევითა და ლოცვით.

პირველად სახლში ოჯახის უფროსი შედგამს მარჯვენა ფეხს; მას მარჯვენა ხელში უჭირავს ჭურჭლით სავსე წყალი, მარცხენა ხელში მთელი გაუტეხავი დიდი ფუჰანი პური (შინაური), ხოლო გულზე ჩამოკიდებული ან მიყუდებული აქვს, როგორც ეს მოუხერხდება, თავი შაქარი, ჯიბეში უდევს თორა და სანთელი.

მის შესვლას ახლობლები ლოცვა-კურთხევით მიჰყვებიან. უფროსი შეიტანს ზემოხსენებულს და ევედრება ღმერთს, რომ ახალ სახლში მან და მისმა ოჯახმა ბედნიერად და მხიარულად მოათიოს. წყალს, პურს და შაქარს ერთ ადგილზე დააწყობს, თორასა და სანთელს დაიკავებს ხელში ანთებულს, ყველა კუთხეში მივა, გაშლის თორას და ჩააფერთხებს, თან სანთელს მიანათებს და ღმერთს ევედრება, რათა მისი ძირკუთხე იქნეს ისრაელური და ქაშერი, როგორც მოშეს თორა და ნათელი, როგორც ანთებული სანთელი. მოწვეულნი სუფრას შემოუსხდებიან, საპატიო ადგილს რაბინი ან უფროსი ხახამი დაიკავებს; მის გარშემო ხახმები ჩამწკრივდებიან, შემდეგ სუფრას სხვებიც შემოუსხდებიან, დაიწყება მილოცვები, ლოცვა-კურთხევანი და ლხინი.

ოჯახის უფროსი ყველა ხახამს დაასაჩუქრებს ფულით. ამრიგად იკურთხევა პირველად ახალი სახლი, ხოლო ამის შემდეგ კარგა ხანს არ გამოილევა მიმლოცავი სტუმარი, რომელთაგან არცერთი არ მივა ხელცარიელი; ყველას მიაქვს მთელი ფუჰანი პური, შაქარი და ღვინო (მარინი არა).

ბინიდან გასვლა

ოჯახის არც ერთი წევრი არ გაევა სახლიდან ისე, რომ სამჯერ წალმა არ შემოტრიალდეს და სამჯერ მეზუზას არ გამოემშვიდობოს, სიტყვებით: „ა ღმერთო, როგორც შეიძობით მივდივარ ისევე შეიძობით დამაბრუნე და ოჯახიც შეიძობით დამაბხეთერე, გამჩინო ცისა და ქვეყნისა“.

სახლიდან გასვლისას, თუ ახლოს ვინმე შეეყარა და ხელში უჭირავს სავსე ქურქული წყლით, ან ღვინით, ან პური, ან ტკბილი, ეს კარგი ნიშანია: შინ გამარჯვებული დაბრუნდება; და თუ ვინმე შეხვდა ხელში ცარიელი ქურქულით, ან რაიმე არა ტკბილით (მწვან-ნილი: ბოლოკი, წიწმამი, ხახვი და სხვა), ის ნაწყენი განაგრძობს გზას, უკან დაბრუნებაც ცუდია: მიზანს ველარ მიაღწევს. მიღის გზად და სულ ფათერაკს მოელოდება, იფურთხება, იწყევლება, მარცხნით იფურება, არ შეხვდეს რაიმე ცუდს და მარცხნივ წყველის ცუდ ანგელოზს, არ გაბედოს, მასზე არ ისუნტლოს და არ დააზარალოს.

ბინის გამოცვლა

თუ ისრაელმა ბინა გამოიცვალა და მის ყოფილ ბინაში ისევ ისრაელი იცხოვრებს—არც ერთ კარზე მეზუზას არ მოაშორებს, ისევ დატოვებს, ხოლო თუ მის ნადგომ ბინაში არა ისრაელი იცხოვრებს, იმ შემთხვევაში, არცერთ კარზე მეზუზას არ დატოვებს.

თორის ნაწერი

არავითარი ნაწერი ებრაულ ენაზე (არც ხელით, არც ნაბეჭდი) უკულმა არ უნდა დაიდვას და არც უნდა გადაიგდოს.

დავარდნილ თორას აიღებენ, აკოცებენ და დასდებენ (დაასვენებენ); ფურცლის ნახევებს ჩადებენ უჯრაში, აგროვებენ და შემდეგ თიხის ქურქულით მიასვენებენ სასაფლაოზე და მარხავენ.

ტანისამოსის და ფხსსაცმელის ჩაცმა-გახდა

ტანზე პირველად მარჯვენა სახელო უნდა ჩაიცვას, შემდეგ—მარცხენა; ჯერ მარჯვენა ხელი და ფეხი უნდა გაეყაროს ტანისამოსში. ფხსსაცმელიც ასევე, ჯერ მარჯვენა ფეხზე, მერე მარცხენაზე უნდა ჩაიცვას, ხოლო გახდით კი პირველად აუცილებლად მარცხენა ფეხზე უნდა გაიხადოს, შემდეგ კი მარჯვენაზე.

ფრჩხილების მოჭრა

ფრჩხილები უნდა მოიჭრას შემდეგ დღეებში: კვირას, სამშაბათსა და პარასკევს; სხვა დღეს ფრჩხილების მოჭრა დიდ ცოდვად

ითვლება; რადგანაც შაბათი დღე დიდი უქმეა—არც უნდა მოიჭრას და არც უნდა ამოვიდეს, ვინაიდან ფრჩხილი მესამე დღეს ამოღის მოჭრის შემდეგ, ამის გამო არ მოიჭრება ხუთშაბათ დღეს. ორშაბათ-ხუთშაბათობით „სეფერის აბრძანების“ დღეა (ყოველ ორშაბათ-ხუთშაბათ ხდება დილით სალოცავში ათი მცნების გამოსვენება). არც როშხოდეშში (ახალ მთვარეზე) და არც იომტობში (დღესასწაულზე) არ შეიძლება ფრჩხილის მოჭრა.

ფრჩხილი უნდა მოიჭრას შემდეგი წესით: პირველად მარჯვენა ხელფეხზე, შემდეგ მარცხენაზე; პირველად ცერზე მერე შუა თითზე, შემდეგ ნეკზე, სალოკ თითზე და უსახელო თითზე. ფრჩხილები უნდა დაიწვას ცეცხლში, ან დაიმარხოს მიწაში, თუ მტერმა ფრჩხილები ხელში ჩაიგდო, უკუდიანებს და ულალატებს.

ც რ დ ვ ი ლ ი

ადამიანი იერუშალაიმში რომ დაიმარხება, თუ ის ცოდვილია, იერუშალაიმის მიწა მას არ იყაბულებს და არა წმინდა მიწაში გადმოისვრის.

ვ რ მ ე ლ ი

ისრაელი თუ რაიმე გასაპირიდან გადარჩებოდა ან შორი მგზავრობიდან შვილობით დაბრუნდებოდა, „გომელი“ უნდა შეესრულებია.

სალოცავში ტრაპეხზე შედგებოდა, სალოცავს ფულს შესწირავდა და ხმამალა ჯამაათის გასაგონად ღმერთს მადლობას უძღვნდა.

მთვარის კურთხევა

ყოველ თვეში ერთხელ, როდესაც ღრუბლიანი საღამო არაა და ახალი მთვარე წმინდად მოჩანს ცაზე, საღამოს ლოცვიდან გამოსული ჯამაათი იქვე „ლოცვის ეზოში“ შეჩერდება, მლოცველი ხმამალა აკურთხევს მთვარეს, დამსწრენიც ბანს აძლევენ, ღმერთს ევედრებიან, რომ მომავალი თვე მოუბრუნდეს მათ კარგი, კეთილი, შვილობითა და გამარჯვებით შინ და გარეთ. გარეშე ხალხი რომ დაინახავს მთვარეს აკურთხევენ, შეიქნება გაძახილ-გამოძახილი, მოგროვდება ქალი და კაცი, ამენის დასაბრუნებლად. მთვარეს—ვერცხლს დაინახებენ, პირველ მთვარის დანახვაზე ვერცხლის ფულს დახედავენ.

„რ ე ფ უ ა“

როდესაც საღამე შეწუხებული ავადმყოფია, სალოცავში გამოაცხადებენ, რომ ჯამაათმა მას „რეფუა“—განკურნება უსურვოს.

ავადმყოფის პატრონი სალოცავს ფულს შესწირავს, ხალხს ეხვე-
წება დალოცოს მისი ავადმყოფი, კარგად ეყოლოს. ხაზანი-მლოცვე-
ლი დაიძახებს ხმამაღლა, თუ ვინმეს როდესმე ავადმყოფმა აწყენინა,
ყველამ ალალი უთხრას და „რეფუა“ უსურვოს. ჯამაათი ერთხმად
მიაძახებს: რეფუა შელემა (მთლიანად განკურნება).

ჭექა-ჭუხილი

როდესაც ცაში ელვა-ჭექაა, ხალხი აწრუპუნდება, შეიქნება
მითქმა-მოთქმა, რომ ელიაუნაბი—ილია წინასწარმეტყველი ჯორჯ,
შემჯდარი დაჭიანობს და სანამდი გულს არ მოიჯერებს ქენებითე
მანამდი ჭექა-ჭუხილი არ გაჩერდებაო.

4. ასოთსამღებელი, მარჩიმლოვა, დაცდილოვა და სხვა.

ა

1. ახალ მთვარეზე არც სარეცხი გარეცხო, არც საკერაფი დაქრა,—კარგი არ გამოვა.
2. ახალი მთვარე თუ წმინდათ დაინახე—მხიარული თვე გგონება, თუ ბუნდოვნად დაინახე—ღრუბელში, ან ხის ტოტებში,—ის თვე ზარალიანი გექნება.
3. აიბიანსა (ართვალი) და ქერა აღამიანს ერთდღე—დაგნავსაფს.
4. ახალი რამე რომ ჩაიცვა—პირველად ერთგულს აჩვენე.
5. აღამიანს თავზე თუ ერთი გვირგვინი აქვს—ერთხელ იქორწინებს, თუ ორი გვირგვინი აქვს—ორჯერ, თუ სამი—სამჯერ.
6. არაზე პირი არ გაალო—კარგი შეიკვეთე.
7. ავი სიზმარი ცეცხლს ჩასძახე.
8. აღამიანს ზედ ტანზე არაფერი დააქერო—მალე მოკვდება.
9. ავადმყოფს დილით გათენებამდი ჭბარი წყალი შეუტანე ხელფეხი და პირი დაბანე—ავადმყოფობა გაგრილდება.
10. ავადმყოფობა თუ ვინმემ შემოგძახოს, შენც შეძახე,—თორემ ავად გახდები.

ბ

11. ბავშვი რომ დაიბადება—პირველი პერანგი მამის ძველი პერანგისაგან შეკერილი ჩააცვი—მამას ეყვარება.
12. ბავშვი თუ ძირს ფორთხავს შინისკენ—ვინმე მგზავრს ელოდე, თუ კარისკენ ფორთხავს—სახლიდან მგზავრი წავა.

13. ბავშვი ერთ წლამდე სარკეში არ ჩაახედო—წყლის შექმნის შედეგად დაიბნევა.

14. ბავშვს რომ აკვანში პირზე მოხდო, პირველად ზევით აიხედე—შენი თვალი არ ეცეს.

15. ბავშვი თუ არ იძინებს და კრთება, სამჯერ თორა ჩააფერთხე,—დაეძინება.

16. ბავშვი თუ აკვანში არ წევს, აკვანს მთლიანად არ გადაახურო ზეწარი—ბავშვი არ გაიზრდება.

17. ბავშვის ჩასაცმელი ღამით გაკიდებული არ დატოვო,—თორემ ბავშვი გაუზნეურდება.

18. ბავშვის დანაბანი წყალი არ გააჩერო, გადააქციე—ბავშვი ვერ დაიძინებს.

19. ბავშვს თუ დორბლი სდის პირზე—უფროსმა მამიდამ შეაქრას დორბლი მაკრატელით, დორბლის დენა შეწყდება.

20. ბავშვი თუ აკვანშია, აკვანზე არაფერი გადაატარო, მოუარე და ისე გადაეცი,—თორემ ბავშვი დღემოკლე იქნება.

21. ბავშვმა თუ ფეხზე გვიან გაიარა და მუხლების სისუსტე აქვს, ურემში გაბმული ხარის, ან კამეჩის პირზე გადმომდინარე ქაფი გამოუსვი მუხლებში,—მუხლები გაუმაგრდება.

22. ბავშვმა თუ გვიან ამოიდგა ენა, მერცხლის (უკეთესია მერცხლის ბარტყის) კული გამოუსვი პირში, რომ ბავშვმა მერცხალივით იქიკვიკოს.

გ

23. გასაყიდი საჭონელი თუ ძირს დავარდა—მალე გაიყიდება.

24. გათხოვილი ქალის თავის კეფა რომ ქმარმა დაინახოს—დაღარიბდება.

25. გულ-ხელი არ დაიკრიფო—მწუხარებას ეძახი.

დ

26. გამოჭრილი შესაკერი ლოგინზე არ დასდო—შეკერვა დაუკვიანდება.

27. დილით რომ ადგები, პირველად თუ მამაკაცი დაინახე-
გაიხარებ, თუ ქალი დაინახე, — რამე გეწყინება, თუ მუშა დაინახე-
გაიმარჯვებ.

28. დანა ძირს დაესობა — მამაკაცი გახარებული ბრუნდება.

29. დანა განზე დაეცემა — მამაკაცი ნაწყენი ბრუნდება.

30. დილით ვინც პირველი შეგხვდეს, გამარჯობა იმან გითხრას,
პირველად შენ არ უთხრა — ვერ გაიმარჯვებ იმ დღეს.

31. დედა რომ იწყევლება — ძუძუები ილოცება.

0

32. „ელოლამის“ (შაბათ საღამოს) სალოცავიდან მოსულ
მამაკაცი რომ ღვინოს აკურთხევს, შიგ ჩაიხედავს — თუ ღვინოში თა-
ვისი საკუთარი თვალის კაკალი დაინახა, მეორე შაბათ საღამომდე
მას არაფერი გაუჭირდება; ღვინოც დასხმის დროს თუ წაღმა დატ-
რიალდა — მაკურთხეველი წაღმა ივლის, თუ ღვინო უკუღმა დატრო-
აღდა, ცუდი ნიშანია, — მეორე შაბათამდე ოჯახს ზარალი მოეღის.

33. ერთი და იგივე პირი თუ ერთ დღეს ორჯერ შეგხვდა —
ორივე გაიხარებთ.

34. „ელოლამის“ ნაკურთხი ღვინო ქალმა რომ დალიოს, — წვერი
ამოუვა.

35. „ელოლამის“ კიდუში (ნაკურთხი ღვინო) ფეხით სუსტს
მუხლების ქვეშ უნდა გამოუსვა — ფეხები გაუმავრდება.

3

36. ვინც კარგად დანას ქვაზე გაღესავს — კარგად იცრუებს.

37. ვარსკვლავები არ დაითვალო — მექვეები გაგიჩდება.

38. ვარსკვლავის მოწყვეტას რომ შეხედო, მიაძახე „მახსოვს-
მახსოვს“, თორემ მახსოვრობა დაგეკარგება.

0

39. თმა რომ დაივარცხნო, არ გადააგდო შეინახე, არც ცხი
ხლში დასწვა, — თორემ შენს თმას მიწაზე დაგდებულს ჩიტი ბუდში
ჩაიდებს და თავის ტკივილს დაგიწყებს.

40. თვალები თუ გიშტერდება, ვინმეს შენი ნახვა ეჩქარება.

41. თუ თითში ნემსი შეგესო და სისხლი გამოვიდა—ვინმეს მოეწონები.

42. თუ ვინმემ შემთხვევით უცაბედად შემოგაფურთხა—შეგე-
ძინება რამე.

43. თუ ფრჩხილებზე თეთრი ხაზები გაგიჩნდა—ახლებს ჩაიცვამ.

44. თუ ძუძუს მაწოვებელი ქალი შეშინებული ხარ, პირველად
ძუძუს რძე გამოიწურე, ცერების ფრჩხილებზე სამ-სამი წვეთი დაი-
წურე და შემდეგ აწოვე ბავშვს,—„ნახათრალი“ ძუძუ აღარ აწყენს.

45. თუ ბავშვი კინკალობს—ნათვალეგია, კიქით წყალში ნაკვე-
რჩხალი ჩააგდე და იმ დროს სამი ქვრივი ქალი მოიხსენიე, რომლის
ხსენებაზეც ნახშირი ამოიციროციტებს—იმ ქვრივას ნათვალეგია; იმ
დადალული წყლით ბავშვს დღეში სამჯერ დაბანე ხელპირი.

46. თუ ვინმემ სურდო შემოგდახოს—უპასუხე, „წუხელი წისკვი-
ლში ვიყავი, სანელებელი დაფუჭვი და მოვედიო“.

47. თუ სურდო გკირდეს, შავ ჩოხიანს, ან შავ კაბიანს ჩუმად
წაუსვი სურდოიანი ხელი—სურდო მოგშორდება.

48. თვალის წამწამი თუ ხელზე შეგრჩეს—უბეში შეინახე, წე-
რილი გაგახარებს.

49. თუ ბავშვი უხნეოა და კინკაული, ხვეტის დროს თეხებში
ნაგავი შემოაყარე—მისი უხნეობა ნაგავს გაჰყვება.

50. თითები ერთმანეთში არ გაუყარო—იმ დროს საიქიოს
გასამართლებენ.

51. თუ მწარედ გასლოკინებს—ვინმე ავად გახსენებს.

0

52. ისრაელის შვილმა სახლი არ უნდა ააშენოს, ბალავერი არ
უნდა ჩაყაროს, თორემ, ვინმე გულის სამწვავე მოუკვდება, ბალავერს
აუცილებლად თან ჩაჰყვება.

- 53. კარის ზღურბლზე არაფინ ვააჩერო—მოვალე მოგივა.
-
- 54. კარის ზღურბლზე ხელი არავის ჩამოართვა—წაიხზუბებით.
-
- 55. კატა პირს იბანს—მოწვიმს.
-
- 56. კვერცხის ნაქუჭი და არც ძვალი ცეცხლში არ დასწვა—სილარიბე იცის.
-
- 57. კარი არ დაწყევლო თორემ კისერს გაგიშეშებს.
-
- 58. კედელზე ობობას ქსელი არ გააჩერო—ზედ წყველა დაიბუღრებს.
-
- 59. კოვზი ძირს დაეცემა—ქალი მოიჩქარის.
-
- 60. კვატის (იხვის) ბუმბულის ბალიშზე არ უნდა დაიძინო—ცუდი სიზმარი დაგესიზმრება.

მ

- 62. მარჯვენა წარბი მოგეფხანოს—გაიხარებ.
-
- 63. მარცხენა წარბი მოგეფხანოს—გეწყინებ რამე.
-
- 64. მარჯვენა ხელის გული მოგეფხანოს—ფულს გასცემ.
-
- 65. მარცხენა ხელის გული მოგეფხანოს—ფულს მიიღებ.
-
- 66. მარჯვენა ფეხის გული მოგეფხანოს—ვინმეს ქალიშვილის დაბადებას გაიგებ.
-
- 67. მარცხენა ფეხის გული მოგეფხანოს—ვინმეს ვაჟის დაბადებას გაიგებ.
-
- 68. მარჯვენა თვალი ავითამაშდეს—ახლობელის სიკვდილს გაიგებ.

69. მარცხენა თვალი აგითამაშდეს—შორეულის სიკვდილს გაიგებ.

70. მარჯვენა ყურმა გიწივლოს—მარცხნივ სამჯერ გადააფურთხე.

71. მარცხენა ყურმა გიწივლოს—მარცხნივ სამჯერ გადააფურთხე საწყენ-საკვირელობას გაიგებ.

72. მარჯვენა ძუძუ მოგეთხანოს—შენს ქალიშვილს უჭირს.

73. მარცხენა ძუძუ მოგეთხანოს—შენს ვაჟიშვილს უჭირს.

74. მიცვალებულს თუ მოასვენებენ, ბეშვიან აკვანს თავი იუწიე, თორემ მიცვალებული აკვანში მწოლარე ბავშს დაქელავს (დააზარალებს).

75. მიცვალებული თუ ზეზყა (დაუმარხავი), ნემსი არ ამოუყარო, თორემ მიცვალებული დაიწყევლება: „მიკერ-მოკერე, უკან მამყევით“.

76. მთმობიარე ქალმა მარცხენა ხელით ჩუმიად საწყენიც რომ სკამოს, სხვას არ შეახედოს—ბავშვს აღარ აწყენს.

77. მეზობელს თუ ნამუშევარი ასესხო, ფქვილი, ღომი, ან მარცვლეული, სამჯერ ცოტ-ცოტა ამოიღე მისივე ქურჭლიდან ორი თით, ისევ შენს ქურჭელში ჩააბრუნე და სამჯერვე თქვი: „აქა ბარაქა, აქა დოვლათი“.

78. მომაკვდავ ადამიანს ქვედა საცვალი უნდა ეცვას—თუ არ აცვია და ისე გარდაიცვალა, დიდი ცოდვაა, საიქიოს ცეცხლის მთარახებთან სცემენ.

79. მღულარე წყალი მიწაზე არ გადააქციო, თორემ თუ იმ დროს „შედს“ (შედი—უწმინდური, მავნე ანგელოზი) შეილები ჰაერზე გარეთ ჰყავს გამოყვანილი და დაედულრა, დაეხოცება, ჩაგამტერდება და დაგაზარალებს, სანამ შეილს არ დაგისახიჩრებს, აო მოგშორდება.

80. მიცვალებული თუ მაგარია (გაშეშებული), კარგია—არაფის წაიყოლებს, თუ რბილია, მალე ვინმეს ახლობელს გაიყოლებს.

81. მიცვალებულის დამარხვის შემდეგ დაბრუნებულს წინ არ უნდა შეხვდე, მას საფლავის ანგელოზი მაწყენარი თან მოსდევს და ხმალამოლებული მსხვერპლს ეძებს.

82. მიცვალებულს რომ მიწას მიაბარებენ, მისი საფლავის მიწას ჩუმად წამოიღებენ და ქირისუფალს კისერში ჩუმადვე ჩაუყრიან, რომ მიწასავით გაუგრილდეს მწუხარება.

83. მარილის წინ დაბნევა ჩხუბი იცის.

84. მაგიდაზე ქუდი არ დასდვა—ჩხუბი იცის.

85. მწარე ხახვი—უნიუხვო ქალის დათესილია.

86. მამა რომ იწყევლება წვერებიც იწყევლება.

87. მამაკაცმა თუ სიმთვრალით გონება დაკარგოს—ცოლის ქვედა საცვალი თავთით დაუგეთ, შიგვე ღომის მარცვლიც გაახვიეთ.

88. მგზავრის წასვლის წინ თუ ორი ცხვირი დაგაცემინა—კარგია; ერთი—ცუდი ნიშანია.

89. მიმავალ მგზავრს ფეხებში წყალი მიასხი—„წყალობელი“ (მწყალობელი ანგელოზი) წაყვება.

90. მაგიდაზე ქალადს ნუ გადუსვამ—სიღარიბე იცის.

91. მგზავრი რომ გაისტუმრო, ორი ქურჭლით სუფთა წყალი წინ შემოიტანე და სთქვი: „როგორც ეს ქურჭლები სავსეა, ისე სავსე დამიბრუნდეს ჩემს მიერ გაისტუმრებული მგზავრის უბე-კალთაო“.

92. მგზავრი რომ გაისტუმრო, დღე-ღამის განმავლობაში წინ ცოცხი არ მოუსვა,--დოვლათი არ გაიხვეტოს, მგზავრი უკანვე შეიღობით დაბრუნდეს.

93. მგზავრი თუ გყავს გასტუმრებული, სტუმარი რომელი კარიდანაც შემოვა, იმავე კარიდან გავიდეს, რომ მგზავრი შეიძობით დაბრუნდეს.

6

94. ნასესხევი მარილი არ დაიბრუნო—წაიზხუბებით.

95. ნიკაპი მოგეტხანოს—მამაკაცი მოვა.

96. ნემსში თუ სხვისთვის ძაფი გაუყარო, არ განასკვო—შექლება იცის.

97. „ნანიდავარი“ (თვიურიანი) ნარეცხის წყალზე რომ მამაკაცმა გადაიაროს, ვერ იხეირებს,—ისეთ ალავს უნდა დაასხა, რომ ზედ აღამიანის ფეხი არ დაიდგას.

ო

98. ორსულ ქალს შეეკითხე: რა გაქვს მაგ ხელზეო, თუ მარჯვენა ხელის ზურგზე დაიხედა, ვაჟი შეეძინება, თუ მარცხენა ხელის ზურგზე დაიხედა, ქალი შეეძინება; თუ ორივე ხელის ზურგზე ერთად დაიხედა, ორი (ტყუპი) ვაჟი შეეძინება; თუ ორივე ხელის გულზე დაიხედა, ორი (ტყუპი) ქალი შეეძინება, თუ ერთი ხელის ზურგზე დაიხედა და მეორე ხელის გულზე დაიხედა, ქალვაჟი (ტყუპი) შეეძინება.

99. ოჯახიდან ფუანი პურის ცომი ორგულს არ გაატანო—დოვლათი თან წაყვება.

100. ორ ქალს შუა მამაკაცმა არ გაიაროს—ქალიშვილები ეყოლება.

101. ორი რომ ერთდროულად ერთსადაიმავეს იტყვის—დღეგრძელი იქნებიან.

102. ორშაბათ-ოთხშაბათს ქალმა თმა არ გაიშალო, არ დაივარცხნო, არ დაიბანო, ასეა ნათქვამი:

„ორშაბათსა და ოთხშაბათს
ქალო ნუ იშლი თმისაო;
ან მოგიკლავ ქმარსაო,
ან საყვარელ ძმასაო.“

103. ორშაბათ-ოთხშაბათს ფრჩხილი არ მოიქრა „გატეხილი“ დღეა, ნათქვამია: „ორშაბათსა და ოთხშაბათს უბედურმა დედამ შეიღს ფრჩხილი მოკრაო.“

104. ორსულმა ქალმა ფაწალიანი (ფაწალა-ტყობი) ხელი თუ სადმე მოისვა უცაბედად, არ ვარგა,—ბავშვს ფაწალა თან დაყვება იმ ადგილზე, სადაც დედამ ხელი მოისვა.

105. ორსულმა ქალმა თუ კამეჩის ხორცი შესქამა—მორჩენა დაუგვიანდება, სანამ მისი ქმარიც არ შესქამს, და თუ ქმარმა შესქამა თავისი ცოლის ორსულობაში კამეჩის ხორცი, ან რძე, ან ყველი, ცოლმაც უნდა შესქამოს, რომ შეიღის შობა არ დაუგვიანდეს.

106. ობლებს მშობლების დასაფლავების შემდეგ ღვინით სავსე ქიქაში ჩაახედებენ, რომ არ ეშინოდესთ დედმამის ნოგონებაზე, მათი თვალი და გული სავსე იქნეს, თვალი არ გაუტყდეს.

107. ოჯახში დგამი (ავეჯეული) წელიწადში ორჯერ გადადგი და გადმოდგი რომ მაზალი (ბედი) კეთილად შეიცვალოს.

108. ოჯახს ერთი წლის განმავლობაში თუ ორი ადამიანის სული დააკლდა—მეორე მიცვალებულის საფლავში დამარხვის დროს დაკლული ქათამი, ან მამალი უნდა ჩააყოლონ, რომ შესამე ადამიანიც აღარ დააკლდეს.

109. ოჯახში თუ სამი თავი ქურქელი ზედიზედ გატყდა—ვინმეს სანაცვალაო.

110. ორი ადამიანი რომ ერთ პირსახოცზე შეიხოცავს, არ ვარგა—ერთმანეთი შესძულდებათ.

3

111. პატარა ბავშვს თავზე რბილი თუ ღიდი აქვს—მძიმე გასაზრდელი იქნება, თუ რბილი პატარა აქვს, ადვილი გასაზრდელი იქნება.

112. პური პირუტყლმა არ დადვა—საქმე უკუღმა წაგივა.

113. პირველად რომ გაზაფხულზე მერცხალს დაინახავ, თუ ზეზე ხარ—კარგი ზაფხული გექნება, თუ ზიხარ—ცუდი ზაფხული გექნება.

114. პურისა და ქადის ნატებს ფეხი არ დაადგა—სიღარიბის პურს სკამ.

რ

115. როცა ძალი ღმუის—ცალი ფესხაცმელი უკულმა დაამზე და სამჯერ გადააფურთხე.

116. „როშხოდეს“ (ახალ. მთვარეს) თუ სიმხიარულით დაიყენებ, მეორე თვემდე სულ იმხიარულებ, საწყენი არაფერი შეგხვდება და თუ დარდიანი, მწუხარე იქნები, ახალ მთვარემდე საწყენი არ გამოგელევა.

117. როცა სახლიდან გახვალ—უკან აღარ მიბრუნდე—ხიფათს შეხვდები.

118. რაიმე საქმეზე თუ მიდიხარ, უკან არ მიბრუნდე—ვერ გაიმარჯვებ.

119. როდესაც შინ ფეხმძიმე ქალია, ვინც არ უნდა შემოვიდეს უნდა ჩამოჯდეს, ისე არ გავიდეს სახლიდან, თორემ ფეხმძიმე ქალს მუცელი მოეშლება.

120. როდესაც სახადით ავადმყოფი გყავს, ღამით თავით დაუდგი ერთი ქიქა წყალი, ერთი ცალი კვერცხი, რამდენიმე ცალი გროშის ფული; დილით უბრად ყველა ესენი ავადმყოფს თავზე სამჯერ შემოაფლე, უბრადვე სახლიდან გადი და ჯვარედინ გზაზე დატოვე; შინ რომ დაბრუნდები ისევ უბრად მიდი ავადმყოფთან და სამჯერ ჩასძახე: „ასე შემოგიტვალეს—აგიშვებ და აგაყენებო!“

121. როდესაც მიცვალებულს ახსენებ და იმ დროს ვინმეს ცხვირს დააცემინებს, სამჯერ ორივე ბეჭებზე ხელი დაარტყი და სამ-სამჯერ უთხარი: „შენ ჩვენი ხარ, შენ იმის მოსვლამდი არაფერი გეტკინოს“, თორემ მიცვალებული წაიყვანს.

122. როშაშანაში (წლის თავი) წყალი არ დაგმქცეს—ქიან-
ქველა გაგიჩდება.

123. როდესაც დედის პირველი გარდაიცვლება, მას პირში
მარგალიტს ჩაუდებენ, საფლავში თან ჩააყოლებენ, რომ მარტოობა
არ იგრძნოს და სხვაც არ გაიყოლოს.

124. როცა მაშუალს სამაქანკლოდ მიავზენიან, მან არაფერი
უნდა შეტამოს—საქმეს ვერ შეასრულებს.

ს

125. სხვისი ფეხი თუ შენ ფეხზე მოგვდეს, ორივემ სამჯერ
გადააფურთხეთ, თორემ ერთმანეთი შეგძულდებათ.

126. სასა მოგეფხანოს—ნამგზავრს შესკამ.

127. სიზმარი ერთგულს უთხარი—როგორც აგისნის, ისე
აგისდება.

128. სახლში რომ შეხვიდე, მარჯვენა ფეხი შეადგი პირველად,
სახლიდან რომ გამოხვიდე, წალმა შემოტრიალდი და სთქვი: „ღმერთო
როგორც მშვიდობით მივდივარ, ისე მშვიდობით დამაბრუნე
და ოჯახიც მშვიდობით დამახვედრე, გამჩენო ცისა და ქვეყნისაო“.

129. სატირალიდან დაბრუნებისას სამჯერ ძუძუებზე ცივი
წყალი გადაივლე და სამჯერვე თქვი: „ღმერთო გააგრილე ყოველი
გუბერეები (შეწუხებანი) ამენ“,—მანამდე ბავშვს არ აწოვო.

130. სარეცხის დროს ქალს თუ კარგი ამინდი დაესწრო—ქმარს
უყვარს.

131. საპირფარეშოში შესვლის წინ ჩააფურთხე და გამოსვლის
შემდეგაც ჩააფურთხე—არაფერი „მოგვდეს“.

132. სარკე რომ გატყდება არ ვარგა—ვინმე ახლობელი გარ-
დაიცვლება.

133. საპირფარეშოდან გამოსვლის შემდეგ თუ ხელი არ დაი-
ბანე—„მაზიკი“ (მაკნებელი ანგელოზი) ხელეებზე ზის—არ მოგწორ-
დება, დაგაზარალებს.

134. სურდოიანს შავი უნიშნო კატის კუდი ცეცხლზე მორუ-
ჯული აყნოსვინე—მორჩება.

ბ

135. ტუჩზე ან ენაზე თუ უცაბედათ იკბინე—რამეს უცნაურს
გაიგებ.

უ

136. უწლოვან ბავშვს სახეზე რომ წვიძის წვეთები მოხვდება—
ქორფლიანი იქნება.

137. „ურწმუნოს“ (გველს) რომ ახსენებ, ვინმე შენზე ძვირს
ამბობს; სამჯერ უნდა გადააფურთხო და თქვა: „ფუი, ავად იარა ჩემ-
მა ავად მახსენებელმა“.

ფ

138. ფეხშიძივე ქალს თუ რამე სასმელ-საქმელი მოენატროს,
ქვა გახეთქეთ და აუსრულეთ, თორემ მანკიანი შვილი დაებადება—
შესაძლებელია სურვილისაგან მუცელიც მოეშალოს.

139. ფეხშიძივე ქალმა მიცვალებულს არ უნდა შეხედოს, თო-
რემ ბავშვი ავზნიანი დაებადება.

140. ფეხშიძივობის დროს ქალმა მახინჯს არ უნდა შეხედოს—
თვითონაც მახინჯი დაებადება.

141. ფეხშიძივე დედაკაცს ფეხზე არ გადაუარო—მუცელი მოეშ-
ლება.

142. ფრჩხილი რომ მოიჭრა ხელფეხზე, ცეცხლში დასწვი, ან
მიწაში ჩამარხე, თორემ იმ სოფელს თვალდახუჭული მოგაძეგნი-
ებენ.

ხ

143. ხელში ნემსი არავის მისცე—წაიჩხუბებით.

144. ხის მოჭრას რომ ახალგაზრდა უყურებდეს, არ ვარგა—
უღროვოდ წაიქცევა.

145. ხელის ჩამორთმევის დროს თუ ოთხი ხელი გადაჯვარე-
დინდა—ლხინში იქნები,—სადმე ხაჭაპურს აცხობენ.

146. ხორცი არ დაიმგუნება—ვინმე დააკლდება ოჯახს.

147. ხელიდან რაიმე გივარდება—შენთან მოიჩქარიან.

3

148. ცხვირი მოგეფხანოს—გზავრს ელოდე.

149. ცარიელი უძაგო ნემსი არავის გამოართვა—ცარიელი
სიძე მაგივა, ან უმზითვო რძალი.

150. ცარიელი ქურჭელი შინ არავინ შემოიტანოს—ოჯახი და-
ცარიელდება.

151. ცაზე რომ ცისარტყელა გამოჩნდება—სახელმწიფოებს შო-
რის შეტაკება მოხდება.

152. ცას რომ ვარსკვლავი მოწყდება—ვინმე მოკვდება და მი-
სი ვარსკვლავი წყდება.

153. ცეცხლი რომ ნაპერწკლებს შემოგაყრის—გაიხარებ.

154. ცეცხლი რომ ბუტბუტებს—საკეცური ჩაარტყი, ჩააფუტ-
თხე,—მტერი გაგინებს.

155. ცუდი სიზმარი თუ ნახო, არავის უთხრა, უბრად აიღე
ხელში ცეცხლი (ასანთი) სამჯერ ორივე ხელის ფრჩხილებზე შემო-
იწეი და სამჯერვე გაიმეორე: „ოჰოო ღმერთო ამ ცეცხლში დაიწ-
ვას ყოველი ჩემი ნანახი აგი სიზმარი“.

156. ცარიელი აკვანი არ დაირწება—არ ვარგა, შიგ ბავშვი
არ გაიზრდება.

ძ

157. ძროხა რომ ეხოში შემოიბღაველებს—არ ვარგა, იმ ოჯახს ვინმე მოუკვდება.

158. ძაღლმა შემოგაზმოროს—რამეს შეიძენ.

159. ძაღლმა შემოგაფერთხოს—რამეს იზარალებ.

160. ძაღლი თუ ზევით ყმუის—ზევითა მეზობელს მოუკვდება ვინმე, თუ ქვეითკენ ყმუის—ქვეითა მეზობელს მოუკვდება ვინმე.

161. ძუძუში მეტი რძე თუ გაწუხებს, გამოიწურე და გადაასხი მდინარეში, რათა როგორც წყალი არ დაშრება, ისე შენი ძუძუ-მკერდი არ გაშრეს. ან ცეცხლში ჩაასხი, რომ ცეცხლივით იძლიეროს და არ გამოილიოს რძე. თუ ისეთ ალაგს დაგექცა რძე, რომ ზედ რაიმე არაწმინდამ გადაიარა, ძუძუ გაგიშრება.

162. ძაღლი თუ ფეხებით მიწას თხრის—არ ვარგა, შეაფურთხე სამჯერ და უთხარი სამჯერვე: „ფუი, შენი საფლავი გაითხარე“.

ღ

163. ღომის აღულებამდე ღომის ქვაბს ჩოგანი არ დაანახო — თორემ ღომი წამოდულებას დააგვიანებს.

164. ღამე სარკეში არ ჩაიხედო—სურვილი აღარ შეგისრულდება.

ძ

165. ქათამი დღეში რომ ორ კვერცხს დადებს, არ ვარგა—იმ ოჯახს ვინმე დააკლდება.

166. ქალს რომ პირველად ბავშვი მუცელში გაენძრევა, იმ დროს ვისაც იგი შეხედავს—ბავშვიც მას ემგვანება.

შ

167. შენს ნასვამ ქურჭელში მონარჩენი სასმელი სხვას არ ასვა—შენს საიდუმლოებას გაიგებს.

168. „შაბათ ღამეს“ (პარასკევ საღამოს) რომ მამაკაცი სალო-
ცავიდან შინ დაბრუნდება, თუ ოჯახში სიმხიარულე დაუხვდა, ჩამო-
ივლის კარგი ანგელოზი და დალოცავს: „დღეისწორამდე სულ ასე
იმხიარულეთო“, და თუ ოჯახში უსიამოვნება დაუხვდა—ჩამოივლის
მაწყენარი ანგელოზი და დაიწყევლება: „დღეისწორამდე იჩუბეთო“.

—
169. შეშინებულს ცოტაოდენი თავისი შარდი უნდა დაა-
ლევიო—დაწყნარდება.

—
170. შაბათის ნათქვამი ელოალამემდი (შაბათ საღამომდე) შეა-
სრულე, ელოალამის ნათქვამი კი—კვირა დილამდე, თორემ აღარ
შესრულდება.

—
171. შვილისთვის თუ აკვანი აარჩიო საყიდლათ—აკვანი მაღლა
ასწიე და სამჯერ ძირს დაახალე, თუ არ წაიქცეს, წამოიღე—მასში
ნაწოლი ბავშვი გაიზრდება; თუ აკვანი წაიქცეს—არ იყილო.

ჩ

172. ჩიტმა ერთხელ ჩამოგდახოს—გაიხარებ; რამოდენიმეჯერ
ჩამოგდახოს—გეწყინება.

ც

173. ყვავი რომ ჩამოგაჩხავლებს ცუდი ნიშანია—საწყენი შეგ-
ხედება.

ჯ

174. ჯიბეში ხელი არავის ჩააყოფიო—მეუღლე გიღალატებს.

ჭ

175. წარბი რომ მოგეფხანოს—ჯერ მოითხანე, მერე ხელზე
იკოცნე, რომ კეთილად აგიხდეს.

—
176. წინა კარზე, თვალსაჩინო ადგილზე ცხენის ნალი და გახ-
ვრეტილი ქვა ჩამოკიდე—ვინმე ავითვალისა შემოვია, პირველად გახ-
ვრეტილ ქვასა და ნალს შეხედოს.

—
177. წყალს უბრალოდ ნუ ადუღებ—დაიწყევლება.

178. წვიმიან ამინდში, რომ სახლიდან გამოხვიდე, გადააფურთხე—წვიმის ანგელოზმა არ დაგაზარალოს.

179. წყველა არ თქვა—„მეამენე“ ანგელოზი ჩამოივლის და „ამენს“ დასცეს.

3

180. კიკაში თუ ჩაის ფოთოლი მოიცირიტებს — წერილს მიიღებ.

181. კრელთვალა ადამიანს არ დაენდო—მაცდურია.

182. კიკა თუ სასმელმა არ გააესო—მზითვები დაგაკლდება.

5. შ ე ლ ო ც ვ ე ბ ი

ნათვალმევის შელოცვა

თვალი გეცა დიაცისა, თვალი გეცა მამაციისა, ქრისტიანის, ურიც-
სა, ქალისა, კაცისა, კოჭდაბალისა, კოქმალალისა, შინაურის, გარეუ-
ლის, დედისა, მამისა, დისა, ძმისა, ვისიც თვალი გეცა, თვალთა ლადარი,
გულთა ლახვარი, ერდოს მეხი, კარის ცეცხლი, გასკდა შანთი, მოხვ-
და თვალში, ორი ძირი ბალი, დავარდა ორივე კაკალი თვალი, ასა-
ლა მასალა, შავი ჭირი სანსალა, წითელი გველი გასანსალეზული
გულმუცელში ეტაკა, შენს ავთვალსა და ავსულსა, გადავიდა ლობეზე,
მოიშალა ღონეზე, გახურებული კერია, უკულმა ნანი ტენია. ლობეს
იქით ცეცხლი იყო, ლობეს აქეთ წყალი არი, წავარდა წყალი, წაამსო
ცეცხლი, ისემც ქრებოდეს, ისემც შრებოდეს, შენი ავი თვალისა, შენი
ავი გულისა, ყველა ვიცი ვინც არი, ჩაფხდი ნიფხაფსა, ჩაუსვამ კატასა,
მივაბჭყალინებ, მოვაბჭყალინებ, შევარცხვენ და გავაწბილებ ღმერთი-
თა, აბრაამ, ისხაკ და იაყაკობის ბრძანებითა (მოსრესს ნახშირს, შუბლ-
ზე წაუსვამს).

გასკდა შავი კლდე, მას გამოყვა შავი კაცი, შავი ცხენით, შა-
ვი იარაღით, ხელთ ეჭირა შავი გველი, გადავკარ შავსა სიპსა ქვა-
სა, ისემც სკდებოდეს, ისემც გჯებოდეს, შენი ავი თვალისა, შენი
ავი სულისა.

გასკდა წითელი კლდე, მას გამოყვა წითელი კაცი, წითელი
ცხენით, წითელი იარაღით, ხელთ ეჭირა წითელი გველი, გადავკარ
წითელსა სიპსა ქვასა, ისემც სკდებოდეს, ისემც გჯებოდეს, შენი ავი
თვალისა, შენი ავი სულისა.

გასკდა თეთრი კლდე, მას გამოყვა თეთრი კაცი, თეთრი ცხე-
ნით, თეთრი ტანისამოსით, თეთრი იარაღით, ხელთ ეჭირა თეთრი
გველი, გადავკარ თეთრსა სიპსა ქვასა, ისემც სკდებოდეს, ისემც გჯე-
ბოდეს შენი ავი თვალისა და შენი ავი სულისა (სამჯერ გაამეო-
რებს ზემოხსენებულს, ამოქნარებს).

მონახთომო დედიანო, მონახთომო მამიანო, მონახთომო შვილიანო, მონახთომო ძირიანო, მონახთომო დიანო, მონახთომო ძქიანო.

დილას მოხეთი, მაინც მონახთომი ხარ, სალამოს მოხეთი, მაინც მონახთომი ხარ, აის მოხეთი, მაინც მონახთომი ხარ, დაის მოხეთი, მაინც მონახთომი ხარ, წყლის ანგელოზი მოხეთი, მაინც მონახთომი ხარ, ხის ანგელოზი მოხეთი, მაინც მონახთომი ხარ, მიწის ანგელოზი მოხეთი, მაინც მონახთომი ხარ, კართ ანგელოზი მოხეთი, მაინც მონახთომი ხარ, ჰაერის ანგელოზი მოხეთი, მაინც მონახთომი ხარ, ლოგინის ანგელოზი მოხეთი, მაინც მონახთომი ხარ; სტირიან დედანი თქვენი, სტირიან მამანი თქვენი, სტირიან დანი თქვენი, სტირიან ძმანი თქვენი, სად არის შვილი ჩვენიო, სად არის ძირი ჩვენიო; თავით შეხვედი, ფეხით გამოდი, ფეხით შეხვედი, თავით გამოდი, გამოდი, გამოიარე, გამოქროლდი ქარივითა, გამოდინდი წყალივითა, გამოდი, გამოიარე, ფეხის ფრჩხილი გამოიარე, ხელის ფრჩხილი გამოიარე, ძვალში ხარ—რბილში გამოდი, რბილში ხარ—კანში გამოდი, კანში ხარ—ქარში გამოდი, ამოშავალს გაეყარე (ავედმყოფის სახელს იტყვის) სხვას შეეყარე, გამოდი ნებითა, თვარემ გამოგიყვან ძალითა, ანითა ბანითა, ჩემისა შავისა შევტარიანი დანითა, ამოხკრავ ბარსა და ნიჩაბსა, ვაგატან წყალსა მდინარსა, მისთანა ადგილს გისროლი, არც გესმოდეს წყლის მსუილი, არცა მამლისა ყიული (შავტარიან დანას შელოცვის დროს აატარ-ჩამოატარებს). შე შლოცველი, ღმერთი შენი მარგებელი (იტყვის შელოცვას სამჯერ).

შეშინებულის შელოცვა

ხელში უქირავს ზოლიანი აბრეშუმის სარტყელი, რომელიც ავედმყოფს გულზე აქვს მიბნეული, ზომავს მტკაველით, შელოცვას რომ დაასრულებს, ხელახლა გაზომავს და ნაკლებს გამოიყვანს, თან დასძენს: „იმდენათ შეშინებულთა, რომ აჰა ნახევარი მტკაველი მოიკლო სარტყელმაო“. შელოცვის დროს გულზე ხელს ადებს ავედმყოფს, უწრუბუნებს, ხან მარჯვნივ შეაბრუნებს ხელის გულს და ხანაც მარცხნივ, თან ამბობს:

დედამ შეგაშინა მაინც შეშინებული ხარ, მამამ შეგაშინა მაინც შეშინებული ხარ, დამ შეგაშინა მაინც შეშინებული ხარ, ძმამ შეგაშინა მაინც შეშინებული ხარ, შინ შესულმა შეგაშინა მაინც შეშინებუ-

ლი ხარ, გასულმა შეგაშინა მაინც შეშინებული ხარ, დაძახილის შეგეშინდა მაინც შეშინებული ხარ, დაყვირების შეგეშინდა მაინც შეშინებული ხარ, ძაღლის ყეფის შეგეშინდა მაინც შეშინებული ხარ, კატის კნავილის შეგეშინდა მაინც შეშინებული ხარ; გულო რას შეგეშინებია, გულო მოდი საგულესა შეგიკერავ საგულესა, თეთრი ქორი ქანდარასა, ქათამი საბუღარასა, შენი გული აქანასა; მოდი გულო, მოდი სულო, მოდი ჯანო, მოდი სისხლო დაკარგულო, მოდი ფერო, მოდი ხორცო, ლოცვა ჩემი — რგება შენი. ღმერთო არგე აბრაამ, ისხაკ და იაყაკობის მადლო და ძალო ბძანებითა შენითა (შელოცვას გაიმეორებს სამჯერ თავიდან ბოლომდე გულზე ხელის გულს ტრიალით და უზომავს გულს წრუბუნით).

წითელ-გაღნიერი შალოცვა

იჯდა დედა მარიამი სელსა სკამსა, ქსელავდა საქსელსა, მობ-დანდებოდა ბედი ბედნიერი, შეეკითხა დედა მარიამი: „სად მიდხარ ბედო ბედნიერო, ლამაზო და მშვენიერო“. უპასუხა ბედმა ბედნიერმა:

— შე მივდივარ ამამავლის (ავადმყოფის სახელს იტყვის) ტანში ხორცის საკმელათ, სისხლის სასმელათ, ძვალისა და რბილის სამტერველათ.

— არა, არ გაგიშვებ შე ობოლო მარგალიტო, ამის ტანში ხორცის საკმელათ, სისხლის სასმელათ, ძვალისა და რბილის სამტერველათ, არ შეგიშვებ ამ ყმაწვილის ტანში საკინტყულიანებლად, ძვლების სახრელად, აქქრი და დაქქრი ჩემი შავტარიანი დანითა, დაგაყრვინებ ქვირიათსა, ჩაგაგდებ ქვენასა, არ გამოგიშვებ ზენასა, არც გაგაგონებ მამლის ყიულსა, არც არა წყლისა შხუილსა, შე ობოლო მარგალიტო.

გამოდი, გამოიარე, გილოცავ წითელ ბედნიერისასა ქარისასა, ქარსაყმაწვილოსასა, ლურჯი ქარისასა, ქარფილენჯისასა, წითელი ქარისასა, ყვითელი ქარისასა, თეთრი ქარისასა, გამოდი შემოივლე თავზე ე ყმაწვილი, ნუ გვიწუხებ, ნუ გვიტირებ, როგორც შენით მოსულხარ, ისე შენით წადი, თავით შესულხარ, ფეხით გამოდი, ფეხით შესულხარ თავით გამოდი. აი კარიც გაგიღე (ქარს გააღებენ სამჯერ და დახურავენ).

წაღისას შალოცვა

ხელში ბზის სავარცხელი უჭირავს და იტყვის:
ანი იყო, ბანი იყო, წყალთაშუა ნავი იყო, ნავის თავზე საყდარი, იმაშია დედაკაცი, დედაკაცო გადმომიგდი კალამი და კალმის ტარი, ავალ ზეცას ვეტყვი დედას:

—სამი ძმანი მოდიოდა, ერთსა ერქვა ისა, მეორესა ხეთისა, მესამესა წყლისა, დაუსვი და დაუბერე სავარცხელი ბზისა (სამჯერ გაიმეორებენ და სულს უბერავენ).

გველის ზელოცვა

ფუტის ჯამეფა, ფუტის მეფუნა, ფუტის ბატონო, ათასი წლის მერცხლის დედოფალო, ძღვენი მომქონდა. ქადა, ხაქაპური და ქათამი, დამიხვდენ რუსის ქალები და იმათმა წამართვეს. და აწი ერჩოდე მათსასა და არა ჩვენსასა. ბძანება არის ღმერთისა, მგელი ვარ და მგელზე ვზივარ, მაღლა მერცხლისა ბოლოსა, ფუტსა ვსვამ, ფუტსა ვკამ, ფუტი მაცვია, ფუტი მახურია, ფუი ასე გამქრალა უმისა და უხარშავის მკამელი (სამჯერ შეულოცავს და გველი წავა).

გველის ზელოცვა

ტიი, ტიი, ტიტიმანი, ატმანატი და ჩანახი კოლო ვარ, კოლო წითელი, კაბა მაცვია ყვითელი, იფნისა ჯოხი მიჭირავს, გველის საწკაპუნებელი, გველო მოვიდა ანკარა, თავით ბოლომდე გაგყარა. (გველს ანკარის ეშინია და მისი სახელის ხსენებაზე გაიპარება). სამჯერ ეტყვიან.

მუცლის ტკივილის ზელოცვა

როცა ჩვილ ბავშვს მუცელი ასტკივდება და მწარედ სტირის, ფეხებს აწრიალებს, დედის პირველი შვილი აიყვანს მას ხელში, მაღლა ასწევს, სამჯერ თავზე წაღმა შემოივლებს და სამჯერ იტყვის: —პირველი ვარ დედისა, წამალი ვარ ჩხვერისა.

წალისას (ძშაუს ტკივილი) ზელოცვა

ორკო, ორკო, ორკოლმართო, თავდაღმართო, კენჭერახო, რას გადმამდგარხარ მაღალსა გორასა, რას წამოგისხამს შავი მაზარა. რას გადმოკივი წითელი მამალივითა, რას დაკიდებულხარ წითელი ჰეპელივითა, აქკრი და დაქკრი ჩემისა შავისა შეეტარიანი დანითა, გადაგაგდებ რაინსა, არცა ხქონდეს სამყოფი შენი, არა ხქონდეს სადგომი შენი (სამჯერ).

ღამის შალღცვბ

ელი ელამღა, მელი მელამღა, ზღვა ფოფინობღა, წითელ ხუ-
ცესსა ხარი გეება, ვის გინახამსე ქვიშა ნახნავი, ზედ ყანა ნათესა
სამი დღის მერე დამწვარი გაძნელებული, რქმიანი ქალის ლეჩაქი
დამწვარი-დაკერებული (სამჯერ).

სღოკინის შალღცვბ

ია მახსენებელსა, ვარღი მაგონებელსა, შვიდი წლის ციებ-ციბე-
ლება, ანთება და ხურება ჩემ ავად მახსენებელსა (სამჯერ).

სღოკინის შალღცვბ—შაკითხვბ

ვინ გახსენა!.. ვის მოპარე საფუარი?.. (სამჯერ შეეკითხება
ერთგული ადამიანი).

სურღოს შალღცვბ

— სურღო მეწვია სადიღათ,
რა მივართვა საკმეღათ?
— ანკალი-ბანკალი,
დათვი-დამბალი,
დაუკარით ტაში,
გააგღეთ კარში (სამჯერ).

პირველი მერცხლის შალღცვბ

ფეხზე დადგება და შესძახებს სამჯერ:
მერცხაღო, მერცხაღო, რას დამქიკვიკებ, ყური დამიგღე; მეს
ფეხზე ვარ—ვერ დამჯაბნი.

თვალის ტკივილის შალღცვბ

ივანესას მიედიღდი
თვალში რაცბა ჩამივარღა,
ამოვისვი ხელიღ
თან ამომყვა გველიღ.

და ლ ო ც ვ ე ბ ი

გედევყარე ხაზინას იოსება სადიკისასა.

—

დამადლიანდი—ფარნასა შეურცხვენელზე.

—

დამადლიანდი—სარჩო უკლისზე.

—

დამადლიანდი ხას იერუშალაინზე.

—

გედეგეფარა კალთა სასიკეთო.

—

აქშორდა ტრის ნანდოში.

—

წაღმა იარე წაღმართიანა, დაგიტკბა ზღვა და ხმელეთი.

—

დამადლიანდი—ბენ-ზახარზე (ვაჟზე) გასაზღველ—დასარჩენზე.

—

გაგიმრავლდა თეთრი და საქონელი, რჩენა და დოვლათი.

—

გიძრიელა ორფეხმაც და ოთხფეხმაც, შინშესულმა და გარეთ
ვასულმა.

—

გაგიძლიერდა შინ და გარეთ ნაშიერ-ნაამავარი.

—

რასაც ხელი მოკიდო ერთი ათასათ გექცა.

—

არ დაგაკლდა შენ სიცოცხლეში და არც სიკვდილის უკან—კა-
ტა მელაფანიც.

—

დამიმკვიდრდა შენი თავი.

—

არ ნახე სიმწარე—ნუ გაგიმეტოს ღმერთმა.

გაუჩიდა შენ ნაშიერ-ნაამაგარ უხინჩარ-უტკივარი.

—
არ გაგიტრუვდა ხელმონაველები.

—
დაბათლდა ყოველი წამოსული გეზერეები (ცუდი) შენზე.

—
დაგიდგა კაის წელიწადი.

—
მეგეცა შვიდობა.

—
ავისრულდა ყოველივე გულის სანებური (კეთილი).

—
არ დეგემართა ტრის გულისა.

—
არ გატყუარაგდი, დეგესწრო შვილ-მამავეალი სიკვდილის საათ.

—
ჩაიყარა შენი ძვლები ხას იერუშალაიმში.

—
შენ კვდარ დაადგა სვეტის ნათელი.

—
არ ისუნტლა შენზე ავმა ანგელოზმა.

—
არ ისუნტლა შენზე ყაინ არაყმა.

—
არ ისუნტლა შენზე მალახ ამავეთმა.

—
არ დაგივარდა ჯანი და არ გახთი სხვისამარა.

—
არ დაგივარდა დოვლათი.

—
არ შეგეყარე პირშავათ იმ ყოლამ.

—
არ დავარდი სიკვდილის საათამდისინი.

—
დეგესწრო შვილ-მამავეალი უკლებლათ სიკვდილის საათ ღმერთით.

—
როგორც გლოცამს პირი ჩემი, ისე დაგლოცოს მალლიდან გამჩენმა.

წყაქცვა წყალობელი ანგელოზი დედ-მამის შვილობის ღმერთით.

—
ლამიწვილობისა—წვილობა არ მეგეშალა.

—
შემოქცვა წყალობელი ანგელოზი.

—
არ გაიხარა შენზე მტერმა და ურჯულომ.

—
გელირსა რქმის ხელით დამარხვა.

—
მოქშორდა უდროვით სიკვდილი.

წ ე მ ლ ა

გაგიწარდა მშობელი.

—
მოგიკვდა კაი და არა გლახა.

—
დეგეწვა დედის ძუძუები.

—
მოგიკვდა გულის სამწვაფი.

—
არ მოვიდა შენი ნეშამა „თიხიათ ამეთიმზე“ (მე ორეთ მოსვლაზე).

—
მოგიკვდა პატრონი.

—
მოგიკვდა გულის შესახარებელი.

—
კუდიანი ხარ, კუდიანი, შენ მოგიკვდა ქუდიანი.

—
გადაგიშენდა—არ მოგიშენდა.

—
გაგიძალდა მშობელი.

—
ამოგივარდა გამამცემელი.

—
გაგიწყდა სულის მახსენებელი, ხორცის მათარებელი.

—
არ ივარგა შენმა ბლავანმა.

—
შენ გაგიწყდა სუყველაფერი.

—
მოგიკვდა გულით საყვარელი, გულდამწვარი ზედ დააკვდი.

—
ამოგივარდა გვარი და ჯილაგი.

—
შეგეკრა კრიქა—დეგემართა უქმელობა.

—
დეგემართა ტრის ნანდომი.

—
გაგიჩდა კია-მქამელი, კია-მხვრელი, კია-ბულუთურული.

—
გაგიწყვა დოვლათი, გაგიწყვა პური საკმელათ, წყალი სასმე-
ლათ.

—
გედევა მალალი ღმერთი.

—
გამოგიფრინდა ბებრის ნაირი, უცეფი.

—
დაგიმოკლდა დღეები.

—
დავალიანდი ქარეთზე.

—
არ გაიშვა შენი კუკული.

—
გედევა მალალი და მართალი.

—
არ შეგესწრო შვილმამავლის კაი.

—
ქცემა ღმერთმა, დაქწყევლა და დაქშუბა ღმერთმა.

—
ჩამოიარე ჯამითა და ქოთნით—ჩემმა ნაშიერმა ჩაგიყარა.

—
ქცემა ამან დაბალმა და იმან მალალმა.

—
არ გაიშვა შენი ორზე მავალი და ოთხზე მამიჯებელი.

—
გამოგიფრინდა შავი მაწყინარი ანგელოზი.

გედევა ცოდო—ბრალი.

—
არ დამადლიანდი ბენზახარზე (ვაჟზე).

—
დეგეტა შავი არამი ქარი.

—
არ გელირსა ისრაელის ნაკურთხი მიწა.

—
არ დაგმარხა ისრეელიშვილმა.

—
არ გელირსა ბედმახალი, „ხუფა მურადი“ (ქორწინება).

—
ცხრამდი იარე, ერთი არ შეგაბერდა.

—
გაშრი, გახმი, თან გაყევი (შეფურთხებით).

—
გაგინმა წელგული, არ გაგინდა სამოძირო.

—
იარე ცხრა კარ,—არ გაძეხი ერთ კარ.

—
წადი, გაიარე პირუკულმა.

—
ისე აქცილდა გაუხურულება (გაუბედურება).

—
ისე აქცილდა საკვირელობა.

—
გასკდი ვარმათ, ჩაქყვა ცეცხლი, არწყეი სისხლი და ბალღამი.

—
გაგინდა ქარცეცხლი, ქარნამთი, თაკარა თანგამტანებელი.

—
გაგცვინდა წვერ-ულაში—ამოგივიდა ნარი-ეკალი.

—
შორს იარე, რომს იარე, ცხრა მთა გადაიარე.

—
ვაი შენ და ხეთისა და ბატონის გამოშეებული რისხვა.

—
ურჩუხ უნელებელი, უხსარ-უშალავათებელი, უნელებელი, უგ-
რილებელი.

ეული მეული, არა ჰამე წრეული, არცა გაისეული, არცა წე-
მისეული, დეგემართა სნეული.

—
გაგიარა წელკავმა.

—
სოკო წითელი—მოქწყდა კისერი.

—
ია და ვარდი—კლდეს გადავარდი.

—
შორს, შორს ქვასა და ხეს, წყალსა და მეწყერს, ქარსა და
ნიავეს, შემაჰვივრებელსა და დამძალავს ისრაელისას.

—
აგიტყდა კბილის ტკივილი.

—
თავი ქვას ახალე, მუცელი სამართებელ.

—
წადი, ისე იარე, როგორც იარა ჯაჰვის ხიდზე ფურღუნებმა
(როდესმე ქუთაისში ჩაცვენიალი მიმავალი ფურღუნები ჯაჰვის ხიდზე).

—
ნახე შავი სიძმარი.

—
გეტაკა გამამტრიალებელი.

—
აგიტყდა თავყბის ტკივილი.

—
თვალი დაგიდგა, ღმერთი გაგიწყრა, წინ ეშმაკები წაგიძღვა.

—
ვაშლი—გაშრი.

—
მასა—გაგინმა სარსა.

—
კაკალი—დაიწყე კანკალი.

—
ქათამი—დაიწყე ქათქათი.

—
ღვინო—წეგედინა ღვრიო.

—
კვერცხი—გაგინმა ფერცხლი.

სანთელი—დაგიძვირდა ნათელი.

—
გიკბინა სიკვდილმა.

—
ოხრაბუში—მოქხვდა ყურში, გაგიარა ყურის ძირში.

—
ატამი—დავაწვა სატანი.

—
ბია—გაგჩნდა თია.

—
ოსპი—მოსპი.

—
პური—დაგიდგა ყური.

—
ქოთანი—გაგჩნდა ქოთაო.

—
ყველი—გაგჩნდა ყვერი.

—
ბერწეული—არ დაგცალდა მოწეული.

—
სულუგუნი—შენ გაგჩნდა სული და გული.

—
ყალიონი—არ გაგითენდა დილა ალიონი.

—
შენ და მე არა, კირმა გიარა, თეძო მოქტეხა, ბარკალ გიარა.

—
არ გაცინება, ხვალ გაციეება, ზეგ გაცხელება, ანთება—ხურება,
თანგადაყოლება.

—
ღმერთმა გიხსნას თვალუბისაგან, გამოგიყვანოს მისი წყალო-
ბისაგან.

—
იარე წყეული, კრული, შეჩვენებული, შვიდ დგამიდი, შვიდ—
დარამდისინი.

—
იარე პირუკულმა.

—
შაბათა—იარე შავათა.

—
ღმგეტაკა ავი დასატაკებელი.

დეგეტაფილა რამე.

დეგეტარქა ე სოფელი და ი სოფელი.

არ შემხვთი და არ დემენახე იმ სოფელ.

იყავი შეჩვენებული ამ სოფლიდან იმ სოფლამდე, ჯერ ღმერთიდან და მერე ჩემდან.

გაგისკდა მიწა და ჩავარდი შიგა.

არ გაიშვა შენი არც ორფეხი და არც ოთხფეხი.

არ გაიშვა შენი ბანალი.

დაბათლდი სიკვდილით.

შენ დაკეთლუანდი.

იქამც არი, შიგ ნაცარი.

შიგ თუთქი და შიგ ლადარი.

კაი ადგილზედამც არი.

დეგელანდა ავი დასალანდებელი.

ვაი და ვუი, შავი და ბნელი,
კუბრი და ძეძი არ მოაკლდა შენ ოჯახს.

შენ დეგეტა რუის კლდე.

ჩაგივარდა ხმა და ლარღილი.

ჩაგივარდა რუახ-რაცა.

ჩაგივარდა მალუყლუყებელი.

ჩაგივარდა აღის ქარი.

გეკითხა და გენანია, ღმერთო შენით.

მოგიჩდა ავი მოსაჩენი.

დაკეთლუანდი, ავი კეთლუანობით.

სურ. 14 კუთაისელი ებრაელი ქალის ტანთრაცმა.

6. ფ ო ლ კ ლ ო რ ი

ლეგენდები, ზღაპრები, ლექსები, ანეგდოტები და ანდაზები.

1. გაჭირვარებული კაცის ამბავი

ცხოვრობდა ერთი გაჭირვებული კაცი, რომელიც შუახანში იყო შესული და მუშაობა აღარ შეეძლო, ცოლი დღიურათ მუშაობდა, მაგრამა ოჯახ ვერ აკმაყოფილებდა. ტანისამოსი ისე შემოაცვდა ტანზე, რომა საცოდავი სანახავი გახდა ე გაჭირვებული კაცი.

ცოლ შერცხვა რქმის უპატიურათ სიარული, ჩამოიარა მეზობლებში, ითხუა ტანისამოსი რამე ნაცვამი, ვისაც რა ქონდა მეზობლებმაც ათხუეს და გაატანეს. ცოლმა ჩააცვა სუფთად და ურჩია წასულიყო სამუშაოს მოსაძებნელათ.

ჩაიცვა გაჭირვებულმა კაცმა, წავიდა სამუშაოს საძებნათ, იარა, ეძება მაგრამ, ვერსად ვერაფერი სამუშაო გამოიხაზა. როდისაც ძებნით დაიღალა, მერე დაიწყო ხმამალა ყვირილი: „ქკუა მაქ და ფული არა მაქო“. ამის გამგონე ქუჩის ბოვშები ეედევნენ და სიცილით მიზღიდეს, ის კი ისევე გაიძახის: „ქკუა მაქ და ფული არა მაქო“. გვეყიდენ ქუჩის ბოვშები სიცილ-ხარხარით. დაინახა ერთმა დინდარე ვაჭარმა, გაიგონა გაჭირვებულის სიტყვები, დაუძახა და შეეკითხა, რისი მუშაობა შეგიძლიათ, მოელაპარე და შეპირდა დახმარებას.

ვაჭარმა წაიყვანა თავის სავაჭროში, გამოცადა რამოდენიმე დღით, ნახა კაც საქმე შეუძლია გააკეთოს, გადაწყვიტა დახმარებოდა. კარქა ხან იყოლია ვაჭარმა თავის თავთან, პურის ფულსაც აძლევდა ისე, რომ აღარ მოშივებოდა იმის ცოლშვილ.

ვაჭარმა გაიგო, რომა მისი მეზობელი ვაჭრები სავაჭროთ ემზადებიან, შეუთანხმდა იმათ, რომ იმისი კაციც თან წეყვანაფე, რასაც საქონელ თითონ შეიძენდენ, ისეთივე მისთვინაც შეეძინაფე, მხოლოდ ფული იმის კაც ჯიბეზე ექნებოდა. მეზობლებმაც თანახმობა გამოუცხადეს.

ვაჭარმა დააკერა უბეზე გაჭირვებულ კაც ასი თუმანი ოქრო, გააყოლა სამი ცხენი, სახარჯოც გაატანა და სხვა ვაჭრებთან ერთათ გაისტუმრა.

სანამდისინი ზღვას მიაღებოდნენ, ცხენებით იგზავრეს, ზღვის პირას გემ მოუჰცადეს, უნდა გაყოლოდნენ გემ. ცხენები იქვე დააბეს ყველამ მისთვის არსებულ თავლაში, როდისაც გემიდან ისევე დაბრუნდებოდნენ, ცხენებით წავიდოდნენ თავის ქვეყანაში.

გემი მზათ იყო გასასვლელათ. ვაჭრებმა საგზავრო ფული ამოიღეს ბილეთების საყიდლათ, გაჭირვებულ კაც უთხრეს, ემეელო ფული, რომ მისთვისაც ბილეთი შეეძინავე, მაგრამა არაფრის დიდებით იმან არ ამოიღო ფული უბიდან, არც იმათ გაყვა ზღვაზე საგზავროთ, როდისაც ვაჭრებ არაფერი გაუვიდავე, ადგენ და თითონ გემიგზავრენ, ისი კი დარჩა ზღვის პირათ.

დადის ზღვის პირათ გაჭირვებული კაცი, ათვალეიერებს, უკვირს თებზები დახტიან, ხან ზეით ამოცურამენ, ხან ჩაიყურყურმაღვებენ, მიჩერებია ყველა ამას და თვალ ადევნებსე. იფიქრა ე საწყალი თებზები ცოდო არიან ვინ რას აქმევსეო, წავიდა, იყიდა ერთი ტომარა ქიშმიში და თებზებ წვრილ-წვრილათ გადაუყარა, მოგროვდა ზღვის პირათ მრავალი თებზები, ქიშმიშის გემო გაიგეს. ყოველდე იყიდის თითო ტომარა ქიშმიშ და უყრის ზღვაში თებზებ. ისე გასუქდენ თებზები, რომა თუ აქამდი დიდები წვრილებ ყლაპამდენ, ახლა დიდებსაც დაუწყეს გადაყლაპა.

მივიდა საჩივარი ლივიათანთან (თევზების უფროსი), რომ არსად ზღვაში წვრილი თებზები აღარ არი, სულ დიდები ყლაპამენ და ისე დასუქდენ, რომა ლორებ დემსგავსენო.

დაიბარა ლივიათანმა დიდი და სუქანი თებზები და შეეკითხავე, რამ დაგასუქათ ასე, რომ ყველაფერ თქვენ ყლაპამთ და ზღვაში წვრილი თებზების ნატამალიც კი აღარ არიო?..

— ჩვენე ბატონო, ლივიათანო, წვრილ თებზებ მუდამ ვყლაპამდით, ჩვენე კიდე ჩვენზე დიდები გყლაპამდენ, მაგრამა ეს ერთი ხანია ზღვის პირათ ვინცალა კაცი ყოველდღიურათ ქიშმიშ გვიზოგებსე, ქიშმიშმა ჩვენე გავგასუქა და ჩვენე დიდი თებზები ვეღარ შეგვერიენ გადასაყლაპავათ, ამიტომ თქვენთან საჩივარი შემოიტანეს.

უპასუხეს ლივიათან სუქანმა თებზებმა. ლივიათანი შეეკითხავე:

— თქვენე რითი გადაუხადეთ იმ ადამიან პატივისცემა?..

თებზებმა ერთი მეორეს გადახედეს, რომ არაფრით არ გადაუხდიავე—ჯერჯერობით არაფრით ბატონო ლივიათანო, რითი გადაუხადოთ?

— აი თქვე ბრიყვებო თქვენე, ამ ჩვენ ზღვაში უთვალავი თვალმარგალიტია, სამსეა ზღვის ძირი სიღინდრით, რომენიც ჩვენ არ გამოგვადგება, ადამიან კი გაადინდრებს, თითო თებზება რომ ლაყუჩით მალლა აიტანოთ სათითოკაკლოთ ე თვალ-მარგალიტი და ზღვის პირათ წაარწყიოთ, ი კაცი მოაგრუებს ყველას და გაკეთდება.

თებზეში ასეც მოიქცენ, ყოველდღიურათ დილაობით ზღვის პირათ წაარწყვედენ ზღვის ძირიდან ლაყუჩით ამოტანილ თვალმარგალიტ, მიდიოდა დილაობით გაქვივრებული კაცი, ჯერ ერთ ტომარა ქიშიში გადაუყრიდა თებზებ, მოუსვამდა ხელ თვალმარგალიტ ზღვის პირათ მობრქუვიალეს მზეზე და ტომარაში ყოველდღე ავრუებდა.

ბევრი სიღინდრე მუაგროვა ვაქრების დაბრუნებამდი. თვალმარგალიტებ ნებში ახვევდა, დააგვრალებდა ნებ, ახმობდა, გამხმარ ტომრებით ინახამდა. სამი ტომარა ნებში გამხმარი თვალმარგალიტი რომ მუაგროვა, ამასობაში ვაქრებიც გემით დაბრუნდენ, მოიტანეს ძვირფასი საქონელი, ნახეს გაქვივრებულ კაც სამი ტომარა ნებში მოუგრუებია, სიცილი დააყარეს:

— რათ გინდა კაცო ე ნებვი, ჩვენ ქვეყანაში საქონელი არა გვაქ, თვარემა ნებვი ბევრია.

— გამამადგება ძმაო, ჩემთვინ ესე საქიროა, შეშის შავიკრობას გამიწვეს, ზამთარში წვრილშვილი გათბება ცეცხლზე.

ვაქრებმა ბევრი იცინეს, ეგონათ ქკუიდან შერყუულაო, გაქვივრებული კაცი კი ცარიელ ნებ ახმობს ახლა სამი ტომარაც იმითი გამსო. სამ ცხენ ორ-ოლი ტომარა გადაკიდა, როგორც ვაქრები გაუდგენ გზას, ისიც იმათ გაყვა.

გზაზე მოწვიმა, თავი ერთ გამოქვაბულ შეაფარეს; ვაქრები თავიანთ საქონელ ეფერებთან, გაქვივრებული კაციც თავის ნებეხალიან რომ შეკივდავე თხოვეს, ნებვით ცეცხლი ეენტოვე, გამთხარიყვენ, გაქვივრებულმა იუარა, თქვენ ამისთანა ნებ ვერ დამიბრუნებთო. ვაქრებმა მისცეს ხელწერილი, როდესაც დაბრუნდებოდენ, ისეთივე ნებვი დებრუნებინავე იმისთვინ, როგორც ტომრებში იყო. გაქვივრებულმა სამი ტომრით ცარიელი ნებვი ასესხავე, ვაქრებმა დანთეს ცეცხლი გათბენ, გაშრენ, ამასობაში კიდევ გამოიღარა. გაუდგენ გზასა და მივიდენ თავის ქვეყანაში. ვაქრები სიცილით დი სიმხიარულით შევიდენ, გზაში გემევეგებენ თავისიანები. გაქვივრებულ კაც კი ის შემევეგება, ვინც იმას ასი თუმანი გაატანა, ვაქრებმა სასაცილოთ აიღეს და უთხრეს:

— შენ რომ კაცი გაგვატანე, ექვსი ტომარა იმისთანა საქონელი წამოგილო, რომა თვალებ უკეთესი არაფერი უნახია. ჩვენც გვასესხა სამი ტომარა და ხელწერილი მივეციით, რომ დაუბრუნოთ ისეთივე, სად იშონე ამნაირი ქკუის კოლოფი?

ვაქარმა არაფერი თქვა, გაქვივრებულ ჩამოართვა სამი ტომარა ნებვი, არ უსაყვედურა, როდესაც ხელწერილი ნახა, შეეკითხა: „რასაქირო იყო ნებვის სესხებაზე ხელწერილიო“. გაქვივრებულმა მოით-

ზოგა თავრობის დასწრება და იმ ვაჭრებისაც, ვინც ისეხა ნეხვი; ყველა მოგროვდა, გაჭივრებულმა მოათხოვა შეემოწმებინათ ამისი მოტანილი ნეხვი, რომა ისეთივე დებერუნებინავე სესხი.

გახსნეს ტომრები, დაშალეს დაგვრალეული ნეხვი, ნახეს შიგა სამსეა თვალ-მარგალიტით, გახსნეს მეორე, მესამე, ყველა ისეთივეა, ყველაში თვალ-მარგალიტია.

ვაჭრები გაცეხული ერთმანეთ შეყურებენ, აღარ იციან რა ქნან, ვინ გადაიხთის ამდენ ვაალ, თუ არა და ხელწერილის ძალით თავრობა ქონებას წაართმევს.

მეტე გზა აღარ ქონდათ, გაჭივრებული რომ არაფრად ჩეგდოვე, ამხანაგი—ვაჭრის იყო ქონება, თან ხელწერილსაც თავისი ძალა ქონდა.

იანგარიშეს, რამდენი ფული უნდა გედებხადავე, რომ სესხი გვენაღდებინავე, ნახეს თელი თავისი ქონებაც კი არ ყოფნიდათ ვალის გასასტუმრებლათ; შეწუხდენ უზომოთ, გაჭივრებულმა როდისაც დაინახა, თუ რა დღეშიაც ჩავარდენ ვაჭრები მერე უთხრავე:

— წადით ძმაო, თქვენზე გავალეებულ აღარა ქთხოვე, ოღონ მამავალში სხვას სიცილ ნუ დააყრით, თვარემა ასევე დაგემართებავე. გახარებული ვაჭრები სიხარულით ცას ეწეოდენ და დიდი მადლობით წავიდენ.

გაჭივრებულმა ჩამოუყვა თავის ვაქარ, რაც მოხდა. გაიყვეს თვალ-მარგალიტები და ორივემ კეთილათ იცხოვრეს.

ნათქვამი: მოშე ძორელაშვილის.

2. სოლომონ მუხის სიბრძნეა

სასახლეში ცხარე კამათი იყო, მეფე სოლომონი არწმუნებდა თავის უზენაეს ორგანოს, რომელიც შესდგებოდა სამოცდა თერთმეტი ბრძენი მოხუცისაგან, რომ: „აღამ ბე ელეფ მაცათი, ვე იშა ბე ხოლელ ენ ლო მაცათი“. (აღამიანი მედგარი—ჭკვიანი შეიძლება ათასში ერთი გამოვიდეს, ხოლო დედაკაცი კი ერთიც არა).

უზენაესის სამოცდა თერთმეტი მოხუცი ბრძენი არცერთი არ დაეთანხმა მეფეს, კამათი მწვავე ხასიათს იღებდა. მოთმინებიდან გამოსულმა მეფემ გადაწყვეტილად სთქვა,—დაგიტკიცებთო.

მეფემ გასცა განკარგულება:

— გამომიძებნეთ ისეთი დედაკაცი, რომელიც იყოს პატიოსანი ცოლი, სამავალითო დედა, წარჩინებული ქმარის უერთგულესი მეგობარი, კეთილშობილი ოჯახის შვილი და იშვიათი სილამაზის პატრონი.

კარის კაცებმა მონახეს ასეთი ქალი, მეფემ ბრძანა:

— აქ მომგვარეთ მისი ქმარი.

მეფის ბრძანება ფიცხლავ შესრულდა.

— აღამიანო! მინდა გავიგო თუ რით ხარ ამ ქვეყნად უკმაყოფილო, — შეეკითხა მეფე მოსულს.

— არაფრით მეფეო! — კაცი ჩემისთანა ბედნიერი არ მოიძებნება... უკეთესი ბედნიერება არ იქნება.

— მე მსურს გიყოლიო ჩემს ახლოს, გიბოძებ უხუცეს თავადო. პას, ჩემს სასახლეში შენ იქნები მეორე პირი, ეს უფრო მეტი ბედნიერება იქნება, ვინემ შენ ამ უამად გაქვს, შეგერთავ ცოლად ჩემს ლამაზ ასულს...

— მეფეო!.. მე ცოლშვილიანი ვარ...

— ვიცი, არაფერია, გახდები ამ ქვეყნად უბედნიერესი აღამიანი, მხოლოდ იმ პირობით, ჩემი ქალიშვილის ბედნიერებას ხელს არავინ უშლიდეს — შენ უნდა მოჰკლა შენი ცოლი და მოიშორო თავიდან, რისთვისაც შენ პასუხს არავინ მოგთხოვს.

— მაპატიეთ ბატონო! ვერ ვიქ, ვერ მოვკლავ... რისთვის მოვკლა?.. რა დააშავა... აკანკალებული ხმით განაგრძო ქმარმა, მაპატიეთ მეფეო, ვერ მოვკლავ.

მეფემ მოხვია ხელი აღელვებულ ქმარს, წაიყვანა და აჩვენა მთელი ის სიმდიდრე, რომელიც სიძისათვის იყო გამზადებული, ძვირფასი ხალიჩებით მოვებულ ოთახები, თვალის მომპკრელი საუნჯენი და უთვალავი ოქრო და ვერცხლი, რის ნახვამ მოაღებო მახველი, მაგრამ მაინც ყოყმანობდა.

— ცოლი მოვკლა... შვილებს რა უყო?!. თვალები მიაშტერა მეფეს.

— დარდი ნუ გაქვს, ყველას კარგსა და საუკეთესო პირობებში ვამყოფებ.

დათანხმდა ქმარი მეფის წინადადებაზე, მიიღო მეფისაგან ხმალი და დაბრუნდა შინ. სიხარულისაგან თავბრუსდახვეული მომავალი ბედნიერების მოლოდინში, დაადგა თავზე მძინარე ცოლს, ძირო ხმალი, უნდა მოჰკვეთოს თავი, ერთერთმა ბავშვმა „დღეა“ წამოიძახა მძინარემ, ქმარს ხმალი ხელში გაუჩერდა, ძიროს დახარა და სთქვა:

— რასთვის უნდა მოუკლა შვილებს დედა, ცოდვა არიან, არ მოვკლავ, ჰყავდეთ დედა.

ერთხანს იფიქრა, თვალ წინ გაურბინა მეფის სასახლემ, ძვირფასმა სამკაულებმა, უამრავმა თვალ-მარგალიტმა და მეფის მშვენიერმა ასულმა, რომელიც ბაღში მოსეირნე შორიდან დაინახა, როდესაც

მეფე მომავალი სიძის ბინას ათვალეირებინებდა, ერთი წუთით უფ-
ლაფერი დაავიწყდა, გაიტაცა საცოლეს ეშხმა, კვლავ ასწია ხმალი,
მიუახლოვდა ლოჯინს, ნახა ბავშვი ძუძუს სწოვდა და ზედვე ხელებს
უცაცუნებდა, კვლავ შეაჩერა ხელი, ხმალი ჩააგო.

— რა უსინდისო ადამიანი უნდა ვიყო, რომ ის ჩჩვილი ძუძუ-
მწოვარიც არ დავინდო, უდედოდ დაეტოვო, ჩამოჯდა საგარძელზე,
იფიქრა, იფიქრა, ზეზე წამოღვა და სთქვა:— რა მნიშვნელობა აქვს
ერთი ადამიანის სიცოცხლეს, განა ცოტა არიან უდედოდ ბავშვები!..
ბედნიერება რად დაგკარგო?!.. ისევ იმისველა ხმალი, თვალეზ დახუ-
ჭულმა დააპირა თავის მოკვეთა ცოლისთვის. გაიფიქრა, ერთი ცალი
თვალით კიდევ შეეხედა უკანასკნელად. გაახილა ცალი თვალი, და-
ხედა მძინარე ცოლს ელიმებოდა, სინათლის შუქზე როგორც არასო-
დეს ისეთი ლამაზი ჩანდა, საესე გულმკერდზე ხუჭუჭი თმები დალა-
ლებად დაფენოდა; ძუძუზე ბავშვს ჩასძინებოდა.

— რა მშვენიერი, ილიმება... რა დამიშავა, რომ გვალავ!.. არა..
არა.. არ მოვკლავ, ვერ მოვკლავ.. იცოცხლოს, სამაგალითო დედაა,
კვიანი, დარბაისელი, ჩემი სიამაყეა, რად მინდა მეფის სიმდიდრე,
ვინ არის ჩემისთანა ბედნიერი?.. ამ ცოლშვილის პატრონს ლხინში
რა უნდა—ლხინი შინ მაქვს, გაიშვირა ხელი მძინარე ცოლშვილი-
საყენ.

გადმოსცივიდა ცხარე ცრემლები, ხმალი საბოლოოდ ქარქაშში
ჩააგო, ზედ ხელი დაჭკრა და პირდაპირ მეფის სასახლისაკენ გაეშუ-
რა მისი რისხვის მოლოდინში, რადგან ბრძანება ვერ შეასრულა.

უკან დაბრუნებული ქმარის ნახვა მეფეს არ გაუყვირდა, იქვე
სასწრაფოდ მოიხზო სამოცდა თერთმეტი უხუცესი და მოუსმინეს.

— დაიბრუნეთ მეფეო თქვენი ხმალი, დამსაჯეთ ისე, როგორც
გნებავდეთ, ჩემს ცოლს ჩემთვის არაფერი დაუშავებია, ვერ მოვკალი,
კარგია მეტი სიმდიდრე და სიდიდე, მაგრამ უკეთესია—სინდისის
სიწმინდე.

მეფემ უხუცესებს განუცხადა, არ დავიწყებოდათ ამ ადამიანის
მოკმედება, ქმარი გაანთავისუფლა და მისცა წინადადება, არასოდეს
არავისთვის მომხდარი ამბის შესახებ არ ეამბნა.

გაიარა ერთმა თვემ, მეფემ დაიბარა იმ კაცის ცოლი. ესაუბრა
საიდუმლოდ და განუცხადა:

— მომწონხარ მშვენიერო ქმნილებავ, დიდი ხანია შენზე თვალი
მიქირავს, მსურს შენი ცოლად შერთვა, რაც კი სასახლეში ცოლე-
ბი მყავს, ყველაზე უფროსი შენ გახდები, აი, ეს ძვირფასი სამკაუ-
ლები, მთელი სასახლის სიმდიდრე შენი იქნება, ოღონდ ერთი პირო-
ბით— შენი ქმარი უნდა მოჰკლა. რისთვისაც მე მოგცემ ხმალს,
როდესაც დაგიბარო, მოდი ჩემთან.

გახარებული ქალი, არც უფიქრია, ისე დათანხმდა.

მეფემ დაიბარა ხელოსანი, შეუკვეთა ხმალი კალასაგან გაკეთებული, რომელიც სავსებით ჩვეულებრივ ხმალს ემსგავსებოდა, მხოლოდ იქნებოდა ბლაგვი—არა ბასრი.

გაუმზადეს მეფეს შეკვეთილი ხმალი და შიართვეს. რამოდენიმე ხნის შემდეგ მეფემ დაიბარა ის ქალი, გადასცა ხმალი და დააელა, რომ დაეთრო კარგად ქმარი, დაეძინებინა და შემდეგ იმ ხმლით მოეკვეთა თავი.

წაიღო ქალმა ხმალი. შინ საუკეთესო სადილი მოამზადა, იყიდა ძვირფასი ღვინო და სასმელები, გაშალა სუფრა, მოირთო კეკლუცად, ნელსაქებლის სუნი მთელს არე-მარეს მოედო; გადმოდგა ბანზე და ელოდებოდა ქმარს.

დაინახა რა მომავალი ქმარი, შეეგება განსაკორებული სიხარულით, ეხვეოდა, ეალერსებოდა, ქმარი შეეკითხა:

— რაშია საქმე, დღეს იშვიათი კარგი ულუფა დაგიმზადებია, შენც თვითან ძალიან გახარებული ხარ, ახალი ძვირფასი კაბა ჩაგიცვია, რა მიზეზია?!

— დიდი ხანია თვალთ, შენი ქეიფი და ლხენა არ მინახია, მინდა ერთი კარგად ვიქეიფო, მზიარულად ვიქნეთ, მოეფერა ქმარს.

როდესაც ქმარი კარგა შეზარხოშებული დაინახა, ლოგინი გაუსწორა და დააძინა, რაკი დაინახა უკვე ღრმა ძილში შევიდა, ამოიღო ხმალი, პირდაპირ ყელზე გაუსვა-გამოუსვა, ქმარს გაეღვიძა, სტაცა ხელი ხმალს, აატრიალა, მეორე ხელი ცოლს წაავლო, გაკვირვებული შეეკითხა, რად მკლავო.

ქალმა უამბო როგორც იყო საქმე. იქვე წამოდგა ქმარი და ხელმოკიდებული ჰიიყვანა ცოლი მეფის სასახლემდე, ხმალიც თან წამოიღო.

სასახლეში პირველად უხუცესები დაუხვდა. ქმარმა მათ გადასცა რაც მოხდა, და მოითხოვა მეფის ნახვა.

სთხოვეს მეფეს... გამოყიდა მეფე, ფეხზე წამოუდგენ სამოცდათერთმეტი უხუცესნი და მოახსენეს:

— ეს კაცი თქვენი განკარგულებით ცოლს უნდა მოეკლა, რადგანაც შეირებინართ ცოლათ შერთვას და სასახლეში უფროს ქალად გამოცხადებას, რას იტყვით მეფეო?.

მეფეს გაეცინა, მოითხოვა მის მიერ ქალისათვის ჩაბარებული ხმალი, რომელიც იქვე გადასცეს.

დაათვალიერა მეფემ ხმალი, გადასცა უხუცესებს, ნახეს ის იყო კალასაგან გაკეთებული ბლაგვი, რომელიც უკვე გაღუნულიყო.

მოაგონა მეფემ უხუცესებს ამ ქმარის ამბავი და თავიანთი ჯიუტობა მის წინააღმდეგ, რომ სამოცდა თერთმეტი ბრძენი უხუცესი არ წმუნებდა მეფეს, შეიძლება დედაკაციც იქნეს მედგარი ჭკვიანიო.

მეფის უტყუარი სიბრძნე ერთხელ კიდევ დაადასტურეს და გაიმეორეს მისი სიტყვები ხმაბალა ყველამ ერთად.

— „აღამ ბე ელევ მაკათი, ვე იშა ბე ხოლელ ენ ლო მაკათი.“

(აღამიანი მედგარი—ჭკვიანი შეიძლება ათასში ერთი გამოვიდეს, ხოლო დედაკაცი კი ერთიც არა).

ნათქვამი: მოშე დავარაშვილის.

3. ეშეთხააღაჲ (კეთილზოგილ ძალაჲ)

ცხოვრობდა ქვეყანაზე ერთი პატიოსანი ოჯახი, თითოთ საჩვენებელი იყო ამ ოჯახის შემადგენლობა. ქმარი, ხახამ-თალმიდი (ბრძენი, ნასწავლი) ცოლი, — პატიოსანი, რომელიც ასრულებდა გამჩინიდან დავედრებულ ისრეელის წესებ, რაც კი ევალემა ისრეელის ქალ, არ დათმობდა: სანთელ, ხალას და მიკვეს (სანთელი ევალემა ქალს, ყოველ პარასკევსა და შაბათ საღამოსა და როშხოდეშში — იომტობში ახალ მთვარეზე და უქმე დღეებში; ხალა, როდესაც ისრეელის ქალი პურის ცომს მოზელს ერთი ოყის და მეტი რაოდენობისას, მან გაფუებული პურიდან უნდა მოწყვიტოს ხუთ ადგილზე იმდენი, რომ ერთი კვერცხის ოდენა იქნეს, აკურთხოს და ცეცხლში დასწვას; მიკვე, როდესაც ისრეელის ქალი თვიურს მოიშორებს, ერთი კვირის შემდეგ უნდა დაისუფთაოს, დაიბანოს და სპეციალურად მოწყობილ აბაზანაში გაეცლოს). უვლიდა თავის ქმარშვილ პატიოსნათ. მისი სახე კაც არ დაუნახია. არ ლილითობდა (არ არშიყობდა), არ კობტაობდა, სხვისი არა ეხარბებოდა რა და არც ენატრებოდა, რაც კი მისთვის გამჩენ ებოძებინა, იმაზე თავდაბალი იყო.

ღმერთ იმათი ოჯახი გვეხარებინა, იმისთანა რწყვილი ვაჟიშვილი ყავდავე რომა ამ სოფლათ მათი უკეთესი კი არა, ბადალიც არ მოიპოვებოდა, ორივენი მიდრაშში (სკოლაში) სწავლობდენ და საუკეთესო თალმიდებიც (მოწაფეები) იყვენ.

ეშეთხაელი გაისტუმრებდავე ქმარშვილ მიდრაშში, სუფთა ჩაცმულ-დახურულ გაატანდავე ლოცვა-კურთხებას: „აქმორდავე ავი ნაქნარი, ავი ნათქვამი, ყაინ არაყი (ავი თვალი), იარეთ წალმა, წალმართიანა როგორც შვილობით გისტუმრებვე ისევე შვილობით დამიბრუნდით“. გაისტუმრებდავე იმათ, მეზუნას (ქარზე ნიშანს) აკოცებდა, შევიდოდა შახში და მის იერ კაციშვილი ვერ დაინახამდა, ოჯახ ემსახურებოდა. დაუბრუნდებოდა ქმარშვილი, დახვდებოდავე

მზიარული, მიაართმევდავე ხელწყალ, სასმელ-საქმელ, მოუჯდებოდნენ გვერდში და ხაფიფობდენ, მოყვებოდენ შირა-მაყასიმტობ (ლეკებდა და შაირებს), ნასადილევეზე მოისვენებდენ და მინხა-ყარბითზე (სალამოს ლოცვებზე) ისევე ერთათ წავიდოდენ მამა და შვილები სალოცავათ. ნალოცავზე დაბრუნდებოდენ, ივანშმებდენ, მოყვებოდენ „შემაყ ისრეელ“ (გესმოდეს ისრეელო) და დაიძინებდენ. გაგითენდა დია, დილა სასიკეთო, დილიდან ისევე ისე შეუდგებოდენ ჩვეულობას.

ერთხელ პარასკებ საღამოზე ეშეთხაელმა, როგორც ჩვეულობა ქონდა, სანთელი აანთო, ღმერთი ახსენა და აივანზე გადმოდგა შვილებ დაუხვდებო, რადგანაც ქმარი მისი სხვა ქვეყანას იყო გაგზანილი მიდრამის საქმეებზე და ცოლ დაუბარა იქნება შაბათისთვის ბებრად (ვერ) მოვიდო.

იყურება ეშეთხაელი აივანზე, შეხედა ორივე ძმებ ჩაუკიდნიავე ერთმანეთისთვის ხელი და ნალოცავი მოდიან. შეეგებავე დედა შვილებ, — „შაბათ შალომით“, შვილები დედის ხელზე კოცნით შემოვიდენ შახში და როგორც პეტერეები, მეზუზას რო ვერ აუწვდენ საკოცნელათ, დედამ აწიავე ორივე და ისე აკოცნინავე მეზუზისთვის.

ვახშმობას დეებირენ, ნეტილათი (ხელის დაბანა) ქნეს და ივანშმეს; ნავახშმეებზე ორივე ბიჭები გარეთ გავიდენ და აივანზე თამაში დაიწყეს, დედა კი ქურჭლის ალაგებას შეუდგა, ბიჭებმა რომ შახში შემოსვლა დაიგვიანეს, შეწუხებულმა დედამ აივანზე გამოიხედა, ნახა, ბიჭები ძირ აგდიან ორივე კვდარი, ეშეთხაელ ელდა ეცა; პირველათ ეგონა მეზუმრებიან, მეყაშმირებიან — მაშინებენო, მივიდა ახლო დააკვირდავე, ორივე კვდრებია. შეწუხდა უზომოთ დედა, მაგრამ იცოდა, ვერას გააწყობდა, თან შაბათი ბძანდებოდა, დეგებუროსე იმისი ზეხუთი (მადლი) აიყვანა ორივე უხმოთ ცივ-ცივათ და თავიანთ ლოგინებში ჩააწვინა, მიახურავე საბანი და მიენდო გამჩენ (ღმერთს), შაბათის ხათრისთვის იმდენათ აფასებდა შაბათ რომა, ერთი ცრემლიც არ გადმოუგდია, არ შესცოდა აკადიშ ბარუხუს (კურთხეულს).

ქმარი შახში არ ყავდა, მეზობლებ არ შეატყობინა, აქო და აღიდა გამჩენი სიკვდილ-სიციოცხლის, აილო ხელში თორა და დაიწყო თეილიმის (ფსალმუნის) კითხვა შაბათის სახელზე.

რომ არი ასე ეშეთხაელი, ამ სიჩუმეში, კიბეზე კაცის ფეხის ხმა მეესმო. აღვა გაიხედა, ნახა მისი ქმარი მობძანებულა, ისე შეეგება როგორც ყვეელთვის. ქმარი რომ შახში შემოვიდა, ბიჭები მოიკითხა, ცოლმა უთხრა: — აღრიანა ივანშმეს და შენ რომ ბებრათ (არ) ბძანდებოდი, ორივემ დაიძინეს, გელოდენ და მოიწყინესო.

- დავხედოვე ერთი ჩემ შვილებ, საბანი ხომ არ გადახდიავე-
- გაიანებე თავი, თვალო, ძინამსე და ნუ გააღვიძებე!..

ქმარმა დაუჯერა ცოლს და აღარ შეაწუხა ბიჭები. ახსენა ლმერთი, დაიბანა ხელ-ფეხი, დაიცვალა შაბათის სახელზე და შეუდგა გამჩენის ქება-დიდებას.

სანამდი ქმარი ლოცულობდა, ეშეთხაელმა ვახშაში გაუწყო, კი-ღუშ-ბერახა (პურ-ღვინო) მიართვა, მუუჯდა გვერდში, ისე იქცეოდა, ვითამ შეიღები მოკდომია ქარეთით (გამოცვლილი სიკვდილით) კი არა და ჩიტიც არ გადაფრენიაო.

ქმარმა ივახშმა, წამოდგა ნავახშში, გაიარ-გამოიარა და თორის კინახულ შეუდგა. ცოლმა აალაგა სუფრა და ქმარ გვერდში მუუჯდა. როისაც ქმარმა იმისკენ გაიხედა, მაშინ გაბედა და შეეკითხა: „რატომ დაიგვიანე“-ო, ქმარმა ჩამოუყვა:

როლისაც ჩვენ ქვეყანას მოუახლოვდი და ერთი ორი საათი კი-ღე მიკლდა შახში მოსვლას, ვირი, რომენზეაც მე ვიჯექი, დაფრთხა აქლემების დახახვანზე; მამავალი დაინახა, შორიდან გაჩერდა, ალაგი-დანვე ველარ დავძარით, ასე გეგონა მიწაში ჩეერქოვო, ადგა თავის პატრონმა და თითონ წაიყვანა თუ არა თავისი ვირი, არც კი ვიცი მეე გასტუმრებული მყავდა, გზაში ვერ დავერჩებოდი, შაბათ ვერ გაეტეხამდი, ავდექი, ვახსენე ლმერთის სახელი და ფეხდაფეხ წემევედი, შემავიანდა, ლოცვას ველარ მოუსწრებდი, მოვედი და შახში ვილოცე, მაპატროს იეირასონ (ეგრე იყოს) გამჩენმა.

— მაღლობა ლმერთ, ხომ შეიღობით მობძანდი და სულ ერთია, დილა სასიკეთო, სამშვიდობო გავვითენოსე გამჩენმა, დილაზე წაბძანდები ლოცვაში, გვაპატრიებსე ლმერთი.

მოისვენეს, საწყალ ქალ არ ეძინება, თავისი ემართება, მაგრამ ვერც შაბათ ამსუბუქებს და არც უნდა ქმარ გაავებინოს, თუ რა შავი ღლე ადგია. დაწვა, მაგრამ არ დაძინებია, ჩუმათ, ხმა ამოუღებლათ წევს ლოგინში, ძილი კი არ ეკარება, სიმწრით გამოათენა. გათენდა დილა, ადრიანა წამოდგენ, ახსენა ლმერთი, ქმარი ლოცვაში გაისტუმრა, ქმარმა დაუბარა:

— ბიჭები ადრიანა გამოუშვი ლოცვაზე და მერე შენც წამოდი.

— შეიძლება მე ვერ წამოვიდე, ყმარწვილო, იცოდე ახლავე; ქმარი წავიდა ლოცვაში, იფიქრა ჩემი ცოლი ნიდათ არისო (ნიდა, თვიურის დროს, სალოცავში ვერ წავა), ქმარმა ილოცა ლმერთის სახელზე დაკეცა თორა-სისიტი, თავის უჯრაში შეინახა (ყველა მლოცველს სალოცავში საკუთარი ადგილი აქვს ნაყიდი თავისი უჯრით, შაბათ უქმე ღლეს წაღებ-მოტანა არაფრის შეიძლება და თორა-სისიტს თავიანთ უჯრებში ინახვენ).

დეესალმა მეზუზას ლოცვისას და წამოვიდა შახში. ცოლი ჩეულღებრივათ დაუხვდა, ქმარ მიეგება, ქმარმა ბიჭები მოიკითხა, ცოლმა

კუთხრა: „ჩემ თავისახლ გავგზანევე და სალამომდისინი არ მოვლიან-
ქმარამაც დაუჯერა, ვერაფერი ეპვი ვერ აიღო. ისადილეს ცოლ-ქმარმა,
ნასადილებზე ქმარი მიდრაშში წავიდა თორის საქინახულოდ, ცოლი
ი აივანზე იჯდა მუნჯივით, არც ხმას იღებდა, არც არავის ელაპა-
რიკებოდა.

დალამდა, დაგილამდა სასიკეთოდ, ქმარი ისევ ლოცვი-
დან შახში დაბრუნდა, ცოლი შეეგება, კარებში სამსე ღოქით
წყალი დაახეთერა, ქმარმა ბიჭები ისევ მოიკითხა, ცოლმა
უთხრა: „კიდღში აკურთხე, ღმერთი ახსენე და ჩვენც წავი-
დეთ ჩემთავისახლ, ბიჭებიც ჩვენ თითონ წამოიფყვანოთ“. ღე-
ეთანხმა ქმარი, დაყაბულდა, აკურთხა კიდღში, ცოლმა მიუნათა სან-
თელი და სურნელიც (ყოველ შაბათ სალამოს, როდესაც სალო-
ცავიდან დაბრუნებული შინ კიდღუს (ღვინოს) აკურთხევს, სან-
თელი სპეციალურად ჩამოქნილი უნდა მიენათოს და სურნელოვანიც
საყნოსავად, ჩაი, ღიმონი, მიხაკი და სხვა). კიდღში რომ გაათავა,
ქმარმა ძირკუთხეში ნაკურთხი ღვინო მოასხა, ცოლი მივიდა კვდარ
შვილებთან, ორივეს დახედა, რომელიც თავფეხზექცევით იწვეწ, ატირ-
და მწარეთ, რომ გეგგონა იმის ქმარ ტირილი და შემოსულიყო იმ
ოთახში; ერთი რომ დაიძახა: „ვაი დედასავო“, იქნა გამჩენიდან წყა-
ლობა, კურთხეულია მისი სიხასე (სიწმიდე), ორივე ბიჭებმა წამოყვეს
ლოგინიდან იქით-აქეთ თავები, გაცოცხლდენ და მატირალ დედას
მიიძახეს: „რა იყო დედაო“. ეშეთხაელი კქუაზე შეიშალა ღარმე,
თავის თვალზე არ უჯერებდა, თუ იმის წინ გუშინ სალამოზე კვდარ
რწყვილი შვილი ნესით (სასწაულით) გაცოცხლდა და უფრო მე-
ტი ხმით დაიყვირა—ვაი დედასა—ბიჭები ლოგინიდან წამოცვინდენ,
ქმარი გაშლილი თორით (გაშლილი თორის დატოვება დიდი ცოდ-
ვაა, რომ წმინდას უწმინდურმა არ გადაუაროს) ხელში ოთახში შე-
ვიდა, ნახა ცოლი გულშეწუხებული პოლზე აგდია, ორივე ბიჭები ად-
გიან თავზე და ტირიან.

გაოცდა ქმარი, ამდენი ხნის ცოლქმარი არიან და არასოდეს არ
მოუტყუილებია ისი ცოლ, ახლა რატომ მოატყუილა, რომა ბიჭებო
ჩემთავისახლ არიანო, როისაც ორივე აგერ ყოფილან; საქმის ნამდვი-
ლი ამბავი კი არ იცის ქმარმა, ძირ წაქცეული ცოლი რომ დანახა,
თითონაც შეწუხდა და კრაოტზე ჩამოჯდა. ბიჭებმარო დანახეს მა-
მასაც გული უწუხს, დაიწყეს ყვირილი. გამოვიდენ აივანში და იკი-
ვლეს.

მეზობლებმა ხო გაიგონეს ბიჭების ყვირილი, შემგესიენ და ნა-
ხეს ორივე ცოლქმარი გულშეწუხებული, გაიქცენ რაბისთან, თორა
ჩააფერთხეს ორივეს, ქინძმარი გამოიტანეს დაუზილეს და რაბის
მოსვლამდი მოაბრუნეს.

რაკი მოზრუნდენ, მეზობლები წავიდ-წამოვიდენ, რაბი კი დარჩა, მოასურთიელავე ორივე მოუჯდავე, გვერდში, ბიჭებიც მოიჯინა და გამოიკითხა ხო შეიძლება ხქონდავეო.

ცოლქმარი ერთმანეთ მიჩერებოდენ, არ იცოდენ რა უნდა ეთქვავე რაბისთვის. რაბიმ კითხავე კიდე, ეშეთხაელმა თავსაფარი შუბლზე ჩამოიწია, თავი დაბლა დასწია მოკრძალებით და რაბის უთხრა:

— მეხილა მიქებოდახ (ბოდისი თქვენს პატროსნებასთან) რაბი, თუ ნებას მამცემთ თქვენ წინ ხმა არ ემეძებება მარამა, მე ვიტყვი, მე მოგახსენებ.

— ბეხაბოდ (ინებეთ) ბძანეთ. უთხრა რაბიმ. ეშეთხაელმა დაიწყო ლაპარაკი, ქმარ უკვირდა, რავე თამამად ლაპარაკობსო, ხომ არაფერა ღმერთი გაწყყრომიო, მაგრამა თავი შეიკავე და მოუსმინა, ბიჭები მეორე ოთახში გაუშვა, რომ არ გეევანავე.

— რაბი ბატონო, ყმარწვილმა (ჩემმა ქმარმა) არაფერი იცის. მაგ ბძანდებოდა მიდრავის საქმეებზე სხვაგან. გუშინ სალამოს ლოცვას ველარ მიუსწრო. მე და ჩემმა ბიჭებმა ხვთისა და თქვენი წყალობა ვახში მივახელით, მე ქურქელ ვალაგებდი, ბიჭები აივანში თამაშობდენ, შახში შემოსვლა რა დაავიანადე, მე აივანში გავიხედე და ორივე ბიჭები კვდარი დამიხედენ, რადგანაც ხასი (წმინდა) შაბათი ბძანდებოდა, დევენაცვლე მის გამჩენ, ჩავიგდე ხმა, არ ავამსუბუქო შაბათითქვა, ორივე შევებძანე, ლოგინში დავაწვიწვივე, გადავახურევე, მობძანდა ყმარწვილიც, მაგის უმფროსობა არ მეშეშალა, უწინ მე მოვიშალე ღმერთისაგან, ბიჭები მკითხა, უთხარბ ძინამსეთქვა, მივეგებე, მოვასვენე, დილაზე ლოცვაზე გავისტუმრე, ლოცვიდან რომ მობძანდა, ბიჭები რომ მკითხა, უთხარი ჩემთავისახლ არიანთქვა, ამაღამაც, უთხარი ჯერ არ მოსულანთქვა, კიდუშ-ბერახა ქენი და ერთათ წავიდეთთქვა; იპრიანა ღმერთმა, დევენაცვლე მის სახელ, არ დაუხედნია ლოგინზე, თორას ქინახულობდა, მეე თავი შევიკავე შაბათი არ ავამსუბუქოთქვა და როისაც წესი ისრეელის შესარულა და კიდუშის ღვინო ძირკუთხეშიც მიასხა, მერე შევედი კვდრების სატირლათ, რომ ვერ შეგბედე ყმარწვილს (ქმარს) და რო დავიძახე—ვაი დედასა—თქვა, ორივე ბიჭები წამოხტენ, მეე თვალე არ უჯერებდი, თუ მართლა გაცოცხლდენ და რეტდასხმული ვკიოდი, მერე რა მოხთა, აღარ მახსობს. ასე იყო რაბი ბატონო, მეხილა (ბოდისი), შეგაწუხეთ, ახლა რავე ჯობია თქვენ გვიბძანეთ. გაკვირვებული უსმენდა რაბიცა და ქმარიც ქალის სიტყვებ. რაბიმ გულდასმით უპასუხა:

— ეშეთხაელი ყოფილხარ ქალო შენე, ჩემი ნეშამა (სული) დამკვიდრდა შენ ნეშამასთან, შენ ყოფილხარ ვადაი (ქეშმარიტად) გა-

თავებული სადკანოთი (წმინდანი), ესე გამჩენმა გიქნა საკურველობა, გამოგიგზანა შაბათ ღამის მაზიკები (ავი ანგელოზები) მოსაკლავათ. შენი უცოდველი ბოზშებისთვინ, გამოქცადა რა შენე, თუ იყავი შენე ღირსი განყენდისა (სამოთხისა) გიქნა საკურველობა, აამსუბუქებდი შაბათ, შენი ბოზშები აღარ გაცოცხლდებოდენ, ხასვე შალომ (ნუ ინებოს გამჩენმან) შეინახე შენე და არ აამსუბუქე შაბათი, გიქნა გამჩენმა ნესი და სატირლათ მისულ დედას გაგიცოცხლა ორივე ვაჟი-შვილები. ღმერთ დაულოცნია თქვენი ოჯახი, იძლიერეთ, იყავით რომ ხაართ კიდე უკეთესი და არ ნახეთ სიმწარე მაშინის მობძანებამდისინი (მეორეთ მოსვლამდი), დაუძახეთ ბიკებ და ნუ ეტყვიით იმათ რაც მოხდა.

დაუძახეს ბიკებ და უთხრა იმათ რაბიმ:

— ნუ შეგეშინდებავე, თალმიდებო, თქვენ დედასა და მამას ისევე თვალში უყურეთ. განსოვდესე ღმერთი ისრეელის ქმნილი საკურველობის, იცოცხლეთ და იძრიეღეთ.

რაბიმ აკურთხა ორივე ბიკები, წალმა დაბრუნდა, მეზუხას გემეისალმა და წავიდა.

ნათქვამი: ხავა ბუზიაშვილის.

4. ს ა მ ი ძ მ ა

იყო ერთი თორის მოჭირნახულე ბატონი, დღე და ღამე თორას კითხულობდა. დიდი სიმდიდრე ქონდა, გამარჯელიც იყო. მუშაობა უყვარდა, დაუზარებელი იყო.

ბატონს სამი ვაჟი ყავდა, არც ერთ მათგანს გარჯა არ უყვარდათ. ზარმაცობდენ და მამას ისინი ეცოდებოდა.

როდესაც ბატონმა სიკვდილის მოახლოება იგრძნო, დაუძახა სამივე შვილსა და უთხრა: „სანამ ჩემი ქონება გექნებათ და გეყოფათ სკამეთ, მერე კი თუ არ გაისარჯოთ, პური არა სჭამოთ“.

მამა გარდაიცვალა, შვილებმა ისრეელის წესი შეუსრულეს. თერთმეტი თვე იგლოვეს, არ დაუკლიათ კადიში, მაპტირი (სულის ხსენება), სანთელი, ზეთი, აღაპი და სხვა. ყველაფერი რიგზე შეუსრულეს, თვითონ კი გარჯაზე არც უფიქრიათ, მიადგენ მამის დატყეობულ ქონებას და სჭამეს. თერთმეტი თვე რომ გათავდა, ნააბელარი (ნამგლოვიარები) ტანისამოსი გამოიცვალეს. ახალ-ახალი ჩაიცვეს დაიხურეს, მიჰყვენ ხელგაშლილ ცხოვრებას, ერთიმეორეს ასწრებდნენ, ვინ მეტს დახარჯავდა, ისე მალე გამოეღიათ მამის დატოვებული ქონება, რომ უკან მოხედვაც კი ვერ მოასწრეს.

დარჩენ სამივე ძმები კისერ-გადაგდებული, არც თუ რაიმე ხელობა იციან, არც კადრულობენ თავის ქვეყანაში რომ სამუშაო მოიძებნონ, უკადრისობენ.

გასწიეს სამივემ ერთად უცხო ქვეყანაში, იქ არაფინაც არ გვიცნობსო, სამუშაოს მოსაძებნათ.

მივიდნენ ერთ სახელმწიფოში, მოითხოვეს სამუშაო, უთხრეს სასადილოშია საქმეო, სამივე დადგენ სასადილოში სამუშაოთ, ტანისამოსი ჯერჯერობით შერჩათ, ტანზე რიგიანათ ეცვათ, საქმელს კი სასადილოში უფასოთ ღებულობდენ.

ძმებმა გაიგეს, მეფეს ყოლია ერთი მზეთუნახავი ქალიშვილი მაგრამ ისეთი სასიძო ვერ უშოენია, ვინც მის საქმეს გააკეთებს. უფროს ძმას ურჩიეს უნცროსებმა წასულიყო მეფის კარზე და გაეკეთებინა მეფის საქმე, რა იქნებოდა ისეთი ძნელი, რომ ვაჟკაცი მას ვერ გააკეთებდა, თუ უფროსი ძმა მეფის სიძე გახდებოდა, უნცროსებსაც არა უშავდა, მოეწყობოდნენ და იცხოვრებდნენ.

წავიდა უფროსი ძმა მეფის სასახლეში, მიიყვანეს მეფესთან, მეფემ მისცა წინადადება:

— თუ შენ ჩემს ძროხას სამოთხის წყალზე წაიყვან, სადაც ის ყოველდღე დადის წყალის სასმელად და უკანვე მოიყვან, ჩემი სიძე გახდები, თუ არა და არა. გაეცინა უფროს ძმას, ამაზე იოლი საქმე რა უნდა იყოსო, დათანხმდა, მოაბა ძროხას ბაწარი და წაიყვანა.

მცირე მანძილი რომ გაიარეს, აიწყვიტა ძროხამ ბაწარი, ჰკრა თავი და მიიშალა, დარჩა წამყვანი პირდაღებული. აღარ იცის რა ქნას, გაექცა ძროხა, მისდევს, მაგრამ რას დაეწევა, ფრინველივით გაქრა ძროხა, მიეფარა.

ძროხამ დალია სამოთხის წყალი და უკანვე შობრუნდა. მეორე დღეს მეორე ძმა გაგზავნეს მეფესთან, რომელიც უფროსს დასცინოდა, რა დიდი საქმეა, ძროხის წაყვანა, ვერ მოახერხეო. მივიდა მეორე ძმა, მეფემ მასაც ისეთივე წინადადება მისცა, როგორც პირველს, მეორე ძმამაც მოაბა ძროხას ბაწარი და გაიყვანა, ცოტა რომ გაიარეს, ძროხამ ისევ აიწყვიტა ბაწარი და გაიქცა, მეორე ძმაც ყურებ-ჩამოყრილი დარჩა, ვერც კი მოასწრო გამორკვეულიყო, რა მოხდა, მიიხედ-მოიხედა, ძროხის კვალიც აღარსად სჩანდა, ნწარედ დაღონდა, მაგრამ რას იზამდა.

მესამე დღეს მესამე ძმა გაგზავნეს, წადი ძმაო, იქნება შენ მაინც გახდე მეფის სიძე და ჩვენც გვეშველოსო.

მესამე ძმა მივიდა მეფესთან, მიიღო წინადადება ძროხა წაიყვანა სამოთხის წყალზე, ესმია წყალი და ისევ მეფის სასახლეში მიიყვანა.

მესამე დღეს მესამე ძმამ წაიყვანა ძროხა, ბაწარი ან შიშა, არამედ ნება-ნება მიჰყვა ძროხას კვალზე, მიდიან, მიდიან; მივიდნენ სამოთხის კართან. ძროხა წყალს მიაღდა სასმელათ, მესამე ძმა კი სამოთხეში იჭვრიტება, შეიხედავს რა სამოთხეში ნახა ამოდენი თორ-წვერიანი თორას ქირანახულობს, ერთი კი კუთხეშია მოკუნტული, არც თორა უქირავს ხელში, დალონებული ზის, მივიდა შეეკითხა:

— რადა ხართ მარტო თქვენ მოკუნტული და არც თორას არ ქირანახულობთ?

— ჩემი შვილი იმ ქვეყნად კობტაობს, არავის კადრულობს სალაპარაკოთ, მეც მის გამო ამ დღეში ვარ.

— გამატანე შენ შვილთან წერილი და წაუღებ.

მოკუნტულმა სწრაფად დასწერა წერილი, შვილს სთხოვა თავი გაენებებია კობტაობისათვის, ყოფილიყო თავმდაბალი, რომ მამა მისიც გასწორებულიყო და თორის ქირანახული ღირსებოდა.

მესამე ძმამ წამოიღო წერილი, წამოყვა ისევ მეფის ძროხას და ფეხდაფეხ მივიდა სასახლესთან.

ნახეს, გაეხარდათ, მეფეს სასიძოც მოეწონა. გამოიყვანა თავის მზეთუნახავი ქალიშვილი და დალოცა. სასიძომ უთხრა მეფეს, რომელიც ქორწილს აჩქარებდა:

— ბატონო მეფე! მე ერთი საქმე მაქვს გასაკეთებელი, სანამ იმ საქმეს არ მოგჩვენებ, მანამდე ქალს ვერ ვითხოვ.

— რა საქმეა შვილო, მითხარი და კიდევ მორჩი.

— ერთი დიდი წვეულება უნდა გამართოთ ისეთი, რომ ყველა ღირსეული კაცი ამ ქვეყნის თქვენს სუჟრაზე იყოს. მე მანამდე ვერაფერს გეტყვით, რისთვის მქირდება ეს წვეულება, შემდგომ ყველას გაიგებთ.

მეფე დათანხმდა. გასცა ბრძანება, გამართეს დიდებული წვეულება, მოიწვიეს ყველა იმ ქვეყნის ღირსეული და წარჩინებულნი, მოგროვდა ხალხი, გაივსო მეფის დიდი დარბაზი, სასიძომ მიიხედ-მოიხედა, ყველას ხედავს, მხოლოდ იმ მოკუნტული კაცის შვილს, რომელთანაც წერილი აქვს გადასაცემი, ვერ ხედავს. დაუძახა მეფის ვეზირებს და შეეკითხა; რად არ არის ის კაციო, ვეზირებმა გაიცი-ნეს და უპასუხეს, — რომ ის ისეთი ამპარტავანია, ვინმეს ეწვიოს კი არა, სალაშავეც არავისას კადრულობსო. სასიძომ უთხრა, რომ მისი სახელით, მეფის სასიძოს სახელით, მოეწვიათ საჩქაროთ. დატრიალ-დენ მეფის მსახურნი, სთხოვეს, მეფის სასიძო გთხოვს გვეწვიოთო და მართლაც ყველას გასაკვირად, მოვიდა. ყველას უკვირდა მისი წვეულებაში ყოფნა, მაგრამ არ შეამჩნევინეს, ისე ილხინეს გათენ-ბამდი, უცხო სტუმარმაც მოილხინა, ლხინს რომ მორჩნენ და სტუმ-

რებმა წასვლა დააპირეს, სასიძომ სთხოვა უცხო სტუმარს, ცალკე ოთახში მიიწვია და მამა მისის გამოტანებული წერილი გადასცა. მისი მდგომარეობაც აუხსნა. შეიღმა წაიკითხა მამისაგან გამოგზავნილი წერილი, ძალიან გაოცდა, არ ეგონა, თუ მამა მისი ცუდ დღეში იყო.

მეფის სასიძოს მისცა პატიოსანი სიტყვა, რომ ამიერიდან გახდებოდა თავმდაბალი, აღარ იკობტაეებდა, ყველას დაუახლოვდებოდა, ოღონდაც მამა მისი არ დატანჯულიყო. გამოემშვიდობენ ერთმანეთსა და დღეიდან დამეგობრდენ.

მეფემ სასიძოს კიდევ მისცა წინადადება დაქორწილებულიყო. სასიძომ სთხოვა ერთხელ კიდევ წაყოლოდა ძროხას სამოთხის წყლის სასმელად და შემდეგ იქორწილებდა.

მეფეს უკვირდა, თუ რად აყოვნებდა სასიძო ქორწილს, მაგრამ თავს იკავებდა, შეკითხვა არ მისცა.

სასიძოს კი უნდოდა ენახა თავისი თვალთ, თუ ის მოკუნტული კაცი გასწორდებოდა, რადგანაც მისი წერილის მიღების შემდეგ მისი შვილი ისე გამოიცვალა, ისეთი თავმდაბალი გახდა, რომ ველარ იცნობდით, ყველას უკვირდა, მიზეზი კი არავინ იცოდა.

სასიძომ ძროხა წაიყვანა წყალის სასმელად, თვითონ ისევე ნელ-ნელა მიჰყვა. ძროხა რომ სამოთხის წყალის სმას შეუდგა სასიძომ ისევ სამოთხეში შეიხედა, ნახა, იქ არავინ მოკუნტული აღარ არის, ყველა თეთრ-წვერებს ხელში თორა უჭირავთ და ჰირონახულობენ. ეძებს, რომ გაარჩიოს რომელია მისი წერილის გამტანებელი, მაგრამ ამაოდ, ვერ გაარჩია. ბოლოს თვითონ დაინახა სამოთხიდან მოხუცმა მისი წერილის წამლები, რომელსაც კარგა ხანია ელოდება.

გამოვიდა გარეთ, შიგ სამოთხეში შეიწვია მეფეს სასიძო, დიდი მადლობა გადაუხადა მისი შველისათვის, წაიყვანა ერთ ოთახში, ანახა ყანდილები, აუხსნა მათი მნიშვნელობა და განუმარტა:

— აი ჩემო შვილო, თვითეულ ცოცხალ ადამიანს აქ, ამ ოთახში უნთიათ ყანდილი, აი ხომ ხედავ ეს ყანდილი ინთება, ეს ნიშნავს ვისიც ეს არის, ეს ადამიანი ახლა იზადება, ეს ყანდილი ქრება, ამის პატრონი კვდება. აი ეს ყანდილი ბეჭუტავს, ამისი პატრონი ავადმყოფია და სხვ. მოხუცმა ბოლოს აიღო ერთი ბოთლი ყანდილის ზეთი და ერთ ყანდილზე დაასხა, მთლიანად გაამსებინა და უთხრა: რაკი შენ ჩემი დასმარება იკისრე, მოკუნტული გამასწორე, თორა ხელში მიჭირავს და ვჭირნახულობ შენი წყალობით, წადი შვილო, იცოცხლე, არ მოკვდე ამ ყანდილის დაქრობამდე, სანამ ოქროს ჯოხი არ შემოგვკრა, მანამ არაფერი გეტკინოს.

დააბრუნა წალმა, დალოცა და გამოუშვა. მეფის სასიძო გან-
ცეფრებული დაბრუნდა ნახულით, გამობრუნდა და ძროხას გამოჟყა
გახარებული, მეფეს გვერდით მიუჯდა და მოუყვა რაც მოხდა. მეფის
ესიამოვნა სასიძოს მოქმედება, თვითონაც დიდი მადლობა უთხრა
სულგრძელობისათვის.

მეფემ დააქორწინა ქალ-სიძე, გადაიხადა დიდი ლხინი, მოი-
წვია გასწორებული კაცის შვილიც, რომელმაც საქვეყნოდ დაგმო
თავისი წინანდელი ქცევა.

მეფე თავის მრევლს მოუწოდებდა თავმდაბლობისაკენ; თავისი
ძვირფასი და ჭკვიანი სიძის ძმებიც მეფემ კარგ ოჯახებს დაუსიდა
და იცხოვრეს ბედნიერად.

ნათქვამი: სიმბა ბერძინა

5. გერ-დედინაცვლის ამბავი

ქვეყნად ცხოვრობდა ერთი ბედნიერი ოჯახი. დინდარე და პა-
ტიოსანი, მისვის (მადლის) მიმდევარი; ცოლი და ქმარი ერთმანეთ
არ აცილიდნენ ღარიბის შებრალებას. ყავდათ ერთად-ერთი ქალი-
შვილი, რომლის უკეთესი ქვეყნად არაფერი არსებობდა, ლამაზი და
ხელასლახიანი (ხელბარაქიანი). ამ ბედნიერ ოჯახ გაუხდა დიასახლისი
მძიმე ავად, როდესაც ქალმა თავს ცუდად შეატყო, მოიხმო ქმარი
და უთხრა:

— თვალო, მე ვიცი არ მოვრჩები, დაბადებული უნდა მოკე-
დეს, მეც მამივიდა გადაცვალების დრო, გახსოვდეს მუდამ ღარიბი
და ქვრივ-ობოლი, ქალიშვილი არავის დააჩაგრინო, ქალიშვილს არ
დაუშალო, რაც სედაკა (მოწყალება) გასცეს, პირიქით ხელი შეუწყე,
შენ კი იცოდე, როგორც სედაკაზე ხელ აიღებ, ემეთ (ქეშმარიტად)
სიღარიბე გეწვევა, განადგურდები ყველანაირად, გახსოვდეს ჩერი
სიტყვები, გიმეორებ ქალიშვილი ჩვენი ბედნიერია, არავის შერჩება
მისი დაჩაგვრა, ხენწიფის შვილის ზიუღია (იღბალი)—დედოფალი
გახდება.

მამაკვდავმა დედამ ქალიშვილ დაუძახა, უთხრა:

— შვილო არ იშწუხრო, გაჩენილი უნდა მოკვდეს, მეც მამი-
ვიდა გადაცვალების დრო, აი ე ცხვირსახოცი შენია, ელიაუნაბ
ხახორლეტობმა (ილია წინასწარმეტყველმა) დაგიტოვა, შენ მამაშენს
არ შეეკითხო, ყოველ პარასკევ დილით ე ცხვირსახოცი გაშალე,
აიღებ ას მანათ ფულ, ასივე ქვრივ-ობლებ და ღარიბებ დაურიგე,
რომ შაბათი დაპატროსნონ და დააყენონ; ე ცხვირსახოცი მხოლოდ
შენ ხელშია ძალაში, სხვას რომ ჩაუვარდეს აღარ ივარგებს. შვი-
ლობით შვილო, გახსოვდეს რჯული ისრაელის, დედა იგლოვე თერ-

ამეც თვეს, მერე კი იმზიარულე, სადაც შენ იქნები, ელიაუანაბი
მულამ შენტან იქნება, რომ არაფერმა ისუნტლოს შენზე, გიწერი
ზიულათ მეფის შვილი, აილე ე ცხვირსახოცი, ე წყვილი ოქროს
ქოში ქეთუბაზე (ქორწინებაზე) ჩაიცი, გიმეორებ გებრალეზოდეს
ლარიბები და შენ სიცოცხლეში არაფერი გაგიჭირდება.

დააბრუნა შვილი დედამ სამჯერ წაღმა, გადაკოცნა და მი-
იკვალა. მიცვალეზული დააპატიოსნეს, არ დაუკლიათ, რაც კი ისრა-
ელის წესს ეკუთნის, თერთმეტი თვის განმავლობაში ყოველივე შეუ-
სრულეს. თერთმეტ თვეზე მამა-შვილმა ნააბელარი გამოიცივალეს,
ახლები ჩაიცივეს და შეუდგენ ჩვეულებრივ ცხოვრებას.

რაც დედამ დაუბარა, ქალიშვილი ყველაფერ ასრულებდა.

რაც ცოლმა დაუბარა, ქმარიც ყველას უკლებლივ ასრულებდა.
ღუოდენ და ფუოდენ, წყაროს წყალივით წინ მიდიოდენ. ნათესავებ
არ მოწონდათ მისი სიჭკრივე, შეუზდენ და ათხოვინეს ქვრივი ქალი,
რომენსაც ქალიშვილი მოყვა.

ერთხან ტკბილად ცხოვრობდენ, მაგრამ როდესაც დედინა-
ცვალმა დაინახა, რომ მის ქალიშვილ გერი ჯობნის, აითვალწუნა
გერი, დაუწყო ყოველ ნაბიჯზე კიხკლაობა, ქმარ ენებ უტანდა, რომა
შენი ქალიშვილი ყოველ პარასკევ დღეს ლარიბებ თელ შენ ქონებას
ურჩებდსო.

ნელ-ნელა მამასაც შეაძულა შვილი; მართლაც როგორც დედამ
უანდერძა, ყოველ პარასკევ დღით ქალიშვილი გაშლიდა ცხვირსა-
ხოც, აილებდა ას მანათ ფულ, ვინც ღირიბი და ქვრივ-ობოლი ეგუ-
ლებოდა ყველას ჩამოურიგებდა, მამამ უსაყვედურა ქალიშვილ, არ
გეცა მოწყალეობა, მაგრამ ქალიშვილმა არ მოიშალა. მამამ ცემა
შვილი, მაინც არ მოიშალა, როდესაც ნამეტანი გაბრაზდა დედინა-
ცვალი, ქმარ უთხრა: „ან მაგ მამაშორე, ან მე წავალ შენი ოჯა-
ხიდან“-ო. მამას შვილმა მოაგონა დედის ანდერძი, რომ სანამ ლა-
რიბებ შეიწყალებდა, დოვლათიც ექნებოდა, მაგრამ ცოლმა მოა-
ხდინა ქმარზე გავლენა, აღარაფერ არ აძლევდა მოწყალეობას ქვრივ-
ობლებ, პირიქით ქალიშვილსაც უშლიდა.

მამამ და დედინაცვალმა შეუკრეს ხელფეხი საბრალო ქალიშვილ
და საწნახელში ჩასვეს, თავი დახურეს, სამი დღე და ღამე არც არა-
ფერი ასვეს-აჭამეს, არც მიხედეს, მოკვდესო.

სამი დღის შემდეგ ცოლმა უთხრა ქმარ: „წადი კაცო, ი სულ-
აყროლებულის შვილი ჩაკვებოდა საწნახელში, ამოათრიე და და-
მარზე, სანამდი სული აუფიდოდეს, თვარემა საწნახელი გაგვიფუქდება,
აღარ ივარგებს ღვინისთვინ“. მივიდა მამა, ახადა საწნახელ თავი,
რა ნახა, ქალიშვილ შეხინა (შუქი) ადგია, რაც კარქი იყო, უკეთესი

გამხთარა, რძით ნაბან დამსგავსებია, ვარდის ფერათ ყვავის. გაიქცა და ცოლ აცნობა, ცოლმა უთხრა: „ახლავე ტყეში გადააშენე, მაგრამ ხელფეხ შეკრული, თვარემა ჩემი ქალიშვილი თავ მოიკლამს, ის თუ კიდე აქანა დაინახა“. მიუბრუნდა მამა ისევ საწინახელ, ამოიყვანა ხელფეხშეკრული ქალიშვილი, შემოიგდო ზურგზე და ტყეში წაიყვანა. შუა ტყეში უალაგო ალაგას დასვა, ნადირი შექანსო და შიატევა.

მამას რომ ზურგით ქალიშვილი ტყისკენ მიყავდა, ქალიშვილ გზაზე ცალი ქოში გეეხადა და დაკარქა, რომელიც შემთხვევით ნადირობიდან დაბრუნებულმა ხენწიფის შვილმა ნახა და უბეში ჩაიდგა.

ხელფეხშეკრული ქალი ტყეში უპატრონოდ გდია, როგორც კი მამა მისი ტყეს გაშორდა, მას გამეცხადა ელიაუანაბი, შეუხსნა ხელ-ფეხი, აიყვანა მალა ხეზე და დასვა, თან ორი ანგელოზი მალახრეფიელი და მალახ-გაბრიელი დაუყენა, რომ მასზე არაფერ ესუნტლებინა, მისცა ისევ ცხვირსახოცი, რადგანაც დედის დატყვებული სახში დარჩა, აკურთხა და უთხრა: „შვილო, რაც კი მეგესურვოს სასმელ-საქმელი, ღმერთის გაჩენილი, ამ ცხვირსახოც როგორც გაშლი, შენ წინ გაჩადება“, ქალმა მადლობა მოახსენა; ჯის ქალი მალა ხეზე ბრჭყვინამს როგორც მზე და მთვარე, ისე ანათებს არე-მარეს.

მამა რომ სახში დაბრუნდა, ცოლ და გერ მიახარა: „იმისთანა უსიან ტყეში დავსვი, რომა ახლა მისი ძკალიც აღარ იქნება, მხეცები ისე დაგლეჯამდენ“-ო. გაიარა რამოდენიმე ხანმა, მის ოჯახ დღითი-დღე აკლდება დოვლათი, აღარაფერ ხეირობს, რასაც საქმეს ხელ მოკიდებს, უკულმა მიუდის.

ხენწიფის შვილმა ერთ დღეს ჩამოიარა თავისი საბძანებელი და ნახული ქოში ვისაც ფეხზე მეერგებოდა, მოძებნა, თავისი ზიული (ბედი) ის იქნებოდა, ბევრი იარა თავისი მხლებლებით, მაგრამ არავის მეერგო. ბოლოს ამათ სახლსაც მოადგა. დედინაცვალმა იცნო ქოში, შეურბენა თავის ქალიშვილ, ხან ქუსლი ჩამოათალა, ხან ფეხის გული, მაგრამ მაინც არ მეერგო, უკან დაუბრუნა ხენწიფის შვილ, მაგრამ მაინც ვერ ისვენებდა, ვაი თუ ი სულაყფებულის შვილი სადმე ცოცხალია და მონახოსო, დაუწყო ქმარ ჩხუბი: „ჩქარა წადი ტყეში ნახე, ცოცხალი არსად იყოს, თვარემა ვიცი ზიული უწერია, ხენწიფის რძალი უნდა გახდეს, ქოშიც მისია. მონახამენ და დასტურ გახდება ხენწიფის რძალიო“.

გაბოროტებულმა მამამ დაუწყო ქალიშვილ ძებნა, მივიდა შუა ტყეში, დაინახა. რაძალა აშუქებს მალა ხიდან, აცოცდა ხეზე, შორიახლო შეეკითხა:

— ვინა ხარ, რა სულიერი ხარ, ან ამ უსიან ტყეში რაზე ხარო?

— ვერ მიცანი, მამაჩემო, შენი შვილი ვარ, აქ ძალიან კარ-
ვად ვარ.

გაუქვირდა მამას, თან გაბრაზდა, რაეა კარქად არიო, ჩამო-
იყვანა, დაქრა ხელფეხი, დათხარა ორივე თვალეზი, მოიგდო ისევე
ზურგზე და მახლობელ ქაში ჩააგდო.

სახში რო დაბრუნდა, ცოლ უამბო რაც მოხდა, როგორც
მიუსწრო თვარემა, ხენწიფის შვილი მონახამდა და წაიყვანდა.

ხენწიფის შვილი კი არ ისვენებს, ეძებს ქოშის პატრონ, დილა
რო გათენდება, წაევა საძებნელათ, კარქათ რო დაღამდება, ხელცა-
რიელი ბრუნდება სახში, ვერ იბოვნა საცოლე.

ბოლოს ტყეში დაიწყო ძებნა, ჰას რომ მიუახლოვდა, მოახლეს
უძძანა წყალი ემეელო, ვერცხლის სურა მიაწოდა, თითონ კი იქვე
ქვაზე ჩაისვენა. მოახლე რომ ჰას მიუახლოვდა წყალის ამოსაღებათ,
იძისთანა შექი ამოდიოდა ქიდან, რომა ჰკუთაზე შეიშალა ღარმე. შე-
შინებული უკანვე გაბრუნდა, სხეებ მიუთითა ჩაიხედდეთო. ჩაიხედეს
ქაში, ნახეს მხესავით აშუქებს ქალის თავი, შეეკითხენ:

— ვინ ხარ, რა სულეირი ხან, ამ ქაში რატომ ხარ, მავნებელი
რამე ხომ არა ხარ?

— ნუ გეშინიათ, მე ვარ ადამიანის შვილი, როგორც თქვენე
იძისთანაი, აქ მტერმა ჩამაგდო, თვალეზი დამთხარა და ხელფეხი დამ-
ქრა. ნუ გეშინიათ ჩემი, მე მავნებელი არა ვარ, აქ წყალი სუფთაა
და მიირთვით.

მსახურებმა რომ საუბარი გამართეს, ხენწიფის შვილი თითო-
ნაც ზეზე წამოდგა, ქაში ჩაიხედა, დაინახა მზის მსგავსი სილამაზის
ქალი, უძძანათ ემეეყვანავე. ამოიყვანეს ქიდან, მისი სილამაზე მზეს
აბნელებს, საცოდავი სანახავია უხელფეხო, თვალეზ დათხარილი ქალი.
ამ დროს იქვე გაჩნდა ელიაუანაბი კაცის სახით, მივიდა დაუწყო
ლაპარაკი, მალახ რეფიელ-გაბრიელ უძძანა, ქალისთვინ ცხვირსახოცი
მეესვათ; მოუსვენს ცხვირსახოცი, ხელეზის ადგილზე ხელეზი იქვე
გემეება, მოუსვენს ფეხეზის ადგილზე, ფეხეზი გემეება, ამოუსვენს თვა-
ლებში, თვალეზი ემეხილა, წამოდგა ქალი ალვის ხის მსგავსი, შეხედა
ხენწიფის შვილმა, თვალი ველარ გაუსწორა მის ბრწყინვალეზას,
აილო ქოში, ჩააცვა ფეხზე, მისია, შეერგო. გახარებულმა და გაკვირე-
ბულმა უთხრა:

— „ქალო, შენ ყოფილხარ ჩემი ზიული და მე კი ჩემ საძძანე-
ბელში ოჯახიც არ გამიშვია, ამ ქოშის პატრონ მე თითონ ისე და-
ვიძებ. შენ კი ტყეში ყოფილხარ“. ელიაუანაბი მიჩერებია ორივეს.
ხედამს ერთმანეთის შესაფერი არიან. მიუახლოვდა იმათ და უთხრა:
„თქვენე ერთმანეთის ზიული ხართ, მალლიდან ღმერთმა გადაწყვიტა,

მე დამავალა თქვენი დიქტოშებმა, აი ქეთუბაც“. ამოიღო უბიდან და წერილი გასოვილი ქეთუბა. მოწმებდათ მალახ რეფიელ-გაბრიელი დაუყენა, უკურთხა ქეთუბა, დალოცა ორივე და დაუბარა:

— წადით შვილო იცხოვრეთ ბედნიერათ, თქვენ სიცოცხლეში, არც გაჭივრება გენახოსე, არც სიკვდილი და არც თუ რაიმე ზარალი, გებრალეობდესე მუდამ ქვრივი და ობოლი, წლის თავზე ვაჟი შეგეძინებავე მე თითონ მოვალ და ვიქნები მოელი (მომნათლავი).

წაიყვანა ხენწიფის შვილმა უმშვენნიერესი და უბედნიერესი ქალი, მიიყვანა სახში, მამა მისსაც მეტათ მეეწონა და გეეზარდა. გადაიხადეს დიდი ქორწილი, ერთი თვე დღე და ღამე განუწყვეტლივ ილხინეს, ბევრი სიდინდრე და მოწყალება გაიღეს ხელღიწრო ხალხზე. კმაყოფილი ხალხი ლოცამდავე ახალ ნეფე-დედოფალ და ისინიც შეუდგენ ჩვეულებრივ ცხოვრებას.

ყოველ პარასკევ დილით ქალი გაშლის ცხვირსახოც, აიღებს ას მანათ და მოჩვეულ ღარიბსა და ქვრივ-ობლებ ურიგებს.

გაიარა ერთმა წელიწადმა და შეეძინავე ვაჟი, ისეთი მშვენიერი, როგორც მშობლები არიან, ვაჟი დედის მსგავსია. დადგა მილის დღე (ნათლობა). ხენწიფემ მოიწვია ყველა დიდი და დიდებული, თავის ქვეყნის საუკეთესო ერთგული კარისკაცები, ღებულობენ სტუმრებ, ულოცამენ, მხიარულობენ, გაშლილია სუფრა დიდებული, რაც კი იმ ქვეყანაში საუკეთესო სასმელ-საჭმელი და ტკბილეული მოიპოვება, ყველაფერი ხენწიფის სუფრაზეა მიტანილი. დიდი დარბაზი გაიმსო ხალხით ცალკე ქალებისთვის არი სუფრა გაშლილი, გულუხვი მასპინძელი მხიარული ხედება სტუმრებ.

მოვიდენ საუკეთესო და ცნობილი მოელები (მომნათლავები), მაგრამ მეფის შვილი არც ერთ არ ეუნება ბობშ მილა გაუკეთოს. ყველას კი გონია აი აგერ მამცემს წინადადებასაო.

ბოლოს შვილმა მიიხმო მამა და უთხრა:

— ბატონო ხენწიფე! სანდაკობა შენია (ნათლობა), მოელი კი სადაც არის გაიხლებათ. ბეხააბოდ (ინებეთ) შეუდგით მილის წესებ.

— სად არი შვილო მოელი; მე ვერ ვხედამ უცხო კაც, აქ ყველა ცნობილი და გამოცდილი არიან, ბარელმა იმათმა მიიღონ მილა-მისვა (ნათლობა).

— ბოდიში ბატონო მამა, მაპატივე, რომ სიტყვას გიბრუნებ, მოვა ახლავე მოელი, ნუ შემეკითხები მის ვინაობას.

ხენწიფემ აღარაუერი კითხა შვილ, გეეზვია სისიტში (სპეც-მოსახვევი (ლოცვის დროს), დაიწყეს ეიშალომი (ნათლობის გალობა), გაიღო კარი და სისიტში გახვეული თავიდან ფეხებამდისინი ელია-

უნაბი მიუახლოვდა ქისი-ელიაუს (სანათლო მოწყობილობას), ასწია ხელში ბობში და სამჯერ წაღმა შემოაბრუნა. როგორც ისრაელის წესია, შემოსძახა მშვენიერი ხმით, „ეიშალომი“ და შეუდგა მილას. მონათლა ბობში, თვითონვე კიდულში (ღვინო) აკურთხა, მონათლული დედას ჩააბარა; დატრიალდა წაღმა და გაბრუნდა, მეჩქარებაო. ბობში ელიაუ დაარქვეს.

სტუმრებ გაუკვირდავე, მოელმა არაფერი დაკბილა ნამილევიო. ხახამ-თაღმიდებსაც უკვირდავე, თუ ვინ იყო უცხო მოელი, სახეზე შეხინა (შუქი) ადგა ვერ იცვენეს, მაგრამ ხენწიფის ოჯახში რას გაბედამდენ. შეუდგენ სეჟუდას (პურ-მარილი), ილბინეს—იქეიფეს, ხენწიფემ ყველა ხახამ-თაღმიდი საკმაოთ დაასაჩუქრა და კმაყოფილი ლოცვა-კურთხევით გაუდგენ თავიანთ გზას.

იზდება ბობში, ყვეელ დღე უკეთესი და უკეთესი ხთება, ხენწიფის ოჯახში ბობშია დიდი სიმზიარულე შეიტანა.

ბობშის დედა ჩვეულებრივ განაგრძობს სედაკას (მოწყალებას), მაგრამ გულში დარდი ააქ, მართალია ის მამამ მოიძულა, ტყეშიც დატევა, ხელფეხიც დაქრა, მაგრამ ეს ხომ ყველიფერი დედინაცვლის ენით მოხთა. ფიქრობს მაინც თავის მამაზე, ნეტაი სადმე მანახა, რომ მისი ამბავი ვიცოდეთ.

მამა მისი კი ისე დაღარბდა აღარაფერი გააჩნდა, ცოლის ჩხუბით თავმოებუნებული კვირობით დაიკარქებოდა ხოლმე, ტყეში წავიდოდა, ფარჩხებ ბოჭამდა, ყიდდა და თავ იმითი ირჩენდა, მუდამ ტიროდა და იტანჯებოდა მის გამო, რომა ცოლის ენით ქალიშვილი დალუმბა.

ერთ დღეს ისე შორ გადაიკარქა და წავიდა, რომ გზაც ვეღარ გაიგნო. იარა, იარა და ხენწიფის ახლო მივიდა, იქნება შემებრალონ და ლუკმა მამიშვირონო. იმ დროს მისი ქალიშვილი ვაიშვილით ხელში მალლა აივანზე გადმამდგარიყო, დაინახა მამა მისია, იცნო, გულმა ძკერა დაუწყო, თვალეზიდან ცრემლები გადმოუფიდა, გაიქცა, ქმარ დაუძახა და უთხრა:

— ნახე, აი ისი მამა ჩემია, რანაირათ გამოცვლილა, შვილი ვარ, მართალია ცუდი ბევრი მიყო, მაგრამ დედინაცვლიდან იძულებული გახდა, მაინც უნდა შევიბრალოთ. შენი ქირიმე მსახურებ დააძახებინე ასვან-აქამონ, კარქი ტან-ფეხი გაატანონ, ბლომად საზღოც რაც კი წიკოს, ე ასი მანათი ფულიც მისცენ და ნუ გაიგებს, რომ მისი ქალიშვილი მე კარგად ან ცოცხლად ვარ, შერცხევა და დავვალიანდებით. ქმარი ისე მოიქცა, როგორც ცოლმა უთხრა. კაცი სიზარულით გაგიჟდა ღარმე, ესე ჩემ თავზე რა ბედნიერებაა, რომ ასე უხვად გამიმისპინძლდენ და ამოდენითაც დამასაჩუქრესო, დიდი

მადლობა გადაუხადავც, გასწია შინ, მიიტანა ია და ვარდი, ხელი მოიბრუნა, მიეჩვია ხენწიფის სასახლეს და მოუხშირა იქ სიარულს. ყვეელ მისვლაზე უფრო მეტ საჩუქარ აძლევდენ, ისე გაისტუმრებდენ. ერთხელ როდისაც აკიდებული ჯორებით გაატანეს საჩუქარი, მიხედა, აქ ჩემი ქალიშვილი უნდა იყოს ნამდვილათ, იმას ზიულათ მეფის შვილი ეწერა, მე უღმერთომ ცოლის სიტყვით დავლუმბე, მაგრამ იმას ღმერთი მაინც წყალობდა ისევ გადარჩებოდაო. იფიქრა, იფიქრა, იმწუხარა, ჩაწვა ლოგინში და აღარც ამდგარა, მიიკვალა.

ქალიშვილმა და სიძემ რომ გაიგეს მამის გადაცვალემა, რაც ისრაელის წესი იყო კადიში და მათგირი (სულის ხსენება), ზეთი და სანთელი ყველიფერი შეუსრულეს, ქალიშვილმა თერთმეტი თვე აბელობა (მგლოვიარობა) ამოათია, მერე ისევ გამოიკვალა ტანისამოსი. მამის საფლავზე ხშირად ხახამ-თალმიდებ და მინიან (ათ კაცს) წიყვანდა, თორას უკითხამდა და არ ივიწყებდა. დედის ანდერძაც მუდამ ასრულებდა, ისი და მისი ქმარშვილი დაბერდენ ბედნიერათ და მხიარულად.

ნათქვამი: ხავა ხანანაშვილის

6. შ ა რ ი ა ნ ი კ ა ც ი

ერთ ქვეყანაში ცხოვრობდა ერთი ზარმაცი და შარიანი კაცი. იმისთანა ზარმაცი იყო ე კაცი იმისთანაი, რომა არაფერი საქმის გაკეთება არ შეეძლო, თელი დღეობით იჩხუბოდა, შარიანობდა და მეტ არაფერ აკეთებდა, ცოლშვილი შიმშილით ეხოცებოდა.

ვისაც კი შეძლებულ დაინახამდა, ჩხუბ აუტეხამდა, რითი მჯობიხარო, რომ ჩემზე უკეთესად ცხოვრობო.

სალოცავში ჯამაათ მისგან თავი ქონდა მობეზრებული, არც ერთი მოყედი (კაი დღე) არც შაბათი დღე, ისე არ გაივლიდა, რომა იმას სალოცავში ჩხუბი არ ექნა, ვინმეს ამოიღებდა თვალში და შარიანობდა.

ისე შეეზარა ჯამაათ ე შარიანი კაცი, რომა სალოცავში სიარულ გაურბოდენ იმის გამო, არ წეგვეჩხუბოსო. ბევრჯელ მოიყარეს თავი, იმჯელეს, დეებმარენ ხოლმე, ფარეებსაც უზოგებდენ, ყოველიმხრივ ხელს უწყობდენ, მაგრამ ისი მაინც თავისაც არ იშლიდა; ხაზანი (მლოცველი) რომ თებაზე (ტრაპეზზე) შედგებოდა, ისი მაშინაც იჩხუბოდა. ჯამაათიდან რჩეულმა კაცებმა სცადეს მოლაპარაკებოდენ, რაიმე ხელობა ეელო და ემუშავნა, მიცეს წინადადება, იუკადრისა, იფარა.

ჯამაათი წადგა ღმერთისა და სეფერთორის (ათი მცნების) წინ, ილოცა, ან სიკვდილით და ან სიცოცხლით მეეშორებინა ღმერთ

იმათთვის შარიანი კაცი, ევედრებოდნენ ღმერთ მისგან განთავისუფლებას.

ერთ მშვენიერ დღეს, შარიან კაც გემეცხალა კაცის (სახით ელიაუანაბი (ილია წინასწარმეტყველი) და უთხრა:

— მე ვაარ მთავარი ექიმი, ისეთი რომა ყოველ ნაირ ავადმყოფობას მოვარჩენ, რაც ვინდ მძიმე ავადმყოფი იყოს, მე შემძლია მისი გაკურნება, მხოლოდ მკირია დამხმარე კაცი, თუ შეგიძლია შენე გამიწიე თანაშემწეობა, გასამარჯელოს არ დაგაკლებ.

შარიანი კაცი დეეთანხმა; დაიწყეს ავადმყოფების ძებნა, გაიგეს ერთ დიდ კაც ერთადერთი შვილის მეტი არაფერი ვააჩნია და ავათ ყავს, ისეთი მძიმე ავათ არი, უკანასკნელ წუთებშია, ვერც ერთმა ექიმმა ის ვერ მოარჩინა, დამწუხრებული მშობლები თავზე დატირიან.

ელიაუანაბიმ წაიყვანა შარიან კაცი დიდი კაცის კარზე, მოიხმეს დიდი კაცი, ელიაუანაბიმ უთხრა:

— მე ვარ ექიმი, ეს კი ჩემი თანაშემწეა, ჩვენ შეგვიძლია შენი შვილის მოარჩენა, თუ ორას თუმან ოქროზე გავგირიგდები.

— ოღონ კი ჩემი შვილი მოარჩეს და თელ ჩემს ქონებაზე ხელ ავიღებ, უბასუხა დიდმა კაცმა. მორიგდენ ორას თუმანად, რადგანაც ელიაუანაბიმ მეტი არ ისურვა, შარიანი კაცი კი თვალზე უბრიალეხს, რაზე მეტი არ ვთხუეთო. ელიაუანაბიმ დაუბარა, მეემზადებინავე თბილი წყალი, ერთ დიდი ქვაბი, ერთი დიდი შტოლი ავადმყოფობის დასაწვენათ, ცალკე ოთახში დედგათ და შიგ მისი და მისი თანაშემწის მეტი არავენ მიკარებოდავე.

გამზადდეს ყოველივე საჩქაროთ. შეიყვანეს ცალკე ოთახში ავადმყოფი ელიაუანაბიმ და შარიანმა კაცმა, დააწვინეს შტოლზე მამაკვდავი, ელიაუანაბიმ ჩაიკვა თეთრი, შარიანსაც თეთრი ჩააცვა, ამოიღო დიდი გალესილი დანა და მიადგა ავადმყოფ დასაქრელათ, ამ დროს შარიანმა კაცმა უთხრა:

— შენ, ეი, მე რამდენი უნდა მამცე ფარეები, იმ ორასი თუმანიდან, რატომ ახლავე არ მეუნები!..

— რა თქმა უნდა ძმაო, ნახევარი შენე, ნახევარიც მეე... შარიანი დეეთანხმა, შეუდგენ ავადმყოფის ექიმობას. ელიაუანაბიმ დიდი მკრელი დანით დაქრა ავადმყოფ ხელები, ფეხები, თავი. ტანი, თელი სხეული ნაკურნებად აქცია და ქვაბში თბილ წყალში ჩააწყო, შარიანი მიჩერებია, შიშიდგან ცახცახობს, დაჭრილ კაც ნაქრებათ ქცეულ რალა მოარჩენსო, ფაქრობს, მაგრამა ფარეების დარდი მაინც არ ასვენებს, როდისაც ავადმყოფი მთლიანად დაჭრილი ქვაბშია ჩალაგებული, შარიანმა უთხრა:

— რომ დაქერი, რაღას აპირობ აწი, ვიყვირებ, დაუძახებ ავად-
მყოფის პატრონ, რომ შენ დაგიპირონ, მე კი უდანაშაულო ვარ.

— ნუ იზამ კაცო მაგისტანა საქმეს, ცოდო ვარ, ნუ იყვირებ.

— არ ვიყვირებ იმ შემთხვევაში, თუ თელად ორას თუმანი მე
მამცემ.

— კარკი მოქცემ, ოღონ ნუ იყვირებ, მაგრამ შენ რომ გას-
წავლი ექიმობას, მე არაფერი არ უნდა მივიღო გასამრჯელო?! რას
მეჩ.ჩი!..

— რას მასწავლი, კაცის დაქრა რა დიდი საქმეა, შენზე კარ-
ქათ მე დაქერი, თუ მაგითი მორჩება.

— სუუ! ხმა არ ამოიღო, არსად არაფერი აქვა, არც არავის
ასწავლო, ასე დაქრილი, თბილ წყალში ჩალაგებული, რაც გინდა
მძიმე ავადმყოფი იყოს მორჩება, აი მიყურე!..

ამოალაგა ქვაბიდან ელიაუანაბიმ ნაქრები, დააწყო შტოლზე,
რიგზევე ყველა ნაწილები მიაწყო, გადააფარა ზეიდან სუფთა ზე-
წარი, მიუსვ-მოუსვა ხელი და ავადმყოფი შტოლიდან საღათ წამოდ-
გა, თავისი ფეხით გავიდა ძეორე ოთახში სრულიად ჯანსაღი და
მზიარული.

დიდი კაცის ოჯახი სიმზიარულიდან თითქმის ქკუაზე შეიშალა,
რომა მამაკვდავი ამდენი ხნის მძიმე ავადმყოფი, ასე უცბად სასწა-
ულით მორჩა და თავისი ფეხით დადის.

მისცეს ორასი თუმანი ფარეები, მრავალი საჩუქარი და დიდი
მადლობით გაისტუმრეს.

შარიანმა სულ თითონ მიითვისა ყველაფერი, მე რომ არ ვყო-
ფილიყავი, შენ რას გააკეთებდიო, ეჩხუბა ელიაუანაბის, იმანაც გაა-
ტანა, უთხრა, ღმერთმა მოგახმაროსო და დაუბარა:

— რადგანაც ისწავლე ექიმობა, როდესაც ჩავარდეს ანაიტი
ავადმყოფი, მე მაცნობე, ერთად ვიმუშავოთ და ფარეებიც აწი გავი-
ყოთ ხოლმე.

— ძალიან კარკი, აუცილებლათ შეგატყობინებ, ერთად ვიმუ-
შავით. წავიდა ელიაუანაბი, შარიანი კაცი თელად გადარია ფარეებზე
და მამავლის იმედმა, იფიქრა, არ აღგა მისი გვერდები, მე იმას აღარ
ვაცნობო და არც ფარა გაუნაწილო, მე თითონ გაეაკეთებ, გავდინდრ-
დები, მამხედა ღმერთმა, ნამდვილად ჩემი საქმეა, დაქერი, ჩალაგე
ქვაბის თბილ წყალში, ამოიღე შტოლზე, გადააფარე ზედე ზეწარი,
გადაუსვი ხელი და მორჩა მამაკვდავი, რასთვინ მჭირია ვინმე, ხწო-
რეთ ჩემი საქმეაო.

მოისვენა ჯამაათმა, აღარ იჩხუბოდა შარიანი კაცი სალოცავში,
საბარჯო ბლომათ ქონდა, არც ეძებდა ჯერჯერობით ავადმყოფ, ხარ-

ჯამდა ოხრათ ფარას, ჩეეწყო ხელეზი ჯიბეებში და არხეინად და სეირნობდა, დინდრულად ჩაცმულ-დახურული.

როდისაც სახარჯო გემეღია, ისეე დაიწყო შარიანობა და ჩხუბი. ამასობაში გავარდა ქალაქში ხმა, რომა ხენწიფეს მემკვიდრე ავთ გახდომია, ქვეყანა მოუვლიათ და ვერ მოარჩინესო.

შარიანი წავიდა ხენწიფის სასახლეში, იხმო თვით ხენწიფე და უთხრა: მე შემძლია თქვენი შვილის მორჩენა, მხოლოდ ცალკე ოთახში გამიმზადეთ შტოლი, დიდი ქვაბი და თბილი წყალი, დამტევეთ მარტო ერთი საათის განმავლობაში, თქვენი შვილი თავის ფეხით გამოვა ოთახიდან. ხელმწიფეს სიხარულიდან თავბრუ დეესხა, ბძანა სასწრაფოთ გემზადებინავე ყველაფერი, შარიანი კაცი მიიწვია მანამდი, შეპირდა ნახევარ სახენწიფოს, თუ რომ მართლაც მის შვილ ნახამდა ფეხზე გავლილ და საუკუნო დიდებას მის ოჯახ.

მოახსენეს ხენწიფეს, მზად გახლავთ ყველაფერიო. ხენწიფემ გაიყვანა მამაკედავი შვილი, თავის ხელით შტოლზე დააწვინა უგრძნობლად მყოფი, შარიანმა უთხრა დამტევეთ მარტოვო.

ჩაიკეტა ოთახში შიგნიდან, ამოიღო ჯიბიდან მკრელი დანა, დაქრა ნაკუწებად ავადმყოფი, ჩაალაგა ქვაბში, გააჩერა ერთ ხანს, მერე ამოალაგა ისევ, შტოლზე გააწყო რიგ-რიგობით სახსრები, ზეიდან ზეწარი გადააფარა, გადაუსვა ხელი, ნახა არ ინძრევა ავადმყოფი, გაჩერდა, უყურა ერთი ხანი, კიდევ გადაუსვა ხელი, არც ახლა გაინძრა, ეგონა ხწორეთ ვერ დავალაგე სახსრებიო, ნახა ყველა ნაწილი თავის ადგილზეა, ისეე დახურა ზეწარი, კიდევ გადაუსვა ხელი, მაინც არ ინძრევა, შეწუხდა, იცდის, გავიდა ნახევარი საათი, ერთი საათი, ორი, სამი საათი, არ ინძრევა ავადმყოფი, გარედან ჩოჩქოლი ისმის, რა დეემართა ამდენ ხანს? შექვპირდა ერთ საათში მოვარჩენო; აღარ იცის რა ქნას, სადაცაა შემოანტვრევენ კარებ, ნახამენ დაქრილ ავადმყოფ და ამას ხეირ არ დააყრიან. აიტანა შიშმა, სულ ცახცახობს, კბილ კბილზე სცემს სიმწარიდგან, ხელეზ კბილებით იკბენს, ეს რა მამივიდაო, გარედან ხმაურობამ იმატა, შეიქნა ყვირილი, ამდენი ხანი რა ქენიო, უკაცუნებენ, ხედამს, ავადმყოფი არც შეერთდა და არც ინძრევა, იფიქრა დავილუმპე და ეს არიო, ჩემი ხელით მაინც მოვიკლამ ჩემ თავსაო, მიიტანა დანა ყელში, უნდა გამოისგას, ხწორეთ ამ დროს გემეცხადა ისეე ელიაუანაბი, ხელი დაუკავა, თვალეზში მიაჩერდა, და შეეკითხა:

— მიცანი?

— გიცანი...

აკანკალებული ხმით უპასუხა შარიანმა კაცმა, მეგზვია მუხლებზე და შეტირა:

— შენი ღვთის გულისთვის, მიშველე რამე, დავიღუპე კაცო, ხენწიფის რისხვას მაინც ვერ გადაურჩები, მითხარი თუ გაცოცხლდება, თვარემა ჩემი ხელით აქავისე ყელი უნდა გამოვიქრა.

— თუ კი შენ ექიმობა იცოდი, შენევე გააცოცხლე, თუ არა არც ექიმობა იცი, არც მე მაცნობე, არც წინანდელი ფარა გამიზიარე, სულ შენ წაიღე შარიანობით, აწი რაღას ფიქრობ? გიშველის რამე!..

— შენ მიშველე, შენი ქირიმე, თუ არა და აქავე ყელ გამოვიქრი, ვიღუპები...

ეხვევა მუხლებზე და ემუდარება, კარზე კი ხმაურობა არი, აღელვებული ხენწიფე და მისი კარისკაცები გულის ფანცქალით ელოდებიან ავადმყოფის გაკურნებას.

ელიაუანაბი შეყურებს შარიან კაცს, გუნებაში ეცინება, იმას რომ დაღრეჯილ ხედას და ეკითხება:

— კიდე იშარიანებ აწი?..

— არა ბატონო, არა დამიჯერე თორა თუ მწამს, არა...

— კიდე იზარმაცებ?.. თქევი სიმართლე ისრეელო!..

— ვაიმე, არა ემეთ (ქეშმარიტად), არ ვიზარმაცებ იცოდეს ღმერთმა.

— კიდე იდიდგულებ?.. შენ... შე არა წმინდა!..

— არა ბატონო, გეფიცები მოშეს თორას, ოღონ ამ გაქირვებას ვადამარჩინე, ე კაცი გამიცოცხლე და ჩემ სიცოცხლეში რაც ცუდი ჩაშიდენია, ყველას დავგმობ.

ხენწიფე რომ ფარეებ მოქცემს, ხომ მამიტან უკლებლათ ჩემ ბინაზე.

— კი შენი ქირიმე, ოღონ აქიდან შვიდობით გავიდე და რაც კი გამაჩნია, იმასაც შენ მოქცემ.

— აწი ხომ აღარ დაიწყებ ექიმობას, პირობა მამეცი.

— არა, არა, დამიხსნას „აშემით ბარახმა“, რავა ვიფიქრებ.

ელიაუანაბი მივიდა დაქრილთან, დააწყო რიგზე მისი ნაწილები, ახსენა ღმერთის სახელი, ზედ ზეწარი გადააფარა, გადაუსვა ხელი, გაიხმრა ავადმყოფი, წაჰოჯდა, ზეწარი მოიშორა.

შარიანი კაცი ხედას, თვალეზ არ უჯერებს. მიიხედა ელიაუანაბისაკენ, აღარ ჩაამს, გამჭრალა.

კარებ ანტვრევენ დაგვიანების გამო შეშინებული ხელმწიფის კაცები.

ავადმყოფი წამოდგა, მივიდა კარებთან და თითონავე გამოალო. მის დანახვაზე შეიქნა სიხარული, მიდიან, ეხვევიან ვინ ავადმყოფსა და ვინ „ექიმს“, ხენწიფე ქუდიდან შეიშალა ღარმე, აღარ იცის რითი გადაუხადოს შვილის გამკურნებელ.

შარიან კაც კი ცოცხალის ფერი აღარ ადევს, ვერხვის ფოთელივით კანკალობს. ვერ მიმხვდარა, რაშია საქმე, ვინ იყო ი კაცი, ოთახში სიდან შემოვიდა, ან სიდან გავიდა, ვერ წარმოუდგენია, რანაირათ მოხდა მკვდარის გაცოცხლება.

დააჯილდოვეს შარიანი კაცი უხვად, უთვალავი თვალმარგალიტით, თეთრი და საქონელი უბოძეს, გადინდრებული ჯორ-აქლემებით აკიდებული ქონებით გაისტუმრეს თავის სახში.

მეორე დღესავე წავიდა შარიანი კაცი „ექიმის“ მოსაძებნათ, მაგრამა დანიშნულ ადგილას არ ამოჩდა.

მიხვდა შარიანი კაცი, რომ ისი ელიაუანაბმა გამოცადა, რომ ისი ხორციელი ადამიანი არ იყო, თითონ კი დროზე ვერ მიხვდა, მაგრამ სადღა მონახამდა.

შარიანმა კაცმა დაიწყო პატიოსანი, თავდაბალი შრომით ცხოვრება, დაგმო თავისი ცუდი წასული და წყაროს წყალივით წინ წავიდა.

ნათქვამი: ჩანკო ელუაშვილისა

7. სამი ქალიშვილი

ერთ კაც ყავდა სამი ქალიშვილი. სამივე უჩუღმართები იყვნენ. მამა მეტისმეტი პატიოსანი ისრეელი იყო; გული წყდებოდა, ვის დეემსგავსენო ჩემი ქალიშვილებიო.

უფროსი ქალიშვილი იყო მეტი ზარმაცი, არასოდეს არაფერ საქმეს არ გააკეთებდა, მეზობლებში დაძუნძულობდა და კორიკანაობდა. ოჯახი რომ წყალ წველო, ხელ არ გაანძრევდა. მეორე ქალიშვილი იყო ქურდი, მიუხედავათ იმისა, რომა მამა შეძლებული კაცი იყო, შვილებ არაფერ აკლებდა, მაინც რამე უნდა მოეპარნა, ვის ოჯახშიაც შევიდოდა, აუცილებლათ ნაქურდალი უნდა მეეტანა სახში.

მესამე ქალიშვილი იყო ავი ენის, რაც უნდა ვინმეს მეორეზე კარქი ეთქვა რამე, ისი მაინც ავათ მიუტანდა ენას და გადაკიდებდავე ერთი მეორეს.

ბევრი ეცადა მამამ, ხან „ხახამ თალმიდიც“ მიუგზანა ქალიშვილებ, ხან საყოლკეთილი, რომ გამოხწორებულყვენ, მაგრამა არ იქნა და არ გამოხწორდენ, პირიქით, უარესი გახდენ.

შეწუხებულ მამას გადაწყვეტილი ქონდა, არც ერთი იმათგანი არ გეეთხუებინა, მაგრამა კუთხ-მეზობლებ ეცოდებოდავე პატიოსანი მამა და მიუგზანეს შუაკაცი გეეთხუებინა უფროსი ქალიშვილი.

ბევრი იუარა მამამ, უფრო შემარცხვენს, თავი მემეჭრება, თუ დღეს ათმა იცის ჩემი უბედურობა, აწი ასი გაიგებსო, მაგრამა შუა-კაცი არ მეფშვა და გაათხუბინა ქალიშვილი.

წაიყვანეს დედოფალი ნუფის სახში, დიდი ქორწილი და სიმ-ხიარულეა, დედოფალმა სტუმრები არაფრათ ჩააგდო, მეძინებო, წავიდა თავის ოთახში და დაიძინა.

გათენდა დილა, სტუმრები ისევე ქეიფობენ, მოვიდა შუადღე, დედოფალ ისევ ძინამს, არც დგება ლოგინიდან, ნაშუადღევზე წამოდგა ზღაზღინით და საყვედურით, არ დამაძინეს. სტუმრებმაო.

მეორე და მესამე დღესაც ქეიფობდენ და მხიარულობდენ სტუმრები; მესამე დღეს დედოფალმა ყველას გასაგონებლად ხმამალ-ლა უსაყვედურა სტუმრებ, თქვენმა ხმაურობამ აღარ დამაძინაო.

დედამთილი ხედამდა ყველა ამეებ, მაგრამა ელოდა, მოვა დროო და თავისით გამოხწორდებო, რძალი უფრო ზარმაცობდა.

გაიარა რამდენიმე ხანმა, ვინც იმათ ოჯახში სტუმრათ მოვი-დოდა, დედამთილი თავის ხელით დამზადებულ სადილ რძლის ვაკე-თებულათ ასაღებდა, თავის შეკერილსაც რძლის შეკერილათ, აქებ-და, კარქი რძალი მყავს ოჯახშიო; როდისაც შვილი უსაყვედურებ-და ამ ზარმაც რას გადამკიდვო, დედა შეუტევედა, ჯერ ახალი პა-ტარძალია, მერე და მერე შეისწავლისო.

რძალი ხედამდა, რომ იმას აქებდენ, არაფერ აკეთებდა, მაგრამა ბოლოს შერცხვა, ამოუდგა დედამთილ გვერდში და იმასავით ერთგული შეიქნა ოჯახის, მიატევა სიზარმაცე, თავი გაანება ქორიკანობას და გარეთ წანწალსაც. გახდა საუკეთესო დიასახლისი და დედა.

ქალიშვილების მამას ისევ ისე მიაკითხა შუაკაცმა და ახლა მეორე ქალიშვილიც გაათხუბინა. მამას ეშინოდა, ქურდობას ვერ მიატე-ვებსო, თავი მემეჭრება, გავილანძღებო, მაგრამ შუაკაცი არ მეფშ-ვა, ქალსა გათხუება უნდა, ქმარი ეყოლება—ყოველივე სიგლახესაც მიატევებსო. წაიყვანეს ქურდი ქალიშვილი ქმრის ბინაზე, კარქი ქორწილიც გადაიხადეს.

დედოფალი რომ ხედამს სტუმრებ ძვირფასი ოქროვერცხლი გაუკეთებიავე, პირიდან დუეებ ყრის სიმწარიდგან. უნდა ვინმეს რამე მოპაროს, მიჩერებია ნიჭებებ, ხელები აუთამაშდა, მაგრამა დე-დოფალი იყო და რალას გაბედამდა, შერცხვა.

მეორე და მესამე დღესაც კიდე ეწვიენ სტუმრები, ისევ მოუნ-და პატარძალ მოპარვა, თვალებიდგან ცეცხლებ აფრქვევედა, ისე სურვი-ლი მეერია ქურდობის, მაგრამა გაიფიქრა, თუ ჩემი მამის ოჯახში ვქურდობდი, და ნაქურდალი მიმქონდა, მამა სულ მიჯავრდებოდა. ნუ ქურდობ თვარემა გაუბედურდებო, ახლა კი რომ მოვიპარო,

ზომ ქმარი და დედამთილი მიმიხვდებიან და სახლიდან გამაგდებენო.

ამოიქრა გულში აღარ ექურდნა და კიდევაც შეასრულა. შეიქნა დიდებული ქალი და კარქი დედა.

მესამე ქალიშვილი, რომენიც ავი ენის იყო, მამას ერხებებოდა, გათხუება მეც კი მინდაო. მამა უარობდა, შენი ენით შენც დაიღუპები და მეც დამღუპამო, მაგრამ ისე შეუჩინა შუაკაცები მესამე ქალიშვილმა, რომა ისიც გააოხუა.

გათხუების შემდეგაც არ დაანება თავი ავი ენის ტრიალ მესამე ქალიშვილმა, არაფერმა იმაზე არ იმოქმედა არც ხვეწნა-მუღარამ და არც მუჭარამ, მაინც ავ ენას ატრიალებდა, ვინმეს ერთმანეთზე გადაკიდებდა და იმითი ტუბებოდა, რომ ხხვეები იჩხებებდნენ.

ერთ დღეს მამამ მიაკითხა სამივე ქალიშვილებს. ნახა უფროსი ზარმაცი გამოხწორებულა, საამაყო ქალი გამხდარა, გაიხარა მამამ, ქალიშვილი გულში ჩაიკრა, მადლობა უთხრა კარქ შვილს.

ნახა მეორე ქალიშვილი დიდებულათ ცხოვრობს, ქმარშვილში მოწყობილა, ოჯახი რიგზე აქ, ქურდობა სამუდამოთ მიუტყევიბია. მისი სახსენებელიც აღარ უნდა რომ გაიგონოს, მამას პატიებას თხოვს, რაც წასულში შეაწუხა, აპატიოს.

გახარებული მამა ეხოვა ხან შვილს, ხან სიძეს და შვილიშვილებს, ღმერთ მადლობას უძღვნის, რომ ამ დღეს მეესწრო და აღტაცებული მესამე ქალიშვილთან წავიდა.

მესამე ქალიშვილმა დაინახა თუ არა თავისი მამა, საყვედურით აამსო:

— შვილათ არ მიგაჩნივარ, არ მკითხულობ, თუ რავე ვცხოვრობ, ან რა მდგომარეობაში ვიმყოფები, ერთხელაც არ მაშიკითხე, ყველა მე მჩაგრამს, ქმარ დედამიწასთან გყავარ გახწორებულს, სულ მეჩხუბება, მამამთილი კი, როგორც შვილ გაიგულებს სადმე, ემედევნება და ურცხვად თავ მთხოვს, ასე შავ დღეში გეგულები და შენე კი რა ისრეელის შვილი მამა ხაარ, არც კი მეძებ.

ხმა გაკმენდილი ისმენდა მამა შვილის სიტყვებს. გაკვირებული თვალს ატრიალებდა, აღარ იცოდა რა ეთქვა, ან რავე მოქცეულიყო, დაიჯერა შვილის ნათქვამი, გადაწყვიტა იმისი მამამთილის მოკვლა.

დაიშალა ქალიშვილის დახმარებით და როგორც კი დაინახა სახში შემოსული მამამთილი, იქავისე თავი მოქრა დაუზოგავათ საბრალო კააც, არც კი იკითხა არაფერი. მოვიდა სიძე, დაუხვთა თავმოქრილი მამა, დაუწყო სიმავერ საყვედური, რაზე მოკალი მამაჩემიო.

სიმაგრემა თავისი თქვა, სიძემ კიდე თავისი, ამასობაში სიძე
ეცა სიმაგრე და ხანჯლით გული გაუპო, ამ ამბის შემხედდვარე
შვილმა მორთო კივილი, მივარდა ქმარს, რაეა თუ მამა მამიკალი
და ქმარი მოკლა, მერე ჩაჯდა სამი მკვდარის შუა და სახეს იგლე-
ჯამდა.

ასე მოხდა ცუდი საქმე ავი ენისაგან, სამი კაცი ემსხვერპლა
ქალის ავ ენას, რომელმაც დალუმმა თელი ოჯახი და ვზა შარაზე
დაყარა უპატრონოთ.

ბევრი ინანა ბოლოს, მაგრამა გვიანი იყო.

ნათქვამი: ფენო დავითიაშვილისა

8. ლარიზი ქაცის ამბავი

იყო ერთი მეტის მეტი ლარიზი ისრეელი, მაგრამ მეტის მეტი
მორწმუნე, არც ერთ დღეს სამჯელ ლოცვას არ დააკლდებოდა და
რასაც კი ხახამი სალოცავში გამოაცხადებდა, ყველაფერ გულდასმით
მოისმენდა და ოჯახში ცოლშვილ გადასცემდა.

ერთ შაბათ დღეს ხახამმა იდარუშა: „ისრეელის შვილებო, რა-
საც კი გასცემთ ღმერთის სახელზე და ლარიზსა და გაჭვივრებულ
შეიბრალებთ, ემეთ (ქეშმარიტად) ღმერთი ერთი ათად გადაგიხ-
თისე, არ დეგეკარგებათ, ყველას აიღებთო“.

ლარიზმა ქაცმა ე ამბავი ცოლშვილ უამბო:

— დღესე რაბიმ ლოცვაზე დარუში თქვაა, „ვინც რომ ღმერთ
რამეს მიავალდებსო, ლარიზ აჩუქებსო, აუცილებლათ არ დეგეკარქებაო
და ღმერთი ერთი ათათ გადაუხთისო.

— მერე, ჩვენც მივავალოთ ღმერთს, თუ კი ერთი ათათ ავი-
ლებთ, უთხრა ცოლმა ლარიზ ქაც.

— თურმე, ღმერთ რომ ასი მანათი მივავალო, აუცილებლათ ას
თუმან მოქცემს; მოდი მართლაც ვიშონოთ ასი მანათი და მივა-
ვალოთ, უკეთესი რა უნდა მოვიგოთ?..

ცოლქმარმა, რაც კი რამე ოჯახში გააჩნდაე, ყველაფერი მიყიდ-
მოყიდეს, არ დარჩენილა იმათ ბარაზე არც ჭურჭელი, არც ლოგინი,
არც ჩასაცმელი, ერთი სიტყვით ყოველიეე გაყიდეს, ასი თუმანი შეე-
გროვეს და სულ ლარიზებზე დაარიგეს. თავის აზრით—ღმერთ მი-
ვალეს.

გათენდა მეორე დილა, აღარაფერი აქე საქმელი, ლარიზი ქა-
ცი სამუშაოთაც აღარ წავიდა, ღმერთი ვალ დამიბრუნებსო. გაიარა
ორმა დღემ, სამმა, ერთმა კვირემ, ღმერთი ფულ არ უბრუნებსე,
ცოლშვილი შიმშილით ეხოცება. აღდა და მანამდისინი ჩამოისესხა

კუთხმეზობლებში, მაგრამ რომ ველარავის დაუბრუნავე მეორეთ აღარ ასესხეს.

გამწარდა კაცი, ბობშები შიმშილიდგან სულ ლევენ. წავიდა ღარიბი კაცი სალოცავში, შევიდა ეხალის (სეფერ-თორების შესანახი განჯინა) წინ, გაალო კარი, მივიდა სეფერ-თორასთან და ებუტბუტება:

— ღმერთო გამჩენო, ვიცი შენთან არ დემეკარქება ფული, მაგრამა ცოლშვილი ძალიან შემეწუხდა შიმშილით, გთხოვ დიდი მორიდებით, დამიბრუნე ჩემი ასი თუმანი.

ბევრი იბუტბუტა, მაგრამ მაინც არაფერი გაუვიდა, ღმერთმა ასი თუმანი არ დაუბრუნა.

ერთი კვირის განმავლობაში ყვეელდღე იარა სალოცავში, დიდი მორიდებით თხოვდა ღმერთ დებრუნებინა მისთვის ასი თუმანი, მაგრამა, ვერაფერი მიიღო.

ბოლოს გადაწყვიტა, რაც იქნება-იქნება, რადგანაც ღმერთმაც მამატყუილა და ას თუმან აღარ მიბრუნებსო, უსაყვედურებო. ერთხელ კიდე მივიდა სეფერ-თორასთან და ხმამაღლა უთხრა.

— შე დალოცვილო ღმერთო, შენთან ვიცი რომ არაფერი დემეკარქება, ერთი ათად ავიღებ ჩემ მოვალეებულ შენთან, ას მანათში რომ ას თუმან ავიღებ ისიც ვიცი, მაგრამა ჩემ მდგომარეობაში შედი, ცოლშვილი ამამეწყდება შიმშილიდგან, ალბათ დაგავიწყდა თვარემა, აქამდიც დამიბრუნებდი.

წამოვიდა სახში დაიმედებული, რომ ღმერთი ახლა მაინც დაუბრუნებს ას თუმან, მაგრამ გაუცრუვდა იმედი.

უკანასკნელათ გადაწყვიტა თავის ჩამოღრჩობა, რადგანაც მის ლოდინ ბოლო აღარ მეელო, ვალებით გაიმსო, სახში აღარაფერი გააჩდა, გარეთ არავინ აღარაფერ ენდობოდა.

მონახა დიდი და ფსხვილი სარეცხის ბაწარი, წაიღო ჩუმათ სახლიდგან და გასწია ტყეში. ეძებს მოხერხებულ ხეს, რომა ზედ ბაწარი ჩამუბას. აი ნახა ერთი დაბალი ხე, ზედ ბაწარი გამოაბა, თავი შეიგავე შეყო ჩამოსაღრჩობად, მაგრამ რო ნახა ხე დაბალია, არ მეფწონა, იფიქრა, ნადირები ისე შემეჭამს, რომა დასამარხავად აღარ გამოვდგებო.

ეძებს მოხერხებულ ხეს, ვერ პოულობს, ზოგი მაღალია, ზოგიც ძალიან დაბალია, თავიც ენანება ჩამოსაღრჩობათ, ამასობაში დაღამება იწყო. ნადირიც სოროებიდან გამოვიდა, შეშინდა, ნადირი დამგლიჯამსო, აცოცდა ერთ ძალიან მაღალ ხეზე, ზედ ბაწარით დეება, რომ ძირ არ გადმოვარდნილიყო; იქ უნდა გეთთია ღამე, დილით კი ჩამოსაღრჩობი ხის ძებნას უნდა შედგომოდა.

დალამდა, გამოვიდა ქვეყნის ნადირი სხვადასხვა ჯიშის და მოღ
გმის, დაიწყო ტყეში ნადირმა ხეტიალი; კაც მალლა ხეზე შიშით
აზანზარებს, ზედ არ ამოცოცდენ და არ დამაზარალონო, თვალიც
ვერ მოხუჭა დასაძინებლათ. შუა ღამე რო გადავიდა, გაიხედა
შორიდგან ცხენიანი კაცი მოქრის, ისე მარდათ, რომა ჩიტოვით
მოფრინავს ცხენი. ცხენიანი კაცი ზედ იმ ხის ქვეშ გადმოხტა,
რომენ ხეზეაც ე ღარები კაცი არი ასული, ცხენი მეორე ხეზე
მიაბა, ნაბადი ძირ გაშალა, ზედ დაჯდა, ამოიღო ზურჯინიდან
სამი დიდი ერთნაირი ზომის პური და დაიწყო წინ ნაბადზე,
ერთზე იყო გამოხატული ქრისტიანების სათაყვანებელი ჯვარი, მეო-
რე პურზე იყო მახმადის სახე, ნახევარმთვარე და მარსკვლავი, მესა-
მეზე კი ისრეელის ღმერთის სახელი იყო გამოყვანილი,

კაცი ზეიდან დაყურებს ამ სურათ, შიშიდან კვრცხის ოდენ-
ზე მოიკუტა, არ შემამხედოს და არ მამკლასო.

მგზავრმა ამოიღო დიდი მკრელი ხმალი, დაადგა ზედ პირ-
ველ პურ, რომენზედაც ქრისტეს ჯვარი იყო გამოყვანილი, ასწია
ხმალი ხელში და დაუწყო პურ ხმამალლა ყვირილი.

— შენე ქრისტეს ჯვარო, ამდენი წელიწადია ხალხი გეთაყვა-
ნება, შენზე ლოცულობს, რის მაქნისი ხარ, როჲ ხალხში ძმობა ვერ
დაგიმყარებია, შენი მორწმუნე... დაგარტყა ე ხმალი და გაქჩხო,
ცრუ და მატყუარი ყოფილხარ, შენე ხატო.

მგზავრმა დაარტყა ხმალი ჯვარ, პური შუაზე გაჭრა, ნახევარი
მარჯვნივ გადაისროლა და ნახევარიც მარცხნივ.

ახლა მახმადის სახე რომ ზედ იყო, ნახევარ მთვარე და მარს-
კვლავი, იმ მეორე პურ დაადგა მგზავრი ამოღებული ხმლით.

— შენ ჰეი მატყუარა მახმადის სარწმუნოება! არც შენ ხარ
ქრისტეს ხატზე უკეთესი, შენც ატყუილებ ხალხ, შენი გულისთვის
რამდენი მახმადიანი იჩეხამს წლიდან წლამდინ თავ, როდის ვაათა-
ვებ შენეც ამდენი ხალხის ჩეხვას და სისხლის დაღვრას, როდის უნ-
და გაიგოს შენმა მორწმუნებ, რომა შენე არათერ არ წარმოადგენ
და ტყუილათ გეთაყვანება ამდენი ხალხი, ოი შე მატყუარა შენე!..

ყვირილითა და მუქარით დაარტყა მგზავრმა მეორე პურსაც
მკრელი ხმალი და მახმადის სათაყვანებელი ნახევარმთვარე და მარს-
კვლავი შუაზე გაჩეხა, მისი ნახევარიც მარჯვნივ და მარცხნივ გადა-
ვარდა.

საწყალი კაცი ზეიდან დაყურებს ყველა ამ ამბავ, გული უძგე-
რის, შიშიდგან კბილებ ერთმანეთზე ურტყამს, ეშინია დაბლიდან
მგზავრმა არ აიხედოს ზეით და არ მოკლას ისი.

მგზავრი მესამე პურ მიადგა ხმალამოღებული, უყვირის:
— ეი შენ, ისრეელის ღმერთო, ამდენი ხალხი შენ გეთაყვანება, რამდენი სანთელი იწვის შენთვის, ყველა შენ სახელ ფიცსულობს, არაფრის შემძლე კი არ ყოფილხარ, ძმობა ვერ დაგიმყარებია ხალხში, შენი მორწმუნე ხალხი გაურბის სხვა ერების დამეგობრებას, რას აკეთებ, რომ ამდენ ხალხ აწვალებ, შე მატყუარა შენე, გაქპრა შენეც შუაზე და იქით და აქეთ გადაგისროლო, როგორც ქრისტეს ხატსა და მახმად უქენი, დაიყვირა მგზავრმა დიდი ხმით და ხმალი აწია რომ მესამე პურიც შუაზე გაჩეხოს.

საწყალი კაცი ზეიდან დაყურებს, არ გამიჩეხოს ჩემი ღმერთიო, როისაც მგზავრმა ხმალი მალა აწია და ზარნაშოსავით დაიყვირა, ესეც არი მესამე პურიც უნდა გაჩეხოს შუაზე, საწყალმა კაცმა მისდა უნებლიეთ დაიყვირა ზევიდან.

— არ დაარტყა მაგას, არ მოკლა იწამე ღმერთი, მაგას ჩემი ვალიც აქ ასი თუმანი.

მგზავრმა რომ უცებ მოულოდნელათ ზეიდან უცხოთ ხმა გაიგონა, იფიქრა დემდეგენენ ნამდვილათ და მამკლამენო. შიშიდგან გული გაუსკდა და იქავისე წაიქცა.

გათენებამდი გაქივრებით გაძლო ხეზე მიბმულმა საწყალმა კაცმა, არ იცოდა თუ მგზავრი კვდარი იყო. როდესაც გათენება იწყო ნადირი ისევე სოროებში მიიმალა, მზემაც ამოანათა, ხედამს ძირ წაქეუული კაცი აღარ ინძრევა, ჩამოვიდა ხიდან ნელნელა, მივიდა ნახა, კაცი აღარ სუნთქამს, იქვე მიწა გათხარა, მიცვალეული დამარხა, გახსნა ხურჯინი, ნახა შიგა სხვა ნადავლ შორის ერთი ქისა ფულით სამსე, გაშალა ქისა, დათვალა ნამდვილათ ასი თითო თუმანიანი ოქროა. აიღო და ჯიბეში ჩაიდგა, ნაბადი მოისხა, ხურჯინი გადაკიდა ცხენ, თითონაც ზედ შემოახტა და მხიარული დაბრუნდა სახში.

შომშილიდგან გულწასული ცოლშვილი ძირ ეყარენ. როდისაც უკან მობრუნდა საწყალი კაცი სამსე ფულით და საქონლით, ცოლ უთხრა:

— დედაკაცო! ხედამ ამ ბაწარ, აი ე სარეცხის ბაწარი სახლიდან მოვიბარე და თავის ჩამოსალრჩობათ ტყეში წავიღე.

ჩენი ღმერთი ნაღდიც ყოფილა და ხწორიც, ფული დამიბრუნა, მაგრამ წვალემა კი ცოდნია, სანამდისინი თავის დაღრჩობა არ გადაწყვიტე, ჩემი ვალი მანამდი არ დამიბრუნა, მაგრამ მაინც მადლობა ღმერთ, რომ მივიღე სრულიაჲ.

ნათქვამი: მოშე ძორელაშვილისა

ლექსები და კჳკლები

9. თათარო ჩამამეთხოვე
ცუდ აღიან-ჩალიანსა,
თვარემ ისეთ საქმეს გიზამ,
რომ არ ექნას ტარიელსა.

არზრუმამდი ასე მოგსდევ
როგორც ქორი ვარიასა;
ცხენებს დაგატევებინებ
ძუა-ფაფარ ლალიანსა.

ნათქვამი: ხანია ჩახვაშვილხა

10. ოდეს ზღვა დაშრეს, ქვიშა გამოჩნდეს,
თევზი მთას ვლიდეს სიარულითა.
ბელი შვილს შობდეს, დათვი უვლიდეს.
მგელი თავს ვლიდეს ჭიანჭურითა;
მაშინ გელირსოს, ჩემო მიჯნურო,
ჩემთან აღერსი და დროს ტარება.

11. მარგალიტი ავადულე
გადმოვიდა გუბე-წყალი,
შენ კალთასა ქვეშ მოგკედები
შენი ხელით მესხას წყალი,
იმას მაინც იტყვის ვინმე
—შენთვის მოკვდა ეს საწყალი.

12. ერთი დედამთილი მყავდა
დილას ადრე აღგება,
ჯერ ქალიშვილებ გადალახამს
მერე რძალ მიადგება.

გალახული პატარძალი
დაიწყებდა წყევლასა,

ღმერთო შენ გადამარჩინე
დედამთილის ცემასა.

---

13. რაქიდან წამამიყვანეს
პატარძალი მეეო,
ცხენს მათრახი შემოგკარი
ფეხს აუჩქარეო.
უკან მაყრები მამძახის,
პატარძალო ჰეეო,
მათი ალაყ-მალაყები
არათ ჩავაგდეო.

---

14. საყვარელო, კეკლუცო,
მინდა ვთქვა შენი ქება;
ქება შენი უთვლელია
მაღე არ გათავდება.
თუმც ქაბალღზე დავწერო
კალამს წვერი მოტყდება,
ლამაზ ლოყას გაკოცო,
ნეტავ როდის მოხდება.

---

15. პატარძალო პატარაო,
წყალს მოიტან სხვას არაო,
ჩამოჯდები კერასაო,
ატანტალეზ ენასაო,
გამოაცხოზ ჰადის კოკორს
დაამწარებ ყველასაო.

---

16. ცხენი გამოვაბი ბროწეულხესა,
ეეშეა, დეება ჰალვისა ხესა;
მე კი ვენაცვალე შენ სიყვარულსა,
არც მასმევე, არც მაქმევე, არც მიგდებ ყურსა.

---

17. ფერი გიგავს წითელ ღვინოს
ქიქაში მღგომიარესა,
სასუფეველი რათ უნდა
შენ გვერდში მწოლიარესა.

---

18. ქალო, ქალო ქანჩიაო,
ფარჩის კაბა გაცვიაო;
გაიხადე მე ჩამაცვი
შენზე უფრო მადლიაო.

---

19. მეცხვარეს რათ უნდა ხელში ქამანჩა,
იმას მოუხდება—ლეკურ-დამბაჩა.

---

20. აჯაკელა ტიროდაო,
ბევრი ერბო უნდოდაო,
ასი კვერცი რომ დაასხეს
ასიც კიდე უნდოდაო.

---

21. ვაი დედა თითი მტკივა,
სად არი შევბალახაო,
თეთრსა გოგოს რომ ვაკოცე,
შავმა გოგომ გამლახაო.

---

22. ნეტაი შენსა დედასა
რომ გაუზღიხარ შეილათა,
არც გინდა პირის დაბანა
არც წარბის ღება ხშირათა.

---

23. ღმერთსა მეტად ეჯავრება
უშვილო და პურადვირი,
თუ უშვილო ცხონდებოდეს,
სამოთხეში შევა ვირი.

---

24. გოგი იყო ცქიტეშვილი,
დანას ლესდა უტაროსა;
რაც რომ სხვისთვინ მოინდომა,
ღმერთმა თითონ უტაროსა;

---

25. მდიდარი კაცი რას ფიქრობს;
შეინახავს ფულსა ბევრსა;
მოკვდება ოხრათ დარჩება
მიაბარებს ეშმაკ სულსა.

---

26. სიმდიდრე ფარათ არა ღირს,
ქვეყანა ჩალათ არა ღირს.
რაცგინდ ბევრი ფული ხქონდეს
ერთ ლამაზ ქალათ არა ღირს,

---

27. ნეტავ რა არის მისთანა,
თავის ნება შვილისთანა,
ვაჟი მამულს მოუხდება
ქირისუფლად ქალისთანა.

---

28. სადაური სად მოკვდება
სად უთხრიან სამარესა,
ვისი შვილი, ვისსა შვილსა
ვის უძახის საყვარელსა.

---

29. სიძვე შენი ქისაო—ფერათ ნარინჯისაო,
შიგ ნადები საფასური—კვნიტი მარილისაო.

---

30. არც ისე ქალისთვინაო,
იმ კარჭი მოყვრისთვინაო,
არც ისე მოყვრისთვინაო.
იმ კარჭი მოდგმისთვინაო.

---

31. გოგო უთხარ დედა შენსა
ნება მოგვეცეს მე და შენცა;
თუ არ მოგვეცემს ნებას ჩვენა
შენ მოუკვდი დედა შენსა.

---

32. წითელ ქოშებ შენ მოგიტან,
ყვითელ მესტებ დედა შენ;
იმ ბრუტიან მამაშენ
კალთით ვაქმევ მანათებ.

---

33. ლამაზო შენი ეშხითა
ვიწვი ცეცხლის აღშია;
შენთუ ჩემი არ იქნები
მოგვედები მე ჯავრშია.
და თუ კიდევ არ მოგვედე
ჩავეარდები დარდშია,

და მით კლდეკი გამიჩნდება
სიყმაწვილის ტანშია.
იცოდე, რომ წაწყდები
მიწაც აღარ გიხილებს
სამოთხეში რომ შეხვიდე
ანგელოზი გიყვირებს.
ჯოჯოხეთში გახგზანიან
ეშმაკები გიხილებს,
მაშინ შენი საყვარელი
ცხარე ცრემლით ვიტირებს.

—
34. დანომ ქალი მოიტაცა
იოხაბედაო;
ტარასიამ წაიყვანა
ფაიტონითაო;
ყვრიკომა არ მიიღო
იოხაბედაო.

—
35. ელო-მელო შე პირ-ბნელო
შე პირ გასაშავებელო.

—
36. შალომ შალომ ბარაქაო,
მოხდენილო ტანათაო,
შენ რომ ქალი მოიყვანე
არ გივარგა ფარათაო.

—
37. კიკაია კიკალო,
კაბა ვინ მოგიტანაო,
შალომია დამირჩება,
ისხაკამ მანიტანაო.

—
38. ბემით ბარი-ბალი
შელახლება სხალი,
ვაი კორახ-კორახი,
წითელ-ყვითელ ტყემალი.

—
39. ანი აღონაი ამართი,
ყველი და პური მამართვი;
თუ არ ვკვამო
ისევე წამართვი.

40. ინანინი და ლეხემი,
ბასარი ტოვეთ თოხლეო,
ნაშა ქამე იგშობს
ბაითში დამალეხეო.

---

41. ახ ვარდია ვარდიაო,
შენი კოცნა მადლიაო;
მე და შენი დაშორება
მამა შენის ბრალიაო.

---

42. „დალოცვილმა“ ხენწიფემ
მანიფესტი გამოცა,
ოთხ წელიწად მამსახურა
კაპეიკი არ მამცა.

---

43. აქნამდი კარქათ გიყვარდი
ახლა დამიწყე ძულემა,
მაღალმა ღმერთმა გასინჯოს
შენი და ჩემი გუნება.

---

44. ორი გოგო მოდიოდა,
თამრიკო და მარო,
ერთმანეთ ეკითხებოდენ,
შენ ვინ გინდა ქალო,
მე ისეთი ქმარი მინდა
ქონდეს საწვრილმანო,
მისი ნავაჭრი ფულები
სალამომდი ვთვალო.

---

45. ლობეზე ჩიტი შემოჯდა
იძახდა ჭაქი-ჭიქიო,
ელოხაიმი ისთერს უძახდა,
აქა ვარ შენი ბიქიო.

---

46. ეხაიაშბა ამართი
ხაქაპურები მამართვი,
თუ არ ვქამო
ისევე წამართვი.

---

47. მაშოია კოკლებაო
თეთრი კაბა უხდებაო,
თეთრი კაბის ნიმუშები
მიშიკოს მოუხდებაო.

48. მიშას წვერი გაუპარცამს
საარშიყოთ კისერიო,
რატომ მაშოს არ თხოულობ .
ყურუმსალო ვის ელიო.

49. დედა რაზე გამათხოვე
ასე პატარა ქალიო,
ვერ შევძელი ოჯახობა
ვერ მოვიტანე წყალიო.

50. შ უ შ უ ნ ა ს ა

ჟუჟუნასა, ჟუჟუნასა-თვალ ჟუჟუნასაო;
მალლიდან გადმომცქერია—თვალ ჟუჟუნასაო,
თვალ ჩიჩხა და თეთრი ქალი—თვალ ჟუჟუნასაო;
ხელს მიქნევედა აქ ამოდი—თვალ ჟუჟუნასაო;
შინ არა ჩემი ქმარიო—თვალ ჟუჟუნასაო;
ციხის სანკრევათ გავეზნანე—თვალ ჟუჟუნასაო;
მახარობელი მოვიდა—თვალ ჟუჟუნასაო;
—ქალო მოგიკლეს ქმარიო—თვალ ჟუჟუნასაო;
—ნეტამც ეგრე იქნებოდეს—თვალ ჟუჟუნასაო;
შენ დაქრჩეს ჩემი თავიო—თვალ ჟუჟუნასაო.

51. გოგო, გოგო გულქანაო,
წითელო და სუქანაო;
ნეტავ შენი თავი მამცა,
სასიმიდეს ჯკანაო.

52. ნიკი მტკივა, ნიკი მტკივა,
ვინ მამიტანს ბალახსაო,
გადვიხედე ყანაშია
ამოსულა ტარხუნაო,
გოგო შენი ქმარი მოდის
კოჭლია და ფახუნაო.

53. იწილო ბიწილო, შარშანდღელო წიწილო,
ახლოს, მახლოს, ჩიტმა გნახოს,
შენი ფესვი ფესმანდური;
აბდა უბდა კატას ქუფთა,
ტაშტი გატყდა ხმა გავარდა,
მეზობლისას გადავარდა,
მარიამ, მარიამ სკუპ...
—

54. თოვს, თოვს, ბუქი ბუქამს,
ყაზარიას ცოლი მოყვებს;
იწილითა ბიწილითა,
სამი ქათმის წიწილითა,
გააკეთა წვენი,
არ მაქამა წვენი,
იმას გაუხმა წვერი.
—

55. — კიღობ კიღობანა, თავის საბარცხალა, დედა შენი სად არი?

— ოკრიბას.

— რას მოგიტანს?

— ჰაკუას.

— შენმა ხწორაფხანიკმა რო გამოიაროს, ძუძუს აკმევე თუ არა?

(თუ უპასუხა):

— კი... კი...

— დაურჩი დედას, დაურჩი მამას, დაურჩი ბებიას, დაურჩი ბაბუას (თუ უპასუხა):

— არა... არა...

— მოუკვდი დედას, მოუკვდი მამას, მოუკვდი ბებიას, მოუკვდი ბაბუას.

56. ისთერ ბამბაში ნახვევო, დედა ისთეროო!..¹

დიდი დროშკით წაყვანილო, დედა ისთეროო!..

ძველი ურმით მოყვანილო, დედა ისთეროო!..

სულ ხასი და ხასი გაცვი, დედა ისთეროო!..

ხამი არ მოგაკარეო, დედა ისთეროო!..

ჩემ კლავზე ისე გაძინე, დედა ისთეროო!..

¹ ქუთაისში სოფლიდან წამოიყვანეს შამელაშვილებმა დედის ერთა ქალი-
ფელი ისთერი, დიდი „დროშკებით“ და ბევრი მზითუებით. რამდენიმე ხნის
ფემდეგ, ისთერი თავისი მზითუებით ურმით უკანვე დაუბრუნეს დედამის, დედა
ამ სიტყვებით მოთქვამდა უკან დაბრუნებულ ქალიშვილს.

ძილი არ მოგაკელიო, დედა ისთეროო!..
სულ ბულკის პური გაქამე, დედა ისთეროო!..
თალხი არ მოგაკარეო, დედა ისთეროო!..
სულ შავი ღვინო გიზოგე, დედა ისთეროო!..
თეთრი არ მოგაკარეო, დედა ისთეროო!..

57. კოჩა, კოჩა, პატარა რიპკა მორჩა!

— რა ყაავს?

— ბიჭი.

— შეეყარა ქიჭი.

— როდის ააქ მილა?

— არ გაუთენდა დილა.

58. უმატებელა კატამ

ლეკვები დაყარა,

სალორეში ჩაყარა,

ვაი მისი ბრალი

კატა მისი ქმარი,

კატა დაუკალი

ლომში ჩაუქარი.

59. ფ ე რ ხ უ ლ ი

— რახტაპიტამ, ქალი მყავდა

რახტაპიტამ, — გავათხუე

— რახტაპიტამ, — ვის მიეცი

რახტაპიტამ — მენახშირეს.

60. რაი რაი რახტაპიტომ

სახლის კარი არ დაკეტო;

რაი რაი რახტაპიტომ

ჩემი ცოდო არ დაიდო.

61. ქოჩორა — ქოჩორა ქათამო,

სად მიდიხარ ბატონო?

— ტყეში მივდივარ ბატონო..

— ტყეში რა გინდა ბატონო?...

— შეშას მოვიტან ბატონო.

— შეშა რათ გინდა ბატონო?

— სიძე მამივა ბატონო.

— სიძე რათ გინდა ბატონო?

- ქოშებ მამიტანს ბატონო.
- ქოშები რათ გინდა ბატონო?
- ჩავიცვამ, ჩავაბრაახუნებ.

—

62. ელო—მელო, ჩიკარტელო,
ჩიტი მყავდა შევარდენო,
გაუშვი და თითი ვკარი,
ე თათარი მე მოეკალი.

63. ბეზიას ლეძხეზი

ბეზია ადე, ბეზია ადე,
რავა დაგძინებია, ადე,
აბრაშუმმა გვიღალატა
თვალო მირო გენაცვალე,
ბამბა მაინც ბევრია.
ბეზია ადე, ბეზია ადე.

(აბრამია ელიგულაშვილის (კატაპარიას) ცოლს აბრეშუმი არ მოუვიდა, დარდიანი იყო, ჩამოძინებოდა და ქმარმა გაულექსა, გაამხნევა, რადგანაც ბამბა კი ბევრი მოიწიეს).

—

64. მირომ აანთო კვარი
თათარს გაულო კარი,
შემოვიდა, შემოყვა,
მირომ მთართვა დგამი.
მირო, რათ გინდა თათარი,
ბრუნდი აქვთ მათ დავთარი,
გიყვარდეს ისრეელი,
სეფერ-თორა მართალი.

65. საბავშვო ლეძხი

ყიყლიყო, მამალო!
თავზე გადასავალო:
— საპი წელიწადია
პური არ მიჭამია,
პურის ნათურჩხალი
ქალაქ ჩამიტანია.

ქალაქელი დედლები
ახტიან და დახტიან,
წითელ კვერცხებ დაყრიან;
ერთი მე ავიღევი,
ერთი ჩემმა დოზილმა,
დობილს თვალი გავარდა
კოჭებაში ჩავარდა.
— კოჭებაი რა იქნა?
— წყალმა წაიღო.
— წყალი რა იქნა?
— მზეს მიეკრა.
— მზე რა იქნა?
— ციხეს მიეკრა...
— ციხე რა იქნა?
— გადანგრეულა...

66. ლმხინ ბატონა კაკიტელაშვილის რძალეზო

ოსიას ცოლი მზესა გავს,
დუხიას ცოლი მთვარესა,
მოშიას ცოლი ანათებს
იქაურ არე-მარესა;
ისრელის ცოლი მისტირის,
ვაი ყველაზე მდარესა.

(ბატონა კაკიტელაშვილს ართვალის ცოლი ჰყავდა, სამაგიეროდ მან თავის ვაჟებს ოსიას, დუხიას და მოშიას ლამაზები აურჩია, ხოლო ისრელს კი ულამაზო ცოლი შეხვდა, რის გამოც ეს ლექსი გამოუთქვეს).

67. ძიძის ნანინა

შენი ჭირი ჭიასაო,
გაზდილსა კოტინასაო.
ჭუთაის — რიჩინაშვილსა,
რაქაში — შიმშილაშვილსა,
ლეჩხუმში — შეგრელიშვილსა,
საჩხერეს — ხიხინაშვილსა.

68. პუტი-პუტი პუტებიო, ქმარსა გავეპუტებიო,
როცა კაბას მიყიდისო — მაშინ ჩევეხუტებიო.

69. დიდი-მამას ქალი ვარ — ქოჩერას გათხოვებული,
ქოჩერა წავა ქალაქსა, — ის მამითანს კაბასა.

70. გოგო შენი ქირიმე, შუბლი გადმომიქიმეო,
შენი ოქროს ქამარი, წელზე შემომიქირეო.

71. გენაცვალოს დედაშენი, მერე შენი მამიდაო,
შენი წილი შექამადი, — თაროშია ჯამითაო.

72. აპა კამბეჩო ბულაო — თორნეში ჩაგაყუდაო,
შენი აპოხტით გამაძლო — ზედ ღვინო მამაყუდაო.

73. ა, გამო ძაღლო კუდაო, არ დამიხიო გუდაო,
მამალმა მგელმა შექქამა — ლობეზე დაგაყუდაო.

74. ობლის ტირილი

დედის ტკბილი რძის ქირიმე, ძუძუებს ვენაცვალეზი,
ვინც მათი გემო არ იცის, ახვეული აქ თვალეზი.
დედას ვეძახი მამასა; ვეძახი მამას, პაპასა;
არც ერთი პასუხს არ მაძლევს, მან უფრო გამაქაპასა.
ხელში ჩამიგდო ობოლი, კუდურმა დედინაცვალმა,
დამწყველა ენა ბოროტმა, გამლალა მე მისმა თვალმა,
დედის რძე თაფლი ყოფილა, დედინაცვალის ნალველა,
დავლიე, ყელზე დამადგა, ძიმწარეთ წამამახველა,
ოხ, რა ძნელია ობლობა — დედინაცვალის დედობა,
დედინაცვალის დედობა, მისი მოყვრული მტერობა.
ისევ დედის რძის ქირიმე, ძუძუებს ვენაცვალეზი,
ოცნებით მაინც შევიტკბო, სიმცხადით განაწყალეზი.

75. დედის საფლავზე ტირილი

აღვის ხე აყვავებულა, ნეტავ დედა რააო!..
ეს ხომ შენი წელტანია — ვაი დედასაო!..
წყალს კიდობანი მიქონდა, ნეტავ დედა რააო!..
ესეც ხომ შენი კუბოა — ვაი დედასაო...
ამოდი ქარო — ნიავო, ამ დასახრაკავშიაო,
საგულეზელი აქა მყავს — სახელ-ბატონი ქვიაო.

76. გაღმა — გამოღმა წყალი დის
ნარინჯის ფერათ გადმოღის,

შეგა ზის ქალი ლამაზი
მუშკამბრის სუნი ამოდის;
წყალი ვთხოვე და არ მასვა,
გარჯილო სულო, ამოდი.

77. აპა ჩემო, სოფიო, მამიხარშე ლობიო,
მაინც არ მეგეშეები, გინდა დამკრა თოფიო.
აპა ჩემო მარია, დაგვიყენე დარია,
მაინც არ მეგეშეები, გინდა დამკრა ხმალია.
აპა ჩემო ლიზა, მამიქსოვე ქისა,
მაინც არ მეგეშეები, გინდა გახდე სხვისა.

78. ჩხუბი ჩიტის ჩამოძახილვა

ორი სახლის აივანზე მეზობლები, რიპკა და სარა, იდგენ და მუ-
საიფობდენ. ორივე სახლის შუა ხეზე ჩიტი შემოჯდა და ჩამოიძახა,
რიპკამ და სარამ ერთხმად უპასუხეს:

— კაი ამბავი, მეე ჩიტო,
ოქროს ნისკარტი შეენ.

ერთმანეთის ხმა რომ გაიგონეს, ეწყინავე, რიპკამ დაუძახა:

— სარა ქალო, ჩიტმა მე ჩამამძახა, ისე შენ არ გამიმწარდი,
შენ რაზე უპასუხე.

ნაწყენმა სარამ მკვახედ მიუგო:

— გამწარდა ჩემი გამწარების მონებე, რაზე მიფიცამ ტყუილზე,
როდესაც ჩიტმა პირდაპირ მე ჩამამძახა.

შეიქნა ჩხუბი, ორივე ჩენობდა, მე ჩამამძახაო, ჩამოვიდნენ აივ-
ნიდან ისე იჩხუბეს, რომ ერთმანეთი დახიეს. ჩეერიცენ მეზობლები და
ძლივ დააშორეს ცრუმორწმუნე ქალები.

რიპკა და სარა დაგლეჯილ-დახეული კაბებით და გაწეწილი
თმებით დაბრუნდენ სახლებში.

ჩიტმა ისე „ჩამოძახათ“.

79. მოწმობა სასამართლოში

მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში, ქართველი ისრაელობა
მაინც გაურბოდა სასამართლოს კარსა და საერთოდ მთავრობა-დაწე-
სებულება-სასამართლოში, ვინაიდან დიდ სირცხვილად იყო მიჩნე-
ული. ამის გამო ყველა ზომას მიიღებდნენ იმისთვის, რომ ქალისა-
თვის აუცილებელი დასწრებაც კი აეცილებინათ თავიდან.

ქლთაისში ყველასათვის ცნობილი მოქეიფე და მშენიერი ხმის პატრონი მოაღერალი, ხუტუნია ენუქაშვილი, ქეიფობდა მიხაკო ციციანიანთან. ქეიფში ჩხუბი მოუვიდათ, ერთმანეთს ესროლეს, ერთი იმათგანი დაიჭრა. ამას ყველაფერს ხედავდა იმ დროის ცნობილი მკითხავი ქალი სარიკო, რომელიც მუდამ პოლიციის ახლო ქვაფენილზე სამუშეო პატარა სკამზე იჯდა და ამვლელ-ჩამვლელ ოკრიბელ გლეხებს სამკითხაოდ მოუწოდებდა.

სარიკო გახდა მოწმე ზემოხსენებული ჩხუბისა, რისთვისაც მოწმეთ დაასახელეს.

სამჯერ გადაიდვა საქმე სასამართლოში, იმის გამო, რომ მთავარი მოწმე სარა რიქინაშვილი არ ცხადდებოდა.

მეთოხვეჯერ ძალით მიიყვანეს, გამოუძახეს და მოსამართლე შეეკითხა:

— სარა რიქინაშვილო, რა იცით ენუქაშვილისა და ციციანიანის ჩხუბის შესახებ, უამბეთ სასამართლოს.

სარიკო კედლებს გაკვირვებული ათვლიერებდა, ამოქნარებდა, არ პასუხობდა მოსამართლეს, თავისთვის ლაპარაკობდა:

— იარა დედა სულში, გაუწყვა სხვა მაზალ-დოვლათი იეირასონ ჩემს ავად მახსენებელს.

მოსამართლე კვლავ ეკითხებოდა:

— სარა რიქინაშვილო, რა იცით გვიანბეთ!

— იარა დედა სულში და გაუწყვა სხვა დოვლათი, ჩემი ქმარ-შვილის დამაწყევარს, ამენ.

გაბრაზებული მოსამართლე თარჯიმანის პირით კვლავ შეეკითხვას აძლედა, მაგრამ პასუხს ვერ ეღიროსა.

სარიკო კვლავ გაიძახოდა:

— არა, დედა, არა, რა ჩემი საქმე არი ჩავიარე, სულში საბრული, აქანა იარა და სხვა სიკეთე გაუწყვა ჩემ დამძალაგ...

ასე მოლალა სარიკომ მოსამართლე და პასუხი არ ვასცა; თავმობზრებული მოსამართლე იძულებული გახდა უმისოთ იოლად წასულიყო და საქმე გააჩჩია.

80. თაზვმა რკინა „დაკვნიტა“

ღარიბი კაცი გამოვიდა დილით ქოხიდან და მეზობლებს შეჩივლა:

— რალა მეშველება, ჩემი გაკვირება მეყოფა, ძლიეს ქადი ვიყიდე, შინ დავაბინავე და ღამით სულ თავგებ შეუქამიავე.

მდიდრებმა დასცინეს:

— ამ უბედურ თავისი საქმელი ქაღი აზრ ვაიხნია, თავვი ^{როს}
შეუქამდა, ტყუილ იგონებსო.

მეორე დღეს მდიდარი გამოვიდა დილით და მეზობლებს შეჩი-
ლა შეწუხებული სახით:

— რა უბედურობა მამივიდა, რომ იცოდეთ, რაც კი შენახული
რკინა მქონდა, სულ თლად თავგებ დაუკუნეტიანე.

რადგანაც ეს მდიდარმა თქვა, მეზობლებმაც კი დაუღასტურეს.

— ალბად შეუქამდაო.

ცხარმა დააცხვინა და მგელმა უთხრა:

— „ღეთის წყალობაო“.

ცხარმა უბასუხა:

— წყალობა თუ რამე იქნება, თქვენგან იქნებაო.

1918 წელს დიდი ხნის ავადმყოფობის შემდეგ ი. თ-შვილი
ლოგინად ჩავარდა. არც ძალიან მოხუცებული იყო, სიღარიბის გამო
წამალი და ექიმი კი აკლდა.

იმ დღეებში, უეცრად გულის სიღამბლით გარდაიცვალა ქუ-
თაისში გამოჩენილი მდიდარი ვაჭრის ნ-შვილის ცოლი. ი. თ-შვილ-
მა რომ მისი სიკვდილის ამბავი გაიგო, სიცილით წარმოსთქვა:

— შე თუ ვკვდები, ვიცი სიღარიბის გამო ვკვდები, ბევრი რა-
მით გულნაკლული მივდივარ ამ ქვეყნიდან, მაგრამ ესეც შენი დიდი
ცნობილი, სახელოვანი ნ-შვილის ცოლი, რომელიც დამა-ატლასეულო-
ბას ზანდუქში ინახამდა, ჩინჩამდა, არ იცვამდა, სედაკას (ღარიბის
შებრალება) არასოდეს გასცემდა, ისიც მოკვდა, ხომ გაგიძღვანიე წინ,
ანასუნი მის საქმეს, აწი მეც თუ მოვკვდები, აღარ დივეძებ, შეილ-
მამავალიც დამსწრებია სიკვდილის საათზე უკლებლად.

შემყონა თოფლიშვილს ჰკითხეს: „ლოცვაზე რად არ დადი-
ხარო“, შემყონამ უბასუხა: „ყოველ დღე „ელოაი ნეშამას“ ყვებიან და
მამბეზრდარო“.

81. ღარიბი კაციხა და მდიდრის ამბავი

ერთი ღარიბი კაცი ცოლთან იწვა და ეძინა, მეზობლებმა შე-
უქვრიტეს და სიცილი დააყარეს:

— კი არა რცხვენია, ცოლთან წევსო.

მდიდარ კაცს ვირთან წაასწორეს, იმ დროს ის ღარიბი კაციც
იქვე იყო, რომელსაც თავის საკუთარ ცოლთან წოლა უძრახეს. და-

«რიბმა კაცმა წამოიძაბა, ვუი, ვუი, მეტი სირცხვილი რაღა იქნება, კაცი ვირთან მივიდესო. წმეესიენ მდიდრის ამქრები ღარიბსა და კისრის ტეხით გააგდეს, აგინეს:

— შე მამაძაღლო, შენე, როგორ გაბედე მისი შეურაცყოფა, სსუუ, ჩუმათ, ხმა-კრინტი არ ამოილო, მდიდარ ექიმმა დაუნიშნა ავადმყოფობის გამოთაო. ღარიბმა კაცმა მწარეთ ამოახუნეშა და უბასუხა:

— თქვენ თვითონ მამაძაღლებო, ჩემთვინ თვით ბუნებიდან დაწესებული კანონიერ ცოლთან წოლა არ შეიძლებოდა, რადგან ღარიბი ვარ, მაგე კი ვინაიდან მდიდარია, ისემც აშენდა თქვენი ოჯახი, ექიმსა დაუნიშნა, რამე გამოსარჩენ შევლით მისგან და ანაშუსიანებთ.

82. მოუპრების ცეკვა

როდესაც საქართველოში რუსები შემოვიდნენ, რუსული ენა ძალიან ცოტა ქართველმა იცოდა, თუ გაიგონებდენ რუსულს, მაცადინი იყვნენ გამეორებით ესწავლათ და დაეხეპირებინათ ყოველი სიტყვა.

იმ დროებით ოსია პაპიაშვილის ვაჟმა დანიშნა აბრამგულა თავდიდიშვილის ქალიშვილი. როგორც წესი იყო, შეიქნა ე. წ. მტერ-მოყვრობა. პირველად ქალის მშობლებმა გადმოიწვია მოყვრები, ოსია პაპიაშვილი მისი ნაშიერით და მტერ-მოყვრებით ეწვია აბრამგულა თავდიდიშვილის ოჯახს.

პაპიაშვილებმა სარძლოს პირისსანახავი ჩამოუტანეს, ოქრო და ვერცხლი, ვინ ხელზე ბეჭედი ჩამოაცვა, ვინ მაჯაზე სამაჯური, ვინ გულზე ქინძისთავი დაუბნია, ვინ ყურში საყურე გაუყეთა; ოსია პაპიაშვილმა კი სარძლოს ბაჯაღლო ოქროს საათი და მისივე ძეწკვი გადაკიდა კისერზე. შეიქნა მილოცვები და სიმხიარულე. მერე სადედამთილომ ოქროს თუმნიანი და წყვილი ძვირფასი აბრეშუმის ბალდადი აჩუქა და თავზე მოახვია.

საქმრომ დიდი თავით შაქარი და რგოლის ოქროს ბეჭედი უძღვნა, რაბინმა და ხახმებმა „ბესიმანტობ“ (სიმხიარულით) შემოსძახეს, საქმროსაც თავდიდიშვილებმა ოქროს თუმნიანი და ოქროს რგოლის ბეჭედი უძღვნეს და დანიშნეს. შეიქნა შაქრის გაცვლა-გამოცვლა, ყველა ერთმანეთს შაქრის ნატეხ-ნატეხ უცვლიდენ, ხოლოთ საცოლო და საქმრო კი არავის არ დაუბრუნებდა შაქარს, მარტო მიიღებდენ, ნიშნად ტკბილი ცხოვრების სურვილისა.

როდესაც მილოცვები გათაედა, ვახშამი გაიშართა, ჩვეულებრი-სამებრ გაწყობილ სუფრაზე შემოუსხდენ ცალკე მამაკაცები და ცალკე ქალები, გახდა ღვინის სმა და ქეიფი. როდესაც კარგა შეზარხოშ-

დენ, მოხუცი ოსია პაპიაშვილი გადმოხტა სუფრიდან, ჩოხა-ბნალოების
კალთები ვერცხლის ქამარში ჩაიკეცა, დამკვრელებს სთხოვა ბაღდა-
დური დაეკრათ დაირაზე და გარმონზე, გაიშართა ბაღდადური, სტრუ-
რებმაც ტაში მიიყოლებს, ოსიამ დაიწყო ცეკვა, პირველად თავისი სა-
რძლო ჩამოითამაშა, რომელიც მოეწონათ, რადგან კარგად ცეკვავდა;
სარძლომ რომ თავი დაუკრა და ხელზე აკოცა მადლომის ნიშნად,
მერე კი ოსიამ მამა მისი აბრამგულა ჩამოითამაშა, თავი დაუკრა და
გამოიწვია, თან სთხოვა:

— პრაშაიტ მოყვარე!..

აბრამგულა გამოეთამაშა ოსიას და ორივემ ერთად იცეკვეს,
ოსია პაპიაშვილს კი მას შემდეგ მეტ სახელად დაარქვეს „პრაშაიტ
მოყვარე“.

მ3. მართი „რაბინა“ და ვირის აშხაპი

ერთ შაბათ დღეს, როდესაც რაბი თორას ქირნახულობდა, მი-
ვიდენ მასთან და უთხრეს:

— რაბი ბატონო, ვირი გადაგვივარდა ხრამში, ამოვიყვანოთ
თუ არა, როგორც თქვენ გვიბრძანებთ, ისე მოვიქცევითო.

რაბი არც დაფიქრებულა, ისე უპესუხა:

— ხასვე შალომ! (შეუძღებელია), დღეს ხასი შაბათია, სიმძი-
მის აწევა, ლო ალებემ (გაშოროთ ღმერთმა) არ გაბედოთ, არ და-
ვალანდეთ, ამამსუბუქებელი შაბათისა—დავალანდება, შაბათი არი
ხასიო, რა არი მისი ფასიო.

მოსულებმა ერთხმად მიიძახეს:

— რაბი ბატონო, თქვენი ვირია, თქვენი...

რაბი არც ახლა დაფიქრებულა, ისე მიიძახა მათ:

— ამ საათში ამოიყვანეთ, იცოდეთ შეილებო, რომ ხსნა სუ-
ლისა პირუტყვისაც მადლია, მადლია ემეთ (ქეშმარიტად).

მ4. ხახაში და ფული

მორწმუნე ისრაელი შაბათ-უქმე დღეს ფულს ხელს არ მოკი-
დებს და არც მიეკარება.

ერთმა ხახამმა შაბათ დღეს დაინახა მიწაზე ფული, რა ქნას,
ხელს ვერ მოკიდებს, ფული კი ხიბლავს, ვერცხლის მანეთიანია. მი-
ვიდა, ფეხით მიაჩოჩა მანეთიანი, ფეხითვე ჯახირით ზედ ქვა დაადო,
მიიხედ-მოიხედა არავის შეუხედნია, მხიარულად გასწია შინ, დარ-
წმუნებული, რომ მეორე დღით აღრიანა მივიდოდა ქვასთან და
ფულს აიღებდა.

ელოალამეს (შაბათ ღამეს) დარღით ველარ დაიძინა, ფული ვერცხლის მანეთიანი ეჩვენებოდა.

კვირა დღით გათენება არ აცალა ღმერთს, მთელი ღამის უძილარი გაიქცა, მივიდა დანიშნულ ადგილზე, მაგრამ ფული ვერცხლის მანეთიანი აღარ დაუხვდა.

ეს მოუწყო ახალგაზრდობამ, რომელთაც ხახამი მუდამ უკრძალავდა, რომ არამცა და არამც კაი დღეში და „შაბათ-მოყედნი“ ფულის შეხება და არც ხელის მოკიდება არ შეიძლებოდა.

ახალგაზრდობა შორი-ახლო მისჩერებოდა და იცინოდა.

85. ხახამ გაგონსა და ანგელოზის ამბავი

ბაბომ უხშირა სალოცავში სიარულს, დღე და ღამე სულ მუდამ ლოცულობდა, მეზობლები შეაწუხა მისგან უდროვო დროს კარის ღებვა-კეტვამ. ახალგაზრდებმა გადაწყვიტეს შეეშინებინათ.

ერთ საღამოს, როდესაც ბაბო სალოცავიდან გვიან ბრუნდებოდა შინ, სალოცავის კარებში თეთრ ზეწარში გახვეული რამოდენიმე ახალგაზრდა ერთად დაუხვდა და გალობით მიიძახა:

— ბაბოო, იმ ყოლამ გიბარებენოო

გამჩნეს მოსწონს შენი ლოცვაოოო.

ცოცხალი უნდა დაგამადლიანოს

უნე იმან განყედენსიაოოო (სამოთხეში).

ბაბოს შიშისაგან ენა ჩაუვარდა, კანკალი დააწყებინა, დაიჩოქა „ანგელოზების“ წინ და ძლივს ამოიღულულა, თვითონაც გალობით თხოვათ.

— ბატონო... ანგელოზებო...

ცოტა ხანს მადროვეთ...

ცოლსა და შვილს დავემშვიდობები,

მერე კი ნება გამჩენისა ასრულდეს...

„ანგელოზებმა“ ადროვეს, მალე დაბრუნებულყო. წავიდა ბაბო შინ, შეიტანა ერთი ზარა-გორა, სიკვდილი ეხარებოდა, მაგრამ „ანგელოზები“ განყედნენ შებირდენ, დაემშვიდობა ცოლსა და შვილს, რომელთა ტირილი ცამდე წვდებოდა, სად გაგონილა ამისთანა თორის მცოდნე რომ ჯამაათს გამოაკლდეს, მოთქვამდა ბაბოს ცოლი. დაბრუნდა ბაბო სალოცავის კარებთან, მაგრამ იქ აღარავინ დაუხვდა. „ანგელოზები“ უკვე „გაფრენილიყვნენ“.

ამ შემთხვევის შემდეგ, ბაბომ უკლო უდროვო დროს სალოცავში სიარულს.

მეზობლებმაც დაისვენეს.

ერთ ღარიბ ქალს ყავდა ერთად ერთი ქათამი, რომელსაც ძალიან ეფერებოდა და საიომტობოდ (სადღესასწაულოდ) ინახავდა.

იომტობის წინა დღით ღარიბმა ქალმა დააპირა ქათმის დაკვლევენება. მივიდა გალასთან, შავრამ შივ ქათამი აღარ დაუხვდა. ვილაცას მოეპარნა მისი ქათამი. დალონდა ღარიბი ქალი, იომტობი ვერ დააყენა (კაიდღეში სავალდებულოა ხორციულის ქანა), ფული მას არ გააჩნდა, რომ სხვა ქათამი ეყიდნა, ნაღვლიანი დაბრუნდა შინ, მაგრამ რა გაეწყობოდა, ისევ დაფაქრდა და სთქვა: „ღარღათ რას გავაწყობ, ვინც წაიყვანა ჩემი ქათამი, ღმერთმა შეარგოს“.

ქათმის ქურდმა დაკლა ქათამი, შეწვა და შექამა, ქათმის დამკარგავი რამდენსაც იტყოდა—ღმერთმა შეარგოს ვინც შექამაო, ქათმის ქურდს ქათმის კუწკუწები (ფრთები) ესხმებოდა.

ღარიბი ქალი მიანიც გაიძახოდა—ვინც მოიპარა ღმერთმა შეარგოსო.

ქურდს კი ემატებოდა ახალ-ახალი ბუმბული, ესხმებოდა ტანზე, ხალხი ხედავდა მის საცოდაობას, კაცი კარში ველარ გამოვიდა, კუწკუწებით აეცსო სხეული.

ბოლოს მივიდნენ ღარიბ ქალთან და უთხრეს:

— თუ ქალი ხარ, ერთიც დაწყევლე შენი ქათმის მომპარავი, რომ გავიგოთ ვინ არის.

ქალმა ისევ გაიშეორა:

— ვინც წაიყვანა, ღმერთმა შეარგოს, მე რაღას მომეწევა, იომტობი დამაბათლებინა, ვერ დავაყენე, როგორც ისრაელის წესია. ბევრიც დავიწყველო, ვერას გაეხდები.

ამის თქმაზე ქურდს თვალეზში და ყურეზში ახალ-ახალი კუწკუწები გამოუვიდა, მაშინ ყველა მიხვდა, რომ ის იყო ქათმის ქურდი. მეზობლები მივიდნენ ღარიბ ქალთან და სთხოვეს დაეწყველა ქათმის ქურდი.

როგორც კი დაწყველა, ვინც მოიპარა ღმერთმა ნუ შეარგოსო, ქურდს იქვე მოშორდა კუწკუწები.

მერე კი ყველამ გაიგო, ვინც იყო ქურდი.

87. აზი პატარაქლის ამბავი

ერთი გოგო ნამეტანი ავი და ღვთის ცეცხლის რამე კაპასი იყო, სულ მუდამ იჩხებოდა, შინ და გარეთ აყალ-მაყალს ასტეხდა.

შინ ეტყოდნენ „შე უბედურო, ვინ გითხოვს შენისთანა ავსაო“-გაუჭირდა მშობლებს მისი გათხოვება, პირობა გამოაღებინეს, რომ ჩემი ქმრის სახლში არ ვიკაპასებო.

როგორც იქნა დიდი ვაი უშველებლით, ბევრი ფულისა და მსითვების დაყრით გაათხოვეს.

„ქეთუბა“ (ქორწინება) რომ წაუჟიბეს და ივანშმეს, დედლო ფალი როგორც წესია, ქმრის სახლში წაიყვანეს „ენ დოდი ქალას“ (საქორწინო სიმღერა) ძახილით ეზოში რომ გამოვიდნენ ნეფე-დე-დოფალი თავისი მაყრებით, პატარძალმა ბროწეულის ხეს წამოაგლო ხელი და შესძახა:

— რაც ჩემი დედის ოჯახში სიკაპასე ჩამიდენია, ამ ბროწეულის ხეს შერჩესო.

წაიყვანეს დედოფალი ისი ბევრ ეცადა თავი შეეკაფებინა, არ ეკაპასნა, მაგრამ რომ მოუნდებოდა ჩხუბი, ხელებს დაიკბენდა, რძლო-მა-ქალომა არ ანსოვდა. მაინც დაიწყო კაპასობა, ოჯახში ბევრი უთმინეს, მაგრამ მოთმინება დაეკარგათ და უკანვე დაუბრუნეს მშობლებს.

მისი სიკაპასე ბროწეულის ხემ არ დაიტოვა.

88. ცხრა ფურცლიანი ხაპაპური

დოდლა „ყაყაჩინას“ იმიტომ ეძახდნენ, რომ მეტი ლაპარაკი იტოდა, სულ ხშირად ჩხუბი; თან ბოხი და მალალი ხმით იჩხუბოდა.

მის წინ რომ ვინმეს გაეგლო, უსათოოდ ჩხუბს აუტეხდა, წყველა-კრულვით და ქეების სროლით უპასუხებდა.

მეზობლებს მისგან თავი აქონდათ მობეზრებულნი, მაგრამ რას გააწყობდნენ, ვერაფერი მოუხერხეს, არც არავინ ეკარებოდა, არც არავინ ემოყვრებოდა. შვილები მზა იყვენ „საქეთუბოთ“, არც ურიგო ქალ-ვაყი ჰყავდა დოდლას, მაგრამ როგორც ჩამოვარდებოდა სიტყვა დოდლას შვილების თხოვა-გათხოვებაზე, ცივად უპასუხებდნენ:

— ითკარა შემ ბეხარა სატანა (წყველნიმც იყოს სატანი)

მისი ნაშიერი რას ივარგებს, დოდლა ყაყაჩინას დაემსგავსებო.

ამრიგად დოდლას მოსწრებული ქალ-ვაყი უბედმაზალოთ რჩე-

ბოდნენ. მოჩხუბარი დედის გამო (მით უფრო დედას შვილები ემორ-

ჩილებოდნენ) ერთხელ დედას ჟედროსი შვილი შეეკითხა:

— მენილა, (მაპატიე) დედა ბატონო, თუ შეიძლება გაანებე

ჩხუბს თავი, ისე გაგვირბიან სამოყვროთ, როგორც ტერეფას (უწ-

მინდურს).

— რა ვქნა შვილო, თუ არ ვიჩხუბებ ავად ვარ, შენ ნუ მოუ-

კვდები დედა შენ, ერთი ჩხუბი მოყვრის გამოგზავნილ ცხრა ფურ-

ცლიან ხაქაპურ მიჩინია, უპასუხა შვილს დოდლა ყაყაჩინამ.

89. ძვირივი ქალის ამბავი

ერთ ქალს გარდაეცვალა ქმარი, ისრავლური წესისამებრ მი-
ცვალეული შესუდრეს. ცოლი კივის, ტირის, იგლიჯება, ტანისა-

მოსს ზედ იხევეს, ძლივეს ამაგრებენ, დასისხლიანებული სახე ამტკიცებს ცოლის უზომო მწუხარებას.

როდესაც მიცვალებულს დაუპირეს სახლიდან გასვენება, ცოლმა დაჯინებით მოითხოვა, ეჩვენებინათ მისთვის უკანასკნელად ქმრის სახე (ისრაელური წესით მიცვალებულს პირზე ახურია), მაგრამ ერთერთმა უფროსმა, მოსწრებულმა ქალმა ყურში ჩასჩურჩულა:

— მიცვალებულ ქმარ რომ პირზე დახედო—მერე ვეღარ გათხოვდებო.

ქვრივი სწრაფად გაშორდა კუბოს და უკან დაიხია.

90. აბრამა ჩახვამვილის ოჯახობა

აბრამა ჩახვამვილს კითხეს:

— ბიძია აბრამა, რომელი საათია?..

აბრამამ იწყინა და შესძახა:

— ღმერთი ხომ არ გაწუხებს ურია!.. მე რა ვიცი საათი, გათენდება—ავდგები, დაღამდება—დავწევი, მამშვიდება და ექამ, რა ჩემი საქმეა რაძალა საათი მოგოგინიავე.

გადაუშალა აბრამამ ხელები.

91. ფეხსაცმელთაღისა და ქალის ამბავი

ცხოვრობდა ერთი ქალი, რომელსაც არ უყვარდა მიცვალებულის დაპატიოსნება, არასოდეს „მისვაზე“ (გასვენებაზე) არ დადიოდა, თავის მაგივრად ყოველთვის ერთ წყვილ ჩუსტებს, ან სხვა რაიმე თავის ფეხსაცმელებს გაგზავნიდა.

რამოდენიმეჯერ ურჩიეს ქალებმა, რომ არ ეარგა მიცვალებულის ამსუბუქება, არამედ ისრაელის წესის მიხედვით ნაცნობი და უცნობი ყველა უნდა აპატიოსნებდეს მიცვალებულს და მისთვის ყოველი თვითთული გადადგმული ნაბიჯი ცოცხალს დღეგრძელობას მისცემს, თვით მიცვალებულს კი ნებას (განსვენებას). არავითარმა დარიგებამ არ გასჭრა, მაინც ყოველ ისრაელის გარდაცვალებაზე ვინმეს გაატანდა ერთ წყვილ თავის საკუთარ ფეხსაცმელს, ჩემს მაგივრად ეს დაესწროსო.

როდესაც ზემოხსენებული ისრაელის ქალი მიხვდა, რომ სიკვდილი მოუახლოვდა, დაიბარა თავისი ნაშიერი საყოლ-კეთილი და სთხოვათ—ეს უკანასკნელი თხოვნა შემისრულეთ, ისრაელის დინზე (წესზე) ღირსეულად დამასაფლავეთო.

გარდაიცვალა, მის გასვენებაზე გარდა თავისი ნაშიერ-ნამამგარისა არავინ მოსულა, მარტო წყვილ-წყვილი ფეხსაცმელებით აიესო დარბაზი, მიცვალებულის გამტანი ძლივეს იშოვეს.

ნათქვამი: იოხანე დუზიაშვილისა

ერთ დედას სამი ქალიშვილი ყავდა, სამივე ენა-ჩლიქი. შესახედათ სამივე ერთმანეთს სჯობნიდა ისეთი ღამაზე იყვნენ. ენა-ჩლიქობის გამო ქალიშვილებს არავინ თხოულობდა, რის გამოც მათი დედა უზომოთ სწუხდა.

ერთ დღეობის დღეს დედამ გაინდო მაქანკალი და სთხოვა რომ ვინმე ხეირიანი სასიძო ეშოვნა, შინ მიეყვანა და მისი სამივე ქალიშვილი ენახებინა, რომელსაც მოიწონებდა სასიძო ის ეთხოვა ცოლათ.

მაქანკალი დაპირდა, ამა და ამ დროს ერთად მოვალთ, მე თვითონ წამოვეყვები შენს სახლში სასიძოს და იქნება რამენაირათ ერთი იმათგანი მაინც ითხოვოსო.

დიდხანს ელოდა ქალიშვილების დედა სასიძოს და მაქანკალს, მაგრამ არსად გამოჩნდა არც სასიძო და არც მაქანკალი.

შოთმინება რომ დაეკარგა ლოდინით, ადგა და სხვაგან წავიდა. ქალიშვილებს კი დაუბარა: „თუ ვინმე კაცები მოვიდეს აქა, იცოდეთ არცერთმა ხმა არ ამოიღოთ“. ქალიშვილები დაპირდნენ ჩუმად ვიქნებოდითო.

წავიდა თუ არა დედა სახლიდან, ცოტა ხნის შემდეგ იმათ სახლს მიადგა სასიძო და მაქანკალი ქალიშვილების სანახავად. ქალიშვილებმა ზრდილობიანად მიიღეს, შინ შემოიწვიეს, სკამი მიაწოდეს, ხმას კი არ იღებენ, თავი ძირს დაუშვიათ, მტრედებივით გამოიყურებოდნენ.

სასიძო ათვალერებს, ხან ერთს შეხედავს, დააკვირდება ხან მეორეს, ხან კი მესამეს, მოსწონს სამივე, ერთმანეთსა სჯობნიან. არ იცის რომელზე გაჩერდეს, მაქანკალს გუნებაში ეცინება, ფიქრობს მოხედება ბადეს მეც მერგებო, სასიძოს ეშმაკურად თვალს მალ-მალ ჩაუქნევს აირჩივო.

უცებ საიდგანლაც დიდი თავგი გამოჰკრა, რის დანახვაზე ერთმა დამ დაიძახა.

— ვუი ვუი, ვილთა ვილთა!

მეორე და გაუჯავრდა და უსაყვედურა:

— აკი დედამ დაიბალა აღ იტიტინოთო!

მესამემ ორივეს შეუყვირა და წამოიძახა:

— ალთა ლა მიტიტინებია და ალთა ლა ვიტიტინებო. სასიძომ სამივეს ლაპარაკი მოისმინა, ნახა ენა ჩლიქები არიან, ადგა და უკანვე გაბრუნდა გულდაწყვეტილი, ისეთი ღამაზე ქალები ყველა ენაჩლიქი რამ დაბადო.

ხანია ხანანაური ახალგაზრდობაში მეტად თავმოპოვონ და ამაყი ქალი იყო. მისი მორიდებით ახლო-მახლო ვაგლახად ვერც კი გაივლიდენ, მაგრამ როდესაც მოხუცდა და კიდევაც დაბრმავდა, საცოდავი სანახავი გახდა.

მისი ნაკისი პატივს სცემდა, სუფთად ინახავდენ, მოვლას და კარგ სასმელ-საჭმელს არ დააკლებდენ, მაგრამ ხანია მაინც უკმაყოფილო იყო.

ერთ დღეობის დღეს, ღრმად მოხუცებულსა და ბრმა ხანიას თავის ნაშიერმა ვაშლი მიაწოდა. ხანიამ ვაკბიჩა ვაშლი, ეაშა, მოეწონა და იკითხა:

— სადაურია შეილო ეს ვაშლი?..

— ბებია, შენ ხომ მოგეწონა, მადლობა ღმერთსა და რაღად კითხულობ სადაური არიო, აი კიდევ მიირთვი.

ხანიას ბრმა თვალთაგან ცრემლები გადმოუვიდა და უპასუხა:

— შეილო და შეილის შეილებო, იობმა სთქვა: „მეძალღებმან კარების ჩემისამ დამკეფეს მეო“, მეც ყველა ნაამაგარი მკაფხარა, უხეშად ნუ შექცევიო, თქვენც მოგელისე სიბერე, მაგრამ ვისაც ჩემი სიხალგაზრდავე არ უნახია, ნეტავი არც ბებერ მხედავდესო.

მისმა ნაშიერმა ერთმანეთს გადახედეს და შერცხვათ.

94. თაშის ქალას ამბავი

ერთი ღარიბი კაცი შინ ბრუნდებოდა. გზაზე მას მოუხვდა ტყეზე გამოვლა; ტყეში მან ნახა ერთი თავის ქალა.

მიუახლოვდა, აიღო ხელში, დახედა, ნახა ზედ აწერია: „რაც მეწერა გადამხდა, რაც მაწერია გადამხდება“. გაუკვირდა ღარიბ კაცს, სთქვა: ამ უხედურს რაღა უნდა გადამხდეს, მომკვდარა, მიწაში დაც ალარ დაუტოვებიათ, ტყეში საძაღლ-ლოროთ აგდიაო; მაინც დაინტერესდა მისი ბედით, აიღო და სახში წაიღო.

სახში რომ მიიტანა, ცოლს არ გაუმხილა, ასწია და ხის ყუთში შეინახა.

გაიარა ხანმა, ღარიბი კაცი ხშირად ახდიდა ყუთსა და თავის ქალას დახედავდა, ვნახო რა ბედი ეწიაო.

ერთ დღეობის დღეს მისი ცოლი ალაგებდა ძირ-კუთხეს; ყუთს რომ მიადგა ჩასაწყობად, ნახა შიგ თავის ქალა.

იფიქრა, ნამდვილად ჩემ ქმარს საყვარელი ყოლია, მოკლდომია და მისი თავის ქალაც ყუთში შეუნახიაო; აიღო თავის ქალა და ცეცხლში დასწვა.

ქმარი რომ დაბრუნდა, ეჩხუბა: შენ იმითომ იხედებოდრი, მაღალ
მაღლე ყუთში, რომ იქ შენი საყვარელის თავი გქონდა შენახულში, აწი
ნახე ცეცხლშია დამწვარიო.

ქმარი მიხვდა, რომ თავის ქალას ცეცხლში დაწვაც ეწერა და
გადახტა.

95. დედალ-მამალის არაკი

მამალმა უთხრა დედალს:

— ოღონდ დამნებდი დედალო, რაც ამ ქვეყნად სიმდიდრეა,
ოქრო და ვერცხლი, თვალ-შარგალიტი, ყველას შენ მოგიტან...

დედალი დანებდა მამალს.

გაიარა დრომ მამალი შეპირებულს არ ასრულებს, დედალმა
მოავონა:

— რა ქენი მამალო შენი დაპირება?..

მამალმა ასწია ფრთები, დაიფერთხა და დაუფიცა:

— აი ამ ფრთებში შემომეკიდოს ცეცხლი და დავიწვა, თუ სადმე
რაიმე მქონდეს, ან გააჩნდეს და შენს იქით წავიღო; არაფერი მაქვს
და დაპირებული საიდან მოგცე?..

დედალმა შეხედა მამალს, რომ არაფერი არ გააჩნდა, ადგა და
წავიდა—გაშორდა.

96. ცხონებული თუ წაწყმედილი

ერთ შვიან დღეს მიცვალებულს მიასვენებდნენ, რომელსაც ძა-
ლიან ბევრი ხალხი მიაცილებდა. როდესაც სავაკროების წინ უნდა
გაეგლო ხალხს, სავაკროები ჩვეულებრივად მიიხურა; ვაკროები და
ხელოსნები გამოვიდნენ შეგირდებიანად და ქუდ-მობდილი იღვენ.

ერთი ხარაზი მიუბრუნდა თავის შეგირდს და უთხრა:

— შენ ბიჭო, წადი გაჰყვი ამ ხალხს და გამიგე, ის მიცვალე-
ლებული ცხონებულია თუ წაწყმედილი.

შეგირდი იქვე ციბრუტივით დატრიალდა. ზღვა ხალხში აი-
რია, ხან ერთს ეხეთქებოდა, ხან მეორეს, რომ ვინმესგან გაეგონა
მიცვალებული ცხონებული იყო თუ წაწყმედილი, მაგრამ ვერაფერი
გაიგო.

ბევრი ხეტიალის შემდეგ დარცხვინილი დაუბრუნდა თავის ჯაზ-
ვას, თავჩაღებული ხმას არ იღებდა. შეუდგა მუშაობას, ხარაზი ხე-
დავს შეგირდმა პასუხი არ მიუტანა, მიაჩერდა, შეგირდმა უფრო
ძირს დაღუნა თავი, ხარაზი შეეკითხა:

— რა ქენი ბიჭო, რატომ არაფერს მეუწეები, რა გაიგე, ის
მიცვალებული წაწყმედილი ყოფილა თუ ცხონებული?

შეგირდი სდუმდა, სირცხვილისაგან სიმწრის ოთული ასკდებოდა, ვერაფერს ეუნებოდა, ხარაზმა შეუტია, შეეკითხა:

— თქვი, ბიჭო, რა გაიგე, რა ენა ჩაკვარდნია!..

შეგირდმა აკანკალებული ხმით მიუგო:

— ვერაფერი გავიგე ბატონო, რა ვქნა...

და შეშინებული თვალები პირდაპირ ხაზენის მიაპყრო, ხარაზმა შეხედა რა შეგირდი სახუმაროდ არ შეშინებულა, მკვდრის ფერი აღევს, ერთიც მადიანად გადაიხარხარა და მიუგო:

— შე საპყარო შენა, რა დიდი ამბავი უნდოდა მაგის გაგებას, როდესაც ხალხში გეერიე, შენ ყურს მოკრავდი, თუ როგორ იხსენიებდენ იმ მიცვალებულს; თუ რომ მასზე კარგს ამბობდენ, ის უსათუოდ ცხონებულა და თუ მასზე ცუდს ამბობდენ—ის მაშინ აუცილებლად წაწყმედილია.

97. ენა-ტარტალა პატარძლის ამბავი

ერთ ოჯახში რძალი მიიყვანეს, რომელიც სულ მუდამ ენას ატარტალებდა, არ ჩუმდებოდა, მისგან ყურთა სმენა აღარ იყო, მისი ენა შინ და გარეთ ყველას აწუხებდა.

იმავე ოჯახში იყო პირვანდელი მიყვანილი უფროსი რძალი, რომელსაც ორი ვაჟი ყავდა და მესამეზეაც ფეხმძიმედ იყო. ის იყო სათნოიანი, ჩუმი და წყნარი.

ერთ მშვენიერ დღეს ახალმა პატარძალმა უფროსს ჩხუბი დაუწყო, უყვირა:

— ხმას რად არ იღებ, რავე დამუნჯებულხარ, იქნება არც კი მკადრულობ, რომ შენი მაზლის ცოლი ვარ?

უფროსმა რძალმა, მოთმინებიდან გამოსულმა, უპასუხა:

— ასან—მიშობიაო, ოსან—გამიზდიაო, ლომ—დავითი მუცელში მყავს—ჯერ ხმაც არ ამომიღიაო.

98 დედის გული

ერთ ვაჟს მეტის მეტად უყვარდა ერთი ქალი. ქალი კი არ მიყვებოდა ვაჟს ცოლად მანამდის, სანამ საჩუქრად არ მიუტანდა თავის საცოლეს—თავისივე საკუთარი დედის გულს.

ვაჟს დედაც მეტად უყვარდა, ვერ იმეტებდა სასიკვდილოდ, მაგრამ ქალის სიყვარულმა დაძლია, მიეპარა მძინარე დედას ფეხაკრეფით, მიადგა აღესილი დანით, გაუქრა მკერდი და გული ამოიღო.

დედის გული ხელზე დაიდო და საცოლესთან უნდა წაეღო. უცაბედად გზაზე ფეხი ქეას წანოკრა და კილამ წაიქცა, დედის გულმა

მიძახა: „ნელა შეილო, არათფერი იწყინო, დედაშენი გენაცვალოს, ფრთხილად იარე“. ამის გამგონე შეილს თავბრუ დაესხა და რამდენიმე უსულოდ დაეცა.

99. აზი კაცის ამბავი

ერთი კაცი ისე მოხუცდა, რომ არავინ არ ემადლიერებოდა, პირიქით, ყველას სძულდა შავი ჭირით, ახლოს არავინ ეკარებოდა, რადგანაც ისეთი ბოროტი იყო, ყველას ემტერებოდა.

მოუფიდა ამ ავ კაცს სიკვდილის დრო; დაიბარა მეზობლები და ყველას მეხილა (პატიება) საბოვია, უთხრა: „მეზობლებო, მე არასოდეს თქვენთვის კარგი არ მიქნია, ბოროტი ვიყავი, ამიტომ მე ღირსი არა ვარ მიწაში დამარხვისა, მაპატიეთ ჩემი შენაცოდარი, ალალი მითხარით და როდესაც მოგვკვდეთ, ცხენის კუდზე გამოშვებით და მანამ ათრიეთ ჩემი ცოდვილი ტანი, სანამ დაილეოდეს“. — ო. იქვე სულიც განუტევა.

მეზობლებმა ალალი უთხრეს და მიცვალებული თანახმად მისი თხოვნისა, ცხენის კუდზე გამოაბეს და გაუშვეს სათრევად.

ეს ამბავი მთავრობის ყურამდე მივიდა. მთავრობამ გაიკითხა, ვინ ჩაიდინა ასეთი ცუდი საქმე, რომ მიცვალებული მიწას არ მიადარეს და ცხენის კუდზე ათრევენ.

მეზობლებმა იმორწმეს, რომ თვით დაიბარა სიცოცხლეში ასე მოქცეულიყვნენ, მთავრობამ ყველა მისი მეზობელი დაიჭირა და ციხეში ჩასვა, თქვენ რა ნება გქონდათ, რომ ასე უღმერთოდ მოექცით მეზობელსაო. დანწყვედულმა მეზობლებმა მწუხარებით უთხრეს ერთმანეთს:

— ეს წაწყმენდილი ცოცხალი იყო, ცუდს გვიკეთებდა, მოკვდა და მაინც კიდევ უარესი გვიყოფო.

ა ნ ღ ა ზ ე ბ ი

100. არენმა შენი არა ქნას—შენ არენისა ქენიო.
—
101. არ მინდა შენი ვიშიო—ოლონდ ნუ შემამხენეშიო.
—
102. არ დაარიგო ბრიყვი--გაგიძულებს, დაარიგე ბრძენი—
შეგიყვარებს.
—
103. აზარდე ბოვში სწორ გზაზე და სიბერემდი იმ გზას არ
მოშორდება.
—
104. ავიფურთხე—ულაშ მეცა, დავიფურთხე—წვერ დამეცა.
—
105. ავადმყოფი რომ შორჩება—ექიმი შეძულდებაო.
—
106. ანს გახედე, ბანს გახედე, სიგძესა და განს გახედე.
—
107. აქეთ ვიკბინე, აქეთ მეტკინა—იქით ვიკბინე, იქით მეტ-
კინა.
—
108. არ არის ადამიანი, რომ ერთი საათი არ უცინოდეს.
—
109. ან სარჩული უნდა ვარგოდეს, ან საპირეო.
—
110. აქიმის მოჭრილი თითი კაც არ ეტკინებაო.
—
111. აფე შვილი მამასაო, გზაზე უზამს ალაპსაო.
—
112. ახლა რაც თქვა—შენ, ბოლოს რაც თქვა—მეო.
—
113. ასდაერთი გავეციო,—მტერსაც მეხი დავეციო.
—
114. აკაკაჩია, ბაკაკაჩია, გისვია-გიჭამია—გზა გაგაჩნია.
—

- 115. ალაილა ლობიო, ბალაილა ლობიო.
—
- 116. ამ დღეს ამ ხვალისაო—თოვლი მოგვადგა კარსაო,
—
- 117. ამყოლს აყევი—გამყოლს გაყევი—განაპირას გახვალო.
—
- 118. არ მოიშლის ძველი ხევას—ბერი კენესას.
—
- 119. ა მაისო მაისო, ძროხის ძუძუ გაიმსო.
—
- 120. ასმა იწიო, ასდაერთი დასტიაო.
—
- 121. ალაფრანგა გაქს მირინოზისა—ფული არა გაქს პაპიროზისა.
—
- 122. ამისთანა აღხანასა—ამისთანა ჩაღხანაო,
—
- 123. ბერწეულო და ბაო—რა გული გამოგბმიაო.
—
- 124. ბრძანება არის ღმერთისა, უმოთაყოლამი (არაისრაელი)
რომ ხაზირის (ღორის) ძვალ გაკვნეტს აღდღომაში,—მოწვიმს.
—
- 125. ბრიყვ დედას—ქიამ შეილი მოუკლაო.
—
- 126. ბეჩა კაკიაო, ქკუა გაკლიაო,
მეც ქე მინდურებო, შენ რა ვარგიაო.
—
- 127. ბრიყვი თუ არ შეცდაო,—ქკვიან რა ეშველებაო.
—
- 128. ბრიყვის საგძალი მალე შეიქმებაო.
—
- 129. ბატონის კაცი თუ გალახო—კარქათ გალახეო.
—
- 130. ბზიკის არც თაფლი მინდა და არც მისი ნაკბენიო.
—
- 131. ბრმის ცოლი მოუყვდა და ველარ გაიგო გვერდში რომ
აღარ მოუწვიაო?
—
- 132. გაეცი ხელით, ველარ აიღე—იარე ფეხით.
—

- 133. გაჩხავლებ კატასავითა—გაგბერამ გუდასავითა.
- 134. გინდა კვდარი და გინდ შინ არ დაბრუნებული.
- 135. გლახა პატარძალ ღრუბლიანი საღამო, დილა ეგონაო.
- 136. გადარეული ქორწილში შევიდა—ჩემ სახლ ეს ჯობიაო.
- 137. გათხოვილმა ქალიშვილმა თავისახლ გადაიხედა—კვამლი კიდე ამოდისო?
- 138. გამქცევი და დამწევი ორივე ღმერთ ეხვეწებოდაო.
- 139. გავიარე იყო,—გამოვიარე აღარ იყო.
- 140. დედა-მამა შვილისთვისო—შვილი თავის თავისთვისო.
- 141. დილის სხალიო,—გულის შხამიო.
- 142. დილის ვაშლიო,—გულის ვარდიო.
- 143. დიდსა დიდისა მძებნელსა, დააჯერებენ ცოტასაო.
- 144. დიდ ფათას—დიდი სულის ბერეაც უნდაო.
- 145. დიდ კარს შესვლა აღვილია—გამოსვლა ძნელიო.
- 146. დაკარქული ძროხა—მეტ მოიწველისო.
- 147. დედამთილი მოკვდაო—რძალმა ფეხი მოიკეცაო.
- 148. დაწვრილშვილდი—დავიწიე, დაფესხვილშვილდი—ავიწიე.
- 149. დედაბერმა ჯერ არ ქნა და არ მოიფხანა—მერე მოიკიდა ხელი და თლათ მოიგლიჯაო.
- 150. დარი მუშაობს და კაცი იქადნისო.
- 151. დაებერდი—გავკუდიანდიო.

152. ერთი შვილი—ღობეს ჩხირი, ორი შვილი—არა შვილი,
სამი შვილი—დასტურ შვილი.

153. ენა ჩვილი, მოსტეხს ძვალსაო.

154. ენა შეძერაო, —კაცი მოკვდაო.

155. ერთმა რეგვენმა ძვირფასი ქვა ზღვაში გადაისროლა, ათა-
სი ბრძენი ღვესია მაგრამ ველარ ამოიღესო.

156. ერთის შემხედვარეო—წყალში ჩამხედვარეო.

157. ერთ ქვეყანაში ვირი არ იყო და ვირი რომ გაიკლიდა
პირმთვარისას ეძახოდენო.

158. ვალი—გადახდიასაო.

159. ვისაც გული არა სტკივა—მასა ცრემლი არა სდივა.

160. ვის მიჯნური არ ყოლია—რომ თან არ გადაყოლია.

161. ვირმა რა იცის, ხურმა რა ხილი არიო.

162. „ვიცის“—ღედა-ტირის,—„არ ვიცის“ ღედა არ ტირის.

163. ვინც არ იცის ვერცხლიაო, ვინც იცის და ცეცხლიაო.

164. ვაი ღედა გვერდებო—უცოლშვილოთ ვბერდებო.

165. ვაი ღედა ფერდებო—უქმარშვილოდ ვბერდებო.

166. ვოქვი, ღედა მამიკვდა—არა ვოქვი და მამაო.

167. ვინც მოითმენსო, ის მოიგებსო.

168. ვინაც შეტი ქნააო—იმას ეკითხააო.

169. ვისაც ჭირი ჭივრებია—აქიმობაც იმას კითხეო.

170. ვირს რომ თოფრა პირში ქონდეს, საყროყინოთ არ ცა-
ლიაო.

171. ვირი კიტრათ იყო, ჯორი საგძლათ უნდებოდაო.

172 ვისიც პური გეჭმებოდესო, მისი ხმალიც გეჭნოდესო.

173. ვინც თქვას, ვიმეცადინე და მიზანს ვერ მივახწიეო, არ დაუჯერო, ვინც გითხრას არ ვიმეცადინე და ისე მივახწიე მიზანსაო არც ის დაუჯერო; ვინც გითხრას ვიმეცადინე და მიზანს მივახწიეო—იმას დაუჯერე.

174. თხა დაკლეს მე დამაკლეს და ძროხა დაკლეს, მე დამაკლესო.

175. თანდურიხე, ხე არიო—კოჭებ გააქ ბზიალიო.

176. თუ არ ქყავდეს მოახლეო—თავიც მოიმოახლეო.

177. თვალი თვალ რომ მოშორდება—გული გადასხვაფერდება.

178. თხის პატრონ—თხის კუდიც არაო.

179. თეთრი თხა სუქანი ეგონათ, დაკლეს და ქლე გამოვიდაო.

180. თუ კი ქშივა ზაქარია—ცივი ჭადიც ზაქარია.

181. თითო კორკოტის ქოთანნი—ყველა ოჯახში დუღსო.

182. თვალი თვალის მტერი არი—შუაში რომ ცხვირი არ იყოსო.

183. თითი მტკივა გულმა იცის—გული მტკივა, ღმერთმა იცის.

184. თეთრი კბილიო, შავი გულიო.

185. თუ ერთი ილა არ იყოს, ცოლი ქმართან არ დაწვებაო.

186. თვალი სვამს და თვალი ჭამსო.

187. თხას სიკვდილიო,—მგელ ქორწილიო.

188. თავი თუ ქტკივა—ფეხებთან რა საქმე გაქო.

189. იმერული ხილიო—კაკალი და თხილიო.

190. იცის მხარჯველმა და არა მქამელმაო.

191. იერუშალაიმ წამსვლელსაო—არც კი უთხრა და არც არაო.

192. იმისთანა დღეს დაგაყენებ—კარი კედელი გეგონოს და ვირი მქედელიო.

193. ზღვა კოვზით დაიღვეაო.

194. ზოგსა თაჯი და გვირგვინი—ზოგს ვიწროს სამარეც არაო.

195. კაცსა თავსა კრიდენ და კვიწიწა არ მატკინოთო.

196. კატა მეფეს შეხედამსო.

197. კაცი რომ თერება, პირველათ ბურბულია—იმღერის, შემდეგ ლომია—ლონიერია, ბოლოს ღორია—ამოითრევა.

198. კარს უკან გადარჩენილმა—ას წელიწად იცოცხლაო.

199. კაი მთქმელსა, კაი გამგონეც უნდაო.

200. კაცსა სახში მადანი ეთხრებოდა—ერეკახე დადიოდაო.

201. კუტამ დაკლა ვარიო—ქუთაისი არიო.

202. კურდღელმა თქვა:—მე რომ ბედი მქონებოდა, დედა ჩემ ძუძუ დაყვებოდაო.

203. კედელ ყურიო—მინდორ თვალიო.

204. კაცსა ფული დათვლას ასწავლის და საქონელი კი ანგარიშსაო.

205. კაი პატრონის ხელშიო—გამართული ვარ წელშიო.

206. კაცი რომ ვაკოტრდება—ძველ თამასუქებ დაუწყვებს ძებნასაო.

207. კარში გამოვდიოდე—ჩინჩა ჩამამდიოდეს, სახში შემოვდიოდე—ერბო გადმამდიოდესო.

208. კაი ქენი ქვას დადევით—გაიარე წინ დაგხედება.

209 კაცთან სანამდი ერთი ფუთი მარლი არ შეჭამო—არც აქო და არც ავინოვო.

210. კბილის ნაკირტნი—კუქ არ გააძღვბსო.

211. ლომი თუ არ ვინახია, მისი ნაწოლი ნახეო.

212. კაი კაცის ნაცოლარიო—კაი ღვინის ნაძირალიო.

213. მოწორებული შეილი—ამოსული სული არიო.

214. მამის მოტანილზე მამაც იცინის და შეილიც; შეილის მოტანილზე მამაც ტირის და შეილიც.

215. მოგება და წაგება, ყველა აფხანიკი არიო.

216. მაძლარმა გულმა ფალუნდაგი დანოყაო.

217. მამგებს, მამელელმა აჯობაო.

218. მდიდარი კაცი რომ დაღარიბდება, ათ წელიწადს ვერ გაიგებს სიღარიბეს და ღარიბი რომ გამდიდრდება, ათ წელიწადს ვერ გაიგებს სიმდიდრეს.

219. მამალმა თქვა მიყავლიო, —გათენება ღმერთმა იცისო.

220. მისთანა ცას არ გავარდნია, რომ დედამიწას არ დაცემოდესო.

221. მიმბტომს დამხთურმა აჯობაო.

222. მტერს თვალი მოთხარე, მოყვარე გაახარეო.
223. მე გაგცვითეო—შენ ვაჩუქეო.
224. ყოზელაშვილი ცხენ ყიდულობდა,—პაპიაშვილი სანთელ წვამდაო.
225. ოც ქოთნის მკეთებელ—ერთი მტებელი აუფიდაო.
226. ოჯახში უფროსის თავი რომ გორამდეს, ისიც კარკი არიო.
227. ოკრიბული ლობიო, ოკრიბულმა წყალმა მოხარშოსო.
228. რაცა მქვიაო—პირსა მცხიაო.
229. რძალო არა ვთქვი, არა ვთქვი—კორკოტი გადმოვიდაო.
230. რა ღირსა შავი მელანი, თეთრი ქახალდის წერასაო.
231. რეგვენმა შეილი მოკლაო, დაჯდა და თითონავე იტირაო.
232. ყველა ქალსა ქალი ქვია? ზოგი ქალი—ქალუნაი.
ყველა კაცსა კაცი ქვია? ზოგი კაცი,—კაცუნაი.
233. ჭრის მუცლის ტყვილი—სომეხ ქარათ გადიოდაო.
234. სახელი ჯობს ქონებასო, მამიჩემის ცხონებასო.
235. სახში მცემენ, კარში ვერ ვამხელ, კარში მცემენ, სახში ვერ ვამხელ.
236. სითავდაბლით—ციხე დავდგი—სითავმაღლით დავაქციეო.
237. სომეხმა თქვა:—მე რომ გაქცეული კურდღელი მენახოს, მისი ხორცი ჩემზე არამიო.
238. სიმტერით ვერაფერი გიქენი—სიმოყვრით ამოგადგეო.
239. სხვისი ქირიო—ნელი ძილიო.

240. ტირის დედამამიანიო—რა ქნას უდედმამომო.
—
241. ტკბილი სიტყვით—თაზე ირემი შოიწველებო.
—
242. ქალს რომ ქმარი მოუკვდებათავეც მაშინ მოუკვდებაო.
—
243. ფრთხილი ნადირი, ოთხი—ფეხით ჩავარდებაო.
—
244. ქმარი რომ შემოგივიდეს—დიდი ლუკმა ჩაიდევო,—შვილა
რომ შემოგივიდეს—პატარაიო.
—
245. ქალი ქმარსა წუნობდაო—იყო მის ამარათაო.
—
246. ქალმა ქმარს არ შეახედო, არც მადულარ ქოთანში და
არც გაფუებული პურსა.
—
247. ქნა „ხალა“—გადაყვა—თანა.
—
248. ქალო ქმარი ქყავსო—გალმა ქალი ყავსო.
—
249. ცამეტი წლის ქალიშვილი, ან ქმარქვეშ ან ქვასქვეშ.
—
250. ცხოვრება კუზიანია—ქვეყანა ბრუციანია.
—
251. შექსვამ და შექქამ ბუჯარო—გული შემექნა უჯავრო.
—
252. შინაური—ნატურამ მოკლა, გარეული—სურვილმაო.
—
253. შემნახავი ენა პირის—შეინახება გაკვივრებიდანაო.
—
254. შენდებოდეს შეასწარი,—იქცეოდეს გაასწარი.
—
255. შილმა შილისა ქინითა—სახლი აამსო ქიქითა.
—
256. შენი რა გიკვირს რეგვენო, მდევი მოუკლამს დენოსაო.
—
257. შიმშილ საწები არ უნდა, ძილს სართაულიო.
—

258. შენც ბატონი მეც ბატონი, ამ ცხენს ვინლა შეგვიკმა-
ზამსო.

259. შენი არა იხარჯოდეს, ლბინს ნურა გირჩენია რაო.

260. კირი ვინც დამალაო—კირმა ის დამალაო.

261. ჭურსა არას კითხამდენ—ასიანი ვარ იძახოდაო.

262. ჭადი ვქამე—ჭადმა მაშკლა, არა ვქამე—ჭკმელობამაო.

263. უბით მწოლეღმა—უბის ანგარიში იცისო.

264. უპატრონო ლაბტასაო—ძალლი ატლაპუნებდაო.

265. ძილი, —ძილის საფუარიიაო.

266. ძალღს ურტყამდენო—რძალს ასმენდენო.

267. ძალღი მყავდა მასხარაო—მე მცრხვენოდა მას არაო.

268. ჯარას დევატრიალეზო—არას დევაგვიანებო.

269. ჯოჯოხეთში ყვიროდენ და არავის ესმოდაო.

270. შეძახილი ხეს გაახზობსო.

271. წავა ნაქაზისაო—არა ჯორმანდისაო.

272. წაგვივიდა მარტი-მურტი—ვერ მოგვიკლა კატი-ქნუტი.

273. წყალი ნაწყლურს არ დააგდებს და გზა ნაგზაურსაო.

274. წაკიდებული ცოლ-ქმარი—რეგვენ გაყრილი ეგონაო.

275. ჩემმა ნაქნარმა წელი მატკინა—სხვისმა გული.

276. ჩიტი გაბდღენათ არა ღირდა—უკან დევნა შეტი ქონდა.

277. ჩიტი ქამდა გოგრასაო—შენს მაქხელათ მოყრასაო.

278. ხახმის ნათქვამი დაიჯერე—მისი ნაქნარი არაო.

279. ხარი რომ წაიქცევა—დანას ყველა მოლესამსო.

280. ხარი რქით დაიბმება—კაცი ენითაო.

281. ხარმა უთხრა პატრონსა—მე მაშინ მოგავინდები—ურემს დაქრნეს ტყეშიაო.

282. ხეც თავის ნაყოფით დამშვენდებაო.

283. ღარიბი კაცის ძალი გებრალეზოდეს,—მდიდრისა რძალიო.

284. ღმერთის აშენებული ოჯახი ქალმა დააქცია, ქალის აშენებული ოჯახი ღმერთმაც ვერ დააქციაო.

285. წუნისა ბანი—ქვასანაყი კარი.
დააჯინე ტათაზე, გული ქონდა—ყლაპაზე.

286. წადგა შშიერიო—ვერა შიშველიო.

287. ქათამმა რომ კვერცხი დადვას—მამალ რა ეტკინებაო.

288. წყეულიმც იყოს—ადამიანის დამნღობი:

289. ღმერთი თუ ქწყალობს,—ეშმაკი ვერას დაგაკლებსო.

290. ღმერთ ძულს:—ბებერი და გარყვნილი, დინდარე და ძუნწი, ღარიბი და დიდგული.

ტერმინების სპიკეჯელი

აბრაამ აზინუს წესი 44.
 აბულოზა 71.
 აგადა 82.
 აგუადა 81.
 ავგაროზი 41 თილისში; სამკუთხედ გა-
 მოყრილი; ნახშირი, პილპილი და
 ნიორი; აკვანზე ჩამოსაკიდებელი
 ნივთები (სურ. 4).
 ათარა 39 ეოდვების მონაწიება.
 ალაილა 191 ამაღამ.
 ალაფრანგა 191 ევროპული ტანსაცმელი
 მამაკაცისა.
 ამართი 169 მე ვოქვი.
 ანელეზული 18 არეული, შეზავებული.
 ანი ადონაი ამართი 168 მე-ღმერთთა
 ვოქვი.
 არენი 190 საკმაზავი.
 აფიონი 16, 26 ნამცხვარი ტკბილი, გა-
 მოხვლილი და გაუფუფბელი.
 აშემ თობარახი 156 მისი (ღმერთის) სა-
 ხელი იკურთხოს.
 აჯაკელა 166 სატაქურის მსგავსი ბა-
 ლახი.
 აშხაუა 50.
 ახლაბა 38 ხერი.
 ბაითი 169 სახლი.
 ბალაიოა 191 იმღამეს.
 ბასარი 119 ხორცი.
 ბერახა 74 კურთხევა.
 ბენზახარი 13.
 ბეზაბოლ 141, 150 მობრძანდით, ინებეთ.
 ბეჯ-შაჰალი 21, 183 ბედი და იღბალი.
 ბესიმანტოზ 179 ბედნიერი ნიშანი.
 ბლაჟანი 124 მოდგმა, შთამომავლობა.
 გადაცემა 33, 94.
 განატეხი 49, 91.
 გატეხილი დღე 108 ორშაბათი, ოთხშა-
 ბათი და პარასკევი.

გეთი 57 (სურ. 7).
 გეზერა 25 სასჯელი.
 განუედენი 181.
 გომელი 93.
 გულმთელი 41.
 დადე 28
 დარუში 71 ლეგენდა.
 დაქელვა 104 მიცვალებულის მიერ და-
 ზიანება.
 დაქშუბა 124 დაგასახინრა, დაგაზარადა-
 დანის წვერი 80.
 დამადლიანდი 121 გახდი კეთილის ღირსი.
 დაქაშვრა 23 გააღლება, დამარცხება.
 დაშაქვრა 91.
 დინი 184 წესი.
 ებაიანბა 169 გლოვა.
 ეშთხაელი 137.
 ენ-დოდი-ქალა 33, 183 გალობა ქორ-
 წილზე.
 ემეო 156, 180 ნამდვილად, ჭეშმარიტად.
 ელოაი ნეშამა 178 დიდის ღოცვა.
 ელოადამე 181 შაბათ საღამო.
 ეხალი 39, 161 სეფერ-თორის შესანახი
 კარადა.
 ერთგული 20.
 ვიდუი 63.
 ზიული 146, 158 საცოლფ-საქმარო.
 ზარა-გორა 181 ხმაური, მწუხარება.
 ზებუთი 40 მადლი.
 თიხათ ამეთიში 40, 123 მკედრების გა-
 ცოცხლება.
 თორული 32 ებრაული.
 თაფლიანი 26 ნამცხვარი ტკბილი, თაფ-
 ლით და კვერცხით.
 თული დღე 21 სამშაბათი, ხუთშაბათი,
 ბედნიერი დღე.
 თეფილინი 61.
 თება 152.

თობლე 169 სკაზე.
 „თორაზე დაჯგომა“ 62 ჩიურაშში (სას-
 წაელებელში) მიბარებ.
 იპრიანი 141 მშველელად განადა.
 იხუნტლა 97 დახარადა.
 ი ყოლაში 47, 171 საიჭით.
 იხაფიფე 94 იხარე, იმხირაფე.
 ინაინი 169 ღვინო.
 იოშტაბი 182 კაიდლე, დღესასწაული.
 იერასონ 177 აღსრულდეს.
 იეშობს 169 არის.
 კიაში 53.
 კაბის ტრა 23.
 კაღიში 152 მიცვალებულის სულის ხსე-
 ნება.
 კედლის ყური 48 ახლობელი, წინაური.
 კუკული 124 კოკორი, თესლი.
 კუტა 195 მამაკაცის მეტსახელი.
 კუტაკაღობაი 10 თამაშობა კოჭითა და
 ნიგვზის კაკლით.
 კიდუში 15 ღვინის კურთხევა.
 კუტა 70.
 ლაბტა 199 ნამცხვარი (ნანდა).
 ლუხეში 169 პური.
 ლუკეა 16 ტკბილი ნამცხვარი.
 ლიშუღი 73.
 ლიფიაიანი 131 თევზთა ზეფე.
 ლილითი 137 შორაშიყე.
 ლოცვის ეშო 98 სალოცავის ეზო.
 ლო-აღებემ 180 შორს თქვენკან.
 მანაკო 106 ავი ანგელოსი.
 მალალი და მართალი 124 ღმერთი.
 მაცა 83.
 მასა თხელი 26 კვერცხით და შქრით
 გამოხედილი ტკბილი ნამცხვარი,
 რომელიც მანკრამდივად იხაზება.
 მასა ფუანა 26 გაფუფეული ტკბილი ნამ-
 ცხვარი.
 მელახ ამეფეთი 122 სულისამღებნი.
 მალალი 177 იღბალი.
 მასიახი 24 მესია.
 მასიახის მოძანება 20 მეორეთ მოსვლა.
 მასალტობ 15 კარგი ბედი.
 მათბარი 152 ლოცვა—მიცვალებულის
 ბოგნის აღსანიშნავი.
 მეზუზა 29, 30.
 მეამენე 115 დ სტურის დამცემი ანგე-
 ლონი.

მილა 13 ვაცის ნათვლა.
 მიკვე 28, 45 (სურ. 2).
 მიწიანი 43 ათი სრულწლოვანი მამაკაცი
 მიცვა 70 კეთილი საქმე.
 მისვა 184 მიცვა.
 მიღრაში 137 სასწაელებელი.
 მიკვაში 80 ტაძარი.
 მოშეს თორა 156 მოსეს მიერ სინა.
 მთიდან ჩამოტანილი თორა.
 მოპატიფე 34.
 მოწიხომი 42 მოუერბზული, ჰაერიდან
 გალახული.
 მოეღი 43
 მოვნებული 47 დღენაკლული, უდროვოდ
 დაბადებული.
 მოწონებული 88.
 მსითავი 14 სითვის (ქარგის) მცოდნე.
 მურახა 18 გაფუფეული პური, გამოხე-
 დილი და დოქა მსგავსად მოთქვი-
 ლი, გამომცხვარი.
 მუხლში ჩადგომა 41 მშობიარობის დროს,
 ბავშვის თავის გამოჩენა (porozav-
 vanie golovki).
 მუშკამბარი 176 სურნელოვანი.
 ნაგლაზაური 49.
 ნაკიხი 186 ნაშიერი, მოდგმა.
 ნაშა 169 ხასა, უკანონო ცული.
 ნაქაში 199 ძენწი, თვალეწირო.
 ნაღაღატი 94.
 ნამიღევი 45 ნათლობისთვის დამზადე-
 ბული.
 ნაკრული 13 ნაკლეული, უკმაყოფილო.
 ნაზატრალი 103 შემინებული.
 ნედერი 13, 18 აღთქმა, ზეკვეთილობა.
 ნეტლიათი 85 ჰამის წინ ხელის დაბანა.
 ნედაბა 48 მოწვალება.
 ნესი 139 სასწაული, საკვირველობა.
 ნიდაობა 21 თვიურის მოსვლა, უწმინ-
 დურობა იხმარება სიტყვა ნიდა—
 —უწმინდური.
 ნეშისი ამოყრა 53.
 ნობტატი 22.
 ირმაცის ფუქე 49.
 იშაყანა 79.
 პატივხადემი 26 ძღვენზე საჩუქარი.
 პირის ხანაბავი 27 საჩუქარი კაბისჭრაზე
 საქაროს ნათესავი ქალღებისაგან.
 პრათი 13 გოგო, ქალიშვილი.
 რეფუა 93.

რამოსა 46 ახალი მთვარე.
 რძიანი 16 ნახუქა, რძით მარილით და
 შაქრით გაფხვებული.
 რიბი შიშქან ბარბანა 83 ისტორიული
 რაბინი.
 ახალი შეუ ყოლამ 40 ღმერთთ პატ-
 რონო ქვეყნისაო.
 ათულამ გამოსვლა 89 ბატონების და-
 წყებიდან მეორამოცე დღე.
 ხახისხარი 41 თეთრი სფუთა ქათვილი,
 ახლად წინდაკვეთილია შეახბვევი.
 ხანდაკი 41 ნათლია.
 ხანატრელი 49.
 ხახამეშო 81 არა საფესაზო, მუღმიე საბ-
 მარი.
 ხახლის ძღვენი 26.
 ხადაფეო 32.
 ხაქულური და სახატატო 28.
 ხაქულა 21 არასაიბედუ შინაური.
 ხაუქმელი 16, 84.
 ხაუზზე ფაფიო 46.
 ხეფერ-თორა 13 ათი მცნება (სურ. 12).
 ხეფრის კაბა 51.
 ხეჯრის ღიშნები 52 ღიშონის მსგავსი
 ვერცხლის სამაქული.
 ხაფფარის წაკეთება 86
 ხედაკა 146, 178 მოწყალება.
 ხელისოთი 84.
 ხეუდა 44.
 ხეჟა 77 კარავი.
 ხელის შესავალი 94 ახლობელი, სისხლ-
 ხორცი.
 ხეფრის მოხაკათბი 25.
 ხეფრის გადატანი 89.
 ხელის ცოდო 21 ქალიშვილი.
 ხისიტი 31 თეთრი ქსოვილი მამაკაცის
 მოსახვევი ღოცვის დროს (სურ. 11).
 ხიმანტობ 15 კეთილი ნიშანი.
 ხიონის ტერილი 84.
 ხისიტკატანი 61
 ტანის მორცხა 21 თვიურის მოსელა.
 ტერეფა 183 არაალაღი, უწმინდური,
 მანებელი.
 ტოფეო 169 კარგად, ბლომად.
 ტერ-შაყყარე 15, 17.
 ტებილა 27 მიკვე, (სურ. 2).
 უწმინდობიანი 10 თამაშობა.
 უწმინდურობა 41 ნიდაობა, თვიურის
 დრო.

უთანა 149 უყავური, უადაშიანო ად-
 გალი.
 ურწმუნო 111.
 ფეახი 84.
 ფეკას კვირე 84.
 ფარნახა 44 სახბრდობა, რჩენა.
 ფურამი 80.
 ფალუნდაკა 106 თაფლოთ, ნიკვით და
 მიაკ დარიჩინით შეხავებული ფქვი-
 ლი.
 ქაოპის შეზოდება 76.
 ქოლნიფერე 77 შეყვეთებისაგან განთავი-
 სეულება.
 ქიხე ელაო 42, 70.
 ქეთუბა 29, 183.
 ქაშე 169 ცუდა.
 ქაშერი 33 გაალუბული, წმინდა, უმ-
 წიკლო.
 ქიფური 76.
 ქოჩიანი 10 საქანელა, საქორიანი.
 ყალია 13 ხახითა და ბროწყულით შე-
 კმახული ბოცი ან ფრინველი.
 ყალი 95 სალოცავი.
 ყომერი 83.
 შახუყოთი 83.
 შოშინი 29.
 შილი 24, 196 ნახლის ცოლი.
 შიფარი 105 ცხვარის რქისგან გაკეთ-
 ბული საყოავი.
 შიდი 105 მანებელი ანგელოზი.
 შეხინა 146 შუქი, ნათელი.
 შოხეტი 63 (სურ. 9).
 ჩ.ვიარე 177 უკმაყოფილოდ გაკვირება,
 უკადრისობა.
 წელისა 119.
 წარეუკანი 38 არაუქმედღე.
 ქაბუკობა 63.
 ხარამხეთი 82.
 ხასი 44 წმინდა.
 ხაზირი 191 ღორი.
 ხალა 40, 148.
 ხახე შალამ 180 ღმერთმა ნუ იწებოს.
 ხუფა-მურადი 24, 32 ქორწინება.
 ხიონ-ქალი 31 ნეფე-დედოფალი.
 ხაზანი 152 მლოცველი.
 ხალისა 57 (სურ. 8).
 ხელის გახხნა 63.
 ხანუქა 80.
 ხამეზის მოხუცა 81.

რედაქტორისაგან	7
წინასიტყვაობა	7
1. ადამ-ჩვეულებანი (ნიშნობა, ქორწილი, მშობიარობა და ბავშვის აღზრდა)	19
კაბის კრა	28
ქორწილი	30
მშობიარობა	33
ნათელა	41
დაბანგვა	42
მეცლის მოწლა	47
ჯალაბის დაყოფა, ჯალაბში უფროსის რთლი	48
2. მიცვალებულის დატირება და დასაფლავება	68
3. ცრუმორწმუნეობა	74
აბალი წელი (როშაშანა—წლის თავი)	74
წყლის კურთხევა	75
ქათმის შემოფლება. ქიფური	76
სუქთი, ოშაყანა, სიმხათთორა	79
ხანუქა, ხილის კურთხევა, ფურიმი, დანისწვერი	80
ფესათი, ხამუნის მობოკვა, აგადა	82
ყომერი, შაბუყთი	83
მარბვა, სიონის ტირილი, ორმოცი სელიბთი	84
შაბათი	85
ბ ა ტ ო ნ ე ბ ი	88
დაშაქრა, განატეხი	91
ბატონებთანების გარდაცვალება, მოწონებელი	92
ნალაღატი-კუდიანობა, გადაცემა	94
კუდიანობა, აბალი ბინა	95
შინიდან გასვლა, ბინის გამოცემა, თორის ნაწერი	97
ტანისაშოსის და ფეხსაცმელის ჩაცმა-გახდა, ფრჩხილებას მოქრა	97
კოდეფილი, გომელი, მთვარის კურთხევა, რეფუა	98
კეჭა ქუბილი	99
4. ასოთხამღერელი, მარჩაელობა, დაცდილობა და ხხვა	100
5. შელოცვები	116
დალოცვები	121
წყველა	128
6. ფოლკლორი (ლეგენდები, ზღაპრები, ლექსები, ანუგდოტები და ანდაზები)	130
გაჭიერებული კაცის ამბავი	130
სოლომონ მეფის სიბრძნეზე	133
ეშეთხაელზე (კეთილშობილ ქალზე)	137
სამი ძმა	142
გერ-დედინაცელის ამბავი	146
შარიანი კაცი	152
სამი ქალიშვილი	157
ღარიბი კაცის ამბავი	160
ლექსები და კუბლეტები	164
ანდაზები	190

ფობო 12 805.
805 1 8. 50 4.

Труды Грузинского Краеведческого Общества
РОЗА ТАВДИДИШВИЛИ
ЭТНОГРАФИЧЕСКИЙ ОЧЕРК
старого быта Кутавских евреев

Техиздат „Техника და შრომა“
Тбилиси

1941